

644/
1957/4

საქართველო
ზოგადი ინფორმაცია

გაზეთი

საქართველო
ზოგადი ინფორმაცია

6

1957

შ ი ნ ა ა რ ს ი

3. მამუკაშვილი — ოქტომბრის მედროზე	3
დ. მანუშკაძე — ოქტომბრის რევოლუ- ციის საერთაშორისო მნიშვნელობა	10
3. კახიანი — იმ დღიდან ვმღერი (ლექ- სი)	18
ს. ვურდუნი — ოქტომბერი (ლექსი. თარ- გმანი ლ. ერასიხა)	19
ბ. ბრეშვი — საოქტომბრო სიმღერა (ლექსი. თარგმანი ა. მირცხულავასი)	21
დ. სულაშვილი — კამო (ნაწყვეტი წიგ- ნიდან „გულმარტალი ადამიანი“)	22
3. გორბანული — ფრიალებს დროშა (ლექსი)	45
ბ. გვაქაძე — ყველაფერ ამას ამკობს, ამშენებს (ლექსი)	46
ა. მალიშვილი — ლენინის სიტყვა (ლექსი. თარგმანი ვ. გორგაძისა)	47
3. გორბანული — პირველი დღეები (რომანი)	51

★

დ. გულია — ვან იუ — ყვითელი მდინა- რიდან (ლექსი. თარგმანი თ. ჯანგუ- ლაშვილისა)	78
ბ. შინკუა — არსანის ფიქრები (ნაწყვე- ტი პოემიდან. თარგმანი გ. ლებანი- ძისა)	79
ბ. ლაქარაძე — ნეკი (აფხაზური ნოვე- ლა. თარგმანი ა. გეჭაძისა)	81
კ. გერბელი — სიმღერა სოხუმზე. ლექსი. თარგმანი ნ. ნარსიასი)	86
სიმღერა სატანეი-გუაშაზე, ქალიშვილის სიმღერა (ლექსები, თარგმანი მ. მა- ჭავარიანისა)	87

ჩვენი ადამიანები

ბ. ასათიანი — გურიის რევოლუციური ქრონიკები (ნარკვევი)	90
--	----

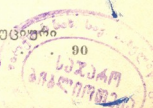
7609

6

1957

ნოემბერი

სახელგამი

ა. იმედაშვილი — საქართველოს ახალ- გაზრდობის ბრძოლა საბჭოთა ხელი- სუფლებებისათვის	99
--	----

მემუარები

ს. მული-შურიძე — რევოლუციის რაინ- დი	108
---	-----

კრიტიკა და კუზლიცისტიკა

6. ნაპაშვიძე, ა. ბახტაძე — ლენინური ეროვნული პოლიტიკის ბრწყინვა- ლე გამარჯვება	108
2. ქავთარაძე — რევოლუციური ტრადი- ციების სათავეებთან	113
3. მუხამბე — მაიაკოვსკი პოეზიის პარ- ტიულობის შესახებ	118
ი. ფიქრიაშვილი, დ. კაპაბაძე — ნაშრო- მი — ამიერკავკასიის ხალხთა რევო- ლუციურ ბრძოლაზე	123
6. ძიძიშვილი — ქართველ ფიზიოლოგთა თაოსნობით	127
ი. მისხი — თავისი დროის აღამიანი	132

წიგნის თარო

ი. შიშინი — თავისუფლებისათვის ბრძო- ლის მატანის ფურცლები	139
ბ. გულბანი — ვ. ი. ლენინი დიდი ოქ- ტომბრის სოციალისტური რევო- ლუციის შესახებ	140
მ. შუბლაძე — გ. კ. ორჯონიკიძის სტა- ტიები და სიტყვები	141
ბ. გიორგაძე — სასარგებლო წიგნი	142

სკორტი

ბ. აკოფოვი — პირველიდან მეექვსემ- დე...	144
ბ. მარაშვილი — მოსპარეშეთა ავ-კარ- გი —	152
სატირა და იუმორი	
ჟ. ლუგაშვილი — კოსმოსი	156

რედაქტორი ვახტანგ ჭელიძე

სარედაქციო კოლეგია:

- მ. ბაღურაშვილი, რ. თვარაძე (პ/მგ მდივანი), კ. კალაძე, გ. შატერაშვილი,
ო. ჩხეიძე, გ. ციციშვილი, ნ. ქავთარაძე, ს. კილაია.

რედაქციის მისამართი: თბილისი, მახარაძის ქ. № 14, ტელ. № 3-87-02

ტექნოლოგიური რ. ჩაჩანაძე.

ნომერი გააფორმა ჯ. ლოლუაშვილი.

ვერდიანა მაჭავარიანი

ოქტომბრის მედროზე

ბობოქარი და შფოთით აღესილი XIX საუკუნის მიწურულს, სულ ახალგაზრდა, ოცდასამი წლის ვ. ი. ლენინი ასე წერდა: „სოციალ-დემოკრატები მუშათა კლასისაკენ მიმართავენ მთელ თავიანთ ყურადღებასა და მთელ თავიანთ მოღვაწეობას. როდესაც ამ კლასის მოწინავე წარმომადგენლები შეითვისებენ მეცნიერული სოციალიზმის იდეებს, რუსი მუშის ისტორიული როლის იდეას, როდესაც ეს იდეები ფართოდ გავრცელდება და მუშებს შორის შეიქმნება მტკიცე ორგანიზაციები, რომლებიც მუშების ღლეწანდელ დაქსაქსულ ეკონომიურ ომს გარდაქმნიან შეგნებულ კლასობრივ ბრძოლად,—მაშინ რუსი მუშა აღსდგება და სათავეში ჩაუდგება ყველა დემოკრატიულ ელემენტს, დაამხოვს აბსოლუტიზმს და წაიყვანს რუსეთის პროლეტარიატს (ყველა ქვეყნის პროლეტარიატთან ერთად) აშკარა პოლიტიკური ბრძოლის პირდაპირი გზით ძლევამოსილი კომუნისტური რევოლუციისაკენ“ (ვ. ი. ლენინი, თხზ., ტ. 1, გვ. 355 — 356).

ახალი სამყაროს მომავალი ბელადის ამ მგზნებარე სიტყვებში მოისმოდა მეცნიერულ საფუძველზე დამყარებული გენიალური წინასწარმეტყველება, აღმაფრთოვანებული ოცნება, რომელიც რეალური ცხოვრების წიაღიდან წარმოიშვა. დიდი რუსეთის ყველა ხალხის, რუსეთის მუშათა კლასის, ყველა მშრომელის წინაშე ვ. ი. ლენინმა დასახა გრანდიოზული მასშტაბის ამოცანა. ამ პროგრამის შესასრულებლად საჭირო იყო ხალხის მატერიალური, სულიერი, ზნეობრივი ძალების სრული მობილიზაცია.

მაშინ რუსეთის საზოგადოებრივი ცხოვრების ზედაპირზე თითქმის მშვიდობა სუფევდა. ორთავიანი არწივი მაშვრალი ხალხის ტანს თავისი კლანჭებით ფლუთდა. მსუნავი მხეცის მტაცებლურ მადას საზღვარი არ უჩანდა. მემამულეები, კაპიტალისტები, მძლავრი ბიუროკრატია, ვერაგი დიპლომატია, კატკოვები და პობედონოსეევი, ლორის-მელიქოევი და ვორონცოვ-დაშკოევი, ალიხანოვ-ავარსკები და კრიმგირეები, ციციანოევი და ფონ-ჟნეერნები, რომელთაც სისხლიანი მეფე მეთაურობდა, უზარმაზარ იმპერიაში ბატონობდნენ და თარეშობდნენ. ამ ვეშაპის დამხობა ადვილი საქმე როდი იყო. განხორციელება იმ ნათელი მომავლისა, რომელსაც ვ. ი. ლენინი სახავდა, მსხვერპლს, დაუღწოდელ ბრძოლებს მოითხოვდა. მსხვერპლი დიდი უნდა ყოფილიყო, მაგრამ გაცილებით უფრო ნაკლები, ვიდრე ხალხი საუკუნეების მანძილზე იღებდა ექსპლუატატორთა დაუცხრომელი მადის დასაკმაყოფილებლად.

ვ. ი. ლენინი არ შედრკა და, თავის კოჰორტასთან ერთად, ახალი სამყაროს მალევე დაიკავა. მალევე დაიკავა ქალაქი, ამ ბრძოლის თავდადება იქნა.

ამიერიდან თვითმპყრობელობის ციხე-სიმაგრეს ხალხთა ფართო მასების მღელვარე ტალღა ეჯახებოდა და წაღეკვით ეშუქებოდა. ეს უღმრთელი ძალის ტალღა ძლიერმა ნაკადებმა და შენაკადებმა წარმოშვეს. გაიშალა გლეხური-დემოკრატიული მოძრაობა მემამულეთა მიწების ხელში ჩაგდებისათვის. ჩაგრულ ხალხთა ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობა ეროვნული თავისუფლების მოპოვებისათვის, და ბოლოს მუშათა კლასის გადამწყვეტი მნიშვნელობის სოციალისტური მოძრაობა არა მარტო ფეოდალთა, არამედ ბურჟუაზიის, კაპიტალისტთა კლასის ბატონობის დამხობისათვის, პროლეტარიატის დიქტატურის დამყარებისათვის.

ვ. ი. ლენინმა, მის მიერ შექმნილმა და ბრძოლებში გამობრძმედილმა პარტიამ შეძლეს ეს ნაკადები გაერთიანებინათ მძლავრ ტალღად, რომლის უძლეველმა სროლამ დაამსხვრია ფეოდალიზმის ნაშთები, კაპიტალიზმის ბატონობა.

ვ. ი. ლენინის უდიდესი დამსახურება სწორედ ის იყო, რომ მან შეძლო რუსეთის რევოლუციური ძალების მთლიანი ფრონტის შექმნა. ვ. ი. ლენინმა იმთავითვე აღმოაჩინა ამ ერთიანი ფრონტის წამყვანი ძალა — მუშათა კლასი, სწორად გაითვალისწინა მუშათა კლასის ისტორიული მისია და, რაც არანაკლებ მნიშვნელოვანია ისეთ ქვეყანაში, როგორც რუსეთი იყო, გლეხობის ბრძოლა დაუკავშირა პროლეტარიატის კლასობრივ ბრძოლებს. ვ. ი. ლენინს ხშირად უთქვამს, რომ რუსეთის რევოლუციის დედა-ღერძს აგრარული საკითხი წარმოადგენს. რუსეთი გლეხური ქვეყანა იყო. მოსახლეობის უმრავლესობას გლეხობა შეადგენდა. გლეხი საუკუნეების მანძილზე მიწაზე ოცნებობდა, მიწისათვის იბრძოდა და ამ ბრძოლებში ის, როგორც წესი, მარცხდებოდა, მიწა მისთვის კვლავ სანუკვარ ოცნებად რჩებოდა. ვინ ითავებდა გლეხობის მეთაურობას, რუსეთის ბურჟუაზია თუ რუსეთის პროლეტარიატი — აი როგორ იდგა საკითხი. ვ. ი. ლენინმა იცოდა, რომ რუსეთის პროლეტარიატი მცირერიცხოვანია, მაგრამ მან ისიც იცოდა, რომ რუსეთის დიდ სახელმწიფოში ის ყველაზე კარგად ორგანიზებული კლასია. საჭირო იყო ამ კლასის გათვითცნობიერება, საჭირო იყო რუსეთის მუშას შეეცნო, შეეგრძნო თავისი დევნილი ძალა.

ვ. ი. ლენინი ჩასწვდა იმ ჰერმეტიკურობას, რომ რუსეთის პროლეტარიატი, მხოლოდ იმ შემთხვევაში შეძლებს თავისი დიდი, მსოფლიო-ისტორიული მნიშვნელობის მისიის შესრულებას, თუ მას სათავეში ჩაუდგება ახალი ტიპის, რევოლუციური პარტია. ვ. ი. ლენინის ყოვლისშემძლე გენიის მთელი ყურადღება, ტიტანური ძალა ამ ამოცანის შესრულებისაკენ მიიმართა. ლენინისათვის პარტია იყო ის წერტილი, რომელზე დაყრდნობითაც შეიძლებოდა მთელი ქვეყნის სამყაროს გადართობა. ლენინმა, რომელიც შესანიშნავად იცნობდა საერთაშორისო მუშათა მოძრაობას, რომელიც ღრმად იყო ჩანედული მსოფლიო პოლიტიკურ ვითარებაში, კარგად იცოდა, რომ ევროპისა და ამერიკის პროლეტარიატის უზარმაზარი პოტენციური ძალა დიდ პოლიტიკურ აქტებში მხოლოდ და მხოლოდ იმითვე ვერ ეტყინებოდა, რომ მას არ ჰყავდა, არ გააჩნდა თავისი დამოუკიდებელი პოლიტიკური პარტია.

კ. მარქსი 1883 წელს გარდაიცვალა. მარქსის სიკვდილიდან ვ. ი. ლენინის პოლიტიკურ ასპარეზზე გამოსვლამდე გავიდა გარკვეული დრო, ეს ის დრო იყო, როდესაც დასავლეთ ევროპის რიგ ქვეყნებში მუშათა მოძრაობა ფართოვდებოდა, სულ უფრო და უფრო მასობრივი ხდებოდა და ამავე დროს შორდებოდა

რევოლუციურ მარქსიზმს. ეს პროცესი უფრო გაღრმავდა მას შემდეგ, რაც ჩვენს წელს გარდაიცვალა ფრიდრიხ ენგელსი. ოპორტუნიზმი, ლიბერალური სოციალიზმი, განყენებული ფსევდოპროგრესიზმის პროპაგანდა, პროლეტარიატის პოლიტიკური როლის უგულვებელყოფა, ნაციონალიზმი და შოვინიზმი, ეროვნული ნიჰილიზმი და კოსმოპოლიტიზმი, პროლეტარული ინტერნაციონალიზმის პრინციპების დავიწყება, ორგანიზაციული სეპარატიზმი, დაქსაქსულობა და დაბნეულობა, იდეოლოგიური აღრეულობა ფეხს იკიდებდა ევროპის ზოგიერთი ქვეყნის მუშათა მოძრაობაში და მუშათა პოლიტიკურ ორგანიზაციებში. ამ პროცესებს მრავალ სუბიექტურ ფაქტორთან ერთად ხელს უწყობდა კაპიტალიზმის სწრაფი ზრდა, სამრეწველო აღმავლობა, კოლონიების ძარცვის შედეგად რიგ ქვეყნებში მუშათა კლასის ზედაფენების მატერიალური მდგომარეობის გარკვეული გაუმჯობესება.

ვ. ი. ლენინმა მიზნად დაისახა რუსეთის მუშათა კლასისათვის თავიდან აეშორებინა ეს ოპორტუნიტული წარღვნა, რომელიც მას ემუქრებოდა იმჯერად „ლეგალური მარქსიზმის“, ეკონომიზმის, ბუნდიზმის და სხვადასხვა წვრილბურჟუაზიულ, ანარქისტულ მიმდინარეობათა სახით. ეს იყო ურთულესი ამოცანა, რომელიც კაცობრიობის ისტორიაში ოდესმე მდგარა პოლიტიკური მოღვაწის წინაშე. და ეს ამოცანა ვ. ი. ლენინმა ბრწყინვალედ შეასრულა. მან შეამზადა პარტიის იდეოლოგიური, პოლიტიკური, ორგანიზაციული, თეორიული საფუძვლები და შექმნა ისეთი ძლიერი ორგანიზაცია, რომლის მსგავსი არასოდეს მოსწრებია კაცობრიობას მის ხანგრძლივსა და მდიდარ ისტორიაში.

კომუნისტური პარტიის, ამ პარტიის უძლიერესი მექანიზმის შექმნით ვ. ი. ლენინმა ფაქტიურად გადაწყვიტა რუსეთის მუშათა კლასის, მთელი მშრომელი მასების გამარჯვების საკითხი. ვ. ი. ლენინის, ლენინიზმის უბოროტესი მტერიც არ უარყოფს, რომ ამ ადამიანს გააჩნდა სრულყოფილი გენია, რომელიც თანაბარი სიძლიერით გამოვლინდა თეორიის, პოლიტიკის, ორგანიზაციის სფეროებში.

ვ. ი. ლენინის მიერ შექმნილი პარტია სათავეში ჩაუდგა რუსეთის რევოლუციურ მოძრაობას. რუსეთის საზოგადოებრივი ცხოვრების ასპარეზზე სხვადასხვა კლასები მოქმედებდნენ, სხვადასხვა პარტიები იბრძოდნენ. სხვადასხვა კლასის ინტერესების წარმომადგენელ პარტიებს სურდათ ხელთ ეგდოთ გლეხური მოძრაობა, ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობა, მუშათა კლასის მოძრაობა. რუსეთის ვრცელი სახელმწიფოს მშრომელი კლასების წინაშე გადაიშალა ამ პარტიების პროგრამა, მათი მოქმედება. სიტყვები, დაპირებები ბევრი იყო. მშრომელ კლასებს შესაძლებლობა ჰქონდათ თვალყური ედევნებინათ ამ პარტიათა მოქმედებისათვის, გაესინჯათ მათი სიტყვები მათი საქმიანობა და მოღვაწეობით. ისტორია დიდ გამოცდას უმზადებდა ამ პარტიებს. ეს გამოცდა მხოლოდ ლენინის პარტიამ ჩააბარა, მხოლოდ მას ანდეს რუსეთის მუშათა კლასმა, გლეხობამ, ჩაგრულმა ერებმა თვითმპყრობელობისა და კაპიტალიზმის წინააღმდეგ გამართული ბრძოლების მეთაურობა და ბეღალობა. სხვა პარტიები ცხოვრებამ ჯერ გარიყა, შემდეგ კი სულაც განდევნა საზოგადოებრივი ცხოვრების ასპარეზიდან. რით უნდა აიხსნას ასეთი ვითარება? იმიტომ, რომ ლენინის პარტიამ შეიცნო ახალი ისტორიული ვითარება, ჩასწვდა იმპერიალიზმის ეკონომიურსა და პოლიტიკურ მექანიზმს, მან გაიგო, რომ რევოლუციური მოძრაობის ცენტრმა ახლა, ახალ ხანაში, აქეთ, აღმოსავლეთისაკენ, რუსეთისაკენ გადმოინაცვლა, რომ ამ ხანაში ნაციონალურ-განმათავისუფლებელი მოძრაობა კოლონიებში არა ბურჟუაზიის, არამედ პროლეტარიატის რეზერვია, რომ გლეხური ომების და

პროლეტარიატის ბრძოლების დაკავშირება მსოფლიო მუშათა კლასის რევოლუციური პოლიტიკის უპირველესი ამოცანათაგანია. ლენინი, მისი პარტია შემოქმედებითი მარქსიზმის პოზიციებზე დადგნენ. მათ დაემეს დოგმატიზმი, სქემატიზმი, ბრიყვული სკოლიარობა და ციტატომანია. მათ მსოფლიოს ახალ ვითარებას ახალი თვალეზით შეხედეს. ლენინმა დაამტკიცა, რომ დამთავრდა ის ხანა, როდესაც ბურჟუაზია, თავისი კლასობრივი ინტერესებიდან გამომდინარე, იბრძოდა ადამიანთა უფლებებისათვის, დემოკრატიისათვის, თავისუფლებისათვის. ისტორიას ჩაბარდა ის დრო, როდესაც ფეოდალიზმის წინააღმდეგ მებრძოლი ბურჟუაზიის ალაშქრე ეწერა მგზნებარე სიტყვები „ძმობა, ერთობა, თავისუფლება“. ლენინმა იცოდა, რომ უძლური რუსეთის ბურჟუაზიას არ ძალუძს არამტოუ რომესპირებისა და მარატების, არამედ მიზაბოსა და ტიერის მსგავსი პოლიტიკების წარმოშობა.

ლენინის, ლენინელების მთავარი ამოცანა ახლა ის იყო, რომ, რაც მათ იცოდნენ, შეეცნო რუსეთის მუშათა კლასს, რუსეთის მშრომელებს, როცა ეს მოხდებოდა, რუსეთის რევოლუციის გამარჯვებაც უზრუნველყოფილი იქნებოდა. ხალხი, მშრომელთა ფართო მასები პოლიტიკურ დოქტრინებს, ლოზუნგებს მხოლოდ მაშინ იწამებს, თუ ისინი ცხოვრების მკაცრ კრიტიკას გაუძლებენ. ლენინიზმმა გაუძლო ასეთ მკაცრ კრიტიკას. ლენინის პარტიამ შეამზადა და უხელმძღვანელო 1905 — 1907 წლების რევოლუციას, პარტია არ დაიბნა მკაცრი რეაქციის წლებში, სწორად შეახამა ლეგალური და არალეგალური მუშაობა, დაიცვა პარტიის თეორიული საფუძვლების სიწმინდე, მოამზადა და უხელმძღვანელო 1910 — 1914 წლების ახალ რევოლუციურ აღმავლობას.

პირველი მსოფლიო იმპერიალისტური ომის შედეგად დღეებში, როდესაც პროლეტარული ინტერნაციონალიზმის დროშას საერთაშორისო სოციალ-დემოკრატიის დიდმა უმრავლესობამ უღალატა, როდესაც ზოოლოგიური შოვინიზმისა და ნაციონალიზმის მღერე ტალღა მუშათა კლასისა და მშრომელთა ფართო მასებსაც მოედო, ამ წყვილადში, მსოფლიოში ისმოდა მხოლოდ ერთადერთი ხმა, რომელიც მშრომელებს კვლავ საერთაშორისო სოლიდარობისაკენ მოუწოდებდა, ადამიანის ღირსების აღდგენას ფიქრობდა, იმპერიალისტური ომის სამოქალაქო ომად გადაქცევის მოითხოვდა, ინტერნაციონალისტთა ორგანიზაციულ გამოყოფას და ახალი კომუნიტური ინტერნაციონალის დაარსებას მიიჩნევდა საჭიროდ. ეს დიდი ლენინის ხმა იყო. რუსეთის მეორე ბურჟუაზიულ-დემოკრატიული რევოლუციის პირველსავე დღეებში ვ. ი. ლენინმა განუმარტა რუსეთის ხალხებს დროებითი მთავრობის ჰემმარტი კლასობრივი რეაქციული არსი, და მსოფლიო ისტორიის ყველაზე უფრო მნიშვნელოვან, გადამწყვეტ მომენტში სწორად აულო ალლო მის მსვლელობას, წამოაყენა ამ რევოლუციის სოციალისტურ რევოლუციად გადაზრდის ამოცანა და ყველა პირობა შეამზადა მის შესასრულებლად.

1917 წლის ოქტომბერში ის სათავეში ჩაუდგა აჯანყებულ რუსეთს და გაცილებულ მსოფლიოს ამცნო ახალი სამყაროს დაბადება. დამთავრდა ვ. ი. ლენინის მოღვაწეობის, თუ შეიძლება ასე ვთქვათ, ერთი ხანა, როდესაც პროლეტარული პარტიის მთავარი ამოცანა მემამულურ-ბურჟუაზიული წყობილების კრიტიკა და, საბოლოო ანგარიშში, მისი დამხობა იყო.

რუსეთის მუშათა კლასი ახალი ამოცანების წინაშე დადგა. როგორ, რა გზით უნდა აშენებულყოფიო ახალი წესწყობილება? როგორ უნდა გათელილიყო გზა უვალი და უცნობი? ლენინისა და მისი პარტიის გენიამ აქაც დაძლია თითქოს გადაუღახავი სირთულეები. ვ. ი. ლენინმა განსაზღვრა პროლეტარიატის

დიქტატურის სამხედრო, სამეურნეო, ადმინისტრაციული, პედაგოგიური დელობითი ამოცანები, კლასობრივი მტრის დათრგუნვის ამოცანები. პროლეტარიატის დიქტატურას რუსეთში ლენინმა მოუქმბა ყოვლისმომცველი, უფრო თოესი დემოკრატიის უზრუნველყოფელი ფორმა — დაარსდა საბჭოების სახელმწიფო.

ვ. ი. ლენინმა დასახა ქვეყნის სამეურნეო განვითარების გენერალური ხაზი. რუსეთი ეკონომიურად ჩამორჩენილი ქვეყანა იყო. გარკვეული ისტორიული პირობების გამო, სწორედ ამ ჩამორჩენილ ქვეყანას პირველად კაცობრიობის ისტორიაში ხვდა წილად ახალი სოციალური წყობის, სოციალიზმის მშენებლობის განხორციელება. ვ. ი. ლენინს ხშირად უთქვამს, ეს ამოცანა გადასაწყვეტად უფრო ძნელია, ვიდრე ბურჟუაზიის პოლიტიკურად დამარცხებაო. ისტორიულმა გამოცდილებამ ცხადყო, რომ ლენინის მიერ დასახული გზები სწორი გამოდგა.

ახლა, რევოლუციის გამარჯვების ორმოცი წლის თავზე, ეს ყველასათვის აშკარაა. პირველ რიგში მძიმე ინდუსტრიის განვითარებამ უზრუნველყო კოლექტივიზაციის, ჩვენი ქვეყნის თავდაცვისუნარიანობის განმტკიცება, ჩვენი ხალხის მატერიალური კეთილდღეობის სწრაფი ზრდა.

ჩვენს ახალგაზრდა სახელმწიფოს, თავისი არსებობის ორმოცი წლის მანძილზე, მრავალ წელს უხდებოდა იარაღით ხელში მოგვერებიზა ევრაზი და ძლიერი მტერი. დიდი განსაცდელი ხალხს აკაეებდა, ძალას ჰმატებდა, ავაჟკაცებდა.

ჩვენი სახელმწიფო სულ ახალგაზრდა, ექვსი წლისაც არ იყო, რომ თავისი თავკაცი, დიდი ბელადი, დიდი ლენინი დაკარგა. ხალხი უსაზღვრო მწუხარებამ მოიცვა, მაგრამ ის არ შემდრკალა. მისი სიკვდილის შემდეგ პარტიის ცენტრალურმა კომიტეტმა, რომელსაც ოცდაათი წლის მანძილზე ი. ბ. სტალინი მეთაურობდა, განაგრძო და განავითარა დიდი მასშავლებლის ნამოღვაწარი. ჩვენ ბევრი გასაჭირი გადავიტანეთ, დიდსა და ახალ საქმეში ზოგიერთი შეცდომაც ვერ ავიცილეთ. ამ შეცდომებმა ყველაზე უფრო რელიეფურად თავი იჩინეს პიროვნების კულტის საკითხში. მაგრამ პარტიამ შეძლო ემხილა ეს შეცდომები და დაეძლია მისი მავნე შედეგები.

1895 წლის 8 დეკემბერს ღამით ვ. ი. ლენინი მეფის ეანდარებმა დააპატიმრეს და პეტრე-პავლეს საპყრობილეში დაამწყვდიეს. ქიმიური უხილავი მელნით რომელიღაც წიგნის სტრიქონებს შუა ლენინი წერდა „რუსეთის სოციალ-დემოკრატიული მუშათა პარტიის“ პროგრამის თავის პირველ პროექტს და ამ პროექტის განმარტებას. უკვე ამ დოკუმენტებში ვ. ი. ლენინი მოითხოვს მცირე ერების, რომელნიც მეფის რეჟიმის უღელქვეშ გმინავდნენ, სრულ თანასწორუფლებიანობას. ამ დროიდან მოყოლებული თავისი სიცოცხლის უკანასკნელ წუთებამდე ვ. ი. ლენინი იბრძვის ერთა თავისუფლებისათვის, მათი ძმური კავშირისათვის. ვ. ი. ლენინი მუდამ იბრძოდა რუსეთის ხალხების თანასწორუფლებიანობისა და სუვერენობისათვის, რუსეთის ყველა ხალხის თვითგამორკვევის უფლებისათვის, ყოველგვარი ეროვნული, ეროვნულ-რელიგიური პრივილეგიებისა და შეზღუდულობის ლიკვიდაციისათვის, ნაციონალურ უმცირესობათა და ეთნოგრაფიული ჯგუფების სრული, თავისუფალი განვითარებისათვის. ყველა ეს ლენინური პრინციპი განახორციელა ოქტომბრის დიდმა სოციალისტურმა რევოლუციამ.

ვ. ი. ლენინი იყო უდიდესი ინტერნაციონალისტი. ყოველივე ეროვნული კარჩაკეტილობა, შეზღუდულობა, ყოველივე ეროვნული განსაკუთრებულობის ქადაგება და პროპაგანდა მასში ორგანულ ზიზღს იწვევდა.

ლენინს უყვარდა თავისი დიდი სამშობლო და მშობელი ხალხი, და ეს ყველაფერი მან პირველ რიგში იმით გამოხატა, რომ მისი ზრუნვისა და თავდადების შედეგად რუსი ხალხი პროგრესული კაცობრიობის თავკაცად იქცა. არავის არ განუეცხავს, დაუგმია, გაუმათრახებია, ზიზღით არ გარემოუცავს იმგვარად და იმრიგად მეფის რუსეთის სახელმწიფოს უმსგავსოებანი, როგორც ეს ვ. ი. ლენინმა გააკეთა. ვ. ი. ლენინი არ ინდობდა კატკოვებს, გუჩკოვებს, სტრუვეებს. სხვათა შორის, ვ. ი. ლენინი სწორედ იმ კატკოვს ამათრახებდა, რომელსაც ასეთი თავგამოდებით ებრძოდა ილია ჭავჭავაძე. მაგრამ ლენინი მუდამ ამაყობდა ჩერნიშევსკის, დობროლიუბოვის, ტოლსტოის, გორკის რუსეთით, იმ რუსული ენით, რომელზედაც შეიქმნა მსოფლიო კულტურის შესანიშნავი ძეგლები.

რუსეთის იმპერიაში გაბატონებულ ბნელეთის მოციქულთა ურჯუი ქაღალდის მიერ მშობლიური მიწიდან დევნილი ვ. ი. ლენინი მუდამ თავის დიდ სამშობლოზე ფიქრობდა, მის ბედზე, მის ხვედრზე ზრუნავდა. შორეული შვეიცარიის დათოვლილ მთებში მას მშობლიური მხარის სურნელება და ლანდები ეჩვენებოდა. თავის მეგობარს ინესა არმანდს ლენინი წერდა: „თხილამურებით დადიხართ? უთუოდ იარეთ! ისწავლეთ, თხილამურები გაიჩინეთ და გასწიეთ ხოლმე მთებში — აუცილებლად. კარგია ზამთარი მთებში! საუცხოოა და რუსეთის სუნი დის“ (ვ. ი. ლენინი, თხზ., ტ. 19, გვ. 269).

ვ. ი. ლენინი მოითხოვდა ეროვნული გრძნობებისადმი სათუთ მოპყრობას, ეროვნული ფსიქოლოგიის, ეროვნულ თავისებურებათა ყოველმხრივ გათვალისწინებას. ვ. ი. ლენინი წერდა სტეფანე შაუმიანს: „როგორ არ გინდათ გაიგოთ ის ფსიქოლოგია, რომელსაც განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს ნაციონალურ საკითხში და რომელიც სულ მცირედი იძულებისას ბილწავს, აუწმინდურებს, აზარად აქცევს ცენტრალიზაციას, დიდი სახელმწიფოების, ერთიანი ენის უდავო პროგრესულ მნიშვნელობას? (ვ. ი. ლენინი, თხზ., ტ. 19, გვ. 595 — 597).

თუ როგორი ყურადღებით, პატივისცემითა და სიყვარულით ეპყრობოდა ვ. ი. ლენინი სხვა ხალხთა შორის ქართველ ხალხს, ამას, მრავალი სხვა ცნობილი მაგალითიდან ერთი ფაქტიც ადასტურებს: ვ. ი. ლენინი ერთ-ერთ სტატიაში წერდა—„განა შესაძლებელიაო, შეგვეკითხებიან, უზრუნველყოთ, თანასწორუფლებიანობის საფუძველზე, ერთი ქართველი ბავშვის ინტერესები პეტერბურგის 48.076 მოწაფეშიო?.. ჩვენ არ დავიცავთ არაფერს საზიანოს და არ მოვიტოვებთ არაფერს შეუძლებელს, თუ ამ ბავშვისათვის მოვითხოვთ უფასო სახაზინო აუდიტორიას ქართული ენის, საქართველოს ისტორიისა და სხვა ლექციებისათვის, მისთვის ქართული წიგნების გადატანას ცენტრალური ბიბლიოთეკიდან, საზინის მიერ ხარჯების ნაწილის გადახდას ქართველი მასწავლებლის გასამრჯელოდ და სხვ...“ (ვ. ი. ლენინი, თხზ., ტ. 19, გვ. 638 — 639).

ასეთი ეროვნული პოლიტიკის შედეგად შეიქმნა, გაძლიერდა, მსოფლიოს უძლეველ ძალად იქცა ჩვენი მრავალეროვანი უდიდესი სახელმწიფო, სადაც ასზე მეტი ერი თუ ეროვნება, ერთ ძმურ ოჯახში გაერთიანებული, მთელ მსოფლიოს უჩვენებს სწორუბოვარ მაგალითს იმისა, თუ როგორ შეუძლიათ სხვადასხვა ხალხებს, რომელთაც სხვადასხვა ისტორია, ეროვნული ტრადიცია, ზნე და ჩვეულება, ტემპერამენტი, ხასიათი, კულტურა და ფსიქოლოგია აქვთ, იცხოვრონ ერთად, იბრძოლონ ერთობლივად, აშენონ ახალი სოციალისტური, კომუნისტური სამყარო.

ჩვენი ხალხი, ჩვენი სამშობლო, ჩვენი პარტია ახალი დიდი ამოცანების წინაშე დგას. კომუნისტური პარტიის XX ყრილობამ, ცენტრალური კომიტეტის შემდგომმა დადგენილებებმა და გადაწყვეტილებებმა მძლავრი საქურველი მისცეს ხელში ჩვენს ხალხს კომუნიზმისათვის ბრძოლებში გასამარჯვებლად. პარტია შემოქმედებითად წყვეტს ახალ ამოცანებს საშინაო და საგარეო პოლიტიკის, მეურნეობის, იდეოლოგიის, კულტურისა და მრავალ სხვა დარგში. პარტიამ დაგმო მალენკოვის, კაგანოვიჩის, მოლოტოვის ფრაქციული ჯგუფის მოქმედება, რომელიც ცდილობდა ეკვი შეეტანა ლენინური XX ყრილობის ისტორიულ გადაწყვეტილებათა თანადროულობასა და სისწორეში. პარტიამ არავის მისცა უფლება შეერყია მისი ლენინური ერთიანობა. ჩვენმა პარტიამ უდიდესი დახმარება გაუწია მოძმე კომუნისტურ და მუშათა პარტიებს, რათა მათ გაეჩაღებინათ ბრძოლა და დაეძლიათ ყოველი ჯურის რევოლუციონიზმი, დოგმატიზმი, სექტანტობა. მსოფლიო იმპერიალისტური რეაქციის უკანასკნელმა შემოტევებმა მსოფლიო სოციალისტური ბანაკი, კომუნისტური და მუშათა პარტიები კი არ დაასუსტეს, არამედ კიდევ უფრო განამტკიცეს და გააძლიერეს.

ჩვენი სამშობლო ახლა უძლიერესი ქვეყანაა მთელ მსოფლიოში. ჩვენს ტექნიკურ გამარჯვებებს, ჩვენს ახალ-ახალ მიღწევებს შემოცქერის განცვიფრებელი და გაოცებული მსოფლიო. საბჭოთა კავშირის გარშემო დარაზმულია სოციალისტური ქვეყნების უძლიერესი ბანაკი, მთელი მშვიდობისმოყვარე, პროგრესული, იმპერიალიზმის წინააღმდეგ მებრძოლი კაცობრიობა. ჩვენ ახლა ვეჯიბრებით კაპიტალისტური სამყაროს ეკონომიურად უძლიერეს სახელმწიფოს, პირველ რიგში ამერიკის შეერთებულ შტატებს, რათა დაეწიოთ და გავუსწროთ მათ ერთ სულ მოსახლეზე პროდუქციის წარმოების მხრივ.

ახლა, ჩვენს დროში, ყველა გზას კომუნიზმისაკენ მივყავართ და კომუნიზმი-საკენ მოწინავე კაცობრიობის ამ ისტორიულ მსვლელობას ჩვენი ქვეყანა მეთაურობს.

ლენინის საქმემ გაიმარჯვა, და კაცობრიობის ისტორიაში ყველაზე დიდი ადამიანის სახელი, ოქტომბრის შემოქმედის სახელი მანამ იცოცხლებს, სანამ დედამიწის ზურგზე აღამიანთა მოდგმა იარსებებს.

დავით მაისუაძე

ოქტომბრის რევოლუციის საერთაშორისო მნიშვნელობა

დიდი ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციით ახალი ერა დაიწყო ჩვენს ქვეყნის ხალხების ცხოვრებაში და კაცობრიობის ისტორიაში.

1917 წლის 25 ოქტომბერს მუშათა და ჯარისკაცთა დეპუტატების საბჭოების მეორე ყრილობაზე ვლადიმერ ილიას-ძე ლენინი ამბობდა:

„ამიერიდან იწყება ახალი ხანა რუსეთის ისტორიაში და რუსეთის ამ მესამე რევოლუციამ თავის საბოლოო შედეგად უნდა მოგვცეს სოციალიზმის გამარჯვება“.

დიდი ლენინის ამ სიტყვებით შეფასებულია ოქტომბრის რევოლუციის მნიშვნელობა ჩვენი ქვეყნის ისტორიული განვითარების ბედისათვის.

არც ერთი სხვა ქვეყნისა და ხალხის ისტორიაში არ მომხდარა ისეთი მოვლენა, რომელიც თავისი მნიშვნელობით 1917 წლის ოქტომბრის რევოლუციას უდრიდეს. ოქტომბრის რევოლუცია არის კაცობრიობის ისტორიაში ძირფესვიანი შემობრუნება, რომელსაც უდიდესი საერთაშორისო მნიშვნელობა აქვს.

დიდი ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუცია იყო მსოფლიო ისტორიაში პირველი მტკიცე გამარჯვება ექსპლოატირებულებისა ექსპლოატატორებზე, პროლეტარიატის პირველი მტკიცე გამარჯვება ბურჟუაზიაზე. ეს იყო საერთაშორისო პროლეტარიატის რუსეთის ავანგარდის გამარჯვება.

„ოქტომბრის რევოლუციის გამარჯვება, — წერდა ი. ბ. სტალინი, — ნიშნავს ძირეულ გარდატეხას კაცობრიობის ისტორიაში, ძირეულ გარდატეხას მსოფლიო კაპიტალიზმის ისტორიულ ბედიბაღში, ძირეულ გარდატეხას მსოფლიო პროლეტარიატის განმათავისუფლებელ მოძრაობაში, ძირეულ გარდატეხას მთელი მსოფლიოს ექსპლოატირებულ მასათა ბრძოლის წესებსა და ორგანიზაციის ფორმებში, ყოფაცხოვრებასა და ტრადიციებში, კულტურასა და იდეოლოგიაში“.

ყველა ჯურის კონტრრევოლუციონერები იმედს ამყარებდნენ, რომ ბოლშევიკები ვერ გაუძლებდნენ მრავალრიცხოვან შინაურ და გარეშე მტრებს და უახლოეს დროში დამარცხდებოდნენ. მენშევიკების ერთ-ერთი ლიდერი ი. წერეთელი ცინიკურად აცხადებდა ბოლშევიკების მისამართით: „კარგად იყო თუ ავად იყო, ჩვენ, ყოველ შემთხვევაში, რ თვის განმავლობაში გაძევალით. თუ თქვენ თუნდაც რ კვირის განმავლობაში გაძლებთ, მე ვაღიარებ, რომ მართალი ყოფილხართ“.

ისტორიამ მწარედ დასცინა ყველა იმას, ვინც წინასწარმეტყველებდა საბჭოთა ხელისუფლების დაცემას.

დიდი ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის ტეცხლში შობილმა საბ-

ქოთა სოციალისტურმა სახელმწიფომ მოსპო ადამიანის მიერ ადამიანის ^{ქვეყნის} ატაცია და შექმნა ადამიანებსა-და ხალხებს შორის ურთიერთდამოკიდებულების ახალი ფორმები. ამრიგად, ოპტიმიზმის რევოლუცია გარდატეხის ეტაპი იყო საერთაშორისო ურთიერთობის ისტორიაშიც.

საბჭოთა სახელმწიფოს პირველი საგარეოპოლიტიკური აქტის — ლენინური საზავო დეკრეტის ძირითადი შინაარსი იყო: იმპერიალისტური პოლიტიკის უარყოფა, მტაცებლური ომისგან ხალხების განთავისუფლება, სხვათა მიწების დაპყრობის პოლიტიკის დაგმობა, ხალხთა თავისუფლებისა და ეროვნული დამოუკიდებლობის გამოცხადება.

ეს იყო კაცობრიობის ისტორიაში პირველი დემოკრატიული ზავის პროგრამა.

საბჭოთა სახელმწიფომ თავიდანვე აღიარა ყველა ხალხის სუვერენული უფლება — თავისუფლად და დამოუკიდებლად გადაწყვიტოს თავისი ბედი. საბჭოთა კავშირის მაგალითმა იმპერიალისტური ჩაგვრისაგან ხსნის იმედი და რწმენა ჩაუენერგა კოლონიური ქვეყნების მრავალმილიონიან ხალხებს. საბჭოთა კავშირმა ამ ქვეყნებს პოლიტიკური და ეკონომიური დახმარება გაუწია. მან გაუქმებულად გამოაცხადა ყველა არათანასწორუფლებიანი ხელშეკრულება, რაც მეფის მთავრობის მიერ იყო დადებული და რომელთა მიზანი იყო სხვა ქვეყნების მიწების დაპყრობა. ასეთ არათანასწორუფლებიან ხელშეკრულებათა რიცხვს ეკუთვნოდა, მაგალითად, ხელშეკრულებანი თურქეთის, სპარსეთის, ჩინეთის და სხვა ქვეყნების გაყოფის შესახებ.

1917 წლის 5 დეკემბერს გამოქვეყნდა საბჭოთა მთავრობის მიმართვა რუსეთისა და აღმოსავლეთის მუსლიმებისადმი, რომელშიც დადასტურებული იყო თვითნებური ერის უფლება „მოაწყოს თავისი ეროვნული ცხოვრება თავისუფლად და შეუფერხებლად“.

1918 წლის 16 იანვარს სრულიად რუსეთის ცენტრალურმა აღმასრულებელმა კომიტეტმა განიხილა და მოიწონა მშრომელი და ექსპლოატირებული ხალხების უფლებათა დეკლარაცია, რომელმაც გამოაცხადა კავშირის სრული გაწყვეტა „ბურჟუაზიული ცივილიზაციის ბარბაროსულ პოლიტიკასთან, რომელიც მცირერიცხოვანი რჩეული ერის ექსპლოატატორთა დოვლათს ჰქმნის აზიის, საერთოდ, კოლონიებისა და მცირე ქვეყნების ასობით მილიონ მშრომელთა ექსპლოატაციის ხარჯზე“.

საბჭოთა მთავრობის მიერ აღმოსავლეთის ქვეყნების სუვერენული უფლებების აღდგენას უდიდესი მნიშვნელობა ჰქონდა ამ ქვეყნების მიერ კაპიტალისტურ სახელმწიფოებთან დამოუკიდებელი პოლიტიკის წარმოებისათვის.

ოპტიმიზმის რევოლუცია საერთაშორისო პროლეტარიატმა შეაფასა როგორც საყუთარი გამარჯვება, როგორც პირველი ნაბიჯი მსოფლიო მასშტაბით სოციალიზმის გამარჯვების გზაზე.

თავის ისტორიულ გამარჯვებებს საბჭოთა კავშირის ხალხები უნდა უმაღლოდნენ იმას, რომ ისინი იბრძვიან და შრომობენ სოციალისტური ინტერნაციონალიზმის დროში. სამოქალაქო ომისა და უცხოეთის ინტერვენციის წლებში საბჭოთა რესპუბლიკა ვერ გაუძლებდა მძიმე განსაცდელს, რუსეთის მეშათა კლასთან ერთად ჩვენი ქვეყნის ყველა ერი რომ არ შეკავშირებულყო საერთო მტრის წინააღმდეგ საბრძოლველად.

საბჭოთა ხალხები რომ არ გაერთიანებულყვნენ საბჭოთა სოციალისტურ რესპუბლიკების კავშირში, ზეუძლებელი იქნებოდა სოციალიზმის აშენება ჩვენი ქვეყნის თავდაცვისუნარიანობის განმტკიცება.

მეორე მსოფლიო ომის წლებში საბჭოთა ადამიანებმა გამოავლინეს მაღალი პატრიოტული სულისკვეთება და ბრწყინვალედ შეასრულეს თავიანთი ინტერნაციონალური მოვალეობა სხვა ქვეყნების მშრომელთა წინაშე. მათ გმირულად დაიცვეს მსოფლიოში პირველი სოციალისტური სამშობლო და სხვა ქვეყნების ხალხებს გადამწყვეტი დახმარება გაუწიეს ფაშისტური ტირანიის უღლისაგან მათს განმათავისუფლებელ ბრძოლაში.

ცნობილი ამერიკელი ჟურნალისტი ანა სტრონგი წერს:

„განა ჩვენ შეგვიძლია დავივიწყოთ 1940 წლის ევროპა, როცა ჰიტლერმა 11 დღის განმავლობაში გაანადგურა საფრანგეთის არმია, როცა ბერლინში ამბობდნენ: „სექტემბერში ჩვენ ლონდონში ვიქნებით“.

„...მე შევყურებდი იმას, რომ მთელ ევროპაში სასოწარკვეთილებით შეპყრობილი ადამიანები წინასწარმეტყველებდნენ კიდევ ერთი შუასაუკუნეობრივი ეპოქის დადგომას, რომელიც 1000 წელს გაგრძელდებოდა... „რკინის ქუსლის“ ძალების წინაშე მთელი მსოფლიოს ხალხების ხანგრძლივი უკანდახევა წითელმა არმიამ შეაჩერა“.

საბჭოთა კავშირმა, რომელიც ანტიფაშისტურ კოალიციას მეთაურობდა, ხალხთა დამონების, რასობრივი ჩაგვრისა და ძარცვა-გლეჯის ფაშისტურ პროგრამას დაუპირისპირა ერების განთავისუფლების, სრული თანასწორობისა და მათი დამოუკიდებლობისადმი პატივისცემის დემოკრატიული პროგრამა, რაც იმპერიალისტ დამპყრობთა წინააღმდეგ ჩაგრული ხალხების განმათავისუფლებელი ბრძოლის დროშა გახდა.

გმირი საბჭოთა არმიის მიერ ჰიტლერული გერმანიის და იმპერიალისტური იაპონიის განადგურებას შედეგად მოჰყვა ევროპისა და აზიის ბევრი ქვეყნის რეაქციულ-ფაშისტური რეჟიმების დამხობა. საბჭოთა კავშირთან ერთად ეს ქვეყნები სოციალიზმის მშენებლობის გზას დაადგნენ. პერიოდი, რომელმაც განვლო ამ ქვეყნებში სახალხო-დემოკრატიის რეჟიმის შექმნის შემდეგ, ხასიათდება მწვევე კლასობრივი ბრძოლით. მუშათა კლასმა კომუნისტური და მუშათა პარტიების მეთაურობით ჩაფუშა ბურჟუაზიის და მემამულეთა ცდები — ამერიკის იმპერიალიზმის დახმარებით მოესპოთ სახალხო-დემოკრატიული წყობილება, ამხილა ბურჟუაზიულ-მემამულური პარტიების ხელმძღვანელთა ძირგამომთხრელი ჯაშუშურ-დივერსიული მოქმედება, მიადწია ბურჟუაზიის პოლიტიკურ იზოლაციას და გააძევა იგი სახელმწიფო აპარატიდან. ამრიგად, სახალხო-დემოკრატიის ქვეყნებში დამყარდა სახალხო-დემოკრატიული რეჟიმი, რომელიც პროლეტარიატის დიქტატურის ფუნქციებს ასრულებს.

მარქსიზმ-ლენინიზმი გვასწავლის, რომ სოციალიზმი არ აღმოცენდება მზა სახით ბურჟუაზიულ-მემამულური სახელმწიფოს დამსხვრევისა და მუშათა კლასის მიერ ძალაუფლების ხელში აღებისთანავე. კაპიტალიზმსა და სოციალიზმს ჰყოფს მთელი ისტორიული ხანა, გარდამავალი პერიოდი, რომელიც აღსავსეა მწვევე კლასობრივი ბრძოლით დამარცხებულ, მაგრამ ჯერ კიდევ ბოლომდე გაუნადგურებელ კაპიტალიზმსა და ახლადშობილ, მაგრამ ჯერ კიდევ საბოლოოდ გაუმარჯვებელ სოციალიზმს შორის.

მხოლოდ პროლეტარიატის რევოლუციურ დიქტატურას კლასობრივი ბრძოლის პროცესში შეუძლია განახორციელოს ექსპლოატატორული კლასების მოსპობა და სოციალისტური საზოგადოების აშენება.

სახალხო-დემოკრატიული სახელმწიფო ახორციელებს პროლეტარიატის დიქტატურის ყველა ძირითად ფუნქციას: პროლეტარიატის მიერ ძალაუფლება გამოყენებულია ექსპლოატატორთა დათრგუნვისათვის და ქვეყნის თავდაცვისათვის, სხვა ქვეყნების პროლეტარიატთან კავშირის გაძლიერებისათვის, ქალაქისა და სოფლის მშრომელ მასებთან მუშათა კლასის კავშირის განმტკიცებისათვის და სოციალიზმის მშენებლობაში მშრომელი მასების ჩაბმისათვის.

სახალხო-დემოკრატიული რესპუბლიკების შექმნამდე ცნობილი იყო პროლეტარიატის დიქტატურის მხოლოდ ერთი ფორმა — საბჭოთა რესპუბლიკა. მარქსიზმ-ლენინიზმი გვასწავლის, რომ პროლეტარიატის დიქტატურის საბჭოთა ფორმა წარმოადგენს მუშათა კლასის პოლიტიკური ძალაუფლების უმაღლეს, მაგრამ არა ერთადერთ ფორმას.

სახალხო-დემოკრატიული ქვეყნების მთავრობები ახორციელებენ ისეთ ეკონომიურ პოლიტიკას, რომლის მიზანია სოციალისტური მეურნეობის გაფართოება და განმტკიცება, სრული სოციალისტური საზოგადოების აშენება. ასეთი პოლიტიკის შედეგად სოციალისტურმა სექტორმა გადამწყვეტი მნიშვნელობა მოიპოვა მრეწველობასა და ვაჭრობაში და იგი სახალხო-დემოკრატიული რეჟიმის მტკიცე დასაყრდენი გახდა. სოციალისტური სექტორი წარმატებით ვითარდება სოფლის მეურნეობაშიც.

კომუნისტური და მუშათა პარტიები დიდ მუშაობას ეწევიან სასოფლო-სამეურნეო საწარმოო კოოპერატივების შესაქმნელად და განსამტკიცებლად. სასოფლო-სამეურნეო საწარმოო კოოპერატივები წარმოადგენენ სოფლის სოციალისტურად გარდაქმნის საფუძველს.

სახალხო-დემოკრატიული ქვეყნების ფორმით ეროვნული და შინაარსით სოციალისტური კულტურის განვითარებაზე ცხოველყოფილ გავლენას ახდენს მსოფლიოში ყველაზე მოწინავე საბჭოთა კულტურა.

საბჭოთა კავშირის დახმარებით სახალხო-დემოკრატიის ქვეყნებმა შეძლეს თავიანთი ტერიტორიული მთლიანობის შენარჩუნება.

იმპერიალისტები კი აშკარად ცდილობდნენ ამ ქვეყნების დანაწილებას და დარწმუნებული იყვნენ, რომ ისევე ადვილად დააქუცმაცებდნენ ბალკანეთის ქვეყნებს, როგორც ამას წარსულში ახერხებდნენ. საკმარისია მოვიგონოთ ბულგარეთის დასახიჩრება, იუგოსლავიისათვის მნიშვნელოვანი ტერიტორიის წართმევა და იტალიისათვის გადაცემა, პოლონეთისათვის ისეთი საზღვრების დადგენა, რომ მუდამ დაძაბულობა ყოფილიყო პოლონეთსა და საბჭოთა კავშირის შორის, ევროპის რუკიდან ჩეხოსლოვაკიის ამოშლა 1938 წელს, ხოლო 1939 წელს იტალიის მიერ ალბანეთის ყაჩაღური მიტაცების დაშვება.

იმპერიალისტური სახელმწიფოების ოინების მიუხედავად საბჭოთა მთავრობამ მიაღწია პოლონეთისათვის თავისი დასავლეთი მიწების დაბრუნებას ოდერამდე და დასავლეთ ნოისემდე; რუმინეთს მხოლოდ საბჭოთა კავშირმა დაუბრუნა ტრანსილვანია, საბჭოთა დიპლომატიის სიმტკიცის მეოხებით იმპერიალისტებმა ვერ შეძლეს ბულგარეთის ტერიტორიის მნიშვნელოვანი ნაწილის ჩამოტრა.

საბჭოთა კავშირის აღმოსავლეთ ევროპის ახალ, სახალხო-დემოკრატიის ყველა ქვეყანასთან დადებული აქვს მეგობრობის, თანამშრომლობისა და ურთიერთდახმარების ხელშეკრულება.

ეს ხელშეკრულებანი ემსახურებიან სოციალისტური ქვეყნების ხალხების მტკიცე დაახლოებისა და მჭიდრო თანამშრომლობის საქმეს მათი დამოუკიდებლობისა და ეროვნული სუვერენიტეტის ურთიერთ პატივისცემის საფუძველზე,

მასთან ერთად, ეს ხელშეკრულებები ევროპაში მშვიდობისა და უშიშროების განმტკიცების ახალი მნიშვნელოვანი საშუალებაა.

საბჭოთა ხალხის გმირული ბრძოლა ფაშიზმის წინააღმდეგ უდიდესი შთამაგონებელი მაგალითი იყო ჩინეთისათვის. მას შემდეგ, რაც საბჭოთა კავშირმა გაანადგურა გერმანიის ფაშიზმი და იაპონიის იმპერიალიზმი, ჩინეთში შეიქმნა ხელსაყრელი პირობები სახალხო-განმათავისუფლებელი არმიის მძლავრი შეტევის დასაწყებად. თავისი სამშობლოს განთავისუფლებისათვის ჩინელი ხალხის გმირული ბრძოლა 1949 წლის ოქტომბერში დაგვირგვინდა ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკის შექმნით. ჩინეთის რევოლუციის გამარჯვება მოასწავებდა მარქსიზმ-ლენინიზმის იდეების ახალ მსოფლიო-ისტორიულ გამარჯვებას.

ჩინეთის მრავალსაუკუნოვან ისტორიაში პირველად შეიქმნა რესპუბლიკა, რომელშიც მთელი ხელისუფლება ცენტრში და ადგილებზე ხალხს ეკუთვნის. ჩინელმა ხალხმა, რომელსაც სათავეში უდგას მუშათა კლასი, კომუნისტური პარტიის ხელმძღვანელობით, პირველად მოიპოვა ნამდვილი დამოუკიდებლობა და თავისუფლება და მტკიცედ დაადგა დიად სოციალურ-ეკონომიურ და კულტურულ გარდაქმნათა გზას.

ჩინეთის სახალხო რევოლუციის გამარჯვებამ იმპერიალიზმის ჯაჭვი გაარღვია მის კოლონიურ ზურგში — აზიაში, რომლის მოსახლეობა კაცობრიობის ნახევარს შეადგენს.

განმათავისუფლებელი რევოლუციის ცეცხლში შობილმა ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკამ თვალსაჩინო მაგალითი მისცა იმპერიალიზმის მიერ დამონებულ აზიის, ახლო აღმოსავლეთის, აფრიკის უუფლებო და ჩამორჩენილ ხალხებს, აღაფრთოვანა ისინი ეროვნულ-განმათავისუფლებელი ბრძოლისათვის, რაც თანამედროვეობის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს ფაქტორს წარმოადგენს.

ჩინეთის კომუნისტური პარტიისა და მთელი ჩინელი ხალხის ბელადი მაო ძე-დუნი თავის შრომაში „სახალხო დემოკრატიის რეჟიმის შესახებ“ წერს: „ბურჟუაზიულმა დემოკრატიამ გზა დაუთმო სახალხო დემოკრაციას, რომელსაც მუშათა კლასი ხელმძღვანელობს, ხოლო ბურჟუაზიულმა რესპუბლიკამ გზა დაუთმო სახალხო რესპუბლიკას. ამრიგად შეიქმნა შესაძლებლობა, მიღწეულ იქნას სოციალიზმი და კომუნიზმი სახალხო რესპუბლიკის საშუალებით“.

მუშათა კლასისა და კომუნისტური პარტიის ხელმძღვანელობა ჩინეთის ყველა ანტიიმპერიალისტური კლასისა და ჯგუფისადმი ის ერთ-ერთი ძირითადი პირობაა, ურომლისადაც წარმოდგენილია სახალხო-დემოკრატიის დიქტატურის განხორციელება. სახალხო-დემოკრატიის დიქტატურის საფუძველია მუშათა კლასისა და გლეხობის მტკიცე კავშირი. ახალი დემოკრატიიდან სოციალიზმში გადასვლა უმთავრესად დამოკიდებულია ამ ორი კლასის კავშირზე.

სახალხო-დემოკრატიული რეჟიმი ისეთი საზოგადოებრივი წყობილებაა, რომელმაც მშრომელ ხალხთა ფართო მასები ჩააბა სოციალიზმის აშენების ამოცანის განხორციელებისათვის ბრძოლაში.

ჩინეთის კომუნისტურ პარტიას თავისი საქმე დიდი ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის განგრძობად მიაჩნია. ეს მკაფიოდ ჩანს ჩინეთის კომუნისტური პარტიისა და სახალხო მთავრობის მთელი მოღვაწეობით, რომელიც ექვემდებარება ერთ მიზანს — მძლავრი სოციალისტური ჩინეთის შექმნას.

ჩინეთის ხალხი თავის გამარჯვებას და წარმატებას განუყრელად უკავშირებს საბჭოთა ხალხთან მუდმივ და ურღვევ მეგობრობას. ყოველმა მშრომელმა ჩინელმა კარგად იცის, რომ საბჭოთა კავშირის დაუხმარებლად, მისი მძლავრი

მორალური მხარდაჭერის მიუღებლად ჩინელი ხალხი ვერ დაამარცხებდა შინაურ და გარეშე მტრებს.

საბჭოთა კავშირისა და ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკის მეგობრობა, ისევე როგორც მშვიდობისა და დემოკრატიის ბანაკში შემავალი ყველა ქვეყნის ურთიერთდამოკიდებულება, წარმოადგენს სრულიად ახალი, კაპიტალისტურ სამყაროში გაუგონარი და შეუძლებელი საერთაშორისო ურთიერთობის მაგალითს. ამ ურთიერთობას საფუძვლად უდევს ინტერნაციონალიზმის, ხალხთა თანასწორუფლებიანობის, მშვიდობის შენარჩუნებისათვის საყოველთაო მისწრაფებისა და იმპერიალისტური აგრესიის წინააღმდეგ ბრძოლაში ურთიერთთანამშრომლობისა და ურთიერთდახმარების ლენინური პრინციპები.

სახალხო-დემოკრატიის ქვეყნებს რეაქციული ძალების წინააღმდეგ ბრძოლა უზღუდად როგორც შიგნით, ისე საზღვარგარეთ. განადგურებული რეაქციული ძალები დახმარებას ეძებენ საზღვარგარეთ და კიდევ პოულობენ ასეთ დახმარებას ამერიკის შეერთებული შტატებისა და ინგლისის რეაქციულ პლუტოკრატიულ წრეებში. ეს გასაგებიც არის: მეორე მსოფლიო ომის შედეგად სოციალიზმის პოზიციები განმტკიცდა და სოციალიზმის საკითხი დღის წესრიგშია დაყენებული ევროპის ბევრ ქვეყანაში. ეს არ მოსწონთ ყველა ჯურის იმპერიალისტებს. მათ ეშინიათ სოციალიზმისა, ეშინიათ ჩვენი სოციალისტური ქვეყნისა, რომელიც მაგალითს წარმოადგენს მთელი მოწინავე კაცობრიობისათვის.

საერთაშორისო იმპერიალისტური რეაქცია შეეცადა დაემხო სახალხო-დემოკრატიული წყობილება უნგრეთში და დაემყარებინა იქ აშკარა ფაშისტური დიქტატურა. ეს შავნელი ზრახვები რომ განხორციელებულიყო, მეტად სერიოზული მდგომარეობა შეიქმნებოდა ევროპაში, აშკარა გახდებოდა მესამე მსოფლიო ომის საფრთხე. მაგრამ საბჭოთა კავშირმა და მისმა მამაცმა შეიარაღებულმა ძალებმა ბრწყინვალედ შეასრულეს თავისი ინტერნაციონალური მოვალეობა — უნგრეთის მთავრობის თხოვნით და არსებული ხელშეკრულებისა და საერთაშორისო სამართლის სრული შესაბამისობით დაეხმარნენ უნგრელ ხალხს კონტრრევოლუციის განადგურებაში.

მსოფლიო რეაქცია იმედოვნებდა, რომ მის მიერ უნგრეთში გაჩაღებული ტრაგედია არა მარტო ჩამოაცილებდა უნგრეთს სოციალისტური ხალხების ოჯახს, არამედ ჩაფუშავდა მათს ერთიანობასაც. მაგრამ სოციალიზმის მტრებს იმედი ამჯერადაც გაუცრუვდათ. სოციალისტური ქვეყნების მიერ უნგრეთისადმი გაწეული დახმარება ინტერნაციონალური სოლიდარობის მკაფიო გამოვლინებაა. უდიდესი მნიშვნელობა აქვს საბჭოთა მთავრობის 1956 წლის 30 ოქტომბრის დეკლარაციას საბჭოთა კავშირისა და სხვა სოციალისტურ სახელმწიფოთა შორის მეგობრობისა და თანამშრომლობის შემდგომი განმტკიცების საფუძვლების შესახებ. იგი ერთხელ კიდევ ადასტურებს საბჭოთა კავშირის ურყევ ერთგულებას სოციალისტური სახელმწიფოების დიდი ერთიანობის, ერთა თანასწორობის საერთო ინტერესებისა და პროლეტარული ინტერნაციონალიზმის მარქსისტულ-ლენინური პრინციპებისადმი.

თანამედროვე ეპოქის ერთ-ერთი მთავარი დამახასიათებელი ნიშანია იმპერიალიზმის კოლონიური სისტემის დაშლა. ჯერ კიდევ მეორე მსოფლიო ომის წინ, 1939 წელს, კოლონიური და დამოკიდებული ქვეყნების მოსახლეობა შეადგენდა 1,5 მილიარდ მცხოვრებს, ე. ი. დედამიწის მთელი მოსახლეობის 66 პროცენტს. უკანასკნელი ათი წლის განმავლობაში კოლონიური და ნახევრადკოლონიური ჩაგვრის მძიმე უღელი მოიშორა 1 მილიარდ 200 მილიონზე მეტმა კაცმა. ახლა მხოლოდ 250 მილიონამდე მცხოვრები, ე. ი. დედამიწის მოსახლეობის და-

ახლოებით 9 პროცენტი იმყოფება კოლონიური და ნახევრადკოლონიური მოკიდებულების მდგომარეობაში.

იმპერიალიზმის კოლონიურ სისტემას პირველი უმძიმესი ლახვარი ჩასცა ოქტომბრის სოციალისტურმა რევოლუციამ, რომელმაც ჩაგრული ხალხები დარაზმა ეროვნული განთავისუფლებისათვის საბრძოლველად. ეს იყო ერთ-ერთი გამოვლინება კაპიტალიზმის საყოველთაო კრიზისისა, რომლის პირველი ეტაპი დაიწყო პირველი მსოფლიო ომის პერიოდში, განსაკუთრებით მას შემდეგ, რაც ჩვენი ქვეყანა ჩამოსცილდა კაპიტალისტურ სისტემას.

კოლონიური სისტემის კრიზისის გაღრმავებაზე უდიდესი გავლენა მოახდინა სოციალისტური მშენებლობის მსოფლიო-ისტორიულმა წარმატებებმა და სოციალიზმის გამარჯვებამ საბჭოთა კავშირში. სსრ კავშირის სოციალისტური ერების აყვავებამ კოლონიური და დამოკიდებული ქვეყნების ხალხები თვალნათლივ დაარწმუნა, რომ ეროვნული განთავისუფლებისა და თანასწორობის, ეკონომიური და პოლიტიკური დამოუკიდებლობის მოპოვება შესაძლებელია მხოლოდ იმპერიალისტ მტაცებელთა წინააღმდეგ თავდადებული, შეურიგებელი ბრძოლით. მძლავრი საბჭოთა სახელმწიფო თვით თავისი არსებობის ფაქტით ასუსტებს იმპერიალიზმს და უადვილებს ჩაგრულ ხალხებს ეროვნული განთავისუფლებისათვის ბრძოლას. საბჭოთა ქვეყნის ამ შთამაგონებელი მაგალითის ძალა განსაკუთრებით გამოვლინდა კაპიტალიზმის საყოველთაო კრიზისის მეორე ეტაპზე — მეორე მსოფლიო ომის პერიოდში.

კოლონიალიზმის უღელი მოიშორა მოსახლეობის რიცხვის მიხედვით ჩინეთის შემდეგ დედამიწის მეორე ყველაზე დიდმა ქვეყანამ — ინდოეთმა, სადაც შეიქმნა სუვერენული რესპუბლიკა. იმპერიალიზმის წინააღმდეგ ხალხთა მასეების ხანგრძლივი, შეუპოვარი ბრძოლის შედეგად დამოუკიდებლობა მოიპოვეს აგრეთვე ბირმის, ინდონეზიის, ეგვიპტის, პაკისტანის, სირიის, ლიბანის, სუდანის, მაროკოსა და ტუნისის ხალხებმა. ახლა თრანგ კოლონიზატორთა წინააღმდეგ გამართულ ბრძოლას აწარმოებს ალჟირის მოსახლეობა.

ახლადშექმნილი სუვერენული სახელმწიფოები, როგორც არიან ინდოეთი, ბირმა, ინდონეზია, ეგვიპტე და სხვ., სამუდამოდ დაკარგულია კოლონიზატორებისათვის, ზადგან ეს ქვეყნები ახორციელებენ დამოუკიდებელ საგარეო და საშინაო პოლიტიკას და ყოველ ღონეს ხმარობენ იმისათვის, რომ ბოლო მოუღონ იმპერიალიზმის კოლონიური ბატონობით გამოწვეულ ეკონომიურ და კულტურულ ჩამორჩენილობას. მართალია, აზიის ზოგიერთ ქვეყანაში, რომლებიც ეს ეს არის დაადგნენ დამოუკიდებელი ეროვნული განვითარების გზას, უცხოეთის კაპიტალი ჯერ კიდევ ინარჩუნებს გარკვეულ ეკონომიურ პოზიციებს, მაგრამ ამ ქვეყნების მიერ მოპოვებული პოლიტიკური დამოუკიდებლობა იმის მომასწავებელია, რომ ისინი ეკონომიურადაც სავსებით დამოუკიდებელი სახელმწიფოები გახდებიან.

აღსრულდა დიდი ლენინის მიერ ჯერ კიდევ 1919 წელს წარმოთქმული სიტყვები, რომ თავიანთი განთავისუფლებისათვის საბრძოლველად „...აღსდგებიან აღმოსავლეთის ხალხთა მასები, როგორც დამოუკიდებელი მონაწილენი, როგორც შემოქმედნი ახალი ცხოვრებისა“ (თხზ., ტ. 30, გვ. 176).

შორს არ არის ის დრო, როცა საბოლოოდ მოეღება ბოლო კოლონიალიზმის სამარცხვინო სისტემას.

ფაქტები მეტყველებენ, რომ თანამედროვე ეპოქა კაპიტალისტური სისტემის ლაშობისა და დაცემის და სოციალისტური სისტემის გამარჯვების ეპოქაა.

ცნობილია, რომ კაპიტალიზმმა აღმოცენება იწყა XVI-XVII საუკუნეებში

და იგი მსოფლიო სისტემად გადაიქცა მხოლოდ XIX საუკუნეში. სოციალისტური სისტემა კი სამ ათეულ წელზე ცოტა მეტი დასჭირდა, რომ მსოფლიო სისტემად გადაქცეულიყო.

თუ მეორე მსოფლიო ომამდე სოციალისტური სისტემის (საბჭოთა კავშირის) წილად მოდიოდა დედამიწის ტერიტორიის 17 პროცენტი, მოსახლეობის დაახლოებით 9 პროცენტი და მსოფლიო სამრეწველო პროდუქციის დაახლოებით მეათედი, ამჟამად სოციალისტური ბანაკის ქვეყნებს უკავიათ ჩვენი პლანეტის ტერიტორიის 26 პროცენტი, ისინი შეადგენენ მსოფლიოს მოსახლეობის 35 პროცენტზე მეტს და მათ წილად მოდის მსოფლიო სამრეწველო წარმოების მესამედი.

საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის XX ყრილობამ აღნიშნა, რომ მშვიდობიანი თანაარსებობის პრინციპი იყო და რჩება საბჭოთა საგარეო პოლიტიკის ქვაკუთხედად.

საერთაშორისო თანამშრომლობის მტრები ამბობენ, რომ საბჭოთა კავშირი მშვიდობიანი თანაარსებობის პრინციპებს აყენებს თითქმის ტაქტიკური, კონიუქტურული მოსაზრებით. ისინი გაჰყვიან „რევოლუციის ექსპორტის“ შესახებ და ცდილობენ ხალხები დააშინონ „ბოლშევიკური საფრთხით“. მაგრამ მშვიდობიანი თანაარსებობის ლენინური პრინციპი საბჭოთა ხელისუფლებამ წამოაყენა თავისი არსებობის პირველი დღეებიდანვე და იგი საბჭოთა საგარეო პოლიტიკის ძირითადი პრინციპია.

„რევოლუციის ექსპორტი“ აბსურდია. რევოლუცია არ შეიძლება იყოს ექსპორტის საგანი, არამედ იგი ღრმა შინაგანი პროცესია, რომელიც დამოკიდებულია კლასობრივი ძალების განვითარებაზე თვითეულ ქვეყანაში. მარქსიზმ-ლენინიზმის კლასიკოსებს არა ერთხელ აღუნიშნავთ, რომ ამა თუ იმ საზოგადოებრივი სისტემის დამყარება საკუთარი ქვეყნის ხალხის შინაური საქმეა.

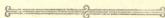
განსაკუთრებით დიდი მნიშვნელობა აქვს თანამედროვე ეპოქაში ომების თავიდან აცილების შესაძლებლობის საკითხს, ვინაიდან ერთი თაობის სიცოცხლის განმავლობაში მრავალმა მილიონმა ადამიანმა განიცადა ორი მსოფლიო ომი მათი სისხლიანი შედეგებით, აურაცხელი უბედურებებითა და მსხვერპლით.

ამჟამად მსოფლიოში არსებობენ არც თუ მცირე ძალები, რომლებსაც რეალური შესაძლებლობა აქვთ თავიდან აიცილონ ომი.

მაგრამ არ შეიძლება ანგარიში არ გავუწიოთ იმას, რომ ყველაზე აგრესიული იმპერიალისტური წრეები გულში ატარებენ სოციალისტური ქვეყნების წინააღმდეგ აგრესიული ომების გეგმებს, სოციალიზმის ქვეყნებში კაპიტალიზმის აღდგენის ფანტასტიკურ გეგმებს.

ამიტომ პარტიის XX ყრილობამ დავისაზა ამოცანა — ფხიშლად ვადევნოთ თვალყური აგრესიული იმპერიალისტების ხრიკებს, უზრუნველყოთ ჩვენი სოციალისტური სახელმწიფოს უშიშროება.

განვლილი ორმოცი წლის მოვლენები მოწმობენ, რომ მხოლოდ სოციალიზმს შეუძლია ნათელი ჰორიზონტები გადაუშალოს კაცობრიობას და ბოლო მოუღოს გამანადგურებელი ომების საფრთხეს.

გიორგი კახიძე

იმ დღიდან ვმღერი

მეც გაგიგონე ნგრევის ხმა დიდი,
 „აერორის“ გრგვინვა, მომავლის სიტყვა.
 ფანქრით ვარსკვლავებს ვხატავდი, ვშლიდი,
 ვერ ვისვენებდი, პატარა ვიყავ.
 მეც დავინახე ოცნების თვალით
 ლენინის ღიმი, გამოსვლა ხალხში,
 დიდი რიერაჟის ნათელი მკრთალი —
 და შიგ შეფერნას ენატრობდი ბავშვი.
 ვგრძნობდი, თვალს შუქით უხელდნენ სოფელს
 პეტროგრადი და ოქტომბრის გრგვინვა;
 ვგრძნობდი, მრავალი სიკეთის მშობელ
 საქართველოშიც ცხრებოდა ყინვა.
 აედარს სადარო ამინდი ცვლიდა,
 საგაზაფხულო დღეობაც ვნახე;
 ვნახე, სიცოცხლის მერცხლები ციდან
 ჟღერტულით როგორ ავსებდნენ სახლებს.
 გმირი ქარქაშში აგებდა ხანჯალს,
 მტერს რომ გულდაგულ ებრძოდა დიდხანს.
 — ისწავლე, ბავშვო, გიყვარდეს გარჯა! —
 გამარჯვებულმა სამშობლომ მითხრა.
 იმ დღიდან ვცხოვრობ, იმ დღიდან ვმღერი,
 ამ სიმღერაში გავეთეთრდი უკვე.
 ხან მალფრთოვანებს სიმწიფის დღენი,
 ხან შევკიჟინებ ბავშვობის ნუკრებს.
 მომავლის ნერგებს ვეტრფი და ვუვლი,
 ვით მევენახე საყვარელ ვაზებს.
 შეტოტვილი ვარ სიცოცხლის გულით
 წინ მიმავალი ოქტომბრის გზაზე.

სამერ პეკლანი

მოტომგერი

დღესასწაულით გაუნათე ხალხებს ცხოვრება,
სულ ქორწილი და სიხარული მოგვდევდეს კვლავაც,
შენ ჩაგვინერგე სიყვარული და შთაგონება,
პოეტის სიტყვის გაზაფხული იქნები მარად!

შენ ჩაგვაგონე: მტერს დაატყდით, როგორც მეხიო,
შენი პერანგიც ვაჟკაცების სისხლის ფერია,
დღესასწაულო, მოდი, უნდა გადაგეხვიო,
რამეთუ შენით ერი ჩვენი ბედნიერია!

როცა სხივები მოგვაფრქვით სიბრძნის მთესავი,
მთებმა ყაყაჩოს ფურცლებისგან ჩაიკვეს კაბა,
კაცთა გულები გაანათე დილის მზესავით,
შენი ღიღება მოჰფენია ქალაქს თუ დაბას.

ვინც მტრულად გიმზერს, მისთვის შუქი დაიბინდება,
ვარდით მორთულმა დილამ დროშა ასწია მაღლა,
შენს ეპოქას და შენს მომავალს მარად ღიღება,
ხალხმა სიკეთის შენებისას არ იცის დაღლა.

ასი წელი რომ გიგალობო ქებათა-ქება,
ვერ ვიტყვი მაინც, რა სათქმელიც გულს ასე უნდა,
ყველა მშრომელი შენს შემოსვლას ხალისით ხედება,
მეც მათთან ერთად შენს ღიღებას ვუმღერი მუდამ.

ყოველ მოსვლაზე ქვეყნისათვის მოგაქვს მშვენება,
ენაც მზიანობს, ელვარებაც თან ახლავს თვალებს,
მინდორიც მაშინ იქარგება ათასფერებად
და საზეიმოდ უძგერთ გული ვაჟებს თუ ქალებს.

თავისუფლების გზას გვინათებს, შუქი რომ გახლავს,
ავდრების ნაცვლად გავვითენე დილა მზიანი,

ქვეყნიერების სიკეთისთვის მოსულხარ ახლაც,
მადლობას გიძღვნი მილიონი ადამიანი.

წარსულთა რიცხვში არა გვყავხარ წარმოდგენილი,
სულ თვალწინ გვიდგას გარდახდილი ბრძოლა მრავალი,
შენ დაასრულე დიდი საქმე უკვდავ ლენინის,
დღეის დღეცა ხარ, წარსულიცა და მომავალიც.

შენ ჩაგვაგონე: მტერს დაატყდით, როგორც მეხიო,
შენი პერანგი ვაჟკაცების სისხლის ფერია...
მოდით, ძვირფასო, ერთხელ კიდევ გადაგვხედო,
შენმიერია, ქვეყანა რომ ბედნიერია!

აზერბაიჯანულიდან თარგმნა
ლელილა ერაძემ

შოგარ გროჯი

საოქტომბრო სიმღერა

გაიხსენა ქურთმა შამომ
წარსული დრო, ოქტომბერი,
გაიხსენა სიკაბუკე,
ის დღეები ოქროსფერი.

— ოქტომბერი! — ამბობს შამო,
დე, იბრწყინე მუდამ ასე,
ჩემი ბედის ვარსკვლავი ხარ,
წინ მიმიძღვი ნათელ გზაზე.

შენ ხარ ჩემი სიხარული,
ქვეყნის მზე ხარ მნათზე მნათი,
გულს მითბობ და მიხალისებ
ეს ორმოცი წელიწადი.

მახსოვს დიდი ოქტომბერი,
იმ ჩვიდმეტის ბრძოლა ცხარე,
ყალყზე იდგა პეტროგრადი,
ბობოქრობდა სმოლნის მხარე.

ხალხი იდგა... და ცხოვრებაც
გადაიქცა ბრძოლის ველად,
მასა ლენინს მიჰყვებოდა, —
აჯანყებულ ხალხთა ბელადს.

მან დაჩაგრულ ჩვენს ქვეყანას
მოაშორა ბნელი თალხი,
მოსპო ჩაგვრა-ბატონობა,
მონობისგან იხსნა ხალხი.

ასე დიდმა ოქტომბერმა
მოგვანიჭა მზე და ლხენა,
ხალხებს, უწინ დამონებულთ,
ნათელი დღე გაუთენა.

და თხუთმეტთა-ძმურ ოჯახში
ხარობს ჩემი ქურთი ხალხიც,
კომუნიზმის შექნათელმა
მიმოფანტა ბნელი თალხი.

თავის დიად გახარებას,
და სიცოცხლის ნათელ ხალისს, —
ის უმაღლის ბრძენ პარტიას,
ის უმაღლის ლენინს, სტალინს.

ჩვენი ყოფნაც და ცხოვრებაც
ბედნიერად ასე გადის,
და გვახარებს დიდ ოქტომბრის
ეს ორმოცი წელიწადი!..

ასე ხარობს მოგონებით
სიკაბუკის წლების გამო,
ხალხთა დიად ოქტომბერზე
ასე ფიქრობს ქურთი შამო.

ქურთულიდან თარგმნა
ალიო მირცხულავამ

დავით სულიაშვილი

კ ა მ ო

ჯერ კიდევ არ მენახა, მაგრამ მისი სახელი გაგონილი მქონდა. ვიცოდი, რომ მას ებარა არალეგალური ლიტერატურა, ფარული სტამბიდან გამოჰქონდა პროკლამაციები, რომელთაც მუშათა შორის ავრცელებდა. მისი მეშვეობით მყარდებოდა კავშირი პარტიულ ორგანიზაციებსა და კომიტეტს შორის, ეწყობოდა გაფიცვები, დემონსტრაციები.

ჩემი წარმოდგენით ის უნდა ყოფილიყო ქალაქწვერიანი ხანშიშესული მუშაკი, გრძელთმიანი, სათვალისანი. უნდა სცმოდა გრძელი შავი ხალათი, ჩაშვებული შარვალი და ჩუსტები. ტკბილი მოსაუბრე, დინჯი, სათნო და კეთილი — ისეთი, პირველ შეხვედრისთანავე რომ მიგიზიდავდა.

კონსპირაციული პარტიული სახელი „კამო“ თავისთავად მხიბლავდა. მასზე ამბობდნენ, თავდადებული, გამბედავი, მოხერხებული, გულმართალი და უანგარო მუშაკიაო. პარტიული მუშაობის გარდა მისთვის არაფერი არსებობდა. მიეტოვებინა ყოველივე პირადული და მხოლოდ პარტიის კეთილდღეობაზე ფიქრობდა.

ერთ კვირა დღეს მე და ჩემი ამხანაგი გიორგი ელისაბედაშვილი ალექსანდრეს ბაღში ვისხედით და სემინარიის შემხუთველ რეჟიმზე ვსაუბრობდით. მაშინ დიდი იყო მარქსისტული მოძღვრებით გატაცება და ჩვენც გადაწყვეტილი გვქონდა რევოლუციურ მუშაობას გავყოლოდით.

— ბიჭო, — წამოიძახა უცებ გიორგიმ. — აგერ, მგონი ის კამო უნდა იყოს, ნამდვილად ის არი!

— აბა, რომელი?

— აი ის, აქეთ რომ მოდის!

გავიხედე, მაგრამ მომავალ ხალხში ვერაფერს შევნიშნე ისეთი, ჩემ მიერ წარმოსახულ კამოს რომ ჰგვანებოდა.

— რომელი? — კიდევ შევეცითზე.

ამ დროს ერთმა უცნობმა ჩვენსკენ გადმოუხვია. მომღიმარი და თვალგაბრწყინებული მოგვიხსლოვდა.

— აი, ეს არის კამო! — მითხრა ამხანაგმა.

ჩვენ წინ იდგა დაბალი ტანის ჯმუხი ახალგაზრდა, რომლის ფართო სახეს ხშირი წაბლისფერი წარბები და მოწითალო კოკორი უღვაშები ამშვენებდა.

განცვიფრებული შევეცქეროდი. ხომ არ მეშლება? ეს არის კამო? ასეთი ახალგაზრდა, და... თითქმის ნაცნობიც... როდესაც იგი ჩემსკენ მოტრიალდა, გოცებით დამაკვირდა...

* ნაწყვეტები წიგნიდან „გულმართალი ადამიანი“.

— ბიჭო, დათა არა ხარ შენ? — ცხვირში დუღღუნით შემომძახა.

— სინკო, შეენ? — მივაგებე და სახტად დარჩენილებმა მაგრად ჩამოვარ-
თვით ხელი ერთმანეთს.

— ბიჭოს! თქვენ ძველი ნაცნობები ყოფილხართ! თითქო კამოს არ ვიცნო-
ბო? — მითხრა გიორგიმ.

— აბა, რას ვიფიქრებდი, თუ სინკო პეტროსიანი კამო იქნებოდა!

— გორში ერთ ეზოში ვცხოვრობდით! მაშინ ესეც იქ სწავლობდა, — თქვა
კამომ.

— მაშ, ეს შენა ხარ; ბიჭო, კამო? სახელი ვინღა გამოგიცვალა?! — შევე-
კითხე.

— განა არა, ერთხელ სოსომ მითხრა — დათას „რვა საათის სამუშაო დღე“
წაუღო! გულში გავიფიქრე — ნეტა ის ხომ არ არი-მეთქი? — ბანზე ამიგდო
კითხვა.

მხარზე ხელი დამარტყა, მკლავი მომხვია, შემანჯღრია.

როგორ გვიბზინავდა მაშინ თვალები! გვიხაროდა ერთმანეთის ნახვა. გულში
ვამაყობდით, რომ რევოლუციის დიდ საქმეს ვემსახურებოდით, — ეს გვახალი-
სებდა, გვამალვებდა, უპირატესობას გვაძლევდა. წინათ თუ უბრალო ნაცნობო-
ბით განისაზღვრებოდა ჩვენი დამოკიდებულება, ახლა ნათესაურმა გრძნობამ და
ამხანაგურმა სიყვარულმა იფეთქა გულში. ჩვენ ხომ ერთი პარტია, ერთი იდეა
და მიზანი გვაერთებდა!

— მაინც, რას ნიშნავს „კამო“? — არ ვეშვებოდი.

— მაგას არაფრის ღიდებით არ გეტყვის, — თქვა ელისაბედაშვილმა, — მე
კი გეტყვი!

— კარგი ახლა შენცა! რა საჭიროა! — შეუტია კამომ.

— რატომ? რატომ? თქვას!

— აი რა, ამ ყმაწვილს თურმე აფიცრობა უნდოდა. ამაზე დეიდაც ხელს
უწყებდა — შეჭხარბებოდა ალბათ ოფიცრების ბრჭყვიალა სამხრეები, ემზადე-
ბოდა „ვოლნოთარედელითუშჩად“. სოსო იმდენ დროს კიდევ ჩაივდებდა ზოლ-
მე, რომ დეიდას თხოვნიტ კამოს ამეცადინებდა. ერთხელ, როცა კამო სოსოსთან
გაკვეთილს ამზადებდა, ოთახში შემოვიდა ერთი ამხანაგი და სოსოს რაღაც საინ-
ტერესო ამბავს მოუყვა. კამო ამ დროს კარნახს წერდა. ამბავმა ძალიან მიიზიდა,
მაგრამ რადგან რუსულად ლაპარაკობდნენ, კამომ კი რუსული კარგად არ იცოდა,
რაღაც ვერ გაიგო, ვერ მიხვდა და მოუსვენრად იკითხა: „კამო, სლუში, კამო?“
(რუსული სიტყვის — „КОМУ“ — ნაცვლად). მათ სიცოცხლე-ხარხარი დაიწყეს.
ამის შემდეგ სოსო სხვა სახელს არ ეძახდა, თუ არა „კამოს“. ეს სახელი შერჩა
მას და ბევრმა ახლაც არ იცის მისი ნამდვილი სახელი. სოსომ კი კამოსთან მეცა-
დინეობა სხვა მხრივ წარმართა. ხომ იცი სოსოს ამბავი! დაუწყო ლაპარაკი პრო-
ლეტარიატის ბრძოლაზე, მუშათა მოძრაობაზე, თვითმპყრობელობის დამხობა-
ზე... აკრძალული ლიტერატურაც გააცნო. კამო არაღეგალურ მუშაობაში ჩაება.
ახლა სხვა არაფერი იტაცებს, გარდა პარტიული დავალებისა.

— მაგას რა სჯობია? — ვუთხარი კამოს სიყვარულით.

— აბა, თქვენსავით დიპლომებს ხომ არ გამოვუდგები! სულ რომ წიგნებს
უკირკიტებთ, გამოდით და ნახეთ პარტიული მუშაობა რა არი! თქვენ ისე გინ-
დათ, რომ სულიც სამოთხეში იყვეს და არც მარხულობდით! აბა, ნახეთ რა კარ-
გია, სტამბიდან ცხელ-ცხელ პროკლამაციებს მუშათა უბანში რომ გადაიტანს!
პოლიციელს გვერდით ჩაუვლი, მიდიხარ, თითქო აქ არაფერი. მერე შრიფტს
წაიღებ ფარულ სტამბაში. იქიდან ახლად დაბეჭდილ პროკლამაციებს ან „ბრძო-

ლის“ ნომრებს გამოიტან და ბათუმში ან ქიათურაში მუშებს დაუგზავნი გეგონება, თითქო ქვეყნიერება შენია!..

გატაცებით ჰყვებოდა კამო თავისი მუშაობის ამბავს. ვესმენ და მაგონდება მისი ბავშვობა. გორი. მაშინ ის სამოქალაქო სკოლაში სწავლობდა, მე კი — სასულიერო სასწავლებელში. ორივეს კოჭაობა, ჭიდაობა, სალაობა, ახტურმა გეიტაცებდა; ყველაზე მეტად კი კრივი გვიზიდავდა — ყველიერში, დიდმარხვის წინა დღეებში რომ დაიწყებოდა და მთელი კვირა რომ გრძელდებოდა. მოწაფეებიც ვერუდით ამ აურხაურში. ხშირად კრივში ერთმანეთს იწვევდნენ გორის სასულიერო და სამოქალაქო სასწავლებლების მოწაფეები. ისე დაუნდობლად ჩხუბობდნენ, თითქო ნამდვილი მტრები ყოფილიყვნენ. არ ზოგავდნენ ერთმანეთს. ერთხელ კამოს ცხვირი ისე დაუყეფეს, რომ დიდ ხანს სტკიოდა კიდეც. მას შემდეგ დაჩემდა ოდნავ დუდლუნით ლაპარაკი.

მოგვგონეთ ერთმანეთს ბავშვობა, სასწავლებელი და გორის ცხოვრების ამბები. წარსულის მოგონებებმა და ერთი იდეებით გატაცებამ დაგვაახლოვა.

კამოს ცხოვრება არ იყო ფიანდაზებით მოფენილი.

მამამისი მდიდარ ვაჭრად ითვლებოდა გორში, მაგრამ ოჯახს აკლდა მყუდროება, ყურადღება, წყნარი ცხოვრება; მამა უდიერი, ტლანჭი და სასტიკი ხასიათისა იყო. ოჯახს თავდანებებული, დროს ქეიფსა და ლხინში ატარებდა, ბავშვებზე არ ზრუნავდა, ცოლს უდიერად ექცეოდა. ალბათ ამიტომ იყო, რომ, როდესაც დედა გარდაეცვალა, ცოლის ცხედართან გამოსათხოვრად მოსული მამა კამომ კარებიდანვე დააბრუნა: შენ თუ ოჯახი გიყვარდა, არც ამ დღეში ჩააგდებდი დედაჩემსო.

კამოს დედას, რომელიც ოთხ შვილს უვლიდა, ფრიად სათნოსა და შვილების მოყვარულ ადამიანს, განა რა შეეძლო მიეცა შვილებისათვის ალერსის, გულთბილობისა და მოსიყვარულე გულის მეტი. დედობრივი მზრუნველობის გარდა იგი ნამდვილ მეგობრობასაც უწევდა მათ. მისი წყალობით იყო, მამის სურვილის წინააღმდეგ, პატარა სინკომ რომ გორის სამოქალაქო სკოლაში დაიწყო სიარული. მაგრამ პირველი კლასიდანვე დაითხოვეს (მაშინდელი პირველი კლასი ახლანდელ მეოთხე კლასს უდრის). კამოც მეზობელ ამხანაგებთან — მედროგეების, კალატოზების, მღებავების, მედუქნეების, მეთევზეების შვილებთან ერთად იზრდებოდა.

მაშინდელ გორში რევოლუციური ატმოსფერო იყო. კამოს ყურამდე აღწევდა გორელი ანარქისტის რომანოვის, იგო ჩიტაძისა და ნაროდნიკების ამბები. მისი ყურადღება მისდაშეუცნობლად მახვილდებოდა ამ მიმართულებით. ბოლოს კამომ მიატოვა გორი და სწავლის გასაგრძელებლად თბილისში გადმოვიდა. ამ დროს შეხვდა გორიდანვე ნაცნობ სოსო ჯულაშვილს და მისი ცხოვრებაც სულ ახალი გზით წარიმართა.

გავარვარებული კოცონი ენთო იმ დროს ჩვენს გულებში. რევოლუციური რომანტიზმით გატაცებულებს გვწამდა, რომ ის მალე ხანძრად გადაიქცეოდა, მოისპობოდა ექსპლოატაცია და მშრომელთა ჩაგვრა, დამყარდებოდა სოციალიზმი. ჩვენ გვამხნევებდა ის, რომ პარტიის ხელმძღვანელობით ვმუშაობდით.

იმ წელს, 1901 წელს, თბილისის პირველმაისობაზე მუშათა კლასმა, წინა წლებში ფარულად ჩატარებულ მაისობის შემდეგ, აშკარად ააფრიალა თბილისის

ქუჩებში წითელი დროშა და თავისი ხმა შეუერთა რუსეთის მებრძოლ პარტიას.

წინა ღამით საჭირო იყო მუშათა უბნებში საპირველმისო პროკლამაციები გაგვევრცელებინა, რომ მუშათა ფართო წრეებს მონაწილეობა მიეღოთ დემონსტრაციაში. კამომ და მე დათქვით, იმ ღამეს ალექსანდრეს ბაღის კუთხეში ერთ-მანეთს შევხვედროდით, — ერთად უნდა მივსულიყავით კონსპირაციულ ბინაზე პროკლამაციების მისაღებად.

დათქმულ ადგილს პირველი მე მივედი. აქვე სკამზე ჩამოვჯექი და კამოს დაველოდე. დიდ დროს არ გაველო, რომ უკნიდან ვიღაც მომეპარა და თვალები დამიხუტა. მაშინვე შევძახე — „კამო, შენ!“ და რომ შევხედე, მეუცნაურა — მუდამ ლაღი, მხიარული კამო ენერგიული, მზინავი თვალებით მილიმოდა, ჩოხა-ახალუხში გამოწყობილს, ჩერქეზული უხდებოდა. ფართო და გრძელ სახელოებში ხელები ეხლართებოდა. დაიკარწყახებდა, ისევ დაეშლებოდა. ხანჯალს მოატრიალებდა, ყირაზე დააყენებდა. ბავშვივით ხარობდა.

— გიხდება, კამო, ეგ ტანისამოსი!

მართლაც, დაბალსა და ჩასკენილ კამოს ჩოხა-ახალუხი ამაღლებდა, ალმაცხებდა, მიმზიდველობას ჰმატებდა.

— რატომაც არა!.. — ეშმაკურად გამიღიმა და დაუმატა. — აბა, ამხანაგო, აღეკი, წავიდეთ!

ლილილოებით შეკრულ საყელოში თითი მოისვა, ალბათ ევიწროებოდა.

— კი, ამხანაგო! — ეუპასუხე.

ჩვენთვის ახლადმოვლენილი სიტყვის წარმოთქმა გვახალისებდა, გვჩხუბავდა, გვამხნევებდა. „ამხანაგო!“ — მივაგებებდით და ჩვენი გული ჩქროლავდა; „ამხანაგო!“ — და ეს სიყვარულით გამთბარი სიტყვა — გვათამამებდა; „ამხანაგო!“ — ვიტყოდით და გულში იმედი გვესახებოდა. პარტიული მუშაობა გვამალლებდა, გვაფრთოვანებდა.

მივდიოდით ქალაქის ქუჩებში და ქვეყნიერება ჩვენი გვეგონა.

კონსპირაციულ ბინაზე მიხა ბოჭორიძესთან მივედით.

— აბა, ბიჭებო, ამხანაგებო, — შემოგვეგება მიხა, — თქვენ იცით!

გარეთ გავიდა. ცოტა ხნის შემდეგ დაბრუნდა. პროკლამაციები შემოიტანა, მაგიდაზე დააწყო.

— აბა, გაიყავით შუაზე!

საპირველმისო პროკლამაციებით ავივსეთ უბეები.

ფრთხილად! აღჩქარებლად! თქვენ იცით! — კიდეც გავაფრთხილა და გამოგვისტუმრა.

წინასწარ ჩვენთვის მიჩნეული ქუჩებისკენ გავემართეთ.

— ბიჭო, შენ რა კარგი ქუჩა შეგხვდა! — მითხრა კამომ, ქუჩაში რომ გავედით.

— ავჭალის ქუჩა გრძელია! თუ გინდა გაგიცვლი!

— არა, ამხანაგო! — თქვა და კვლავ გაიღიმა. — არა! შენთვის ეგ ქუჩა უფრო ნაცნობია. რომ გაგიჭირდეს, მეორე ქუჩაზე გახვალ. გასასვლელები იცი! აბა, ახლა წადი შენი გზით!

მივდიოდით ხალისითა და უსაზღვრო სიყვარულით სახსე. ჩვენ ხომ იმ ოჯახის წევრები ვიყავით, საპირველმისო დემონსტრაციას წითელი დროშებითა და რევოლუციური მოწოდებების შეძახილებით რომ ჩაატარებდა. მივდიოდით, პროკლამაციებს ეზოებში ვფანტავდით. ასე გვეგონა — უბეში მზე გვისცენია და მის სხივებს ვაფრქვევით.

ავჯალის ქუჩაზე რკინიგზის მოსამსახურეები და დეპოს მუშები ცხველებში
დნენ. შევიდოდი ეზოში, მივიხედ-მოვიხედავდი, უზიდან ამოღებულ პროკლამაციებს
კუთხეებში ვფანტავდი. ქუჩაზე აჩრდილივით მივიპარებოდი. ანთებული
ფანრები ბეუტავდა. გამვლულები მიმოდითდნენ. გული მიჩქოროდა.

უბე მალე დამიცარიელდა. უკან დავებრუნდი. კამოს ქუჩის დასაწყისში უნდა
დაეცადა. ჯერ არ იყო მოსული. დაველოდი. რომ იგვიანებდა, ვწუხნი: „ხომ
არაფერი შეემთხვა?“ — ვფიქრობდი და ქუჩის პირას მდგარი, გზას გავცქეროდი.
კონკის ზარების წკარუნი, მიმავალი ხალხის ჩოჩქოლი მაღიზიანებდა. „რატომ
არ ჩანს კამო? იქნებ მიცადა და წავიდა კიდეც? არა! როგორ შეიძლება!..“. ქუჩას
ხან ერთი მხრიდან, ხან მეორე მხრიდან გავხედავდი. დრო გადიოდა. მოთმინება
მეღეოდა. „ვაიმე! ალბათ შეამჩნიეს! დაატუსაღეს!“ — გავფიქრე. წასასვლე-
ლად გამოვბრუნდი. ერთი კიდეც გავხედე ქუჩას და... მომავალი კამო დავინახე.
სწრაფად გავექანე მისკენ.

— რატომ დაიგვიანე?

— ე, რჯულძალი კაცი, რაღა ყველაფერი მე უნდა დამემართოს?

— რა დამემართა?

— თითქმის უბე დავიცარიელე, რომ შევამჩნიე — ერთი კაცი ამღევნე-
ბოდა; საითაც წავედი, ისიც იქით წამოვიდა. აა, გავფიქრე, დედას გიტყვებ-
მეთქი. ერთ ეზოში შევედი, უკანასკნელი ფურცლები იქ დავაპნიე. გამოვედი,
ის კაცი ისევ იქვე დგას, თითქო სახლს ათვალიერებს, ნომერს უცქერის. შავ
დღეს დაგაყენებ-მეთქი, ვთქვი. იმ ადგილას ფანარი ჩამქრალი იყო, უცბათ მიე-
ვარდი, მაგრამ მოვკიდე ხელი, კედელზე მივაკარი, პირზე ხელი მოვუჭირე, რომ
არ ეყვრა. გაფითრებული მიცქერდა. რუსი იყო. ჩემი დამტყვეული რუსულით
ვკითხე, — „ვინა ხარ? რათ ემსახურები მდიდრებს? შე ნაძირალა, მიგახრჩო ეხ-
ლავე?“ — შეიშინდა. ფერი წაუვიდა. პირშეკრულმა ძლივს წილულულა: „ნუ
მომკლავ! მუშა ვარ! დღეს ჩამოვედი ბათუმიდან“. ეს რომ თქვა, ხელი ვუშვი.
გაბრაზებამ გამიარა. ერთი ამხანაგის ბინას ვეძებ. ველარ მივაკვლიე! იმიტომ მო-
ვდევედი ამ ქუჩასო, — მითხრა. გამოირკვა, რომ ისიც ჩვენი ამხანაგი ყოფილა. ბევ-
რი ვიცინეთ; სახლსაც მიაგნო, მაგრამ სანამ შიგ არ შევიდა, მაინც არ წამოვედი.

— ბიჭო და, მართლა „შპიკი“ რომ ყოფილიყო, ხომ იარაღიც ექნებოდა და
მერე?

— იმ იარაღს თვითონვე მოვახმარდი. იმათ სადა აქვთ გამბედაობა...

— კარგი ერთი და!.. ახლა რა ვქნათ?

— მოდი, იცი რა? ისევ მიხასთან მივიდეთ! კიდეც გამოვართვათ პროკლა-
მაციები. ახლა სხვა ქუჩებზე მოვფანტოთ. — თქვა კამომ და მიხას სახლისაკენ
გავეშურეთ.

მოწითალო, ფერდაკარგულ ალაყაფის კარს მივაღექით. ამ დროს იქიდან
ერთი გამხდარი კაცი გამოვიდა. დავვინახა თუ არა, ყელზე მოხვეული გრძელი
შარფი უცბათ სახეზე აიფარა, მაგრამ რომ გვიცნო, დინჯი ნაბიჯით მოგვიან-
ლოდა. ჩვენც ვიცანით. მივეგებეთ.

— რა ქენით? გაავრცელეთ? კარგია! კარგი! კიდეც ხომ არ გინდათ წა-
ლოთ? შედით! კიდეც აქვს! სხვებმაც წაიღეს? აბა, ყოჩაღად! — გასამხნევებლად
მხრებზე ხელი დავავადო. დინჯი ნაბიჯით ქუჩას გაჰყვა.

— ხედავ? ახლა ეგ ყველგან ჩამოივლის, თადარიგს მისცემს. დიდი ორგა-
ნიზატორია! ხვალ დემონსტრაციას ჩაუდგება სათავეში, — თქვა კამომ. — იცი,
როგორ ცხოვრობს? შენ არ ყოფილხარ მასთან ობსერვატორიაში? ერთი პატარა
ოთახი უკავია, ტახტიც არა აქვს, პირდაპირ იატაკზე აქვს გაშლილი ლეიბი და

საბანი. დღისით დაახვევს და კუთხეში მიდებს, ღამით კი ზედ წვება. მაგიერობას ტაბურეტი უწევს. ღამის მაგიერ — სანთელი. ტაბურეტზე აწყვია წიგნები, გადაშლილი თუ დაკეცილი რვეულები, ფანქარი და ქაღალდი, მთელი დღე და ღამე კითხულობს. მხოლოდ საღამოთი გამოდის გარეთ. წრეებში დადის. მაგისი წაიკითხული წიგნი რომ ნახო, ყოველ გვერდზე სტრიქონები ხაზგასმულია. ზოგან კითხვითი ნიშანია, ზოგან გაკვირვებითი, თითქო ავტორს არ ეთანხმება, თითქო ეკამათება... ან კი როგორ ასწრებს ამდენ კითხვასა... აი ასეთია სოსო...

— მაგისთანა თავდადებული მებრძოლი ხომ არა ჰყავს თბილისის მუშებს!

— ეგ ნამდვილია!

მიხასთან რომ შევედით და კიდევ მოვთხოვეთ პროკლამაციები, გაუხარდა: ცოტალა დამრჩა, ესეც თქვენ წაიღეთო, გვითხრა.

დებს ძველ მუშას, მიხა ბოჭორიძეს, მიტოვებული ჰქონდა სამსახური და მთლიანად პარტიულ მუშაობაში იყო ჩაფლული. დინჯი და დარბაისელი პატარეისცემას იმსახურებდა. მისი ღმობიერი სახე და შავი წარბების ქვეშ მზნინავი, მეტად დაკვირვებული და მომღიმარი თვალები მიგიზიდავდა. ძალიან ალელგებულოც. რომ ყოფილიყავი, თუ მასთან მიხვიდოდი და შენი აღმფრთხილების მიზეზს მოუყვებოდი, უღვაშებში გაიღიმებდა. ეს საკმარისი იყო, რომ დამშვიდებულიყავი. მოგისმენდა, ბერს არაფერს გეტყოდა — არ უყვარდა მეტი ლაპარაკი.

ჩვენ უკვე ჩავიწყეთ უბეებში პროკლამაციები.

— აბა, ახლა წადით! ფრთხილად მოიქეცით! ხვალ თორმეტ საათზე ალექსანდრეს ბაღის კუთხესთან, კონკა რომ უხვევს, იქ მოხვალთ. შენ, დათა, სემინარიელები წამოიყვანე, ჩვენი ბიჭები. წირვის გამოსვლის შემდეგ იქ მოირბინონ...

გარეთ გამოვედით, ერთმანეთს გამოვემშვიდობეთ და სხვადასხვა ქუჩით წავედით.

სემინარიაში წირვა გამოვიდა თუ არა, შვიდმა სემინარიელმა ერთად ჩავირბინეთ ალექსანდრეს ბაღი. გავედით ქუჩაზე და ბაზრობაზე მოსულ ხალხს შევუერთდით. დემონსტრაცია აქ იყო დანიშნული.

ფარდულები და ფიცრის გრძელი მაგიდები ქუჩას ორივე მხრივ მიჰყვებოდა. მაგიდებზე ელაგა რკინეული, ჭურჭლეული, ფართლეული და სხვა. გაისმოდა ვაჭრების ძახილი: „აბა, აქეთ! აქეთ! იაფად! იაფად! მობრძანდით, ნახეთ! ვაჰ! რა ყოფილა და!..“

უამრავი ხალხი ფუსფუსებდა, ნივთებს ათვალიერებდა, ვაჭრობდა, ყიდულობდა. დროდადრო, არეულ ხალხში, ოთხცხენიანი კონკა ხენეშითა და ზარების წკარუნით შუა ქუჩაში შემოიჭრებოდა. მოძრაობა მატულობდა.

ვიღაცამ მხარზე ხელი დამკრა. მივიხედე, ძლივს ვიცანი კამო — გიმნაზიელის ფორმა ჩაეცვა, კოკორი უღვაშები მოეპარსა, მომღიმარი, შექმოფენილი თვალებით შემომცინოდა, ყველა ღილზე შეკრული სერთუკი და კოკარიდანი ქუდი უზღებოდა.

— აბა, დათა, მალე ზარბაზანი გავარდება, მზადა ხარ?

— როგორ არა! მაგრამ მე რომ ჯოხი არა მაქვს?

— არ გინდა! არც მე მაქვს! — ალერსით მითხრა. — ათი წუთი თუ მაინც გაგრძელდა დემონსტრაცია, კარგი იქნება! — დაუმატა.

ერთ ადგილას არ ჩერდებოდა. შავხალათიანებში შეერეოდა, მუშებს ამხნევებდა: — ყოჩაღდ იყავით, ამხანაგებო, ყოჩაღად!

— აბა, ყოჩაღობას რა დაგვიშლის, კამო, — უბასუხებდნენ.

— ნახე, ეზოში რომ ცხენიანი კაზაკები მიმაღულან?

— მერე რა! რაც მაგათ წაიღონ... — ალაპარაკდნენ მუშები.

ვაჭრები თავიანთ მაგიდებთან იდგნენ და გაიძახოდნენ: „აბა, აქეთ, აქეთ! შოდით, ნახეთ, რა არი და!“ — მყიდველებს უხმობდნენ. ის კი არ იცოდნენ, რა მოხდებოდა რამდენიმე წუთის შემდეგ.

არ ვიცოდი, რა ადგილას აწევდნენ დროშას, შევნიშნე კი, მუშები შეგროვილი ხალხის შუა გულში აჩოჩქოლდნენ, შეიკრიბნენ. ნიშანს უცდიდნენ.

უცბათ გავარდა ზარბაზანი. ქალაქი შეზანზარდა, მერე ერთი წუთით გაინაბა ყველაფერი. წითლად შეღებილ გრძელტარაიან ჯოხზე გაშლილი დროშა სივრცეში ალისფრად ალივლიდა, აფრიალდა. თითქო მეორე მხემ გამოანათაო, სადღესასწაულო ელფერი მოჰფინა გარემოს.

დროშისაკენ მივიწვედი, მინდოდა მეც ახლოს ვყოფილიყავი, ხელი შემევლო მისთვის, მაგრამ შემჭიდროებული მხრებისა და ზურგების ღობეს ვერ მივარღვევდი. არაჩვეულებრივი ხმით კი გავიძახოდი: — „გაუმარჯოს პირველ მაისს! გაუმარჯოს სოციალიზმს!.. ვაშააა! ვაშააა!“

ზურგი ვაქციოთ ძველ ადამ-წესებს,
ჩამოვიბერტყოთ ფეხზე, ვით მტვერი... —

გრიალებდა სივრცეში. თითქმის მოვცილდით მოედანს, ქუჩაზე გავედით. უეცრად რიგები გაირღვა, დემონსტრანტები გაიფანტნენ. მაღლა აწეულმა წითელმა დროშამ ტორტმანი დაიწყო. რიგებში შემოცვნილმა ცხენოსანმა კაზაკებმა მუშებს შეუტეეს. დროშასთან მიცვივდნენ, მათარახებით და კონდახებით დაესივნენ დემონსტრანტებს. ისმოდა ცხენების თქარათქური, გინება და ძახილი, მათარახების ტლაშატლუში...

დროშა მაინც ფრიალებდა. ხელკეტნიანი მუშები იცავდნენ მას. ცოტაც და მედროშემ ტარი დახარა, დროშა მოხსნა და უბეში ჩაიდო. გვერდზე გავიხედე, გიმნაზიელის ფორმაში გამოწყობილ კამოს მოვკარი თვალი, ცალ ხელში ქვა ჩაებლუჯა და პოლიციელს უმიზნებდა. მისკენ გავეშურე, მაგრამ ხალხის ტალღამ გაიტაცა.

პოლიციელებით აივსო ქუჩა. გაქცეულს გამოუდგებოდნენ, დაიჭერდნენ. აგერ სამი-ოთხი პოლიციელი ერთ დემონსტრანტს მიათრევს. დატუსაღებული იბრძვის, არ ნებდება, მუჯლუგუნითა და მუხლებით იგერიებს. ისინი არ ინდობენ, ხელებსა და ფეხებს უბორკავენ...

მაღე მოედანი დაცარიელდა, დარჩა მხოლოდ გათლილი კეტები, ქუდები, კლიტეები, გასაღებები, დამტვრეული მაგიდები, სარკეები, კარადები...

სახტად დარჩენილი ვაჭრები ერთმანეთს ეკითხებოდნენ:

— ვაჰ! რა იყო, ჰა?

— ბუნტი იყო, რაღა!

— სოლ დეპოს ბიჭები იყვნენ, აი!

— მერე რა უნდოდათ?

— მეფე არ გვინდაო! ისე უნდა იყვეს, როგორც ფრანციაშიაო.

— ვაჰ! ვაჰ! ვაჰ! — გაიძახოდნენ და თავის დაღუპულ საქონელს თავს დატრიალებდნენ.

პირველმაისობის დემონსტრაციამ დიდი გამოხმაურება ჰპოვა თბილისშიც და პროვინციაშიც. ალაპარაკდა ხალხი.

განაპირა ქუჩებში, სადაც მუშები სახლობდნენ, ხალხი ზეიმობდა. „ათ წელიწადი გავრძელობდა ჩვენი დემონსტრაცია, შემდეგში ნახევარი საათი მაინც უნდა გავგრძელოთ!“ — ამბობდნენ. დადიონდნენ ქუჩებში, აღფრთოვანებულნი ერთმანეთს შთაბეჭდილებებს უზიარებდნენ.

თბილისის ცხოვრებაში ახალი ხანა იწყებოდა.

*

მუშათა მოძრაობა ღრმავდებოდა. რევოლუციური ტალღა თანდათან ზევით იწევდა, ბოძებდა. პარტიული მუშაობა კამომ მთელი თავისი არსებით ათვისდა. პროფესიონალი რევოლუციონერი დადგა. მასში ჩააქოვდა თავისი გრძნობა და გონება. მის გულში სხვა რაიმე ზრახვა არ გაივლიდა, გარეშე რევოლუციის საქმისათვის თავდადებისა. არ იზიდავდა მეგობრებში დროის ტარება. კმაყოფილდებოდა მცირედი ჰამა-სმით, ჩაცმა-დახურვით. არც ფულის ხარჯვა იცოდა, მეგობრებისაგან და პარტიისაგან მიღებულ ფულს კაპიკს კაპიკზე ადებდა, უბრალოდ არ დახარჯავდა, საქმეს მოახმარდა, ამიტომაც კრიჟანს ეძახდნენ. მაგრამ კამო ძუნწი არ ყოფილა. მომჭირნეობა საჭიროდ მიაჩნდა, ვინაიდან იცოდა, პარტიას არ ჰქონდა საკმარისი სახსრები, რომ პროფესიონალი რევოლუციონერი საკმარისად უზრუნველყო.

დიდი ცოდნა, განვითარება და სწავლა არ ჰქონია, მაგრამ ის იყო რევოლუციონერი, გაკეთებული ბოლშევიკი მთელი თავისი მისწრაფებებით. პარტიული მუშაობა მისთვის ისეთივე აუცილებელი გახდა, როგორც ჰაერი, წყალი... მას ხშირად უხდებოდა სტამბიდან ფურცლების გამოტანა, სტამბაში შრიფტის მიტანა, გაფიცვებისა და დემონსტრაციების მოწყობაში მონაწილეობის მიღება.

უჩინარი და შეუმჩნეველი დადიონდა კამო მუშათა უბანში და იმ დიდ საქმეს ემსახურებოდა, რევოლუციის გამარჯვება რომ ეწოდებოდა. როცა ის თავის გეგმებს მოჰყვებოდა, იფიქრებდა — ეს რა მეოცნებე ვინმე ყოფილაო, მაგრამ ლაპარაკობდა ისეთი ფაქტებით, ისეთი დამაჯერებლობით, რომ წინააღმდეგობას ვერ გაუწევდი და გჯეროდა, იგი ამას უსათუოდ შეძლებდა, გააკეთებდა.

იქნებ კამო გმირი არ ყოფილა, მაგრამ იქ, სადაც საქმე შეეხებოდა გმირობას, თავგანწირვასა და გამბედაობას — დაუშრეტელი იყო მისი ენერგია, გამჭირიანობა...

*

ერთხელ კამომ მოხოვა წავყოლოდი თეატრში და პროკლამაციების გაფანტვაში დაეხმარებოდი. პროკლამაციები მოქალაქეებს მოუწოდებდნენ, მხარი დაეჭირათ კონკის მუშების გაფიცვისათვის, არ ჩამსხდარიყვნენ ვაგონებში, რომელთაც მართავდნენ შტრეიკბრეხერები — გადაცმული პოლიციელები.

სალამოს უბნები დაკეცილი პროკლამაციებით ავივსეთ, თეატრის ბილეთებიც ვიყიდეთ და ქანდარის პირველ რიგში დავსხედით. იმ ხანად არტისტული საზოგადოების თეატრში (ახლა რუსთაველის თეატრი) იღვებოდა რუსეთიდან სავასტროლოდ ჩამოსული ძმების ადელგეიმების წარმოდგენები. იმ დღეს მიდიოდა შექსპირის ტრაგედია „ჰამლეტი“. ვიცოდით, წარმოდგენას უამრავი ხალხი დაესწრებოდა. წინდაწინ შევთანხმდით, ფურცლები მაშინ მოგვეფანტა პარტერში, როცა სცენაზე გამოჩნდებოდა ჰამლეტის მამის აჩრდილი — ამ დროს სცენა ბნელდებოდა, დარბაზშიც სინათლე არ იქნებოდა.

ვისხედით და ვუცდიდით. პირველი რიგიდან კარგად ვხედავდით პარტეზს და ლოყებში მსხდარ, ფრაკებში გამოწყობილ ვაეებსა და კოპწიად მორთულ ქალებს.

თეატრის გაჩახჩახებული პარტერი და ლოყები სავსე იყო მოსულეებით. კამო და მე ერთმანეთის პირდაპირ ვისხედით და ხშირად გავხედავდით ხოლმე ერთიმეორეს.

მალე დაიწყო სპექტაკლი. გულის ძვრით ველოდით აჩრდილის გამოსვლას. სცენაზე მხოლოდ ჰამლეტი და მისი მეგობარი პორაციო იდგნენ. როცა სრული სიწყნარე ჩამოვარდა, ჩვენი დაქეცილი ფურცლები შუა დარბაზში ჩამოშვებული ოდნავ მბეუტავი ბრწყყვილა ქალის მიმართულებით ვისროლეთ. პროკლამაციები აბნეული თეთრი პეპლებივით მოედო მთელ დარბაზს და ყველას ყურადღება მიიქცია. ვინა უმზერდა წარმოდგენას! ცდილობდნენ პეპლები დაეჭირათ. ფურცლები კი წელი ფარფატით ეფინებოდა პარტერსა და ლოყებს. აქ მყოფმა პოლიციის უფროსმა უცბად მოისაზრა და იყვირა: Прекратите представление... მაგრამ ვიდრე აქტი არ დამთავრდა, ფარდა არ ჩამოუშვეს. დაფატურდნენ პოლიციელები, მოქალაქეებს ხელიდან სტაცებდნენ პროკლამაციას. მათ თავხედურ ქცევას მხოლოდ ერთმა მანდილოსანმა გასცა პასუხი: „განა თქვენ, წესიერების დამცველნი, ვალდებული არ იყავით პროკლამაციების გადმოყრამდე მიგვექციათ ყურადღება და ზომებიც მიგვეღოთ? ახლა კი ჩვენ უფლება გვაქვს წავიკითხოთ, რა წერია შიგ“... თეატრში შეიქნა ქოთქოთი. ბევრმა პროკლამაცია დახია.

ჩვენ ვისარგებლეთ აურზაურით და დაუბრკოლებლევ დავცოვეთ თეატრი. სამშვიდობოზე გამოვედით, გახარებულნი შინისაკენ გავეშურეთ.

*

მომღიმარი და მუდამ ხალისიანი კამო ქუჩაში რომ შეგხვდებოდა, უსათუოდ რაიმე ამბავს მოგიყვებოდა — როგორ მოატყუა პოლიციელები, როგორ გადაიტანა ფურცლები სტამბიდან კონსპირაციულ ბინაზე, ან როგორ აუბნია თავგზა ქანდარმებს.

— იმ დღეს „შპიკი“ ამედევნა. იმას ეგონა, არ ვიცოდი რა შვილიც ბრძანდებოდა. მომდევს. მათვალისწინებს — აბა, რომელ სახლში შევაო. მეც მივდივარ ჩემი კალათით, ძირში რომ პროკლამაციები აწყვიდა, ზევიდან კი კვერცხები. უცბათ შევედი ერთი ეზოს ალაყაფში. ვიცოდი, ამ ეზოს მეორე ქუჩაზე ჰქონდა გასასვლელი. გავედი კიდევ. იმან ალბათ იფიქრა, ახლა კი მივაგენი მის ბინასო. ქუჩის სახელი და ნომერი ჩაიწერა. იმავე საღამოს იმ ეზოს ქანდარმები წვევიან, ბინები გაუჩხრეკიათ. გამოთაყვანებულები არიან ეგ ოჯახქორები, ეგენი. როგორც მინდა და როცა მინდა, მაშინ გავაცურებ.

*

რუსეთისა და გერმანიის პოლიციების საიდუმლო მიმოწერამ დაადგინა კამოს ვინაობა: რომ ის იყო რუსეთის ქვეშევრდომი პეტროსიანი, ბრალდებოდა ნაძალადევაში 1905 წელს კაზაკებთან შეტაკება, უფრო აღრე ბათუმის ციხიდან გაქცევა, 250 ათასი მანეთის გატაცება და სხვა.

მართალია, გერმანიის სოციალ-დემოკრატია ბევრს ეცადა მის განთავისუფლებას, მაგრამ უშედეგოდ. ბერლინში კამოს წაუყენეს ბრალდება, როგორც რევოლუციონერ-ანარქისტს. კამოს მოელოდა რუსეთისათვის გადაცემა და მაშინ კი ვერაფერი იხსნიდა.

კამომ იცოდა, რას უქადდა მომავალი, მაგრამ რამდენადაც მძიმე და ძნელი მდგომარეობიდან გამოსავალი გზა, იმდენად მეტა თავის დაღწევის სურვილი. მის სიცოცხლეს საფრთხე ელოდა. საჭირო იყო კვლავ მთელი ნებისყოფის დამბვა, რომ სიცოცხლე შეენარჩუნებინა, კვლავ თავისუფლება ეხილა. ამაზელა ფიქრობდა დღედაღამ ბერლინის ციხეში დამწყვდეული კამო. ყველას, ვინც კი მის სანახავად მივიდოდა, სთხოვდა, მირჩიეთ, რა გზას დავადგეო.

კამო მთლად გამოიცვალა — ნერვიულობამ, უძილო ღამეებმა თავისი დალი დაჩინა.

ერთხელ პარტიის დავალებით მის სანახავად ციხეში ლ. ბ. კრასინი მივიდა. კამოს გამოუვალი მდგომარეობა რომ დაინახა, თავის მოგიჟინება ურჩია.

— მხოლოდ ეს გისნის! იქნებ მაშინ აქვე გაგათავისუფლონ, რუსეთში აღარ გადაგაგზავნონ!

დიდხანს უმზერდა გაშტერებული კამო კრასინს. მერე ტუჩებზე ღიმი გამოუკრთა, კბილებიც აუღელვარდა, ლოყებზე ნაოჭები ანიშნა. კამომ ხმამაღლა გაიცინა.

— სწორედ ეგრე! — შესძახა კრასინმა. — სიგიჟე, სხვა არაფერი! მაგრამ შესძლებ კი?..

— შეეძლებ, ამხანაგო კრასინ! შეეძლებ! — სიხარულით შეპყვირა კამომ და ისე გადაიხარხარა, რომ გერმანელი ყარაულების ყურადღება მიიქცია.

— მაგრამ მარტო ეგ არ კმარა! — უთხრა კრასინმა.

მალე კამომ დაიწყო შმაგი შეშლილობის სიმულაცია. ეს არა მარტო ძნელი ასატანი იყო, არამედ თითქმის შეუძლებელიც. ეს იყო კადნიერი გადაწყვეტილება. მაგრამ კამომ იცოდა თავისი ნებისყოფის ძალა, ამ გადაწყვეტილებას ჩასჰიდა ხელი.

კამოს დაპატიმრებამ საზღვარგარეთ მყოფ ამხანაგებზე დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა. ცნობილია, რომ ლენინი დიდ გულისხმიერებას იჩენდა დაპატიმრებული ამხანაგებისადმი, მათზე ზრუნავდა და ყურადღებას აქცევდა. კამოს დატუსაღების ამბავი რომ გაიგო, დაავალა ამხანაგებს დაუყოვნებლივ მიეღოთ ენერგიული ზომები და იგი ქანდაკმერიის ხელიდან გამოეგლიჯათ.

ლენინმა კამოს საქმის მოსაგვარებლად სპეციალურად გაგზავნა ბერლინში ლიადოვი; მისი გადმოცემით, „ილიჩს ძალიან უყვარდა კამო, ძალიან აფასებდა მას და ამბობდა, ყველაფერი უნდა ვიღონოთ კამოს გადასარჩენად. დაცვის მოწყობა ფთხოვე კარლ ლიბკნეხტს. მან თავისი პარტიული ამხანაგისა და მეგობრის — ოსკარ კონის კანდიდატურა წამოაყენა საქმის ოფიციალური მხარის გასაძლოლად, თვითონ კი იყისრა პრესაზე და ფენებზე გავლენა მოეხდინა“.

ოსკარ კონი თარჯიმან კლევეინსკისთან ერთად მივიდა კამოსთან, ინახულა იგი. გაბაასების შემდეგ ორივემ ისე იგრძნო თავი, ფიქო დიდი ხანია ერთმანეთს იცნობენო. კამო ძალიან კმაყოფილი დარჩა, როცა დაინახა, თუ როგორ მზრუნველობას იჩენდა მისადმი პარტია. იმ გერმანელთა შორის, რომლებიც დატუსაღების შემდეგ კამოს გარს ეხვივნენ, ოსკარ კონი მეტად სათნო და გულისხმიერი აღმოჩნდა; ერთი იდევით აღჭურვილი ორი სხვადასხვა ქვეყნის ადამიანი, ხშირად ლაპარაკის დროს ხელების მოძრაობით, მუნჯაურად უფრო მალე და კარგად აგებინებდა ერთმანეთს თავის ზრახვებს, ვიდრე თარჯიმნის შემწეობით. ოსკარ კონმა იგრძნო, რომ არაჩვეულებრივ ჰეროვნებასთან ჰქონდა საქმე, დაინახა პროფესიონალ-რევოლუციონერ კამოს მიმზიდველი სახე, გულთან მიიტანა მისი ბედი და მათ შორის გაიბა ამხანაგური, მეგობრული კავშირი.

კამო დაბრუნდა თავის საკანში იმედით სავსე, აღფრთოვანებული, გიჟად შეუდგა თავისი გადაწყვეტილების შესრულებას. არ ინდობდა თავის-თავს, არ ზოგავდა ენერგიას, ოღონდ ერთხელ კიდევ გაენავარდა თავისუფლად, ერთხელ კიდევ შედგა მოღალატე საყვარელ საქმეს.

პირველი დღეებიდანვე მან თავისი სიმულაცია შმაგობით დაიწყო: ხტუნავდა, ყვიროდა, ტანისამოსს იგლეჯდა, ამტვრევდა ჭურჭელს, ზედამხედველებს ცხვირ-პირში უშენდა მუშტებს. როგორც შფოთიანი, დაუდგარი და მოჩხუბარი, ის გადაიყვანეს ცივ სარდაფში. ცხრა დღის განმავლობაში განუწყვეტლივ ხტოდა, დარბოდა, ხელ-ფეხს ამოძრავებდა, რათა არ გაციებულიყო, უძილო ღამეებს ატარებდა, რომ სიმულაცია განემტკიცებინა.

როცა ოსკარ კონი კვლავ მივიდა მის სანახავად, განცვიფრდა და შეწუხდა: ერთხანად იფიქრა — მართლა ხომ არ გადასცდა ჭკუასო, მაგრამ კამომ მოხერხებულად ანიშნა, არ შეშინებოდა; მარჯვენა ხელის ცერით ანიშნებდა — კარგად ვარო, უღიმოდა.

პირველ ხანებში კამო ხალისიანად სიმულანტობდა. მრავალნაირი მის მიერვე მოგონილი საზრიანი საშუალებით ატყუებდა გამოცდილ ფსიქიატრებს. დასცინოდა, ხარხარებდა. რა დაუშრეტელი ენერგიის და ჯანმრთელობის პატრონი უნდა იყო, რომ ორი წლის განმავლობაში სიმულაციას განაგრძობდეს, დაუღალავად ებრძოდეს ფსიქიატრების დაკვირვებებს; იჯდეს ციხეში, უცხოეთში, უცხო ადამიანთა შორის, არავინ გაავდეს გვერდით მახლობელი — შენი ტანჯვებისა და განცდების გამოზარებული — და მაინც გამარჯვებული გამოჩეიდე ამ მდგომარეობიდან!

საოცარია! შემდეგში, როცა თავისუფალი და მტრებზე გამარჯვებული კამო გორკის შეხვდა, ისე უბრალოდ აუწერა თავისი დამოკიდებულება ფსიქიატრ ექიმებთან, თითქოს ეს ამბავი მისთვის ჩვეულებრივი, უმნიშვნელო რამ ყოფილიყო.

„...ძალიან მაინტერესებდა, — წერდა გორკი, — როგორ შეძლო ამ ადამიანმა, ამ უბრალო ადამიანმა თავისთავში გამოენახა იმდენი ძალა და მოხერხება, რომ დაერწმუნებინა ფსიქიატრები მოგონილ სივრცეში. ეტყობოდა, მას არ მოსწონდა, როცა ამის შესახებ ეკითხებოდნენ. მხრებს იჩეჩდა და გაურკვეველად ამბობდა:

— აბა, რა გითხრათ! საჭირო იყო! ვცდილობდი თავი გადამერჩინა, ვიცოდი, რევოლუციას კიდევ გამოვადგებოდი... თუმცა ისინი სხეულზე ხელებს მიფათურებდნენ, ფეხის გულებზე მცემდნენ, მაგრამ განა შეიძლება სულს შეეხო?“

*

როცა კამო ციხის სააღმყოფოს ფსიქიატრიულ განყოფილებაში მოათავსეს, იგი ოთხი თვის განმავლობაში ლოგინზე არ დაწოლილა, დღედაღამ ზეზე იდგა, ხოლო დასასვენებლად კუთხეს რომ მიეყუდებოდა, რიგრიგობით სწევდა მდლა ხან ერთ, ხან მეორე ფეხს. როცა უარი თქვა საკმლის მიღებაზე, მას ხელოვნურად დაუწყეს კვება. ერთხელ კი, როცა ყბებს ძალად უღებდნენ, ორი კბილი ჩაუმტვრიეს.

თავისი სივრცის დასამტკიცებლად ის ცდილობდა სხვადასხვა ხერხი გამოეყენებინა. ზოგჯერ ისეთ შემზარავ ლონისძიებას მიმართავდა, რომ მოულოდნელობისაგან ექიმებს თავზარს დასცემდა. თავს არ ინდობდა, ბევრ სიმწარესა და ტკივილს იტანდა, ოღონდ მიზნისთვის მიეღწია. ერთხელ განაწამები, წვერულვაშგაბურძნული უცბათ შედგა. წვერები დაიგლიჯა. კონა-კონად დააწყო სა-

ბანზე. სიმწრისაგან ხითხითებდა, თითქოს აქ არაფერიაო... კონებად დაწყობილ წვერს ელოლიავენბოდა, რიგში ამწყრივებდა.

ერთხელ სარკეში ჩაახედეს. სარკიდან ვილაც გამხდარი, გაბურძნული კაცი მოსჩერებოდა ველური თვალებით. კამომ სწრაფად მოისაზრა, სარკეს შეაფურთხა, მაგრამ გულში კი გაჰქრა: მართლა ხომ არ შევიშალეო.

ერთ დღეს კამო ფანჯრის რაფაზე ჩამოკიდებული ნახეს. მაშინვე მისცივდნენ, მარჯუთი ჩამოხსნეს, მოაბრუნეს. ეს ხერხი მას ჯერ კიდევ 1900 წელს ჰქონდა ნაცადი. იცოდა, მოუსწრებდნენ და ჩამოხსნიდნენ.

რამდენიმე დღის შემდეგ წვნიანში პატარა ძვალი იპოვა. ძვალი წაამახვილა და მარცხენა ხელზე სისხლის მიღები გადაიჭრა. მალე მოცივდნენ სასწრაფოდ გამოძახებული ექიმები, სისხლის დენა შეუჩერეს, მომაკვდავი გონს მოიყვანეს. შემადრწუნებელი სანახავი იყო სისხლით მოსვრილი ლოგინი, იატაკზე გართხმული, გუბებზე დამდგარი სისხლი და ფერმიხდილი კამო — თითქოს ველურებთან ბრძოლის შემდეგ სისხლისაგან დაცილი, მაგრამ გამარჯვებული ადამიანი ისვენებდა. თავის ნამოქმედარს რომ უმზერდა, გულში უხაროდა, კმაყოფილებით ილიმებოდა: „მე თქვენ გიჩვენებთ, გავმწარდები და თქვენც გავამწარებთ. ჩემსას გავიტან, დაგამარცხებთ. დაძაბუნებულს, იარაღაყრილს ვერ მნახავთ!“ — ამბობდა გულში.

ბევრი დაკვირვებისა და ცდის შემდეგ კამო ავადმყოფად ცნეს და გადაიყვანეს ბერლინის სულით ავადმყოფთა საქალაქო საავადმყოფოში — „ბუნში“. მოათავეს საკანში, სადაც ცხრა შეშლილი ერთმანეთს ახრჩობდა, სცემდა, კაწრავდა, კბენდა. ამ საკანში კამომ რამდენიმე დღე გაატარა. ისედაც დასუსტებულს ლიმები არ სძინებია. მერე კი მშვიდთა განყოფილებაში გადაიყვანეს.

კატამ რომ პატრონის დაბრმავება ინატრა, ასე მოუვიდა კამოსაც. ფსიქიატრიულ საავადმყოფოში ის აკვირდებოდა ავადმყოფებს, მათი სიგიჟის გამოვლინებას. სწავლობდა — როდის, რა დროს და როგორ ავლენდნენ ხოლმე ისინი თავიანთ ავადმყოფობას.

საავადმყოფოს ადმინისტრაციამ მალე აცნობა სადაც ჯერ არს, რომ სულით ავადმყოფი ტერორისტ-ანარქისტი პეტროსიანი საცხებით განიკურნა, დამშვიდდა, სრულ გონებაზეა და სამუშაოს შესრულება შეუძლიაო. ამის შემდეგ კამო კვლავ ალტერაბიტის საპყრობილის საგამომძიებლო განყოფილებაში გადაიყვანეს.

ყოველ წუთს და განსაკუთრებით საავადმყოფოდან ახალ ბინაზე გადაყვანის დროს კამოს არ შეუწყვეტია ფიქრი და ცდა, რომ მოეძებნა ხელსაყრელი პირობები გაქცევისათვის, მაგრამ ეს მუდამ შეუძლებელი ხდებოდა, თუმცა ამ განზრახვაში ოსკარ კონიცი მონდომებით ეხმარებოდა კამოს და ყოველნაირად უწყობდა ხელს.

ალტერაბიტის საპყრობილეში კამომ კვლავ სიმულანტობა დაიწყო, ხოლო ამჟამად უკვე არა უბრალოდ, თავისი ფანტაზიით შექმნილი ხერხებით, არამედ მეცნიერულად შესწავლილი წესისამებრ.

კამოს ეგონა — ევროპა უფრო ღმობიერი, ჰუმანური, გულკეთილი და მაღლიანი იქნებოდა. ფიქრობდა — ავადმყოფობის მიზეზით გამათავისუფლებენ, რუსეთს არ გადასცემენო, იმ რუსეთს, თვითმპყრობელური ჯალათების ხელში რომ გმინავდა, და სადაც მას აუცილებლად სიკვდილი მოელოდა.

1908 წელს, თებერვალში, შედგა სასამართლოს სხდომა, რომელმაც დაავალა სამკურნალო მრჩევლებს — ჰოფმანს და ლამანს გამოერკვიათ ავადმყოფის სულიერი მდგომარეობა.

ორი თვის ხანგრძლივი დაკვირვების შედეგად ექსპერტები იმ დასკვნას მიაღწიეს, რომ ბრალდებული სულით ავადმყოფი იყო.

„...მისი დაავადების დამახასიათებელი თვისებების სიმუღირება დიდი ხნის განმავლობაში შეუძლებელია. ასე იქცევა მხოლოდ ნამდვილი ავადმყოფი, რომელსაც გონება აქვს დაბნეული. გარეშე ქვეყნის შთაბეჭდილება მასში სრულიად უკვალოდ იკარგება, მის ტვინში აღიბეჭდება მხოლოდ ზერელედ და წამიერად. ილუზია და პალუცინაცია მის აზრებს სხვა მიმართულებებს აძლევს. ამას ემატება აგრეთვე საჰმლის მიუღებლობის ფაქტი, რომელსაც ასეთი დაჟინებით ჯანმრთელი : დამიანი ვერ აიტანს“.

ამის შემდეგ 1908 წ. კამო სამეფო საპოლიციო პრეზიდენტის დახმარებით გადაიყვანეს ჰერცბურგის სულით ავადმყოფთა სამკურნალოში.

კვლავ სიმუღალი! ისევ თვალყურის დევნება, ისევ სულით ავადმყოფთა რეჟიმი. არ მიეცა კამოს მოსვენება. შეუჩერებელი, დაუღალავი ბრძოლა ფსიქიკურებთან, დღეღამად ფიქრი, თუ რა საშუალებით მოატყუოს ისინი. კამოც დადის, ლილინებს, — თუმცა რა ემღერება, მაგრამ ბერლინურ ქუჩურ სიმღერებს მაინც შემოსძახებს თავისი საოცარი, არაბუნებრივი ხმით. მღერის, ვითომ აქ არაფერიაო...

აი ჩანაწერები ჰერცბურგის სამკურნალო საურვო ფურცელში:

„6 ივნისი — ძალიან ხმაურობს, ამბობს რომ ექიმი, რომ დალია მთელი ათი ლიტრა არაყი.

„8 ივნისი — განუტყადა მოსამსახურე ფოგტს, რომ ის არის სოლომონ პეტროვსკი.

„10 ივნისი — სახე დაიკაწრა და სისხლით ითხუხუნება.

„15 ივნისი — საჰმლის მიღებაზე უარს ამბობს. მარცხენა ხელს შეუჩერებლივ ერთი მიმართულებით ამოძრავებს.

„19 ივნისი — უჩივის თავის ტკივილს, ლაპარაკის დროს გულში მუშტს იცემს — მინდა მოვკვდე, სიცოცხლე არ მინდაო.

„23 ივნისი — დაიგლიჯა უღვაშები, უნდა სახსოვრად გაუგზავნოს თავის ამხანაგს. ღამით ძალიან ხმაურობდა, დადიოდა პალატაში, ელაპარაკებოდა თავის თავს. უჩივის თავის ტკივილს“.

დასასრული არა აქვს მის დაკითხვებს, თვალყურის დევნებას, ერთი საავადმყოფოდან მეორეში გადაყვანას.

ჰელცბურგის სამკურნალოდან მალე ისევ „ბუხში“ მიიყვანეს. ისევ სულით ავადმყოფთა რეჟიმი.

მარტოა კამო, არავინა ჰყავს ფიქრის გამზიარებელი. ნათესავები, მეგობრები შორს იმყოფებიან, ძალიან შორს... იქნებ არც იციან, რა მწარე დღეებს განიცდის კამო ბერლინის სატუსალოში. ქალაქის მხრიდან გაურკვეველი გუგუნის, რაღაც გრილის, ყრუ ძახილის, ზრიალის და წრიალის, ხენეშა და ხმაური ისმის — იქ სიცოცხლეა, ყივინა და ბრძოლა არსებობისათვის... იქ გამარჯვებულთა ზეიმი.

მარტოა კამო... მაგრამ არა, მას ამ უცხო ქვეყანაში ერთი მეგობარი მაინც ჰყავს, კვირაში ერთხელ ერთი საათით რომ შევებას აძლევს მის მარტობას. ეს ოსკარ კონია, ერთადერთი კაცი, რომელსაც ერთი საათით მისი ნახვის უფლება აქვს. და კამოც ელის მას, როგორც ბავშვი აღდგომას. ოსკარ კონს ზედამხედველის თანხლებით მიიყვანენ მოსაცდელ ოთახში. ორივე მომღიძარი სახით ხედავიან ერთმანეთს.

— Guten Tag! Genosse Kamo!

— Guten Tag! — მიუგებს კამო დამტყრეული გერმანულით.

კამო ცდილობს მხიარული იყოს, რომ ასიათმეცხრის საყვარელ ადამიანს. ორიენტი მოკლე დროში ისე დამეგობრდნენ, რომ ადვილად უგებენ ერთმანეთს.

ოსკარ კონი მონდომებით მოეკიდა კამოს განთავისუფლების საქმეს. მგრძნობიარე გერმანელი არ ზოგავდა შრომას და დროს, ოღონდ რამენაირად შეემსუბუქებინა კამოს მდგომარეობა.

კამო თავისი დამტყრეული გერმანული ენით მოუყვებოდა, თუ რა გადახდა ამ კვირაში. უღიმოდა, შესცქეროდა, თითქო მისგან მოელოდა რაღაც სასწაულს, გამხნევენას.

ოსკარ კონი, რომელსაც ტუჩებზე მუდამ ღიმი უკრთოდა, გულისხმიერი და გულკეთილი, ხშირად საკუთარ საქმეებს თავს ანებებდა და კამოს მდგომარეობაზე ზრუნავდა. კ. ლიბკნეხტთან ერთად პრესაში თუ პარლამენტში, საზოგადოებაში თუ გავლენიან პირთა შორის ლაპარაკობდა, წერდა, მოითხოვდა კამოს მდგომარეობის შემსუბუქებას. ზრუნვას არ აკლებდა, ფარვანასავით თავს დასტრიალებდა.

კამოს საავადმყოფოში ყოფნის შემდეგი გამოცვლიდან ჩანს, რომ ბოლოს მას ძალიან გაუძნელდა ასეთი ცხოვრების ატანა.

„ძალიან ბევრს ვფიქრობდი: გავუძლებ თუ შევიწლები ჰეუზენ? ...ი, ეს იყო ცუდი, ჩემი თავის აღარ მჯეროდა, საკუთარ თავს ვერ ვცნობდი, თითქოს ნაპრალზე ვეკიდე და ხავსს ვეპოტინებოდი“, — წერდა კამო შემდეგ.

იგი ველარ იტანს თავის ირგვლივ თავმოყრილ გიყებს, რომლებიც აჯავრებენ, უტყვენ, დასცინიან, ხშირად სიკვდილით ემუქრებიან. კამოს ნებისყოფა შეირყა, ტირილის გუნებაზეა და თითქოს სიკვდილს ეძებს. საქმელს არ იღებს. ერთხელ, როცა ვიღაც ავადმყოფმა ხელი ჰკრა, ლოგინზე დაწვა და ისტერიულად აქვითინდა.

იქნებ ველარ შეძლო კამომ ამდენი ტანჯვის ატანა, ველარ მოითმინა ამდენი შეურაცხყოფა და მოგვიანება? იქნებ დაკარგა იმედი, მიეცა სასოწარკვეთას, შეუსუსტდა რწმენა და თავი მიანება სიცოცხლისათვის ბრძოლას? იქნებ ამიტომ გადაწყვიტა სიკვდილი, ამიტომ გადაიჭრა თავისი კბილით ხელის ძარღვი?

მაგრამ არა! იგი მზად იყო მრავალნაირი წამება აეტანა, ოღონდ კვლავ დაბრუნებოდა საყვარელ საქმეს.

დაბოლოს, თუმცა გერმანელმა ექიმებმა სულით ავადმყოფად ცნეს, მაგრამ რუსეთის მთავრობას მაინც გადასცეს. მათთვის არასასურველი პიროვნება თავიდან მოიცილეს. კამო რუსეთის ჟანდარმების ხელში ჩააგდეს.

1909 წელს, დატუსაღებიდან თითქმის ორი წლის შემდეგ, პრუსიის პოლიციამ კამო მიიყვანა რუსეთის საზღვარზე და ჩააბარა ჟანდარმებს. გადაცემა მოხდა კალიაშის გუბერნიის უმნიშვნელო „გადასასვლელ პუნქტზე“. მაშინ კი მიხვდა კამო გერმანიის მთავრობის ვერავობას. მიხვდა, როგორი სასტიკი, დაუნდობელი ბრძოლაა საჭირო მის წინააღმდეგაც. ერთხელ კიდევ მისცა ფიცი თავის თავს, წუთითაც არ ეფიქრა სხვა რამეზე, გარდა პარტიული მუშაობისა და თავგანწირვისა.

ისევ მშობლიური. მხარე, ნათესავები, მეგობრები, ამხანაგები. მოუყვება, როგორი ტანჯვა გადაიტანა გერმანიის ციხეებში, თავის წუხილს გაუზიარებს, მარტოობის ფიქრებს გაანდობს. იქნებ თბილისის მეტეხიდან უფრო ადვილი გაზღეს გაქცევა, თორემ მას არ აცდებია მარყუქი გამოცდილი ჯალათისა.

იმავე წლის ცხრამეტ ოქტომბერს კამო თბილისში ჩამოიყვანეს, მეტეხის ციხეში მოათესეს და როდესაც ციხის ჩარკინული ფანჯრიდან თბილისს გადახედა, თითქო შევება იგრძნო, თითქო გულში იმედი ჩაესახა — კარგ გუნებაზე დადგა.

მალე კამომ თავის დისაგან — ჯავაირასაგან მიიღო ცნობა, რომ თბილისში იმყოფებოდნენ მისი მეგობრები — კოტე, ელისო, ბაჭუა კუპრაშვილი და სხვები; რომ ბერლინელმა მეგობარმა, ოსკარ კონმა არ დაივიწყა და გამოგზავნა ორასი მარკა დეპეშებისათვის, რათა მისთვის კამოს ბედი ეცნობებინათ ხოლმე.

პირველივე დეპეშით ჯავაირამ აცნობა კონს: „კამო ჩამოიყვანეს, მაგრამ სულთ ავადმყოფად არ თვლიან. ბორკილგაყრილი ზის ციხეში და სიკვდილით დასჯის მოლოდინშია“.

ძალიან მალე მოვიდა კონის პასუხი: „გვზავნი ექსპერტების ყველა საჭირო დოკუმენტს. შეკითხვა იქნება რეიხსტაგში“... მაგრამ ჯავაირას დეპეშები აღარ გაუშვეს გერმანიაში და მათ შორის კავშირი შეწყდა.

კამოს საქმე სასამართლო გამომძიებელმა მხარის სამხედრო წესებით აღკუთრვით უმალეს ნაწილს ჩააბარა. კამო მიხვდა, რასაც ნიშნავდა მისი საქმის სამხედრო მსაჯულების ხელში გადაცემა, ისიც სტოლიპინისა და ალიხანოვების ფარფაშის დროს. საჭიროდ სცნო ისევ სიგიჟის სიმულაციისათვის მიემართა და როგორც ბერლინში, აქაც დაიწყო ხელაღებული ბრძოლა სიცოცხლის შენარჩუნებისათვის.

ნამდვილი საქმისათვის მეტბრძოლ ადამიანს, რომელიც გამუდმებით მხოლოდ და მხოლოდ მიზნის მიღწევაზე ფიქრობს, რომლის აზროვნებაც მოქცეულია ერთ განსაზღვრულ კალაპოტში და მისიწრაფის მონიშნული განზრახვისაკენ, ბედი წყალობს და უსათუოდ კეთილად დაგვირგვინდება მისი საქმე, უსათუოდ გაიმარჯვებს...

ამ შემთხვევაში კამოს ბედმა გაუღიმა. და მიუხედავად იმისა, რომ სასამართლო დარწმუნებული იყო მის სიმულანტობაში, მან შემდეგი რეზოლუცია გამოიტანა: „საქმის გარჩევა არსებითად შეჩერდეს, ხოლო პეტროსიანის სულიერი მდგომარეობა შემოწმდეს, რისთვისაც იგი მოთავსდეს სპეციალურ საავადმყოფოში ხანგრძლივი დაკვირვების მოსახდენად“.

კამოსაც სწორედ ეს უნდოდა.

ამ დადგენილებას მალე ისიც დამატა, რომ გერმანიის დემოკრატიულმა პრესამ ხმა ამოიღო კამოს უმართებულოდ გადაცემის შესახებ, რამაც შეკითხვა გამოიწვია რეიხსტაგში. ოსკარ კონის სტატიას „Vorwärts“-ში გამოეხმაურა მთელი გერმანიის ოპოზიციული პრესა. ჰერვემ „Humanité“-ში მოათავსა წერილი; მან გაილაშქრა გერმანიის მთავრობის წინააღმდეგ, რომელმაც ავადმყოფი, არა სისხლის სამართლის დამნაშავე ადამიანი, ხელში ჩაუკლდა რუსეთის ბარბაროსულ მთავრობას.

ამ გარემოებამ თავგზა აუბნია რუსეთის მთავრობის წევრებს და მინისტრი სტოლიპინი აიძულა კავკასიის მეფის ნაცვლის ვორონცოვ-დაშკოვისათვის მოეწერა:

„...პრესის თავდასხმა გერმანიის მთავრობაზე უსათუოდ გაძლიერდება იმ შემთხვევაში, უკეთუ მირსკის გადუწყვეტენ სიკვდილით დასჯას. ამიტომ შინაგან საქმეთა სამინისტრო შიშობს, ვაი თუ ამ გარემოებამ ცუდად იმოქმედოს რუსეთის ინტერესებზე ანარქისტების გამოსახლების საკითხში. ვსარგებლობ შემთხვევით, გამოვუცხადო თქვენს ბრწყინვალეებს სრული ჩემი პატივისცემა და ქეშმარიტად ერთგულება.“

ამნაირად კამოს ბედი მის სასარგებლოდ დატრიალდა. მეტეხის საპყრობილის საკანდიდან ის გადაიყვანეს. იმავე საპყრობილის ფსიქიატრიულ განყოფილებაში. საქმეს კი მაინც სამხედრო სასამართლო გააჩვენდა და, თუ სიკვდილს მიუსჯიდა, მაშინ ვორონცოვ-დაშკოვი სამხედრო სასამართლოს განაჩენის საკონფირმაციოდ მისდამი წარმოდგენისას მხედველობაში მიიღებდა სტოლიპინის წერილს და განაჩენს შეცვლიდა.

ახლა კი ლალობდა კამო — საავადმყოფოში გადაყვანა ციხიდან გაქცევის განზრახვას უახლოვებდა. თბილისში ჰყავდა ერთგული საყვარელი დები, დეიდა ლიზა, მეგობრები და ამხანაგები. ახლა აღარ ხვდებოდა ათასნაირი შეურაცხყოფა, რომელსაც მას გერმანიაში აყენებდნენ სულით ავადმყოფი ტუსაღები, მოსამსახურე პერსონალი და ექიმები. აქ კამოს ყველა იცნობდა; ამიტომაც საკმაო რისი იყო, ოსტატურად გამოეყენებინა ბერლინში („ბუხში“) მიღებული გამოცდილებები.

როცა კამოს შემოწმება მოახდინეს, დაასკვნეს, რომ „ნერვიული სისტემის მხრივ ემჩნევა შემდეგი: კუნთების მექანიკური აღგზნებადობის მომატება, კანის შეხების გრძნობის შესუსტება, ტკივილის მგრძნობელობა სრულიად გამქრალია, ქინძისთავით ჩხვლეტის დროს არ გრძნობს ტკივილს, აგრეთვე არ გრძნობს ტკივილს სხეულზე, მარცხენა ბეჭის ქვეშ, ანთებული პაპიროსის მიღებისას. ხელეზი უკანკალებს, ენა უცახცახებს, მუხლის რეფლექსები დასუსტებულია. კუნთის რეფლექსები მომატებული. ზურგის კანზე საპერკუსიო ჩაქუჩის ტარის გავლენა იწვევს დემოგრაფიზმის მოვლენებს, სახის გამომეტყველება გულგრილი აქვს. ინდიფერენტული დამოკიდებულება აქვს თავისი მდგომარეობისა და გარემო პირობებისადმი... მახსოვრობა დასუსტებულია. დროისა და ადგილის ორიენტაცია დავარდნილი აქვს. ილღიაში ატარებს ბელურას, რომელსაც დროგამოშვებით კვებავს პურის გულით. ხანდახან თითქო უმიზეზოდ ბუტბუტებს, ლილინებს და იცინის. კითხვებზე უმეტეს ნაწილად შეუსაბამო, არეულ-დარეულ პასუხს იძლევა.

— სად დაიბადეთ?

პასუხობს:

— არ ვიცი! უცხოეთში ვმოგზაურობ! ახლა მინდა ბორკილები მოვკლა... ავაგო ძეგლი, დავაწყო ყველა ბორკილი და ზევიდან აგური დავდო. სადაც კი ვიყავი, არსად ბორკილი არ მინახავს!..

— რატომ ზიხარ საპატიმროში?

— ჩემი დიდებულებისათვის! ბევრი ვიარე. ყველგან ვიყავი! დაე, მათ ღარჩეს პარტიები!

— ვინ დვას თქვენს ახლო?

— ჯარისკაცი! ის მე მიცავს, რომ ჯიბიდან არაფერი მომპარონ!

— გინდათ თუ არა გახვიდეთ საპატიმროდან?

— ავტომატობლით მინდა წავიდე საზღვარგარეთ. კარგი ოთახი მაქვს ციხეში. შედებილია, მალე გამოიმშვებენ! ეს მითხრა უსოვმა, ერთმა პატიმარმა. ის ძველი ეშმაკის ძმაა. მე მას მივეცი ათი ვაზნა. მან დაუსტვინა და გაფრინდა. ქარს უნდა მოეტაცა ჩიტი...

— გეძახოდნენ თუ არა თქვენ კამოს?

— მეძახოდნენ! ღიდი ხანია მას შემდეგ! საზღვარგარეთ კი მეძახოდნენ ბატონ პეტროსიანსაც. ციხეში უფროსის თანაშემწეც კი ბატონ პეტროსიანს მიწოდებდა. მოსამსახურე კარგი კაცი მყავს. მინდა მეეტლედ წავიყვანო. მე ბევრი ცხენი მყავს მთებში.

— გუშინ სადილად რა ჭამე?

— ჩაი დავლე! ხორცი არ მიჭამია, იმიტომ რომ ამბობენ, მკვდრებს კრიან და სამზარეულოში აგზავნიან.

და სკკნა: ზემოთქმულისა და ობიექტური გამოკვლევის მიხედვით მე ვასკვნი, რომ სიმონ პეტროსოვი აქამად დაავადებულია ჰისტერიული ფსიქოზით, რომელიც გადადის ჰეპაოკლეოზაში.

თბილისის მიხეილის საავადმყოფოს უფროსი ორდინატორი

ლ. ორბელი“.

ბორკილგაყრილი კამო ფსიქიატრიულ საავადმყოფოში მოათავსეს. პირველად რომ გაიარა და ბორკილებმა ჩხარუნი დაიწყო, კამოს მოეწონა. მთელი დღე დადიოდა, დახტოდა. განგებ აჩხარუნებდა. თამაშობდა, უხაროდა. ზედამხედველები განცვიფრებით უმზერდნენ და ამბობდნენ, ნამდვილად გიჟიარა...

მეტეხის ციხეში გაცილებით კარგად გრძნობდა თავს. დამშვიდებული იყო და სიმულანტობასაც „წესიერად, მეცნიერულად“ ატარებდა.

თავიდანვე თავისი საკნის ფანჯარასთან ჩიტები შეიჩვია. საკენკს უყრიდა. ჩიტებიც მიფრინდებოდნენ, ფანჯრის რაფაზე ხტოდნენ, საკენკს კენკავდნენ, გაფრინდებოდნენ, ისევ მოფრინდებოდნენ. კამო უმზერდა მათ ანცობას, ერთობოდა, ილიმებოდა. ჩიტები მოუსვენრობდნენ, ფრთხილებდნენ, თავებს აქანცარებდნენ და აქეთ-იქით იცქირებოდნენ... კამომ გადაწყვიტა ჩიტები შეეჩვია და საკენკს ახლა ხელისგულზე იყრიდა. ისინი ჯერ ერიდებოდნენ, ფრთხილობდნენ, ბოლოს კი გათამამდნენ. დიდი ლოდინისა და მოთმინების შემდეგ კამომ ერთი გაბრიყვებული ჩიტი დაიჭირა. როგორ უფეთქავდა საცოდავს გული. კამომ ფანჯარა მიხურა, ჩიტს დაუწყო ალერსი. კოცნიდა, გულში იხუტებდა. ბავშვით ხარობდა. რომ დაღამდა, საკანში გაუშვა. ჩიტი ლურსმანზე ჩამოჯდა. დაიძინა. დილას ისევ დაიჭირა. იმ დღეს სასამართლოში წაიყვანეს დასაკითხავად. ჩიტიც თან წაიყვანა.

კამო ისე მხიარულად მიდიოდა, თითქოს წვეულებაზე მიჰყავთო. სულ აქეთ-იქით იცქირებოდა, ეგებ ნაცნობი ვინმე შემხედვსო, მაგრამ იმ დღეს, თითქოს განგებ, არავინ შეხვედრია. ის მაინც ყველას აძლევდა სალამს.

როცა საგამომძიებლო დარბაზში შეიყვანეს და კედლის მთელ სიმაღლეზე მეფე ნიკოლოზის სურათი დაინახა, შედგა და გინება დაუწყო. გამომძიებელმა შეაჩერა. რამდენიმე კითხვა მისცა. მაგრამ თითქოს კითხვები მას არ ეხებოდა, ჩიტს ემასლათებოდა, „პეტკას“ ეძახდა, ეალერსებოდა, კოცნიდა. უცბად ჩიტი ხელიდან გაუსხლტა. დახურულ ფანჯრებს მიეხეთქა. ყველას გულისყური მისკენ იყო მიპყრობილი. კამო სიცილისაგან მთელი სხეულით თრთოდა. „პეტკა! პეტკა!“ — უძახდა და დასაჭერად დასდევდა, სკამებზე და მაგიდებზე ხტებოდა, გამომძიებელს, თითქოს შემთხვევით, მუჯღუგუნსა და წიხლებს ჰკრავდა. ყარაულებმა არ იცოდნენ, ვის გამოდგომოდნენ — ჩიტს თუ კამოს. ერთი ალიაქოთი ატყდა. მერე, ვილაცამ მოისაზრა: ფანჯრები გააღეს და ჩიტი გაფრინდა. კამო გაცხარდა, მაგრამ შეაყავეს.

ცალკე საკანში მოთავსებულ კამოს სპეციალურად მისთვის მიჩენილი ზედამხედველი ადევნებდა თვალყურს და გასაღებიც მას ებარა. მუდამ წამს უთვალთვალდნენ და ყოველდღიურად იწერდნენ მის ყოფაქცევას „საუბრავ წიგნაკში“.

კამოს პროკურორი არ ისვენებდა. ხშირად წერდა ბრძანებას ციხის სისადმი, რომ პეტროსოვი ცალკე საკანში ჰყოლოდათ და განსაკუთრებული ფხიზლით ედევნებინათ მისთვის თვალი.

პროკურორის ამ ბრძანებას ციხის უფროსმა არანაკლებ მტკიცე რეზოლუცია მიაწერა: „იჯდეს იქვე, სადც იჯდა. მხოლოდ ორკლიტულში. ეცნობოს პროკურორს, რომ იგი ჩემთან სრულიად ჯანმრთელი იყო, მხოლოდ სასამართლოში გახდა სულით ავადმყოფი“... პროკურორი მოითხოვდა კამოს სივე ციხეში ან სამხედრო ჰოსპიტალში გადაყვანას, რაც გაქცევის საშუალებას მოუსპობდა. მაგრამ კამოს ბედი წყალობდა. მიუხედავად სასამართლოს დადგენილებისა, ექიმები მოითხოვდნენ: „პეტროსოვის ფეხებზე ბორკილები შემადრწუნებელ შთაბეჭდილებას ახდენს დანარჩენ სულით ავადმყოფებზე. გთხოვთ მაცნობოთ ხსენებული პეტროსოვი საავადმყოფოში ყოფნის პერიოდში სულ ბორკილებში უნდა იყოს თუ არა. ხოლო თუ კი — რა საბუთით. ბორკილების ასხნა თუ შესაძლებელია, გთხოვთ, გამოგზავნოთ, ვინც საჭიროა მათ მოსახსენილად“.

ამნაირად, ორი მიმართულება კამოს ბედის გადასწყვეტად მკაცრად ებრძვის ერთმანეთს. მისი ბედი თამაშობს, გულისცემა მატულობს.

კამო თავისი ზრახვების შესრულებას ჩქარობს. ციხიდან გაქცევის იმედს არ ჰკარგავს. თავისი დებისა და მეგობრებისაგან დახმარებას მოითხოვს.

„იქნებ გგონიათ, მართლა გავვიღო? — წერს ის ჯავაირას. — მე მხოლოდ თავს ვიციყიანებ. მაწამებენ. ტანჯვას ვეღარ ვიტან. ხსნა გაქცევაშია. არ მინდა მოვკვდე საპატიმროში. მინდა ერთხელ კიდევ ვიხილო თავისუფლება, მზე... იცადეთ მოაწყობთ გაქცევა. მინდა კიდევ ვემსახურო რევოლუციას“...

ფსიქიატრიულ საავადმყოფოში გადაყვანა კამოსთვის უფრო ხელსაყრელი გამოდგა. აქ გაქცევის მეტი საშუალება ეძლეოდა და ამიტომ ახლა მხოლოდ ამაზე ფიქრობდა.

იგი მოათავსეს ცალკე საკანში, რომლის კარებს ორმაგი კლიტე ედო, გასაღები სპეციალურად მიჩენილ მოსამსახურეებს ებარათ. ადმინისტრაციას ეგონა, სქელკედლიან ოთახში მაგრად ჩაკეტილი კამო ვერ შეძლებდა გაქცევას. ამას გარდა, გარედან დაცვის საქმე ებარა მეცხრე უბნის ზედამხედველს, რომელიც ყოველდღე ამორიგებდა პოლიციელებს.

კამო კი სულ სხვა გზით ფიქრობდა ციხიდან გაქცევას. თუმცა იგი „იზოლირებული“ იყო, მაგრამ მაინც მოახერხა კაეშირი დაემყარებინა თავის ამხანაგებთან და დებთან და გაქცევა მოამზადა.

მისი საკნის ფანჯარა მტკვარს გადასცქეროდა. ამ ადგილს პოლიციელები მხოლოდ ღამით ყარაულობდნენ, დღისით კი ერთი ყარაული იდგა შიგნით, კარებთან. ამრიგად, გაქცევის მოწყობა შეიძლებოდა მხოლოდ დღისით.

საავადმყოფოში კამომ დაიახლოვა ერთი მოსამსახურე, გვარად ბრაგინი. მალე მას კამო გამოუტყდა თავის განზრახვაში, გააცნო თავისი გეგმა და თავის დებთან გაგზავნა. ისინი ბრაგინს ძალიან გულთბილად შეხვდნენ, მიიპატიეს. გაუმასპინძლდნენ. რამდენიმე ხნის შემდეგ კამოსთან მიმოწერა გამართეს. ფანჯრის რკინებისა და ბორკილების გადასახერხად საჭირო იყო ფოლადის ბეწვახერხები, ტანისამოსი, თოკი, რომლითაც კამო ჩაეშვებოდა კედელზე და გავიდოდა მტკვრის სანაპიროზე.

ყველაფერი ეს მომზადდა ბრაგინის მეშვეობით. კამოს სიძემ კოტემ ბრაგინს გადასცა ოთხი შეკვრა ბეწვახერხი და მრგვლად დახვეული, ქალაქში გამოკრული თოკი, რომელიც ბრაგინს კამოსთვის უნდა შეეტანა.

ამ საგნებს კამო ინახავდა თავისი ლოგინის ქვეშ. მალე იგი ბრაგინის მორი-

გეობის დროს ხერხვას შეუღდა. ფანჯრის რკინების განახერხი რომ არ შეემჩმუნა, ჩნიათ, პურის ცომით ავსებდა, აწებებდა. შემდეგ ისევ ხერხავდა. ამნაირად გახერხა ბოროკილი და წვრალი მავთულით შეკრა.

როცა ყველაფერი მომზადდა, გაქცევის დღეც დაინიშნა — თხუთმეტი აგვისტო.

დილიდანვე სიცხემ დააჰირა. მოციმციმე მზის სხივები ფოთლებში ატანდა და ქუჩას უზალთუნებად ეფინებოდა.

კამოს დილის საუზნე შემოუტანეს. დღე საავადმყოფოში მიღებული ჩვეულებრივი წესით დაიწყო, ხოლო მისი გული გამალებით ცემდა. რას უმზადებდა ბედი?

დილის ათ საათზე კოტე უნდა მისულიყო ვერის ხიდან და მტკვრის მარჯვენა ნაპირიდან, საიდანაც კარგად ჩანდა კამოს საკნის ფანჯარა, ნიშანი მიეცა კამოსთვის. ამ დროს კამო გავიდოდა საპირფარეოში, გადატეხდა ფანჯრის გახერხილ რკინებს, მოაბამდა თოკს, გაძვრებოდა ფანჯარაში და თოკზე დაკიდებული დაეშვებოდა კედელზე.

საკნის ჩარკინული ფანჯრიდან კამო მღელვარებით გასცქერის იმ მხარეს, საიდანაც ნიშანს ელოდა. ის ხედავს თეთრ ტანისამოსში გამოწყობილ კოტეს თეთრი ქუდით ხელში და ელის ნიშანს. დიდხანს ელოდა, ნერვიულობდა. ერთხანს გადაწყვიტა, აღარ ეცადა. მაგრამ არა! დაცდის, ჯერ კიდევ ადრეა! ამდენი ხნის დამუშავებულ, მოწყობილ საქმეს აჩქარება ავნებს. მრავალტანჯვამოვლილი კამო, გაქირების ამტანი, დისციპლინას შეჩვეული, როდი აპყევება გრძნობას!

იმ დღეს კამომ დასაძინებელი წამალი მიიღო — მოწამლული ტკბილი ნამცხვარი, რომლითაც ზედამხედველებს უნდა გამასპინძლებოდა. ხოლო ტკბილმა ნამცხვარმა სულ სხვა შედეგი გამოიღო — დაძინების ნაცვლად ისინი აღაგზნო: წარამარა საპირფარეოში გარბოდნენ. მაგრამ იღბალზე, ესეც სასიკეთო გამოდგა კამოსთვის — მათი შემხედვარე გამხიარულდა, გახედავდა მათ და სიცილს ვერ იკავებდა, იმდენად აღარ ნერვიულობდა. ნიშანს აუღელვებლად ელოდა. უფრო გონებით მოქმედებდა.

მთელი ღამე კამოს დებს არ სძინებიათ. ადრე დგნენ, ახალი ტანისამოსი ჩაიცვეს და ვერის ხიდისაკენ გასწიეს. მირბოდნენ, მიიჩქაროდნენ. კოტეს გვერდით კეკლუტად ჩაუარეს, მაგრამ ხმა არ გასცეს. მტკვარში მობანავე ძალღი შენიშნეს. სანაპიროზე სერთუკიანი კაცი იდგა და ხალხს წვრთნიდა. მიხედნენ, რომ კოტე ფრთხილობდა, ამიტომ ნიშნის მიცემას აგვიანებდა.

კამოს დები მტკვრის მეორე ნაპირზე გადადიან. აქედან ისინიც ნიშანს ელიან, რომ კამოს კედელზე დაშვებისთანავე გაიქცენ, მიუსწრონ, სამშვიდობოზე გამოიყვანონ.

დიდხანს მოუხდათ ცდა. მაგრამ ავერ, კოტეს თეთრმა ქუდმა სამგზის სივრცე გაკვეთა. ჯავაირა და სანდუხტა მირბიან. უკვე ხედავენ, როგორ მოწყდა ჩარკინულ ფანჯარას კამო. კედელზე თოკი ჩასრიალდა, რკინა მოიღუნა, გადატყდა... ჯერ ფეხები გამოჩნდა, შემდეგ ზურგი, მერე თოკზე ტომარასავით ჩამოეკიდა კამო, ძირს დაეშვა. თანდათან უახლოვდება მიწას. მაგრამ, ეს რა მოხდა? — თოკი გაწყდა, კამო მიწაზე დაეცა. ხავსმოკიდებულ სანაპიროზე ლოდავს. გაწყვეტილი თოკის ნახევარი კედელზე ქანაობს... ერთ წუთს დები შედგნენ. გაშტერებით უცქერიან კამოს... რომ ველარ დგება? აღვილს მოსხლტებიან და გარბიან, უნდათ მიეშველონ, წამოაყენონ... მაგრამ არა! ის თვითონვე დგება. წელში ცოტა მოღუნული მიდის მდინარისაკენ. ხელში ცხვირსახოციმ გახვეული

ბორკილი უქირავს. მტკვარში გადაადგებს. მობრუნდება. ამ დროს დებიც მოდის. ლოვდება. კამოს გადაეხევიან, ჰკოცნიან, თრთიან. კამო მისალმების მაგიერ შეუთქვს:

— რატომ გამოგზავნეთ დამპალი თოკი? რა დაგემართათ? რა ღმერთი გაგიწყრათ! ხეირიანი თოკი ველარ იშოვეთ მთელ ქალაქში?

— არა, სინკო, თოკი ახალი იყო! — თავს იმართლებდა სანდუხტა.

— მაშ რატომ გაწყდა?

— გამოადგი ფეხი, რა დროს ეგაა! — გაწყრა ჯავაირა.

აქეთ-იქით მკლავებში ხელჩაიდებულებმა, ჩქარი ნაბიჯით გაიყვანეს კამო მიხეილის ქუჩაზე. ჩასხდნენ ტრამვაიში, მერე ეტლში, ისევ ტრამვაიში, ფეხითაც გაიარეს მცირე მანძილი. დაბოლოს ისევ ეტლით მიაღწენ კონსპირაციულ ბინას. დასხდნენ, ამოისუნთქეს. კამო იღიმება. წამოდგება, მტკივან თეძოს ხელს მოავლებს, გაივლის. ამ დროს ოთახში კოტე შემოვა. მომღიმარე გადაეხევა. ის კი აგინებს, ლანძღავს: რატომ იყო თოკი დამპალი?

კოტე გაოცებულია. ვერ გაურკვევია, რატომ მოხდა ასე? რატომ გაწყდა თოკი?..

ორი კვირის შემდეგ კამო ბათუმში გაემგზავრა. თბილისიდან ველოსიპედით ჩავიდა მცხეთაში, სადაც კოტე უცდიდა. ბილეთი აღებული ჰქონდა. ორივე რბილი ვაგონით ჩავიდა ბათუმში, ორი დღის შემდეგ კი კამო კუთხეში მიწყობილ ყუთებს შორის ჩასვეს და საზღვარგარეთ გაისტუმრეს...

ნახვამდის, კამო, ნახვამდის!..

*

აგერ ის ქუჩა! აი, ის ნომერიც! რატომ ცხოვრობს ასე განაპირა ქუჩაზე ლენინი? რამდენი ხანია, აღარ შეხვედრია მას. ნეტა იცის თუ არა მისი გამოქცევის ამბავი?..

ესეც მეოთხე სართული. ზარი დარეკა. გული გამალებით უცემდა. პატარა ჩემოდანი იატაკზე დადგა. კარი კრუჰსკაიამ გაუღო. გაუღო და შედგა. მერძვეს ელოდა, მის წინ კი სახემღიმარი უცნობი იდგა. დააკვირდა, კამო ხმას არ იღებდა.

— ღმერთო ჩემო, ნუთუ ეს კამოა? — შესძახა ბოლოს.

— ველარ მიცანით, ნადეჟა კონსტანტინოვნა?

— საიდან? როგორ? ასე მოულოდნელად! მოდი, მოდი ოთახში. ილიჩი შინ არის! როგორ გაუხარდება!

კრუჰსკაიამ დერეფნიდან შეიყვანა სამზარეულოში, რომელიც სასადილო ოთახის მაგივრობასაც ასრულებდა. კარი გამოაღო და შესძახა:

— ვალოდია, აბა გამოდი, ნახე, ვინ გვეწვია!

საწერ მაგიდასთან მჯდარი ლენინი წამოდგა. ალბათ ვინმე მახლობელი მეგობარია, ასეთი სიხარულით რომ მიხმობსო, გაიფიქრა და გამოვიდა, მომღიმარ კამოს დააკვირდა.

— ნუთუ? ეს თქვენა ხართ? მერე, როგორ?

ერთმანეთს მაგრად ჩამოართვეს ხელი. დიდხანს არ უშვებდა ილიჩი ხელს, მაგრად უჭერდა, უღიმოდა, თავისი მოჭუტული, უშქიანი თვალებით გახარებული უმზერდა. აღარ იცოდა, საიდან დაეწყო გამოკითხვა.

დასხდნენ. კამო იშმუშნებოდა. ქული მუხლზე დაედო, ხან ერთ მხარეს, ხან მეორეს მიაბრუნებდა.

— მაინც საიდან? — შეეკითხა ლენინი.

— თბილისიდან! სულ ორი კვირა არ იქნება, რაც ციხიდან გამოვედით და კამო მოჰყვა თავის ამბებს.

ლენინს პირზე ღიმი არ შორდებოდა. გამალებული დადიოდა ოთახში. „ჰმ! ჰმ! — იძახდა. — შესანიშნავია ეს ამბავი, შესანიშნავი!“ — მივიღოდა კამოსთან, მხარზე ხელს დაადებდა, უაღერსებდა.

— სხვა, კამო! როგორი განწყობილებაა თბილისელ ამხანაგებში რევოლუციური მოძრაობის შენელების შემდეგ? ბევრმა უღალატა პარტიას და ლიკვიდატორობის გზას დაადგა?.. — ჰკითხა ლენინმა კამოს.

— ვინღა არის ახლა თბილისში, ზოგი გაქცეულია, თავს იფარავს, ბევრი ციხეშია ან გადასახლებული. მხოლოდ მცირე ჯგუფი განაგრძობს პარტიულ მუშაობას. მენშევიკები კი პარტიის ლიკვიდაციის გზაზე დგანან.

ამის შემდეგ კამო ხშირად დადიოდა ვ. ი. ლენინის ოჯახში. მათაც გათამამებული ჰყავდათ, ისე იღებდნენ, როგორც მახლობელს, ნათესავს. კამომაც იცოდა შეჩვევა, უყვარდა ლენინი და მასთან ბაასი. კრუჰსკაიაც ბავშვივით უვლიდა, საგანგებოდ მისთვის ყიდულობდა ნუშს, და როცა ლენინი თავის კაბინეტში მცადინებოდა, კამო სამზარეულოში ნუშს შეეჭკეოდა. ნაღვედა კონსტანტინეს ასული საქმობდა, კამოს ესაუბრებოდა, ყავაზე პატიჟობდა.

— მალე დავბრუნდები საქართველოში, მოვებნენ ჩემს ძველ ამხანაგებს და ისევ პარტიულ მუშაობას შევუდგები, — ეუბნებოდა კამო კრუჰსკაიას.

— რატომ, კამო, მოგწყინდა? იქ ხომ მალე გიცნობენ, დაგატუსაღებენ და ხომ იცი, რა მოგელის! ცოტა ხანს კიდევ დარჩი!

ბოლოს მაინც გადაწყდა მისი გამგზავრება. კამო უნდა წასულიყო ჯერ ბელგიაში. იქ გაიკეთებდა თვალის ოპერაციას. ეს საჭირო იყო იმისათვის, რომ თავიდან მოეცილებინა ნიშანი, რომლითაც ჯაშუშები და ქანდარმები ადვილად იცნობდნენ. ბელგიადან ის ზღვით გაემგზავრებოდა ჯერ ჩრდილოეთ რუსეთში, მერე საქართველოში.

— მშ, აღარ იცდი, მიდიხარ, კამო? — ეკითხებოდა კრუჰსკაია.

— ილიჩი დავითანხმე!

ამ დროს თავის ოთახიდან ლენინიც გამოვიდა. გასამგზავრებლად მომზადებული კამო დაინახა; შენიშნა, რომ პალტო არ ეცვა.

— თბილი პალტო არა გაქვს? — შეეკითხა. — გემის ბაქანზე ხომ გაცივდები?

თვითონ ლენინს ძალიან უყვარდა მგზავრობის დროს გემბანზე სიარული. მის თვალს იტაცებდა ტალღათა სრბოლა, მათი შხაპუნი და გემთან ბრძოლა. როცა გაიგო, რომ კამოს თბილი პალტო არ ჰქონდა, ილიჩი შევიდა თავის ოთახში, ტანისამოსის კარაიდან გამოიღო თავისი თბილი, ნაცრისფერი პალტო და ჩააცვა კამოს. ის ეწინააღმდეგებოდა, მაგრამ ლენინმა მაინც თავისი გაიტანა.

ლენინის პალტო კამოს ტანზე კარგად მოადგა, თითქო მისთვის ყოფილიყო შეკერილი. ლენინი უმზერდა, უხაროდა.

გამოემშვიდობნენ. გზა დაულოცეს.

— წერილები ხშირად მოგვწერე, ნუ დაიზარებ, — ეუბნებოდა კრუჰსკაია, კარებამდის რომ მიაცილებდა.

მუდამ გამარჯვებულს, სიკვდილისგან მრავალგზის თავდაღწეულს, ციხეებიდან მრავალჯერ გამოქცეულს, კატორღასა და ბორკილებს აცილებულ კამოს აკი ერთხელ უმუხთლა ბედმა და მკაცრად, სასტიკად დასცინა.

1922 წლის 16 ივლისს გაზეთ „კომუნისტში“ წავიკითხე:

„თხუთმეტ ივლისს, ღამით, ტრადიციულად გარდაიცვალა ცნობილი პარტიული მუშაკი ამხ. კამო (სიმონ პეტროსიანი).“

ღამის თორმეტ საათზე 15 ივლისს კამო შინ მიდიოდა ველოსიპედით. ვერის დაღმართზე, ცირკის ზევით, მოსახვევში, მისი ველოსიპედი დაეტაკა ქვემოდან მომავალ ავტომობილს, რომელმაც ველოსიპედიდან გადაისროლა ტროტუარზე. დაცემა ისეთი ძლიერი იყო, რომ ამხ. კამომ მაშინვე ცნობა დაკარგა.

კამოს ძეგლი თბილისში, კამოს ქუჩაზე.

იმავე ავტომობილით იგი წაიყვანეს მიხეილის საავადმყოფოში, სადაც ორი საათის შემდეგ გარდაიცვალა“.

ასე მოულოდნელად, ასე ტრაგიკულად დაამთავრა თავისი სიცოცხლე სიკვდილზე მუდამ გამარჯვებულმა, მგზნებარე, მარად დაუვიწყარმა კამომ.

უამრავი გვირგვინით შემკული მისი კუბო პუშკინის ბაღში ამოთხრილ საფ-

ლავში ჩაუშვებს. ამ გვირგვინთაგან ერთზე ეწერა: „დაუვიწყარ კამოს—ლენინისა და კრუსკისაგან“, მეორეზე — „პროლეტარული რევოლუციის მუდმივ დაჩაჯის — რ. კ. პ. (ბ) ც. კომიტეტისაგან“...

P. S.

ძვირფასო კამო! დავამთარე შენი განვლილი ცხოვრების ასახვა. მაგრამ, ასე მგონია, ეს არის მხოლოდ შესავალი შენი ყოფისა. საოცარია! როგორი ძლიერებით ამალდი, როგორ გაიზარდე, რა შარავანდედით შეიმოსე ჩემს თვალში.

რატომ არ ვიცოდი ჩვენი ერთად ყოფნის დროს, თუ ასეთი მძლავრი, ასეთი დიდი და საყვარელი იყავი!..

ახლა, როცა შენს წარსულს გავხედე, შენი ზრახვებისა და მოქმედების სურათი გამოვხატე — ველარ გიცანი. ასეთი უბრალო ადამიანი როგორ გახდი შენსამჩნევი, როგორ მოხიბლე დიდი ადამიანები — ლენინი, გორკი, ლიბკნეხტი. როგორ მოინადირე საფრანგეთის პრესა და გერმანიის „Vorwärts“-ი“?

შენ ხომ არ გიზიდავდა არც სიმდიდრე, არც სახელი. შენ ხომ უბრალო, რიგითი მუშავი იყავი, მაგრამ მუდამ აღფრთოვანებული, მუდამ ერთი ზრახვით გატაცებული, ძლიერი ნებისყოფის პატრონი. რევოლუციის გამარჯვებისათვის იბრძოდი თავდავიწყებული. მიტოვებული გქონდა ყოველი პირადული და მუდამ იყავი პარტიულ მუშაობაში ჩაფლული...

საიდან შეგწევდა ესოდენი ძალა? განა იმისაგან არა, რომ პარტიასთან იყავი მჭიდროდ დაკავშირებული! ის გზრდიდა, გამხნევებდა, წინ გიძღოდა, ის იყო შენი ხელმძღვანელი...

დიდი ლენინი, მსოფლიო პროლეტარიატის ბელადი, შენი გაცნობისთანავე მიხვდა, როგორი დაუფასებელი მუშავი იყავი რევოლუციისათვის, მან დაინახა შენი ცოცხალი, პაქტიკული მუშაობისკენ მისწრაფებული გონება, შენი გულწრფელობა, აღფრთოვანება, ღირსეულად გიცნო და შეგიყვარა კიდევ.

გენიალური გორკი განა განცვიფრებული არ იყო შენი ტრაგიკული და ამავე დროს ესოდენ ადამიანური ცხოვრებით, შენი ლეგენდარული უშიშროებით, გამბედაობით, მოხერხებით და ბავშვური გულუბრყვილობით?! მას აოცებდა, თუ როგორ შეინარჩუნე სულიერი ახალგაზრდობა, მხნეობა და როგორ დარჩი ასეთ სადა, საყვარელ ადამიანად მთელი სიცოცხლის განმავლობაში.

მეც, შენმა ახლა უკვე მოხუცმა მეგობარმა, მოვისურვე ავწერო და ახალგაზრდობას გადაეცე შენი აღმაფრთოვანებელი გმირობის წასაბადი მაგალითი...

დაე, შენმა აჩრდილმა, შენმა დაუვიწყარმა ხსოვნამ აამალღოს ახალგაზრდობის სული, შენმა უმწიკლო რევოლუციურმა მუშაობამ კიდევ უფრო აღაფრთოვანოს და განამტკიცოს ჩვენი მოძმე ერების მეგობრული კავშირი და სიყვარული.

და მე ვუძღვნი ამ შრომას ქართველი და სომეხი ახალგაზრდობის სულიერ აღზრდას. დაე, მათ უმღერონ დიდებული ჰიმნი ბრძოლებში დაღუპულ გმირთა ხსოვნას, რომელნიც იბრძოდნენ და ჰპოებდნენ, იბრძოდნენ და სიკვდილის შემდეგაც გვალფრთოვანებენ, გვამაღლებენ...

პახვანზ გოჩგანელი

ფრიალებს დროშა

1921 წ. 25 თებერვალს ს. ორჯონიკიძემ მოსკოვში
ლენინსა და სტალინს გაუგზავნა დეპეშა: „თბი-
ლისზე ფრიალებს საბჭოთა ხელისუფლების წითე-
ლი დროშა. გაუმარჯოს საბჭოთა საქართველოს“.

ორჯონიკიძის დეპეშას დავეცქერ,
ცეცხლის სტრიქონებს ვკითხულობ თრთოლვით.
წლების იქით რომ ნაპერწკლებს ანთებს
და ქრება სადღაც ზარბაზნის ბოლი.
თბილისის მაღლა ფრიალებს დროშა...
რამდენი ღელვა, რამდენი განცდა.
იმ დღეებიდან გათავდა, მორჩა
ქართველი ხალხის შფოთი და ჯვარცმა.
როცა დეპეშას გზავნიდა სერგო,
ალბათ მეტეხთან შეჩერდა მტკვარი,
უმწერდა ახალ ცხოვრების ნერგებს,
როგორ სიამით არხევდა ქარი.
ალბათ ქვებმაც კი აიდგეს ენა,
როცა გრიგალმა გაჰფანტა ბინდი.
ო, ის პირველი განცდა და ღელვა
გრძელდება, როგორც სიმღერა დიდი.
დროშის შრიალი რამდენი ქარხნის,
რამდენი მინდვრის გუგუნად იქცა.
იმ პირველ ვაშას, იმ პირველ ძახილს,
ვით დედის ნანას ჩვენ ისე ვიცავთ.
ო, ის პირველი თბილისის დილა,
დარჩება, როგორც უკვდავი წიგნი,
ყოველ თებერვალს გადავშლით ფრთხილად
და სიხარულით აგვავსებს იგი.
იმ ნათელ დღიდან მზეს ვეგვებებით
და რწმენით მივდევთ მომავლის ნიშანს.
სიხარულის და გამარჯვებების
ვინ თქვას რამდენი დეპეშა იშვა.
ვინ თქვას რამდენი დეპეშა წავა,
დიდება შენდა, მომავლის დღეო:
მშვიდობის მტრების გულმოსაკლავად
და საქართველოს საკეთილდღეოდ.

გრიგორ გვაბაია

ყველაფერ ამას ამკობს, ამშვენებს

ჩვენი მამულის ლამაზი მთები,
მისი ყოველი გოჯი და ციდა,
ყაყაჩოები — მზის ნატეხები
ჩამოცვენილი მიწაზე ციდან;
ლიმილი, ქარცეცხლს გადარჩენილი,
უხმო ტკივილი, ცრემლი რომ ახლავს;
შინმოუსვლელის ყველა წერილი,
რომელსაც დედა ინახავს ახლაც;
მთები — საირმე,
ტბები — საგედე,
ყანა — ზღვასავით,
ტყე — ტახით საესე,
რაც აუგიათ,
რასაც აგებენ,
ტკბილი „ურმული“ სასოფლო გზაზე;
ცა — სამტრედე და ბანი — სამერცხლე,
ცად აღმართული ქარხნის მიღები,
დოვლათის ხეჭა ომის გარეშე,
ტბადჩაძირული ლერწმის ჩრდილები;
უხვად დაღვრილი ოქროს ფერები,
ზღვა სიხარული, მარად უღევი,
ამაღლებული სასახლეები
ცისარტყელებში ჩამალულები;
ჩიტის ქღურტული,
მინდვრად ბავშვები,
ტრფობა პირველი...
პირველი კოცნა...
ყველაფერ ამას ამკობს, ამშვენებს
ის,—რაც „აფრორას“ ქუხილმა მოგვცა...

ანდრეი მაღიკო

ლენინის სიტყვა

სადაც ნათელი აისი ბრწყინავს,
და დედამიწას მზე სხივებს აფრქვევს —
იქ მარად ცოცხლობს ლენინის სიტყვა,
იქ უკვდავია ლენინის საქმე.

შორს, დასავლეთში, ფართოდ გაშლილი
ზღვების გადაღმა, ნისლსა და თქორში —
შევხვდით ვეტერანს, ვინც თავგანწირვით
მტერს შეებრძოლა არდენთან ომში.

ვინც აუწერელ ჰერის მნახველი,
შინ წამოსვლისას, უხელოდ დარჩა,
ვერ მოიხვეჭა ომში სახელი,
მხოლოდ მრავალი იგემა ტანჯვა.

ჭურვის ნამსხვრევი ვისაც აქვს ფეხში,
და საფეთქელზე თმა უთეთრდება,
ვის დროშას, ომის ყაჩაღთა ხელში,
ბნელი ბურუსის ფერი ედება.

ვის თვალთმაქცობის არტყია რკალი,
ორგელივ ყინვაა, სხვა არაფერი —
ის მოიმედე, ლმობიერ თვალით
შორს, ოკეანის გაღმა, გაცქერის, —

სადაც ცა წითლად ანთო სხივმა,
და დედამიწა სიხარულს აფრქვევს —
სად მარად ცოცხლობს ლენინის სიტყვა
და უკვდავია ლენინის საქმე.

*
* *

გახედე ჩინეთს: გულანთებული
ღიადი რწმენით, ზღვა გატაცებით —
წინ ისწრაფვიან მათ ძე-დუნის
და ჯუ-დეს რკინის ჯარისკაცები.

მათი ელვისებრი თვალების მიღმა
სდგებიან წლები, ბნელის მთრგუნავი, —
გულში კვლავ ცოცხლობს ლენინის სიტყვა,
ცოცხლობს ლენინის საქმე უკვდავი.

იბრძვიან მტკიცედ დარაზმულები —
წარსულ მონობის რომ მოსპონ კვალი,
რომ მათ მიწა-წყალს თავისუფლების
ცა ანათებდეს ახალის ძალით.

ომში დადენილ სისხლის მიღებით
ამ საუკუნის დღეები ჰქრიან,
ძველი ელადის გმირი შვილები
ყრულ გამოკეტილ დილეგში ჰყრიან.

თუმც თავზე ადგათ მკვლელი ჯალათი, —
არ იჩოქებენ მტრის წინ ვედრებით
და საპყრობილის ფანჯრის ალათა
უკვე თრთის მათი ხელის შეხებით.

მაგრამ ვერ მოჰკლავს მეზრძოლთა ნებას
ვერც საპყრობილე, ვერც ხმალი ბასრი,
რადგან მათ გულში აროდეს ჰქრება:
ლენინის ბრძნული სიტყვა და აზრი.

ის ყველგან მიდის: ოკლაჰომაში
ზანგს ესტუმრება, ვით ძმა ალალი;
როგორც მედროშე გვიძღვის შრომაში,
და ყველგან მიაქვს სიტყვა მართალი.

კუბის, მექსიკის ციხეებს დასწევს,
სადაც მეზრძოლნი ცოცხლად მარხიან,
იგი ტოკიოს მოედნებს ნახავს,
გაჩნდება ყველგან, სადაც ხალხია.

მის წინ ზღუდენი ველარ დამაგრდნენ,
ვერ შეაჩეროს მუქარამ მტერთა,
ის რისხვას სვედავს ღარიბ კანადელ
ტყის მჩეხავთან და ზანგებთან ერთად.

ის ვიეტნამის მიწაზე ახლაც
ხალხთა მშვიდობის ჰანგად ენთება
და, ვით გრიგალში მდულარე ტალღა,
ინდონეზიის ნაპირს ეხლება.

გაბრწყინდა ზეცა სხივმოფენილი,
გატყდა წყვედიადი, სულის მხუთავი,
უკვდავი არის სიტყვა ლენინის,
საქმე ლენინის არის უკვდავი.

ეს სიტყვა მაღალ მთებზე გადადის,
გადაიქროლებს ტრამალებს ფრენით,
მიდის ნაძვებთან, სადაც მარადის
აწ განისვენებს ლენინი ბრძენი.

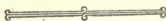
როცა ბავშვს დედა აიყვანს ხელში,
არწევს, ნანინას თან ეუბნება —
ლენინის სიტყვა დედის იმ ხმებში
ცისფერ ყვავილად გადიფურჩქნება.

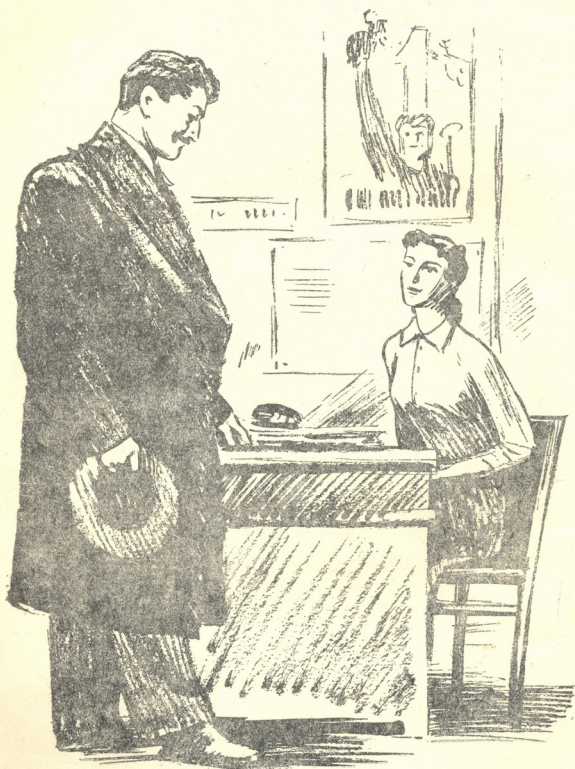
ან ღამით, როცა მეწამულ შუქში
კაშკაშს დაიწყებს ბრძმედების ალი,
იქაც ანთებულ ფოლადის სხმულში
ლენინის სიტყვა ელვარებს მძლავრი.

ზაფხულზე, როცა მზის სხივი მწვავი
დასცქერის ყანას, ვით ნათლის სვეტი —
ოქროსფაფარა ხორბალის ხეავით
ის კოლმეურნის ეზოში შედის.

ცაზე ცხრათვალა მზედ გაფენილი,
ბნელს რომ გვინათებს ღამის უფსკრულში —
სიტყვა უკვდავი დიდი ლენინის
ოცხლობს საყვარელ სამშობლოს გულში!

თარგმანი ვახო გორგაძისა

„პირველი დღეები“

ნახატი ჯემალ ლოლუაძის

გივი გომიგაიშვილი

პარტიალური გეგმვა

(რომანი)

1

მაყვალა დიდი ხანი არ იყო, რაც პარტიის რაიკომში მუშაობდა. მართალია, შარშან საშუალო სკოლა ოქროს მედალზე დაამთავრა, თბილისის სამედიცინო ინსტიტუტშიაც შეიტანა ატესტატი, უგამოცდოდ ჩარიცხეს კიდეც, მაგრამ აგვისტოს ბოლო რიცხვებში მოულოდნელად ავად გახდა. ექიმები მის ავადმყოფობას ხან თირკმელებს აბრალებდნენ, ხან ელენთას. მთელი თვე გოგონას მაღალი სიცხე არ გამოლევიდა.

ოქტომბრის თვეში შესამჩნევად გამოკეთდა, ღეკემბრისათვის საბოლოოდ წამოდგა ფეხზე და ერთი წლით აკადემიური შვებულება აიღო.

იმ ხანად პარტიის რაიკომში პირადი მდივნის ადგილზე განთავისუფლდა და მაყვალას არ გაჭირვებია იქ მოწყობა. საქართველოს კომკავშირის უკანასკნელი ყრილობის დელეგატს კარგი რეკომენდაცია მისცა კომკავშირის რაიკომმა.

ო, რა აღლევებული ემზადებოდა პირველ დღეს სამსახურში წასასვლელად! განსაკუთრებით გამოეწყო. სანამ კაბას შეარჩევდა, სამი მაინც გამოიცვალა. თითქმის ყველა დამოკლებოდა. თმაზე ჯერ თეთრი ბაფთი გაიკეთა. არ მოეწონა, ბავშვურ იერს აძლევდა. ბაფთი მოიძრო, პატარა ნაწნავი დაიხვია. შუბლს ზემოთ თმა აიშალა, რომ უფრო დიდის შესახედაობა ჰქონოდა.

პირველ სამ დღეს სამსახურში ყოფნას ეჩვეოდა, მერე კი მოწყენილობამ შეიპყრო. ზოგჯერ საათები ისე გადიოდა, სამუშაო თითქმის არაფერი ჰქონდა, თუ მხედველობაში არ მივიღებთ იმ ზარს, რომელსაც მაყვალას გამოსაძახებლად რეკავდა პარტიის რაიკომის პირველი მდივანი. ზარის ხმაზე კაბინეტში შედიოდა, დავალებას უმაღლესე შეასრულებდა და შემდეგ კვლავ იწყებოდა მოსაწყენი, უსაქმური ლოდინი. ამ ლოდინის წუთებში ათჯერ მაინც დააღაბა თავისი მაგიდა. უჯრებიდან დაიწყო. რა არ ეყარა შიგ... ძველი გაზეთები, ყდა-შეცრეცილი ჟურნალები, ქაღალდის ნაგლეჯები. მაყვალამდე მომუშავე პირად მდივანს დიდი გულმოდგინებით შეენახა ყველა ის ქაღალდი, რომელიც მას, რატომღაც უცნაური ფიგურებით აეჭრებოდა.

ერთი უჯრა გაქონილი გაზეთებით იყო სავსე. ალბათ ბუფეტის დაწესებულება თუ ასრულებდა.

უჯრების დალაგებას დიდხანს მოუწია. შემდეგ კვლავ დაიწყო მოსაწყენი დღეები...

ერთხელ თავისი თავი იმაშიც კი დაიჭირა, რომ ქალაღზე „წინაპარებით“ რაღაც ფიგურები დაეხატა. ქალაღი მაშინვე ნაკუწ-ნაკუწად აქცია.

ბოლოს და ბოლოს რა იყო მისი მოვალეობა?... რაიკომის მდივანთან დაუკითხავად არც ერთი მთხოვნელი არ შეეშვა, ზარის დარეკვისას უმაღლე კაბინეტში შესულიყო და მდივნის განკარგულება სასწრაფოდ შეესრულებინა. ამას სამუშაო დღის მეათედიც ეყოფოდა.

ზოგჯერ უხერხულ მდგომარეობაში ვარდებოდა. აბა, როგორ უნდა ეთქვა უარი მამამისის ხნის კაცისათვის ისეთ უბრალო საქმეზე, რაც იყო რაიკომის მდივანთან შესვლა. არც წინანდელ მდივანს უყვარდა დიდად მთხოვნელების მიღება და ალექსანდრე გომართელიც გაურბოდა მათ.

მაყვალა თანდათანობით შეეგუა თავის მოვალეობას. თავისუფალ დროს წიგნს კითხულობდა. გაიცნო ხალხიც, შეეჩვია მთხოვნელებს. მთხოვნელები, იცოცხლეთ, ბევრნი იყვნენ. თვითუფს რაღაც აწუხებდა, თვითუფს თავისი სატიკივარი ჰქონდა, რასაც მდივანთან შესვლამდე მაყვალას უზიარებდა ხოლმე.

ბევრი მათგანი მდივნის კაბინეტში შიშითა და რიღით შედიოდა, უმთავრესად თანამდებობის პირნი, რომლებიც რაიკომის მდივნის მიერ იყვნენ გამოცხადებულნი. ისინი, სანამ მისაღებ ოთახში იცდიდნენ, პაპიროსს პაპიროსზე აბოლებდნენ, ლელავდნენ, რადგან, მათი აზრით, რაიკომის მდივანთან გამოცხადება ორ რამეს ნიშნავდა: ან წინსვლას, ან დაქვეითებას. ცხადია, ორივე დიდად ასაღელვებელი ამბავი იყო. როგორც კი მაყვალა კაბინეტში დაუძახებდა, პაპიროსს საფერფლეში აქრობდნენ, ზოგჯერ ანთებულსაც აგდებდნენ, ამიტომ მაყვალას ოთახში თამბაქოს ბოლი მუდამ ნისლივით იდგა.

მართალია, კედელზე, თვალსაჩინო ადგილას განცხადება იყო გამოკრული: „ნუ მოსწევთ!“ მაგრამ ოთახში მყოფნი ისევე ვერ ამჩნევდნენ იმ განცხადებას, როგორც ვერ ამჩნევდნენ ხოლმე შინ დიდი ხნის განმავლობაში თვალშეჩავეულ საგანს.

მაყვალა სამსახურში წინანდელმა მდივანმა ვალერიან კახაძემ მიიღო. კახაძე სუსტი კაცი იყო. ორ დღეს იმუშავებდა, სამი დღე ლოგინად იწვა. მისი ავადმყოფობის დროს იმდენი მთხოვნელი იყრიდა თავს, იმდენი საქმე რჩებოდა გადაუწყვეტელი, რომ ამ დავიდარაბაში ჯანმრთელი კაციც კი დაიბნეოდა.

ამას წინათ კახაძე თბილისში გამოიძახეს და, როგორც ამბობენ, ავადმყოფობამ უშველა. მდივნობიდან გაანთავისუფლეს და შავი ზღვის სანაპიროზე, რომელიღაც სანატორიუმში სამკურნალოდ გაგზავნეს.

პირველი მდივნის კაბინეტში ალექსანდრე გომართელი გადავიდა. მართალია, იგი ჯერჯერობით რაიკომის მეორე მდივანი იყო, მაგრამ კახაძის წასვლის შემდეგ პირველი მდივნის მოვალეობას ასრულებდა. შემოსულ და პასუხასაცემ ქალაღებს უცბად გაართვა თავი. მთხოვნელებს კი ესეც ერიდებოდა, ამიტომ მაყვალას ოთახში მათი რიგი არ შემცირებულა.

ალექსანდრე გომართელი ორმოცდაათი წლისა იქნებოდა. თმა თითქმის გაქაღარავებული ჰქონდა, მაგრამ თავის წლებთან შედარებით, უფრო ნაკლები ხნისად გამოიყურებოდა. მუდამ გემოვნებით ეცვა, ტანით მაღალი კაცი იყო, წელგამართული სიარული იცოდა. თავის ხელქვეითებს ოდნავი ღიმილით

დაპყრებდა. ძნელი იყო იმის გამოცნობა, ეს ღიმილი დაცინვას გამოხატავდა თუ მოწყალებას. ზედმეტად ფიცხი კაცი იყო, უცხად იცოდა გულის მონახვა და აფეთქება.

პირველი მდივნის კაბინეტში გადასვლის დღესვე მაყვალას წიგნის კითხვაზე წაასწრო, გაუგავრდა: — „სამუშაო დროს უსაქმოდ ნუ აცდენო!“ მაყვალა მაინც ახერხებდა, წიგნს შუა უჯრაში გადაშლილს დებდა და ისე კითხულობდა. თუ ისეთი ვინმე შემოვიდოდა, რომელსაც უნდა მორიდებოდა, უჯრას სასწრაფოდ ჰკეტავდა.

ალექსანდრე გომართელს რაიონში მკაცრი ადამიანის სახელი ჰქონდა გავარდნილი, მაგრამ მაყვალა ატყობდა, ეს სიმკაცრე უფრო გარეგნული ხასიათისა იყო. იყვირებდა, იყვირებდა და საქმეს კი ბოლომდე არ მიჰყვებოდა. რამდენიმე ხნის შემდეგ გაუკეთებელი საქმე კვლავ სადღეიდარად უხდებოდა.

მისაღებ ოთახში ხშირად მომსვლელ ადამიანებს მაყვალა ორ ჯგუფად ჰყოფდა: კარგებად და ცუდებად. კარგს თავისი სია ჰქონდა, ცუდს თავისი. მაყვალა, ჯერ კიდევ დაუდგენელი ალლოთი ამჩნევდა ადამიანებში კარგ და ცუდ თვისებებს და ამის მიხედვით შეჰქონდა ისინი თავის დაუწერელ სიაში.

მაგალითად, ალექსანდრე გომართელის ახალგაზრდა ცოლი, რაიონული საავადმყოფოს მთავარი ექიმი, ლალი, მაყვალას კარგთა სიაში ირიცხებოდა. მაგრამ ერთი რამ ვერ აეხსნა გოგონას: რა საერთო უნდა ჰქონოდათ ორმოცდაათი წლის ალექსანდრესა და ოცდაშვიდი წლის ლილის?.. ეს მხარე ლილის კარგ ქალობას ერთგვარ ჩრდილს აყენებდა.

მაყვალას სიყვარული სულ სხვაგვარად ჰქონდა წარმოდგენილი: მართალია, გარკვეულად არც კი იცოდა, თუ რას ნიშნავდა ეს გრძნობა, მაგრამ ალექსანდრეს და ლილის ურთიერთობა რომ სიყვარულის საზომად არ გამოდგებოდა, ამაში დარწმუნებული იყო.

მაყვალას კარგთა სიაში ლილის შემდეგ რაიკომის განყოფილების გამგე დავით ზიზანიშვილი იმყოფებოდა. იგი ორმოც წელს მიღწეული იყო, ძველი კომკავშირელი მუშაკი. ერთი უბრალო შეხსენებაც კი კმაროდა, რომ თვალები ანთებოდა და კომკავშირული ცხოვრების წარსული დღეები მოეგონებინა.

მაყვალამ ბევრი რამ იცოდა ისეთი, რაც რაიკომის მდივნის კაბინეტს იქით არასოდეს გადიოდა. მხოლოდ მას ჰქონდა უფლება კაბინეტში უკითხავად შესულიყო და გამოსულიყო. ამიტომ მის ყოფნას ძალიან ხშირად ვერ ამჩნევდნენ.

ღილიდანვე იცოდა მაყვალამ, როგორი იქნებოდა სამუშაო დღე: უშფოთველი, თუ მძაფრი და დაჭიმული.

თუკი მოსვლისთანავე გომართელი თავის კაბინეტში ისე შევიდოდა, მაყვალას არ მიესალმებოდა და მაშინვე დარეკავდა, ის დღე კარგს არაფერს უქადდა რაიკომის თანამშრომლებს; ხოლო თუ გომართელი მაყვალას მიესალმებოდა, მასთან ცოტახნით შეჩერდებოდა და ჟურნალ „ოგონიოკის“, ან „კროკოდილის“ ახალ ნომრებს მოიკითხავდა, ეს უკვე მშვიდი დღის მაუწყებელი იყო.

დღეს უცნაურ ხასიათზე მოვიდა გომართელი. მაყვალას მიესალმა, მაგრამ მასთან არ შეჩერებულა. არც ჟურნალები მოუკითხავს, ისე გასწია კაბინეტი-საკენ. მაყვალა ზარს ელოდებოდა. ზარიც იგვიანებდა.

უცხად ტელეფონმა დარეკა. მაყვალამ ყურმილი აიღო. ხმით იცნო, ტე-

ლევონთან რაიკაშვირის თავმჯდომარე დიდმე უგრეხელიძე იყო.

დიდმემ მაყვალა მოიკითხა, ქათინაურებიც არ დაიშურა. იცინა და აცინა, ბოლოს სთხოვა, გომართელთან დამალაპარაკეო. მაყვალა კაბინეტში შევიდა. ალექსანდრე მაგიდას უჯდა და რაღაცას წერდა. ფეხის ხმა რომ გაიგონა, მაყვალას შეხედა.

— ტელეფონთან დიდმე უგრეხელიძეა, თქვენთან სურს ლაპარაკი, — უთხრა მაყვალამ.

— შემაერთე!

მაყვალა კარისაკენ გაემართა.

— დიციადე! — შეაჩერა ალექსანდრემ, პაპიროსი აუჩქარებლად ამოიღო, ასანთი აანთო, გააბოლა და შემდეგ დაუშატა, — საერთოდ, დღეს ყველა ტელეფონი ჩემვენ გადმოიყვანე!

მაყვალამ გაკვირებისაგან თვალები ფართოდ გააღო, სმენა ხომ არ მატყუებო. ალექსანდრეს განკარგულება რომ დაეუხსტებინა, ფრთხილად შეეკითხა:

— ტელეფონები გადმოგიყვანოთ?

— ჰო, ჰო, რამე გაგაკვირვა? ტელეფონები მთელი დღე მე მჭირდება, — უთხრა გომართელმა და ყურმილი აიღო.

მაყვალა სასწრაფოდ კაბინეტიდან გამოვიდა და ალექსანდრეს ტელეფონი გადაუყვანა.

გაუკვირდა მაყვალას. წინათ ალექსანდრე გომართელი, როგორც კი ტელეფონით ლაპარაკს მოათაებდა, ელექტროზარის დილს ორჯერ თითს დააქერდა. ეს იმას ნიშნავდა, მაყვალას ტელეფონი კვლავ თავისკენ უნდა გადმოეყვანა.

ამრიგად, რაიკომის მდივანთან ტელეფონით საუბრის ყველა მსურველს საშუალება ერთმეოდა, გომართელის ნებართვის გარეშე მასთან პირდაპირი ლაპარაკი დაეწყო. თუ შემთხვევით ტელეფონი ალექსანდრესთან დარჩებოდა გადაყვანილი, ტელეფონის დარეკვის დროსაც არ აიღებდა ყურმილს. ჯერ მაყვალას აკითხვინებდა, გაიგებდა, ვინ იყო. თუ სასურველი კაცი იქნებოდა, დელაპარაკებოდა, თუ არა და მაყვალას ათქმევინებდა: „დაკავებულია და დრო არ აქვს“...

რაიკომის პირველ მდივანს კაბინეტში სამი ტელეფონი უდგას. ერთი ყველაზე ლამაზია, თეთრი, კრიალა. ამით თბილისს უკავშირდება, ან მეზობელი რაიონის რაიკომების მდივნებს. მეორე ავტომატურია, რაიონულ ცენტრში მხოლოდ ხელმძღვანელ ამხანაგებს აქვთ. მესამე ჩვეულებრივია, ქვესადგურის საშუალებით რომ უკავშირდება სხვა ნომრებს. ამ სამი ტელეფონიდან ორი გადასაცვანია: ავტომატური და ქვესადგურისა.

წინათ ავტომატურსაც არ დაიტოვებდა ალექსანდრე კაბინეტში. დღეს კი... ითახში რაიკომის განყოფილების გამგე დავით ხიზანიშვილი შემოვიდა.

— როგორ არის საქმე? — შეეკითხა მაყვალას და თვალთ კაბინეტისაკენ მიუთითა.

— ვერაფერი გამიგია, — ხმადაბლა უპასუხა მაყვალამ, — რაღაც სხვაგვარ ხსიათხევა. არც ჯავრობს, არც იცინის. ტელეფონებიც კი თავისკენ გადამაყვანინა... — სიტყვის დამთავრება ვერ მოასწრო, მოაგონდა, რომ მეორე ტელეფონი მისკენ იყო და ისიც გადაიყვანა.

— როგორ, შენ არ იცი, დღეს რა ამბავი აქვს?

— არა, არ ვიცი.

— არ იცი, რომ დღეს ამხანაგ გომართელს ორმოცდაათი წელი შეეშალა რულა?

— რას ამბობთ? — გაიოცა მაყვალამ.

— საკვირველია, — ზანაგრძო ღიმილით დავითმა. — მთელი ჩვენი რაიონი ამზე ლაპარაკობს, შენ კი რით ვერ გაიგე... — შემდეგ გამოცვლილი ხმით უთხრა. — თუ მიკითხოს, ჩემს ოთახში ვიქნები. ახლა აქ ჩვენი თანამშრომლები რიგს გამართავენ. დაიწყება გულისამრევი მილოცვები, მაღალფაროვანი სიტყვები... მე ეგ არ შემიძლია.

დავითი ერთხანს კიდევ შეჩერდა. მაყვალას მაგიდაზე დაყრილი ახალი გაზეთები ერთი თვალის გადავლებით ჩაიკითხა და შემდეგ გავიდა.

მართლაც, არ გაუფლავა ხუთ წუთს და, მაყვალას ოთახი რაიკომის თანამშრომლებით აივსო. მაყვალას სთხოვეს, გომართელისათვის გადაეცა მათი მოსვლის ამბავი.

მაყვალა გომართელის კაბინეტში შევიდა.

— გამდლობთ!.. გამდლობთ!.. — ამთავრებდა ალექსანდრე ტელეფონით ლაპარაკს. ყურმილი დაჭიდა და ქალღღერა რაღაც დაწერა.

— ალექსანდრე ნიკოლოზის ძე, — მიმართა მაყვალამ, — იქ ჩვენი თანამშრომლები იცდიან, უნდა მივულოცოთ... — „მეც მომილოცავსო“, სურდა დაემატებინა, მაგრამ არ უთხრა, შერცხვა. თუ მილოცვა იყო, პირველ შეხვედრისთანავე უნდა ეთქვა.

— რაო?... — დაბნეულად უპასუხა ალექსანდრემ. — მიცდიან...

— დიახ, მოსალოცად მოვიდნენ.

— ჩქარა შემოვიდნენ, სამუშაო დროს ნუ აცდნენ!

მაყვალამ კაბინეტის კარები ფართოდ გამოაღო.

მოსაცდელ ოთახში თანამშრომლები ჩამწკრივებულყვნენ.

მაყვალამ ისინი შეათვალიერა. მათ რამდენიმე კაცი აკლდა. ისეთები აკლდნენ, რომლებიც მაყვალას თავის კარგთა სიაში ჰყავდა მოქცეული.

მოსაცდელ ოთახში მყოფნი თითო-თითოდ შედიოდნენ. კაბინეტში თვითეული მათგანი იმდენხანს ჩერდებოდა, რამდენსაც მისი მდგომარეობა ამის ნებას აძლევდა. ინსტრუქტორები შესვლისთანავე გამოდიოდნენ, ხოლო მემანქანემ კაბინეტის კარი გამოაღო და იქიდან მიესალმა გომართელს.

რაიკომის თანამშრომლები რომ წავიდნენ, მოსაცდელ ოთახში თამბაქოს ბოლი დასტოვეს. მაყვალამ ფანჯარა გამოაღო. ოთახში დგუბებული ბოლი გაიშალა, ფენებად დაეწყო და სვენებ-სვენებით ფანჯრისაკენ გაცურდა.

ალექსანდრემ დარეკა. ზარის ხმითაც ატყობდა მაყვალა, თუ როგორ გუნებაზე იყო გომართელი. გაბრაზებულმა გაბმით იცოდა ელექტროზარის რეკვა, ახლაც ზარი გაბმით, ნერვიულად წკრიალებდა.

მაყვალა სასწრაფოდ კაბინეტში შევიდა. ასეც იყო, სახელეწილი ალექსანდრე ვილაცას ტელეფონით უსმენდა. როგორც ჩანდა, მოსაუბრე არასასიამოვნო ამბავს ატყობინებდა, რადგან ალექსანდრეს სახე თანდათან ეღუშებოდა.

— მერე, — შეაწყვეტინა ალექსანდრემ გაბრაზებით, — რატომ აქამდე არ მოიხარი. აქ ჯერჯერობით რაიკომის მდივანი მე ვარ და არა ხიზანიშვილი. — უცბად თვალი მაყვალას მიაპყრო და ბრძანების კილოთი მიმართა. — ხიზანიშვილი გამომიძახე! — ალბათ ტელეფონით მოლაპარაკეს ასე ეგონა, ეს ბრძანება მე მეხებო, რადგან ალექსანდრემ ყურმილში კვლავ ჩასძახა. — შენ არა, ვახტანგ, ხიზანიშვილის გამოძახებას შენ არავინ გევალებს!..

„ვახტანგ არაბული ყოფილა, გომართელის ცოლის დეიდაშვილი, კოლმე-

ურნეობა „წინსვლის“ თავმჯდომარე“, — გაიფიქრა მაცვალამ და ხიზანიშვილი დასაძახებლად გავიდა.

3

დავით ხიზანიშვილს გომართელი საყვედურით შეხვდა:

— ამხანაგო ხიზანიშვილო!

„უღადად ყოფილა საქმე!“... — გაიფიქრა დავითმა. ალექსანდრემ, როდესაც გაბრაზებული იყო, გვართი იცოდა მიმართვა და გვარსაც განსაკუთრებული ხაზგასმით ამბობდა.

— ამხანაგო ხიზანიშვილო!.. — ხმას აუწია ალექსანდრემ, — რას ჰგავს ეს ამბავი, მე აქ განკარგულებას ვიძლევი, შენ კი ამ განკარგულებას თავდაყირა აყენებ?!..

დავითი მაცვალას მიერ გაფრთხილებული იყო: „გომართელს ვახტანგ არაბულმა დაურეკა და იმ დროს გამოგიძახათ“. ისიც იცოდა, თუ რისთვის იხმეს, მაგრამ ასეთ დღეს არ უნდოდა ალექსანდრე ზედმეტად გაებრაზებინა და ამიტომ გაჩუმება არჩია.

უცბად ტელეფონმა დარეკა. ალექსანდრემ ყურმილი აიღო.

— გისმენთ!.. — ჩასძახა ყურმილში. ერთხანს უსმინა. — გმადლობთ, დიდად გმადლობთ, — უპასუხა. — ორმოცდაათი წელი არცთუ ძალიან სასიამოვნო თარიღია... გმადლობთ!..

ყურმილი თავის ადგილას დასდო და ქაღალდზე რაღაც ჩასწერა. შემდეგ კვლავ დავითს შეხვდა და უფრო დამშვიდებით მიმართა:

— აი, ახლახან ვახტანგ არაბულმა დამირეკა.

— სოფლიდან?

— არა, აქ არის, ეს-ეს არის ჩამოსულა. საცაა მოვა. რატომ ჩემი განკარგულება არ შეასრულე? აკი შენ დაგავალე, ემტეესიდან არაბულთან ტრაქტორისტების პირველი ბრიგადა გაგვეზავნა!..

დავითი კვლავ სდუმდა. გადაწყვეტილი ჰქონდა, გომართელს დღეს მაინც არ შეკამათებოდა.

ალექსანდრემ მისი დუმილი სრულ მორჩილებად ჩათვალა და დამცინავმა ღიმილმა გადაურბინა სახეზე.

ყველაზე მეტად გომართელის ამ ღიმილს ვერ იტანდა დავითი.

— ამხანაგო ალექსანდრე, — უცბად მკვახედ უპასუხა, მაგრამ უმაღლეს სიძლიერის დავითს დაჟერა და შეეცადა მის გამოთქმაში წყენის ან გაბრაზების კილო არ ყოფილიყო, — რამდენადაც მახსოვს, ვგონებ, ჩვენ შევთანხმდით...

— შევთანხმდით... როდის? რაღაც არ მაგონდება ეს შეთანხმება?...

„დღეს არაფერი აგონდება“, — გაიფიქრა დავითმა და კვლავ მშვილად განაგრძო:

— ყოველ შემთხვევაში ვეცადე, დამერწმუნებინეთ, რომ „წინსვლის“ კოლმეურნეობაზე უფრო მახარადის კოლმეურნეობას სჭირდება სასწრაფო დახმარება. პირველ პრიგადაში ხომ იცით რა ბიჭებია...

— ო, აი, თურმე რა... — ორაზროვნად უპასუხა ალექსანდრემ. — დროა იცოდე, ამხანაგო ხიზანიშვილო, რომ შეთანხმება და ახსნა-განმარტება ორი სხვადასხვა ცნებაა.

— თქვენ მაშინ ჩემი აზრის საწინააღმდეგოდ არაფერი გითქვამთ.

— არც დასტური მომიცია, — ალექსანდრეს უცბად რაღაც მოაგონდა. მის მიერ ნათქვამმა სიტყვა „დასტურმა“ შეახსენა. ზარის ღილს ხელი დააჭირა. მაცვალა შემოვიდა. უჯრიდან ქაღალდების მთელი დასტა ამოიღო. დიდხანს

ექება, სამიოდე ცალკე დასდო. ერთ მათგანს წითელი ფანქრით რაღაც ზეგნული ლუცია წააწერა და მაყვალას გაუწოდა.

— ეს ქალღილი ავტაცია-პროპაგანდის განყოფილებას გადაეცემა. ცენტრიდან ერთ საკითხზე დასტურს ელიან. მანდ წერია. დღესვე გაამზადონ, ისედაც დაეგვიანეთ.

მაყვალა რომ გავიდა, გომართელმა გაწყვეტილი საუბარი განაგრძო:

— ამდენი ხანია ერთად ვმუშაობთ და ჯერჯერობით შენი ხელმძღვანელი ვერ შეგისწავლია. დროა, უსიტყვოდ იგებდე ყოველ ჩემს განზრახვას.

— გულთამხილველი არა ვარ... მუდამ ეცდილობ, საქმის ინტერესებიდან გამოვიდე.

— შე კი, შენის აზრით, საქმის ინტერესებიდან არ გამოვიდვარ?

— ზოგჯერ... — მაგრამ დაწყებული სიტყვა შუა გზაზე შესწყვიტა. ალექსანდრე სათქმელს მიუხვდა. სიბრაზისაგან სახე აელეწა და დავითს მუქარით შეხედა.

— გაფრთხილება, ხიზანიშვილო, ასეთი გზით შორს ვერ წახვალ.

„უკვე მესამედ იმეორებს ჩემს გვარს“. — გაიფიქრა დავითმა, წონასწორობა მინც არ დაჰკარგა.

— რას იზამთ, — უბასუხა მშვიდად. — ყველაზე ნაკლებ სწორედ ეს მაინტერესებს. კარიერისათვის თავს არ ვიწუხებ.

— ისეთი ჯარისკაცი რად მინდა, რომელსაც მარშლის კვერთხი არ ელანდება.

— კვერთხიც არის და კვერთხიც... — აქაც არ დაამთავრა დავითმა სიტყვა, სამაგიეროდ იგი ალექსანდრემ დაამთავრა გესლიანად:

— ხელიც არის და ხელიც...

არა, არ სურდა დავითს დღეს გაბრაზება, არც ალექსანდრესთან შეკამათება, მაგრამ ეს კი ვერ აიტანა და გაჯავრებული წამოდგა.

— როგორ გეკადრებათ!..

გომართელიც მიხვდა, რომ გადააჭარბა, ამიტომ ხმას დაუწია და ოდნავი დაყუდებით მიმართა:

— ჰო, კარგი, კარგი, კი ნუ აიფოფრები... ვიცი, რომ საქმე გიყვარს, ასე რომ არ იყოს, ჩემთან ვერ იმუშავებდი.

გაეცინა დავითს, მწარედ გაეცინა და ცხვირში ჩაიბუტბუტა:

— ეს, მართალი გითხრათ, ვერაფერი ნუგეშია.

ოთახში ჩამოწოლილი უზერხელობა ტელეფონის ზარმა დაარღვია. ასე დროულად არასოდეს დაურეკია. კიდევ ერთი ვილაც ულოცავდა გომართელს დაბადების დღეს.

აგერ, თითქმის ოცი წუთი იყო, რაც დავითი გომართელთან იჯდა და ამ ოცი წუთის განმავლობაში ალექსანდრე სულ ერთიდაიგივე საგანს უბრუნდებოდა, ერთსა და იმავე აზრს იმეორებდა. ბოლოს და ბოლოს თავისი გულისწყრომის გამოსახატავად და დავითის გასაკიცხად სამი წუთიც ეყოფოდა. არა, ტვინი უნდა გაუხერხიტოს ადამიანს. თვითონაც გულს უნდა შეასკდეს და სხვაც შეიკლას.

ოთახში მაყვალა შემოვიდა. ცალი თვალით დავითს გადახედა, როგორ გუნებაზეო და მაშინვე მიხვდა, რომ ოთახში დაძაბული მდგომარეობა სუფევდა.

ალექსანდრემ ტელეფონით ლაპარაკი დაამთავრა და მაყვალას შეხედა.

— თქვენი ნახვა სურს ვახტანგ არაბულს.

— რა თქმა გინდა, შემოუშვი, შემოუშვი!.. — უთხრა ალექსანდრემ.

4

ვახტანგ არაბულის როზროზი მისაღები ოთახიდან მოისმოდა. გომართე-ლის კაბინეტის კარი რომ გამოაღო, იქვე შედგა. უსამხრებო სამხედრო ტანსაც-ნელი ეცვა, ჩექმები ერთიანად ლაფში ჰქონდა ამოსვრილი. წვერმოუპარსავი იყო. გრუზა, შავი თმაც ქულქვეშ მოუჩანდა.

— აქა მშვილობა და გაპარჯვება! — ჩაილაპარაკა, მაგრამ მისალმებაც ხმამაღალი გამოუვიდა. შემდეგ ორი ნაბიჯი წინ წაუდგა და ისე გაიჭიმა, თითქოს თავის სამხედრო შენაერთის უფროსთან მდგარიყო ბრძანების მოლოდინში.

ალექსანდრემ თავიდან ფეხებამდე ჩათვალიერა აზოვანი და მხრებგანიე-რი არაბული.

— ერთი ამას დამიხედეთ, ერთი ამას დამიხედეთ!.. რასა ჰგავს?.. პატიოსან ოჯახში არ შეიშვება. ნახავს უცხო ვინმე ამ საფრთხობელას, იკითხავს ვინ არისო და ჩვენი რაიონის კოლმეურნეობის თავმჯდომარე კი შერჩება ხელში. რატომ გენერალი არა ვარ, ოცი დღით კარცერში ჩაგსვამდი!

— ჰაი, დელასა!.. — აღმოჩნდა ვახტანგს. სხვა არაფერი უბასუხნია. იცოდა თავისი სიძის ამბავი, გამეილავი სიტყვა ქებას ერჩია. ამათ რა უჭირთ, მოკირ-წყლული ქუჩებით დადიან. ერთი მასთან ამოვიდნენ, სადაც ტლაპო მუხლამდე დგას, იქ ამოვიდნენ, დაგვხედონ და მოგვეშველონ. რაიონულ ცენტრს დაშორე-ბულ სოფლებში სიარული ეზარებათ და თავიანთ კრიალა კაბინეტებში კი, იცოცხლეთ, იციან დატინვა და ყვირილი.

აგერ, ახლაც, ალექსანდრე ორი ტელეფონით ერთბაშად ორ კაცს ელაპა-რაკებოდა. ვილაც ორი მლიქნელი დაბადების დღეს ულოცავდა. როგორც ჩანდა, მომლოცველებს სიტყვებიც ერთნაირი ჰქონდათ, რადგან ალექსანდრე ორივე ყურმილში ერთბაშად სცემდა პასუხს.

ალექსანდრეს ლაპარაკი გაუგრძელდა. ვახტანგი შუა ოთახში იდგა. და-ვითს სიბრაზით გადახედა. ერთხანს გადაწყვიტა მასთან მისულიყო და რაღაც ეთქვა. შემდეგ გადაიფიქრა. იდგა ასე და აღელვებული აწვალებდა მოკლე მათარას, რომლის მოსაცდელ ოთახში დატოვება დაეწყებოდა.

ალექსანდრემ საუბარი მოათავა და ვახტანგს მიუბრუნდა:

— ფეხზე რას დგახარ, დაჯექი, დაჯექი!

ვახტანგი სკამზე დაეშვა. მისი ტანის სიმძიმისაგან სკამი აჭრაქუნდა.

— აგერ, ორთავენი აქა ხართ. დაიწყე ვახტანგ. — მიმართა ალექსანდრემ.

ვახტანგს დავითისაკენ არც მიუხედავს, ფანჯარას მიაპყრო თვალი და ისე ალაპარაკდა.

მშვიდად დაიწყო ვახტანგმა, მაგრამ ბოლოს მაინც ვერ შეძლო თავის შე-კვება. რაც უფრო მეტს ლაპარაკობდა, იმდენად მეტს ბოზოქრობდა:

— აი, საცაა ხენას უნდა შევეუდგეთ და შეპირებული პირველი ბრიგადა არსად ჩანს, ხელს მიშლიან, უნდათ, რომ ჩემმა კოლმეურნეობამ აღებული ვალდებულებები დროზე ვერ შეასრულოს. განა ეს ამბავი ჩემთან ერთად ხი-ზანიშვილსაც არ უნდა აწუხებდეს?..

ალექსანდრემ დავითს შეხედა. დავითმაც არ დააყოვნა პასუხი:

— ამხანაგმა არაბულმა კარგად იცის, რომ მასზე უფრო სხვას სჭირდება დახმარება. მახარადის კოლმეურნეობა მის გვერდითაა. ყოველდღე ხედავს მათ

მდგომარეობას. „წინსვლის“ კოლმეურნეობას კი ისიც გასწვდება, რაც ^{საქართველოს} თვის გამოვყავით. რა ვუყოთ, თუ ყველაზე ადრე არ მოათავებს ხენას, ამით „წინსვლას“ დიდად არაფერი დაუშავდება, რაიონი კი მოიგებს.

— ვითომ?! — წამოხტა ვახტანგი. — შენის აზრით, ვინ უფრო მეტი ყურადღების ღირსია, ის ვინც თავდადებულად შრომობს და მოწინავეთა რიგებში აპირებს ჩაღმომას, თუ ის, ვინც თავის ბედოვლათობით ყველას კუდში მიჩანჩალებს და სახელს გვიტეხს?..

— ქვეიანი კაცი ხარ, — უთხრა დავითმა. — დასკვნა თვითონ გამოიტანე. საქმეში მიკერძოება...

უტბად ენას კბილი დააჭირა და სათქმელი შუაზე გასწყვიტა. სულ არ უნდოდა ეს სიტყვა ეხმარა, წამოცდა, მაგრამ უკვე გვიანდა იყო.

— ასე, ხომ?.. — იფეთქა ალექსანდრემ. — ასე, ხომ?.. ძალიან კარგი!.. — ფანქრით ქალღღუზე წრე შემოხაზა, წრეში ოთხფეხა ფიგურა ჩახატა, შემდეგ იმ ფიგურას გამრავლების ნიშანივით ორი ხაზი გადაუსვა და წამოღდა.

ვახტანგს სურდა დავითისათვის ღვარძლიანად ეპასუხა, მაგრამ შესძლო თავის შეკავება. ხელი ჩაიჭინა. მათარახმა უნებურად გაიტაცა ტუჩი.

— ამხანაგო ხიზანიშვილო, — ბრძანებით მიმართა ალექსანდრემ დავითს. — შეადგინეთ პროექტი კოლმეურნეობა „წინსვლისათვის“ პირველი სატრაქტორო ბრიგადის გაგზავნის შესახებ. პროექტის შედგენისას შენი თავიც არ დაივიწყო. გაიხსენე, ამას წინათ განათლების განყოფილების გამგეს ჩემი განკარგულების შეუსრულებლობისათვის რა სასჯელი დავადეთი!..

განათლების განყოფილების ხსენებამ ალექსანდრეს რაღაც მოაგონა და ზარის ღილს ხელი დააჭირა. კარებში მაყვალა გამოჩნდა.

— ალექსანდრე, — მიმართა ვახტანგმა ჩუმად. — სასჯელი რა საჭიროა... ისედაც...

ალექსანდრემ სიბრაზით ახლა ვახტანგს გადახედა:

— შენ ამ საქმეს არაფერს გეკითხება, შენს თავს მიხედ, კიდევ არ გაგაცურონ... ხომ იცი რა ხალხში ვართ... ახლა კი წინ გაიარე, დეიდაშენს მიეხმარე, ცოდვაა მარტოხელა ქალი.

დავითი ოთახიდან გასულიყო. ვახტანგმაც არ დააყოვნა წასვლა.

ალექსანდრემ მაგიდის მარცხენა უჯრიდან ქალღღუზე ამოიღო და მაყვალას გაუწოდა:

— განათლების განყოფილებაში გაავზავნე, სოფლის სკოლის საჩივარია. სასწრაფოდ მიიღონ ზომები... დიცადე, აი, კიდევ რა... მე ახლა მივდივარ. ერთ საათში დაგბრუნდება. ტელეფონება შენსკენ გადაიყვანე. ალბათ ბევრი დარეკავს, ჩემი სახელით მადლობა გადაეცი და... დაიხსოვ, — მაყვალა გოცნებით შესცქეროდა რაიკომის მდივანს. ალექსანდრემ ღიმილით დაამთავრა: — ნახე, ღღეს რამდენმა მომილოცა!

ალექსანდრემ სია ერთხელ კიდევ ჩაათვალიერა. მაყვალამ ცალი თვალით გადახედა ქალღღუზს. ალექსანდრესთან ერთად გვარებს თვალს აყოლებდა. ბოლომდე რომ ჩაიკითხა, გულში გაიფიქრა: „ამ სიაში ერთი არ ურევია გულწრფელი, ალაღმართალი კაცი“... ალექსანდრემ კი კმაყოფილებით ჩაილაპარაკა:

— ესეც ასე...

არა, მართლაც განსაკუთრებული დღე დადგა მაყვალასათვის. მარტოდ დარჩენილი, ალექსანდრეს მაგივრად მოლოცვებზე მადლობის გადახდას ვერ აუვიდა.

სამუშაო დღე იწურებოდა. მაყვალამ გაიფიქრა, „ახლა მაინც თავისუფლად ამოვისუნთქავო“ და წინადადეს დაწყებული წიგნი გაშალა. ალექსანდრეც კაბინეტში ჩუმად იჯდა, არ აწუხებდა. წიგნის ერთი გვერდის წაკითხვაც ვერ მოასწრო, რომ ოთახში უცხო კაცი შემოვიდა.

ოცდაათშემეტი წლისა თუ იქნებოდა. მაღალი იყო, შავგვერდმანი. განიერ შუბლთან თმა ოდნავ შეთხელებოდა. რაღაც სხვაგვარად შემოვიდა. კარიც თავისუფლად შემოადგო. უბრალო მთხოვნელმა ასე როდი იცის. იგი რაიკომის მდივნის მოსაცდელ ოთახში ფეხს მოკრძალებით შემოადგამს ხოლმე. შინაგან მღელვარებისაგან დაბნეული აქეთ-იქით იყურება. ბოლოს თვალს კაბინეტის კარს მიაპყრობს და მაყვალას ფრთხილად შეეკითხება:

— მდივანი თავისუფალი ხომ არ არის? ჩემს მიღებას არ ინებებს?.. — და თავის ვინაობას დაასახელებს.

მან კი, ახალმოსულმა, გამომცდელი თვალი შეავლო ოთახს, შემდეგ მაყვალას მიუახლოვდა, პირდაპირ შეხედა, გაუღიმა კიდევ, მიესალმა.

მაყვალას მაგიდის უჯრა ღიად დარჩენოდა. ახალმოსულმა უჯრაში გაშლილი წიგნიც შეამჩნია, იკითხა რა არისო და საუბარი წიგნზე ჩამოუგდო.

მაყვალა ყურადღებით უსმენდა უცნობს. რა დაფიქრებით ლაპარაკობდა, რა მოხდენილად ეცვა. პალტოს ღილები გახსნოდა და შიგ ლურჯი, ახალთახალი კოსტუმი მოუჩანდა. შავი თვალები ჰქონდა, უძირო. ლაპარაკის დროს მოსაუბრეს პირდაპირ თვალებში უტყერდა. ნეტავი ვინ არის?..

ცოტახნის შემდეგ უცნობი ალექსანდრეს კაბინეტისაკენ გაემართა. მაყვალა წესისამებრ აღარც კი ამდგარა, რათა გომართელისათვის უცნობის მოსვლა მოეხსენებინა. ახალმოსულმა კაბინეტის კარი გამოაღო თუ არა, მაყვალამ მხოლოდ მაშინ გაიფიქრა, კარგი იქნებოდა, გომართელისათვის მოხსენების საბაბით მისი ვინაობა გაეგო, მაგრამ უკვე გვიანი იყო. უცნობმა მოასწრო, კაბინეტში შევიდა და კარი მიხურა.

ალექსანდრეს კარის ჭრილი შემოესმა, წერას თავი ანება, სათვალე მოიხსნა და ისე შეხედა ახალმოსულს. უცნობი მაგიდას მიუახლოვდა, შორიახლო შედგა:

— გამარჯობა, ალექსანდრე ნიკოლოზის-ძე! ნუთუ ვერ მიცანით?

ალექსანდრე კარგად დააკვირდა შემოსულს. ნაცნობი სახე იყო. იცნობდა, როგორ არ იცნობდა ამ ახალგაზრდა კაცს, ახლოს იცნობდა. მეხსიერება დაძაბა, თუმცა მისი ვინაობა მაინც ვერ მოიგონა.

„ეზ, ნამდვილად დავბერდი!“ — გაიფიქრა, ხმამაღლა კი არაფერი უთქვამს.

— მაშ, მოგაგონებთ ჩემს თავს, — გაიღიმა ახალგაზრდა კაცმა. — ირაკლი გიგაური ვარ.

— ირაკლი გიგაური? — გაიმეორა ალექსანდრემ. ერთხანს კიდევ დაფიქრდა, უცბად სახე გაუნათლდა.

— ირაკლი გიგაური! — ხმამაღლა გაიმეორა, წამოდგა, ახლოს მივიდა, ორივე ხელი სიყვარულით გაუწოდა. გადახვევით არ გადახვევია.

— დიდიხანია არ მინახავარ, — გულთბილად მიმართა ალექსანდრემ. — გამოცვლილხარ, დავაყვავებულხარ...

— თქვენ კი კვლავ ისე გამოიყურებით, როგორც მოწაფეობის დროს მახსოვხართ...

— ვითომ?... კაცს რომ კარზე ორმოცდაათი წელი მიუჟაქუნებს, იგი უკვე ცხოვრების თავდამართსაა დაშვებული. აი, შემოსვლისას ველარც გიცანი. — და თავისი წელანდელი ფიქრი ალექსანდრემ მხოლოდ ახლა გამოამჟღავნა. — ალბათ სიბერის ბრალია.

— განა ეს წლები...

— ეხ, ზემო კარგო. — არ აცალა ირაკლის სიტყვის დამთავრება, ირაკლიც დასვა და თვითონაც დაჯდა. — ჩემი აღზრდილები ამჟამად ჩვენი საზოგადოების მაღალი კიბის თავზე იმყოფებიან, მე კი, ჯერჯერობით, ჩვენი ჩამორჩენილი რაიონის რაიკომის პირველი მდივანიც არა ვარ...

თქმაში წყენის კილო დაიჭირა ირაკლიმ.

— სულ მე რომ მაღაპარაკებ, ახლა შენი ამბავი მიახმე, — საუბრის თემა შეცვალა ალექსანდრემ. — სად იყავი? ჩვენს ქალაქში რა ქარამ გადმოგისროლა?

— როგორ გითხრათ... ახლახან ჩამოვედი. უმაღლესი პარტიული სკოლა დავამთავრე და...

— მერე, — გააწყვეტინა ალექსანდრემ. — სამუშაოდ არსად გაუნაწილებიხარ?

— ახლა ამიტომაც ვარ აქ, — განაგრძო ირაკლიმ. — დადგენილებას ჩამოვასწარი. გუშინ, ცენტრალური კომიტეტის ბიუროზე რეკომენდაცია მომცეს, რათა თქვენი რაიკომის მდივნად ვიმუშაო.

— მეორე მდივნად?

— არა, პირველ მდივნად.

— რას ლაპარაკობ! — გაოცებული წამოხტა ალექსანდრე, თუმცა მაშინვე შესძლო თავის შეკავება, მხოლოდ სახე აუწითლდა ერთიანად. მიხვდა ირაკლი, მისი დანიშვნის ამბის გაგება ალექსანდრეს უფრო ეწყინა, ვიდრე გაუკვირდა. ირაკლიმ არაფერი შეიმჩნია, არც კილო გამოუცვლია.

ალექსანდრემ პაპიროსი ბოლომდე მოსწია თუ არა, მაშინვე მეორე აიღო.

— მარტო ჩამოხვედით? — შეეკითხა ირაკლის. ირაკლიმ მის ხმაში სიცივე იგრძნო და არც „თქვენობით“ მიმართვაზე გადასვლა გამოეპარა.

— ამ დროს ტელეფონი აწკრიალდა. ალექსანდრემ ყურმილი აიღო.

— გისმენთ! — უპასუხა. ერთხანს ყური უგდო, შემდეგ გაბრაზებით ყურმილში ჩასძახა. — როგორც მე ვთქვი!.. — უცებ ირაკლის შეხედა, ხმას დაუწია, დაუღაბლა. — ერთი სიტყვით, როგორც საქმისათვის ჯობდეს, ისე გააკეთე...

ყურმილი თავის ადგილას დასდო.

ოთახში უხერხული ღუმილი ჩამოწვა. ირაკლი ოთახს ათვალიერებდა. ალექსანდრე კი თავის თითებს ისე აცქერდებოდა, თითქოს ისინი ახლა პირველად ნახაო. შემდეგ თავი ასწია და თვითონაც ირაკლისთან ერთად თავისი კაბინეტი შეათვალიერა.

რაიკომის მდივნის კაბინეტი გემოვნებით იყო მორთული. ერთი თვის წინათ, ამ ოთახში გადმოსვლისთანავე ახლებურად მოაწყო. ახალი ავეჯი შემოატანინა, ახალი ფარდები ჩამოაკიდებინა. კაბინეტს ერთი რამ აკლდა — რემონტი არ ჰქონდა გაკეთებული. ზაფხულისათვის შემოინახა ეს საქმე ალექსანდრემ და აი, მას ალბათ, ახალი მდივანი დაასრულებს. ეხ, შესანიშნავად იყო მოწყობილი. არაფერი დაიშურა, რათა სამუშაო ოთახი კომფორტაბელური ჰქონოდა.

უტბად მოაგონდა ალექსანდრეს, რომ ირაკლი მისი სტუმარი იყო და სანამ ამ რაიონში მთავარი მასპინძელი გახდებოდა, მას უნდა გაეწია მასპინძლობა.

მართალია ძალზე აწყენინეს, გულიც ატკინეს, მასთან შედარებით ამ ყმაწვილ კაცს მიანიჭეს უპირატესობა, მაგრამ მომავალში მაინც ამ ყმაწვილის მძლევანლობით მოუხდება მუშაობა. არა, ირაკლიმ არაფერი არ უნდა გაიგოს, მიხვედრიტაც არ უნდა მიხედეს... ალექსანდრემ ფიქრს თავი ანება და ირაკლის მშვიდად მიმართა:

— ახლა უკვე გვიანაა. ავტოთი გავიაროთ, შემდეგ კი აუცილებლად შინ უნდა მეწვიოთ. დღეს პატარა ოჯახური ზეიმი გვაქვს. ლილის არ ნახავთ? ვახტანგიც ჩვენთან იქნება. თქვენ ხომ მეგობრები ხართ, ერთად სწავლობდით... ჩემი სიდედრიც დაგემღურებათ. უარს ნუ მეტყვიოთ.

ირაკლი შეეყოყმანდა. მოპატიებებს ელოდა და წინასწარ უარისათვის ემზადებოდა. ოჯახური ზეიმი სრულიად არ ჰქონდა გათვალისწინებული. არ წავიდეს და შეიძლება ალექსანდრეს ეწყინოს, სხვაგვარად მიიღოს.

„მაგრამ ლილი!“... — გაიფიქრა და შუბლი შეჰკუმხნა.

ხუთი წელია არ უნახავს. რაც ალექსანდრე გომართელს გაჰყვა ცოლად, იმის შემდეგ არ შეხვედრია და აი, ახლა ბედმა სად შეჰყარა. ხუთი წელია ელოდა ამ შეხვედრას, თუმცა იგი სულ სხვაგვარად ჰქონდა წარმოდგენილი. ზოგჯერ, რა უბრალოდ ხდება ცხოვრებაში ყველაფერი!..

— ჩვენში ღუმელს თანხმობად თვლიან, — ღმილით ჩაილაპარაკა ალექსანდრემ. იგი მშვიდად გამოიყურებოდა, მისი კილოც მშვიდი და წყნარი იყო.

— ეს მაინც მითხარით, რა ზეიმი გაქვთ? — შეეკითხა ირაკლი.

— დიდი არაფერი... ისე, უბრალო მიზეზია... მოხვალთ და გაიგებთ.

ალექსანდრემ ზარს ხელი დაჰკრა. ოთახში მაყვალა შემოვიდა.

— მაყვალა, — მიმართა გოგონას. — პირველყოვლისა გაიცანი ამხანაგი ირაკლი გიგაური. თუ ვინ არის, ამას ამ დღეებში გაიგებ. ეს კი, — მიუთითა მაყვალასაკენ, — ჩვენი პირადი მდივანია, მაყვალა ბეთანელი.

— ჩვენ თითქმის ვიცნობთ ერთმანეთს, — თქვა ირაკლიმ. — ახლა ბარემ ოფიციალურად გავეცნოთ.

მაყვალა რატომღაც ისე დაიბნა, ისე დაიბნა, ხელის გაწოდებაც ვერ მოახერხა. ირაკლი წამოდგა და პირველმა გადადგა გოგონასაკენ ნაბიჯი. მაყვალამ დაიმორცხვა, რაღაც წაილულღულა, ხელის ჩამორთმევა მაინც დაუგვიანა. ხოლო როდესაც ჩამოართვა, იგრძნო ირაკლიმ, ჩიტვით ფართხალებდა მის ხელში გოგონას პატარა და ნაზი ხელი.

— ჩვენ მივიღვართ, შენც თავისუფალი ხარ. — უთხრა ალექსანდრემ.

ალექსანდრე და ირაკლი გავიდნენ. მაყვალა მარტო დარჩა. ქვემოთ ავტომანქანა ათუხთუხდა, ასე თუხთუხით დაიძრა და მისი ხმაური თანდათან მიწყდა. ირგვლივ სიჩუმე ჩამოწვა. მთელს შენობაში ჩამიჩუმიც არ ისმოდა.

სადაც, გვერდითა ოთახში ტელეფონის ზარი აწყარუნდა, მაგრამ ჟუბად შეწყდა. ალბათ ქვესადგურს ნომერი თუ შეეშალა და ტელეფონი არასწორად ჩართო.

ღია ფანჯრიდან გრილი ჰაერი შემოდოდა. მას თან ნადრევი გაზაფხულის სურნელი შემოჰქონდა. ეს სურნელი ოთახის ყველა კუნძულში იჭრებოდა და გოგონას ყრუანტელისა და თავბრუსხვევის მაგვარ გრძნობას ჰგვრიდა.

ირგვლივ სიჩუმე იდგა, სრული სიჩუმე და ამ ღუმელში მაყვალას გარკვევით ესმოდა საკუთარი გულის მომატებული ფეთქვა. გოგონას ისეთი გრძნობა დაეუფლა, ასე ეგონა, ფანჯრიდან რომ გადამხტარიყო, ცის უსაზღვრო სივრცეში გაფრინდებოდა, მერცხალივით გაინავარდებდა...

დიდიდანვე დიდ გაწამაწიაში იყო ბიბლიურის ქალი. მხოლოდ ერთი კვირაა, რაც ახალ ბინაში გადმოვიდნენ. წინათ, ამ ბინაში, რაიკომის პირველი მდივანი ვალერიან კახაძე ცხოვრობდა. რა საშინელ მდგომარეობაში დახვდეთ ოთახები. ჭერი ჭერს არ ჰგავდა, კედელი—კედელს. რა გასაკვირი იყო, რაიონს თუ ვერ უხელმძღვანელებდა, როდესაც თავის ბინისათვის ვერ მოეწეო.

მერის ამ არეული ბინის ხეირიანად დალაგებაც ვერ მოეთავებინა, რომ მისი სიძის, ალექსანდრე გომართელის დაბადების დღეც წამოეწია. გათავდა ქალი: ცალკე ახალი ბინის მოწყობა, ცალკე დღეობისათვის სამზადისი. რაიონის ხელმძღვანელი უბრალოდ ხომ ვერ შეხვდებოდა სტუმრებს.

ჯერ კიდევ გუშინწინ, ალექსანდრეს დაუკითხავად მათი შოფერი დათო კოლმეურნეობა „გიგანტი“ ცხვრისათვის გააგზავნა, „გამარჯვების“ სახელობის კოლმეურნეობიდან გოჭები წამოაყვანინა, სხვისგან კი ინდაურები, ქათმები...

სტუმრების მოსალხენად ყველაფერი მზად ჰქონდა, მხოლოდ აი, ღვინო ჯერ კიდევ არ მოეტანათ. ეს კი მერიმ რაიკაშვირის გამგეობის თავმჯდომარეს დიდიმე უგრეხელიძეს დაავალა. საცაა სტუმრები მოვიდოდნენ და დიდიმე არსად ჩანდა.

როდესაც ლოდინის ყოველგვარი დრო ამოიწურა, დიდიმეც მოვიდა. იგი შეახანს კაცი იყო, დაბალი და მსუქანი. ლაპარაკის დროს ცხვირსახოცის მოშველიება უყვარდა, რადგან ზამთარ-ზაფხულ მელოტ თავზე გამუდმებით ოფლი სდიოდა.

შემოსვლისთანავე მერის მოწიწებით ხელზე ეამბორა. შემდეგ ოთახები დაათვალიერა. მოუწონა რემონტი, მორთულობა, ავეჯის განლაგება. საუბარში მერის ცნობისმოყვარეობით აღსავსე თვალებს წააწყდა, შეკითხვას მიუხვდა და სხაპასუხობით უპასუხა:

— ნუ სწუხართ, საგანგებო ღვინო შევარჩიე, ათ წუთში მოიტანენ.

იცილა დიდიმემ, კარგად იცილა უფროსი ამხანაგების ცოლების, დედებისა და სიდედრების გულის მოგება. ისიც იცილა, ზოგჯერ, ყოველ შემთხვევაში მათი რაიონის პირობებში, ამ გზით უფრო მეტს მიაღწევდა, ვიდრე ნამდვილი საქმიანობით. მას ყველგან საიმედო დამცველები უჩნდებოდნენ, რომლებიც „საყვარელ დიდიმეს“ არავის დააჩაგვრიებდნენ. რაიონის ახალ ამბებსაც მათი საშუალებით სხვებზე ადრე დიდიმე იგებდა. წინასწარ იცილა, თუ ვის დანიშნავდნენ ახალ ადგილზე, ვის დააწინაურებდნენ, ვის დააქვეითებდნენ.

ახლაც, ჩვეულებრივი ქათინაურების შემდეგ სიტყვა მოხერხებულად რაიკომის პირველ მდივანზე ჩამოაგდო. საცაა რაიკომის პლენუმი უნდა შემდგარიყო და რაიონში ჯერ კიდევ გარკვეულად არ იციოდნენ, თუ ვინ იქნებოდა პირველი მდივანი.

რასაკვირველია, დიდიმე სრული დარწმუნებული იყო, რომ ალექსანდრე გომართელს ეს თანამდებობა არ აცდებდა, მასზე უკეთესი ვინ უნდა იყოს... აქ, დიდიმემ, მერის საამებლად ალექსანდრე ქებით ზეცამდე აიყვანა. მაგრამ ზოგჯერ ხდება უსამართლობა... ეგებ საქმე სხვაგვარად გადაწყვიტეს...

მერიმ დარწმუნებით უპასუხა, რომ გარდა თავისი ალექოსი, არავის ელის პირველ მდივანად. ის კი არა, მერიმ დიდიმეს საიდუმლოდ თავისი გეგმაც გაანდო, რაიკომის პირველი მდივნის ახალი კაბინეტის მოწყობის შესახებ.

— დიდად დაჩაგრული იყო ჩემი ალექო მეორე მდივანად ყოფნის დროს, — განაგრძო მერიმ. — მაგრამ ვინ დაგიდევდა. განა შეიძლებოდა, რაიკომის მდი-

ვანს, თუნდაც იგი მეორე ყოფილიყო, კაბინეტად მხოლოდ ერთი ოთახი ჰქონდა და!.. ახლა ასეთი გეგმა მაქვს. პირველი მდივნის ახლანდელ კაბინეტს ჩემი ალექსანდრეს ყოფილი კაბინეტი დაემატება, ხოლო სადაც ახლა აგიტაცია-პროპაგანდის განყოფილებაა, მას ინტიმურ ოთახად გამოიყენებს. ერთიც მისაღები ექნება. პირველ მდივანს ოთხი ოთახი არ უნდა ჰქონდეს?..

— მაგრამ სხვებს სადღა დასვამთ, — შეეცადო ფრთხილად შეკამათებოდა დიდიმე. — მაგალითად მომავალ მეორე მდივანს?

— იქით, სადმე განაპირას, — სიცილით უპასუხა მერიმ. — მეორე მდივანი!.. მეტი რა უნდა, ერთი ოთახი არ ეყოფა?..

დიდიმე გარეგნულად, თითქოს დიდი გულისყურით უსმენდა მერის და თავისთვის კი ასე ფიქრობდა:

„როგორც ჩანს, ალექსანდრე გომართელის მდგომარეობა მყარია, თორემ ეგ დედაკაცი ასე დარწმუნებით ვერ ილაქლაქებდა. ეს კარგია!.. ალექსანდრესთან მუშაობა იოლია, დიდხანია იცნობს, მის ოჯახშიც მაგრად აქვს ფესვები გადგმული. აი, თუნდაც ეს კარადა, ამასწინათ პირდაპირ საწყობიდან მოუტანა... თუნდაც ეს მაგიდა... ბევრი რამ... და მათში იმისი ნახევარიც არ აუღია, რაც ოფიციალური ფასის მიხედვით ერგებოდა. ამ დანაკლისს სხვაგან ასწორებს ოცმაგად. მართალია, ამის შესახებ ალექსანდრემ არაფერი იცის, მაგრამ მერე რა, ამით რა იცვლება!..“

ოთახში ლილი შემოვიდა. დღეს ადრე მოვიდა სამსახურიდან. საავადმყოფოში საოპერაციო დღე არ იყო, არც მძიმე ავადმყოფი ჰყავდათ. მართალია ოჯახში ყველაფერს უიმისოდ აკეთებდნენ, მაგრამ თავისი თავი მაინც ვალდებულია ჩათვალა, ქმრის დაბადების დღის სამზადისში მასაც მიეღო რაიმე მონაწილეობა. მერიმ დიდიმეს თვალთ ანიშნა და ორივენი მეორე ოთახში გავიდნენ.

სასადილო ოთახში სუფრა უკვე გაეშალათ. ლილიმ ალაგ-ალაგ თევზები გადააღება, დანა-ჩანგალი გაასწორა. შემდეგ კაბა გამოიცვალა. ახალი ჩაიცვა, თმები დაიფარცხნა და სტუმრების მოლოდინში საქანელა სკამზე ჩამოჯდა.

სალამოვდებოდა. ისეთი დრო იყო, როდესაც არც ისე ბნელა, ელექტრონათურა ანთო, და არც ისეთი სინათლეა, საგნები გარკვევით დაინახო. ასეთ დროს კარგია ოდნავ წამოწოლილმა ფიქრებს მისცე თავი...

ფიქრებიდან ზარმა გამოაფხიზლა. წამოდგა და კარის გასაღებად გაეშურა, მაგრამ შემოსული კართან შეეფეთა.

— მანანა! — დაიძახა ლილიმ და ახალმოსულს გადაეხვია.

კომკავშირის რაიკომის მდივანი მანანა ლებანიძე ოცდახუთი წლისა იქნებოდა. თამამი და გაბედული შესახედაობა ჰქონდა. მის მოძრაობასაც ვაჟური იერი დაჰკრავდა, მაგრამ ამასთან ერთად მის არსებაში ბევრი იყო ქალური სინაზე. მანანას თან მერი შემოჰყვა.

— მანანა, რა კარგი ჰქენი რომ მოხვედი... ძალიან გამახარე... — უთხრა ლილიმ. მერიმ ელექტრონათურა აანთო, მანანას საპასუხო სიტყვის თქმა არ აცალა, ისე მიმართა:

— როგორ მოგწონს აქაურობა?

მანანამ ოთახს თვალი მოავლო, უფრო იმიტომ, დიასახლისისათვის ესიამოვნებინა და ჩუმად ჩაილაპარაკა:

— ჩინებულად მოგირთავთ აქაურობა. — შემდეგ ლილის მიუბრუნდა. — მართალი გითხრა, დღეს აქ მოსვლა გადაწყვეტილი არ მქონდა, მაგრამ შენმა დაჟინებულმა თხოვნამ...

საუბარში მერი ჩაერია:

— მოსვლას რად არ აპირებდი, განა ალექომ რაიმე გაწყენინა?

— შეიძლება ასეც იყოს... იგი ისეთი ფიცხია...

ლილი ხუმრობით შეეპასუხა:

— აბა, აბა, ჩემი ქმრის დამუშავებას ადგილი არ ჰქონდეს!..

— ერთხელ საკმაოდ ვიწვნიე ამისათვის... ვეცდები მომავალში უფრო ფრთხილად ვიყო.

— ღმერთო ჩემო, ღმერთო ჩემო!.. — აფუსფუსდა მერი. — თქვენ შეგაჩერდით და ჩემი საქმე სულ გადამავეწყდა. აქ ხომ უჩემოდ არაფერი კეთდება. — თქვა და სასწრაფოდ ოთახიდან გავიდა.

ლილიმ მანანას ხელი მოჰკიდა და სავარძლისკენ წაიყვანა. გზაზე მიმავალმა სინათლე ჩააქრო.

— ასე ჯობია, — თქვა ლილიმ. — ძალიან მიყვარს ფანჯარასთან ჯდომა და იმის ყურება, თუ როგორ იყრება დღე და ღამე.

სავარძელი ფანჯარასთან მიაჩოჩეს. ჩამოსხდნენ. ბინდი ეფინებოდა მიდამოს. იგი ოთახშიც შემოსულიყო და ნივთების კონტურები გაემუქებინა.

— მანანა, — ჩუმად უთხრა ლილიმ. — ძალიან, ძალიან მომენატრე... ასე უნდა?... — მანანამ არაფერი უპასუხა. — იცი, მანანა, შენს გვერდით ყოფნისას რაღაც სიხარულსა ვგრძნობ. თითქოს ძალაც კი მემატება...

მანანამ ლილის თბილად მოხვია ხელი, ასევე თბილად უპასუხა:

— ეს სიტყვები მე არ უნდა მეკუთვნოდეს...

ლილი მიუხვდა სათქმელს.

— ალექსანდრე ოჯახის ერთგული კაცია, მაგრამ ახლაც კი ბავშვით მანებობს. მას თავისი ცხოვრება აქვს, სადაც არასოდეს ჩამახედებს ხოლმე...

უცბად შედგა, მიხვდა, მისი გულისთქმის გულწრფელ აღსარებაში რაღაც ზედმეტი გამოურია. დარცხვენით გაიღიმა და უფრო ხმადაბლა განაცხადა:

— რა მოწუწუნე გავხდი, არა?... იცი, მანანა, მე აქ, შენზე ახლობელი არავინ მეგულება.

— პირდაპირ გეტყვი, ლილი, — მანანას პასუხი ხმამაღალი გამოუვიდა. — ალექსანდრესთან ურთიერთობაში სითამამე გაკლია, გაბედულება... ასე არ ვარგა! მანაც უნდა იგრძნოს ოჯახში შენი ძალა.

— მართალი ხარ, მანანა, — უცბად დაეთანხმა ლილი. — აი, შენსავით რომ ვიყო, რა მიჭირს.

— ასე გგონია?... სწორია, სიმართლისათვის არავის შევეპუეები, მაგრამ ჩემს ბედს მაინც არ გისურვებ.

— რატომ, რატომ?... — დაინტერესდა ლილი.

მაგრამ მანანამ შეკითხვას შეკითხვითვე უპასუხა:

— ლილი, მითხარი, მითხარი, გენაცვალე. ხომ გამოგიცდია, რას ნიშნავს პირველი სიყვარული?

ლილის გაეღიმა და მრავალმნიშვნელოვნად უთხრა:

— აი, თურმე რა ყოფილა...

მანანამ სიტყვის დამთავრება არ აცალა.

— მიპასუხე!

— ქმარი მყავს და ამით ყველაფერი ახსნილია. — მშვიდად უპასუხა.

— მაპატიე, ლილი, შეიძლება ცუდად გამომივიდა. მე გეკითხები ახალგაზრდულ სიყვარულზე... ხომ არ შეიძლებოდა შენ და ალექსანდრეს ჩუმად ბაღებში გერბინათ, მალულად კინოში გველოთ... მე ისეთ სიყვარულზე გეკითხე-

ბი... როგორ გითხრა... ნამდვილ სიყვარულზე... აი, გრიგალივით რომ შემდეგ...
 ბა და გულს წაიღებს... მთლიანად, ერთიანად...

— ნამდვილი სიყვარული?... — გაიმეორა ლილიმ. ერთხანს დაფიქრდა, შე-
 ბლი დაუნაოჭდა. ამდენი ხანია ლილი და მანანა მეგობრობენ და ჯერ ასეთ თე-
 მაზე საუბარი არ ჰქონიათ, ერთმანეთისათვის გული არ გადაუშლიათ. ლილის
 რა უნდა ეთქვა და მანანაც არ ამქლავებდა ასეთ საუბრისაკენ მიდრეკილებას.
 დღეს კი მანანამ პირველმა დაიწყო, მაშასადამე გასჭირებია. ასეთ დროს არაფე-
 რი არ უნდა დაუშალო მეგობარს და თუ შეცდომები გქონია, ისიც უნდა უთხრა
 გულწრფელად. ამით, ეგებ, მას მაინც ააცილო იგი.

— ნამდვილი სიყვარული? — ერთხელ კიდევ გაიმეორა ლილიმ. — გავიგე
 მანანა... რადგან პირდაპირ მეკითხები, პირდაპირ გიპასუხებ. გამომიციდია, მაგ-
 რამ...

— მაგრამ?

— ჩემი პირველი სიყვარული... ეჰ, რა საჭიროა... რაც იყო, იყო, წარსულს
 ვერ დაიბრუნებ...

— მაშასადამე, გამოვიციდია...

— სიყვარული? დაცა, როგორ უყვარდა თქმა... ჰო... სიყვარული უცხო,
 ლამაზ ფრინველივით არის, რომელიც არც მოფრენას შეგეკითხება, არც გაფ-
 რენასო.

— არც მოფრენას გეკითხება... აბა, როგორ გითხრა...

ლილიმ მანანას სათქმელი ღიმილით დაამთავრა:

— მოფრინდა შენს გულში უცხო ფრინველი დაუკითხავად, არა?

— ნეტავი უცხო იყოს, — სასოწარკვეთილებით წამოიძახა მანანამ. — საქ-
 მეც ისაა, რომ ახლობელია. ხომ მიცნობ, ცენტრალური კომიტეტის მდივანთან
 არ დავიმორცხვებ, იმასთან კი მეცხრე კლასელ მოწაფესავით ავკანკალდება
 ხოლმე... და ჩემს თავზე გაბრაზებულს, მთელი გულის წყრომა მასზე ვადამაქვს.

— შეგიკლავს ხელში და ესაა... თვითონ რას ამბობს?

— აბა, რა ვიცი... ერთ ადგილას უთქვამს, ისიც ქარაგმით ჩემზე, მომწონ-
 სო, მაგრამ თანაც გადაუტრავს, თითქოს ხუმრობით: „ჩემი ხელმძღვანელია, რო-
 გორ გავუბედოო“. აბა, მირჩიე, მე როგორღა გავუბედო. ქალი ვარ... თავმოყვა-
 რეობა მაქვს... ლამისაა განცხადება შევიტანო, კომკავშირის რაიკომის მდივნო-
 ბიდან გამანთავისუფლეთ-მეთქი.

— განა ასეთი მკაცრი ხელმძღვანელის სახელი გაქვს გავარდნილი? —
 ფრთხილად შეეკითხა ლილი.

— რა ვიცი, ლილი... შეიძლება, ჩემმა გაბედულმა გამოსვლებმა გამოიტქვა
 ასეთი სახელი. ნამდვილად კი ხომ ხედავ, ქალი ვარ... ერთი პატარა, უღონო ქა-
 ლიშვილი.

ლილის გაელიმა. მანანა და პატარა, უღონო ქალიშვილი?... ვაჟის ვინაობა
 რომ გაიგოს, ეგებ რითიმე უშველოს.

— ვინ არის?

— აჰ, — წამოიძახა მანანამ. — გულზე რევოლვერიც რომ მომბაჯინო, მის
 ვინაობას მაინც ვერ გეტყვი.

— ესაა შენი მეგობრობა? — საყვედურით მიმართა ლილიმ.

— უნდა გამიგო, ლილი, ძვირფასო, — ტკბილად უთხრა მანანამ. — კი არ
 უნდა გეწყინოს. შენ, ჩემს გარდა, კიდევ გყავს სხვა მეგობარი. ხომ ასეა? იმ
 სხვას კიდევ სხვა და ამ მეგობართა ჯაჭვში სულ ადვილი შესაძლებელია ისიც
 ერთ-ერთის ახლობელი მეგობარი აღმოჩნდეს... ჩვენი რაიონი პატარაა... თითქ-
 მის ყველანი ერთმანეთს ვიცნობთ. მის ყურამდე ეს ამბავი რომ მივიდეს, რა

ვექნა... თავი მოსაკლავი მექნება... ეგებ ცხვირიც მალა ასწიოს. ხომ იცი მანანას ბის ამბავი!..

ოთახში მერი შემოვიდა, სინათლე აანთო.

— გოგოებო, სტუმარი მიიღეთ! — უთხრა ოთახში მყოფთ. სტუმარი შემოიბატიყა და თვითონ გავიდა.

ახალმოსული საშუალო ხნის კაცი იყო. წითური სახე ჰქონდა, ნაყვავილევი. თავზე თმა გაცვენოდა, მიუხედავად ამისა, ხელს წამდაუწუმ თავზე ისვამდა, თითქოს თმას ისწორებდო. ოთახში მანანა რომ დაინახა, ერთ წუთს შეკრთა. როგორც ჩანდა, აქ კომკავშირის რაიკომის მდივანთან შეხვედრას არ მოელოდა. მანანამაც ახალმოსულს თვალი მოჰკრა თუ არა, წამოდგა და მასთან მივიდა. სიბრაზისაგან თვალები უელავდა. ჯიქურად შეხედა და მკაცრად მიმართა:

— სად შევხვდით ერთმანეთს, ამხანაგო რედაქტორო!

სიო თუხარელი რაიონული გაზეთის რედაქტორი იყო. გაზეთი უყვარდა, თავის თავსაც უფროთხილდებოდა. უფროსებს ზედმეტი პატივისცემით ეპყრობოდა, რითაც, ერთი შეხედვით, მლიქვნელის შთაბეჭდილებას სტოვებდა. ზოგჯერ კი იცოდა თავის გამოღება. რაიონული გაზეთის წინა ნომერში დიდი კრიტიკული წერილი დაიბეჭდა კომკავშირის რაიკომის მუშაობის შესახებ და პირველ რიგში, რა თქმა უნდა, ყველაზე მეტად რაიკომის მდივნის მანანა ლებანიძის საქმიანობას აკრიტიკებდნენ. იმ წერილის დაბეჭდვის შემდეგ მანანა სიოს არ შეხვედრია და ამიტომ მისი გულისწყრომაც ძლიერი იყო.

სიომ მანანას არაფერი უპასუხა. ამან სულ გააცეცხლა ქალიშვილი.

— მაგ წერილით ჩვენმა პატივცემულმა რედაქტორმა პირში წყალი ჩამიგულბა. დიდი ხანია ამ ვაყბატონს უხერხემლობისათვის ეებრძვი. ჰო და მომავალში ხმა რომ ამოვიღო, ალბათ, იმ წუთსავე განგაშს ატეხს: „გაზეთში დავამუშავე და იმიტომ მაკრიტაქებს, სამაგიეროს მიხდისო“...

სიომ ითმინა, ითმინა. მანანა არ ცხრებოდა, უპასუხოდა არ შეიძლებოდა და პირდაპირ მიახალა:

— ახლაც იმისათვის მეჩხუბები, მართებულად კარგი-კარგი რომ გაგემე!

მანანა აენთო, გაბრაზდა. გულისწყრომის დროს არაფერს ერიდებოდა.

— არა, — შეუტია სიოს. — იმისათვის გეჩხუბები, დაგიმტკიცო, შენისთანა კაცი გაზეთის რედაქტორობის ღირსი არ არის!

მათ ჩხუბში ლილი ჩაერია და მანანას დაყვავებით მიმართა:

— მანანა, ასე როგორ შეიძლება...

მაგრამ მანანამ ლილის სიტყვებს ყურადღება არ მიაქცია.

— კიდევ იმისათვის გეჩხუბები, მლიქვნელი ხარ, ქვეშ-ქვეშა და გაზეთს პირადი ინტერესებისათვის იყენებ.

— ამხანაგო ლებანიძე, — ცივად გასცა პასუხი სიომ. — დროა კრიტიკას შეეჩვიოთ და ლანძღვით ნუ ცდილობთ სამართლიანი შენიშვნები აიცილოთ.

— ნუ მასწავლი! — არ ცხრებოდა მანანა...

ამ დროს ოთახში ორი მამაკაცი შემოვიდა. ლილი მათ შეეგება. სტუმრები იკრიბებოდნენ, ამიტომ უხერხული იყო კამათის გაგრძელება. მანანამ სიოს ზურგი შეაქცია და ლილის გვერდით ამოუდგა.

ხუთი წელია ლილისთან შესახვედრად ემზადებოდა ირაკლი, ხუთი წელია ამ შეხვედრას მოელოდა. ხან ასე წარმოიდგენდა, ხან ისე... არაჩვეულებრივს ელოდა, მოხდა კი სრულიად უბრალოდ, ჩვეულებრივად...

ალექსანდრე სტუმარს შემოუძღვა. სხვები უკვე შეკრებილიყვნენ. პირველად ირაკლი მერიმ დაინახა, მაშინვე იცნო და გაოცებულმა შეჰყვირა:

— დედა, დედა, დედა!.. ეს განა ირაკლია?.. არ მჯერა, არ მჯერა!.. როგორ გამოცვლილა, როგორ დავაყვაცებულა!.. — სამჯერ მაინც ჩამოართვა ხელი.

— ვახტანგი სად არის? — შეეკითხა ალექსანდრე მერის.

— დილით აქ იყო. ცოტათი წამეხმარა. რალაც უხასიათოდ გამოიყურებოდა. რა არ ვუთხარი, მაინც არ ღარჩა.

— არ უნდა გაგეშვათ.

— ჩემი დისშვილის ხასიათი არ იცი! სოფელში გადაუდებელი საქმე მაქვსო... ნეტავი დღეს რაიმე საწყენი ხომ არაფერი შეხვდა? გამოვკითხე, სიტყვა არ უთქვამს, მოახტა თავის ცხენს და გაქუსლა.

— არა, არ ვიცი... საწყენი რა უნდა შეხვედროდა... — ყოყმანით უპასუხა ალექსანდრემ და ირაკლის მიუბრუნდა. — მე კი მეგონა შენს მეგობარს აქ ნახავდი.

მერიმ მეორე ოთახში გასძახა:

— ლილი, ლილი, მოდი, ნახე ვინ გვესტუმრა...

ირაკლი კარს შეაჩერდა და აი, ლილიც შემოვიდა, ჩვეულებრივად შემოვიდა, ჩვეულებრივად მიესალმა. გარეგნობით არაფერი ეტყობოდა, მხოლოდ ცხვირის ნესტოები უთრთოდა და თვალებიც განსაკუთრებული ელვარებით უბრწყინავდა. ამით-ღა მიხვდა ირაკლი, რომ ლილი დელავდა.

ლილი ამ ხუთ წელიწადში გამოცვლილიყო. თებში აქა-იქ ჭაღარა უელავდა და თვალქვემოთაც პატარა ნაოჭები გაჩენოდა. წინანდებურად ეცვა, სადად, ფაქიზად, გემოვნებით. ტანზე ოდნავ გასუქებულიყო, რის გამოც მისი ტანის დახვეწილი ნაკვთები უფრო თვალნათლივ ისახებოდა.

ალექსანდრემ ირაკლი სხვებსაც გააცნო, როგორც მისი ნამოწაფარი და ლილის მეგობარი. სტუმრებმა ზრდილობისათვის ჩამოართვეს ხელი, ჩქარა თავი ანებეს. ზოგმა მასპინძლის მოსვლის გამო გაწყვეტილი საუბარი გააგრძელა, სხვები გვერდითა ოთახში გავიდნენ, საიდანაც ნარღის ქვების აშარტული ჩხაკა-ჩხუკი ისმოდა. ალექსანდრემაც დასტოვა ირაკლი.

ირაკლისთან მერი, ლილი და მანანა დარჩნენ.

— ეს მაინც მითხარით, დეიდა მერი, — მიმართა ირაკლიმ ლილის დედას ისე, როგორც წინათ, სტუდენტობის დროს მიმართავდა ხოლმე. — ალექსანდრემ ისე წამომიყვანა, არ მითხრა, თუ დღეს რა მიზეზის გამო გაქვთ გამართული ეს ზემი!

— როგორ, განა არ იცი, — უპასუხა სხაპასუხით მერიმ. — დღეს ჩემს სიძეს ორმოცდაათი წელი შეუსრულდა და, როგორც ხედავ, მთელი რაიონი ზემიობს თავისი ხელმძღვანელის დაბადების დღეს.

— აა, აი, თურმე რა...

— ეს კიდევ არაფერია, — განაგრძო მერიმ. — სულ მალე ახალი მოსალოცი ექნება.

— რა ახალი?

— სულ მალე ჩემი სიძე რაიკომის მდივანი გახდება.

— როგორ, განა ალექსანდრე რაიკომის მდივანი არ არის?

— აბა, საიდან... ის ხომ ჯერჯერობით მხოლოდ მეორე მდივანია. სულ ცოტა ხანია, რაც პირველი მდივნის მოვალეობას ასრულებს და ისე გარდაქმნა ჩვენი რაიონი, რომ...

აქ კი ლილიმ ველარ მოითმინა და დედას სიტყვა გააწყვეტინა.

— დედა! — საყვედურით მიმართა, მაგრამ მერის ასე იოლად რა გასწავლა მებდა.

— მაცაღე! — მკაცრად უთხრა შვილს და კვლავ ირაკლის მიმართა. — თუ წინათ აქ ყოფილხარ, მიხედვები, ამ უკანასკნელ ხანს რაც გაკეთდა. მართლა, თუ ჩვენთან დიდხინით ჩამოხვედი, დაგჭირდება ჩემი ალექოს დახმარება.

— ეს ალექო ვინლა? — შეეკითხა ირაკლი.

— დედა! — ხელმოკრედ გააფრთხილა ლილიმ. მერიმ არც ახლა მიაქცია შვილის სიტყვებს ყურადღება.

— ალექოს ჩემს სიძეს ვეძახი შინაურულად... აი, დღეს თუ ხვალ პირველ მდივნად აირჩევენ...

— ჰო... აი, თურმე რა... — თავისთვის ჩაილაპარაკა ირაკლიმ და ის წუთი გაახსენდა, როდესაც ალექსანდრეს თავისი ჩამოსვლის მიზეზი აუწყა.

მხოლოდ ახლა დარწმუნდა, თუ რათ აღელდა მაშინ ალექსანდრე. მაშასადამე, აქ ის აზრი დამკვიდრებულია, რომ გომართელი უნდა ყოფილიყო პირველი მდივანი. როგორც ჩანდა, ეს აზრი თვით ალექსანდრესგან მოდის...

— ჩემი ალექო აქ ისე უყვართ, ისე უყვართ...

— ეხ, დედა, დედა! — ენერგიულად გააწყვეტინა სიტყვა ლილიმ და ირაკლის ისე შეხედა, თითქოს ბოდიშობსო. — ხომ ხედავთ ირაკლი, წლები გადის და დედაჩემი კვლავ ისეთივე რჩება...

— მართლაც, წლები გადის და თქვენთან ბევრი არაფერი შეცვლილა, — დაუდასტურა ირაკლიმ და მერისათვის ლაპარაკის გაგრძელების საშუალება რომ არ მიეცა, მობრუნდა და კედელზე ჩამოკიდებულ ფოტოსურათებს დაუწყო თვალიერება.

ოჰ, როგორ ეჯავრებოდა ეს დედაკაცი... ლილისთან დაშორებაში მთავარი ბრალი მას მიუძღოდა. სიყვარულის ყველაზე უფრო ძლიერ დღეებში, როდესაც მეტი სიხარულისაგან ლილის სახლის კედლებსაც კი ჰკოცნიდა, არასოდეს ლილის დედისკენ გული არ მიუწევდა.

— ღმერთო ჩემო, ღმერთო ჩემო!.. — ირაკლი მერის შეძახილმა გამოარკვია. — თქვენთან ლაპარაკმა ჩემი საქმე სულ გადამავიწყა... უჩემოდ აქ ხომ არაფერი კეთდება!.. გოგონებო, — მიმართა მანანასა და ლილის. — სტუმარი არ მომიწყინოთ. — და ჩქარი ნაბიჯით სამზარეულოსკენ გასწია.

ირაკლი ნამდვილად დაინტერესდა ფოტო-სურათებით: თითქოს გამოფენა ყოფილიყო, ის კედელი ფოტო-სურათებით იყო მორთული. აგერ, მისი, ლილისა და ვახტანგის სურათი. ამ სურათის არსებობა არც ახსოვდა. შუაში ლილი იდგა, აქეთ-იქით ვაეები შემოდგომოდნენ, მოაჯირის დაყრდნობოდნენ და იცინოდნენ... რა გულლიად იცინოდნენ.

უცბად სურათის გადაღების დღე მოაგონდა. გაზაფხული იყო. ელბაქიდის დღამართზე ამოდიოდნენ, მოულოდნელად გადაწყვიტეს სურათის გადაღება. ის კი ვერაფრით გაიხსენა; ასე გულიანად რად იცინოდნენ.

იმ სურათს ლილიმაც შეხედა, მაგრამ არაფერი უთქვამს, სახზე ოდნავ წამოწითლდა და ტუჩებზეც ღიმილმა გადაურბინა.

— დიდხანია ვახტანგი არ მინახავს, — თქვა ირაკლიმ.

— ჩვენც იშვიათად ვხედავთ, — უპასუხა ლილიმ, — თავის კოლმეურნეობის საქმიანობაშია ჩაფლული. ოჯახი, სამი შვილი.

ირაკლიმ მზერა სხვა სურათზე გადაიტანა. აქ ლილი თავის ტოლ გოგონებთან იყო გადაღებული. აგერ კიდევ მარტოკა ლილი... ირგვლივ სულ ლილი და ლილი...

ირაკლიმ ლილის მიმართა:

— თითქოს თქვენი სურათების გამოფენა იყოს.

— არ გახსოვთ, ირაკლი, როგორ მიყვარდა სურათის გადაღება...

— მართლა?

— ის სიყვარული დღემდე შემრჩა! — უცბად უპასუხა ლილიმ და უცბადვე შეჩერდა. მიხვდა, რომ ნათქვამი უხერხულად გამოუვიდა. არა, სრულიად არ უნდოდა ასე ეპასუხა, სიტყვას მოჰყვა. ხომ შეიძლება ეს სიტყვა ირაკლიმ სხვაგვარად გაიგოს?

ირაკლი მიუხვდა ლილის დაბნევის მიზეზს და უხერხულობის გასაფანტავად მანანას მიმართა:

— თქვენც ასე გიყვართ სურათების გადაღება?

— არა, — უპასუხა მანანამ. — ფოტოსურათზე ცუდად გამოვდივარ... ალბათ ასეთი ვარ და იმიტომ...

— განა კომკავშირის რაიკომის მდივანი თავის თავზე ცუდი წარმოდგენასაა? — ფრთხილად შეეკითხა ირაკლი.

— თუ ჩემი სიტყვიდან ასე გამოდის, მამასადამე ასეა.

— მე კი მითხრეს, აქ, კომკავშირის რაიკომის მდივნად სიმპათიური ქალიშვილი მუშაობსო.

მანანას გაეცინა.

— თუ მეტი არაფერი უთქვამთ, მხოლოდ ეს სიტყვები ცუდი რეკომენდაცია ჩემთვის.

— არა, ისიც მითხრეს, ლებანიძე პრინციპული და ენერგიული მუშაკიაო. ხომ ასეა, ლილი?

ლილი გამოერკვა, ფიქრებში იყო წასული, მაგრამ მაინც შესძლო ირაკლის შეკითხვის გაგება.

— ჩვენი მანანა აქ ყველას უყვარს, — თქვა და ცალი თვალი ოდნავ მოჭუტა. — მხოლოდ აი, ცოტათი სიყვარულმა დაგვიჩაგრა. სატრფო ვერაფერს უბედავს, მისი თანამდებობისა ეშინია.

მანანამ ლილის კაბა მოქაჩა, მაგრამ უკვე გვიანი იყო. ირაკლიმ ღიმილით შეხედა ქალიშვილს.

— მასებს ყოფილხართ მოწყვეტილი, — მიმართა ხუმრობით. — ეს კი კომკავშირის ხელმძღვანელ მუშაკისათვის ყველაზე საშიში სენია.

მანანა ლილიზე გაბრაზებული იყო. „ამ უცნობთან რათ გამამხილაო“, ამიტომ პასუხი მკვახე გამოუვიდა:

— რას იზამთ, სტუმარო, ასეთია ჩვენს რაიონში ხელმძღვანელი მუშაკების მუშაობის სტილი.

— მერე, თქვენც შეეგუეთ ამ სტილს? — არ ეშვებოდა ირაკლი.

— ვერ შევეჩვიე და ამის გამო პარტიის რაიკომის პლენუმზე დამამუშავეს, — სიბრაზე თანდათან ემატებოდა მანანას. — რაიონულ გაზეთშიც მიმაყოლეს...

რამდენადაც მანანა ბოხოქრობდა, იმდენად ირაკლი მშვიდად ესაუბრებოდა.

— კრიტიკისა არ უნდა შეგეშინდეთ, უფრო ფხიზლად იქნებით.

თითქოს მხოლოდ ახლა დაინახაო, მანანამ ირაკლი თავიდან ფეხებამდე შეათვალიერა.

— უკაცრავად, თქვენ ლექტორი ხომ არ ბრძანდებით?

— რატომ გგონიათ?

— კრიტიკისა და თვითკრიტიკის შესახებ ხომ არ კითხულობთ ლეკქიის მოსმენაში?

— არა, — სერიოზულად უპასუხა ირაკლიმ. — თუმცა, როგორც ჩანს; თქვენი რაიონის პარტაქტის არ აწყენდა ასეთი შინაარსის ლექციის მოსმენა.

— განა არ მოგვისმენია, — არ ცხრებოდა მანანა. — მაგრამ, როგორც კი თბილისიდან ჩამოსულ ლექტორს ზოგიერთი საკითხის არასწორად დასმისათვის გაეკრიტიკებდით, წარმოიდგინეთ, თვითონ პირველი ვერ იტანდა პრინციპულ კრიტიკას.

ირაკლის გაეცინა და ახლა თვითონ დააცქერდა მანანას. მოეწონა მისი ენა-მანგილი, გაბედული პასუხი. გამოხედვაც გაბედული ჰქონდა, პასუხიც თამამი.

— რაც შეეხება ჩემს სიყვარულს, — განაგრძო მანანამ, — ამ საკითხში ლილის ნუ დაუჯერებთ. ხომ იცით, იგი რომანტიკულად განწყობილი ქალია. ყველგან და ყოველთვის უიმედო სიყვარული ელანდება...

ახლა ლილიმ მოქაჩა მანანას კაბა, რაღაც უნდა ეთქვა, მაგრამ ამ დროს ოთახის კარი გაიღო, ოთახში მერი შემოვიდა და ყველანი სუფრაზე მიიწვია.

სასადილო ოთახში დიდი სუფრა გაეშალათ. ხმაურით შემოუსხდნენ მაგიდას.

ირაკლის ხელმარჯვნივ მანანა ეჯდა, ხელმარცხნივ თავისუფალი სკამი იყო. იმ სკამზე დროდადრო ლილი ჩამოჯდებოდა ხოლმე, როდესაც სუფრის თაღარიგისაგან თავისუფალ დროს ჩაიგდებდა ხელში.

თამადად რაიონის აღმასკომის თემჯდომარე აირჩიეს.

— ხედავთ, — დაცინვით ჩაულაპარაკა მანანამ ირაკლის. — რადგან ღღეს ალექსანდრე გომართელი არ შეიძლება თამადა იყოს, იგი თანამდებობის მიხედვით მეორე კაცს არგუენს. ჩვენთან ყველაფერი გეგმა-ზომიერად და წინასწარ გათვალისწინებული წესით ხდება.

თამადამ ღვინო დიდ ყანწში ჩაასხა და ფეხზე წამოდგა.

პირველი სადღეგრძელო, როგორც წესი იყო, ალექსანდრე გომართელისა დალია. ვრცელი სიტყვა თქვა. დინჯად დაიწყო, ხმისათვის არ აუწყევია, გადამეტებულიც ბევრი არადერი უთქვამს. მხოლოდ ეს იყო, გომართელის არც ერთი, სულ მცირე დადებითი მხარეც არ დაივიწყა, მისი ცხოვრების ოდნავ აღსანიშნავ პატარა ამბავსაც კი გვერდი არ აუარა.

სიტყვის თქმის რიგი დიდიმე უგრეხელიძემდე რომ მივიდა, დაიწყო, მაგრამ რა დაიწყო:

— ღრმად პატივცემული ალექსანდრე გომართელი, ჩვენი მამაა, რომელიც ხშირად გვიჯავრდება, გვიბრაზდება, მაგრამ ამ სიბრაზეში რამდენი სიყვარულია გადახლართული. ჩვენ ბედნიერნი ვართ, რომ მისი ნაცადი ხელმძღვანელობით გვიხდება მუშაობა. იგი ალაღმართალი, გულისხმიერი, მზრუნველი და ძვირფასი ხელმძღვანელია, რომლის თვითიული ნაბიჯი მისაბაძი და სამაგალითოა.

— საოცარია, — კვლავ უჩურჩულა მანანამ ირაკლის. — ადამიანს მისი ნაკლოვანი მხარეების ცოტათი გადამეტებული გაზვიადებაც ჭკუას უკარგავს, და უმსახურებელი ქება კი სიამოვნებს... ნეტავი ასე რად არის?

ირაკლიმ ჩაიკინა, არაფერი უპასუხა. მისი ჯერი მოსულიყო. ღვინით სავსე ყანწი ასწია და — „იცოცხლეთო!“ — ჩაილაპარაკა.

სადღეგრძელოები თავისი წესითა და რიგით მიმდინარეობდა.

მანანა ირაკლის აცნობდა სუფრაზე მსხდომ ადამიანებს. ახასიათებდა თვითეულ მათგანს, მათ ავკარგიანობას. კარგად იცნობდა მანანა თავის რაიონში მომუშავე ამხანაგებს. არ ფარავდა მათ ნაკლოვანებებს, თუმცა არც კარგ და დადებით თვისებებს უკარგავდა.

თუკი ქეიფის დაწყებისას სუფრაზე წესრიგი მკაცრი და სასტიკი იყო, ჯერ თამადისა და მისი მოადგილეების შიშით გვერდით მჯდომ მეზობელთან დალაპარაკებისაც კი ეშინოდათ (მანანამ ამის გამო სამჯერ შენიშნაც მიიღო!). ღვინის სმასთან ერთად სუფრასაც მეტი თავისუფლება მიეცა. მხიარულებამ იმატა, იმატა ოქროპირობამაც. მაგიდაზე ცალკეული ჯგუფები გაჩნდნენ, რომლებიც ერთმანეთთან მხოლოდ საერთო სადღევრძელოებით იყვნენ დაკავშირებული.

მანანასთან დავით ხიზანიშვილი მივიდა და ხუმრობით უთხრა:

— ხომ არ გეწყინება, მანანა, ერთ წუთს რომ მოგიტაცო და ჩემს მხარეს დაგსვა.

მანანას გაელიმა, წამოდგა, ირაკლის ბოდიში მოუხადა, დავითს გაჰყვა და მის გვერდით დაჯდა. ცოტახნის შემდეგ დავითთან სიო გაჩნდა. ჩანდა, რომ ხიზანიშვილი ცდილობდა მანანასა და სიოს შერიგებას, მაგრამ არაფერი გამოუდიოდა. რედაქტორი ამის წინააღმდეგი არ უნდა ყოფილიყო, მაგრამ მანანას შორის ეჭირა თავი.

გვერდი-გვერდ მჯდომ ირაკლისა და ლილის ისეთი გრძნობა დაეუფლათ, თითქოს მარტონი დარჩენილიყვნენ. მართალია, ოთახი სავსე იყო სტუმრებით, მაგრამ მათ არავინ ყურადღებას არ აქცევდა.

ლილის თავი დაეხარა. მეკრდი ხშირი სუნთქვისაგან უთრთოდა. ჩანდა, რომ ღელავდა. აღლევა ირაკლისაც გადაედო. სხვის თვალისათვის მათი მდგომარეობა შეუმჩნეველი იყო. ალექსანდრე მათგან შორს იჯდა. მერი დიასახლისობდა, ერთ ადგილას ვერ ჩერდებოდა, უნდოდა ღღეს ყველაფერი წესიერი და მოსაწონი ყოფილიყო, რომ აქ მოსულ სტუმრებს დიდხანს არ დავიწყებოდათ მათი ხელმძღვანელის პურმარილის ძალა.

ირაკლისა და ლილის ირგვლივ მხიარულობდნენ, კამათობდნენ, ხარხარებდნენ, მხოლოდ ისინი ისხდნენ ჩუმად. ამდენი ხნის დუმილიც არ შეიძლებოდა. ირაკლიმ პირდაპირ შეხედა ლილის და ხმადაბლა უთხრა:

— როგორ ცხოვრობ, ლილი?

ლილის თავი არ აუწევია, ისე უპასუხა:

— როგორც მხედავ... არა მიჭირს რა...

მათ შორის კვლავ სიჩუმე ჩამოწვა.

— რამდენი შვილი გაყავს? — ახლა ლილიმ მიმართა შეკითხვით.

— ჯერ ის გაიგე, ცოლი მყავს თუ არა.

— უცოლოდ არ დარჩებოდი.

— ნამდვილად დავრჩი.

— რას ლაპარაკობ!

ლილის ამ შეძახილში გაოცებაზე მეტი რამ დაიჭირა ირაკლიმ. თითქოს სიხარულიც კი... მაგრამ რატომ?... ფიქრებში წასულს ლილის ხმა მოესმა:

— დარჩი თუ დასტოვე?

პასუხი თითქოს მზად ჰქონდაო, იმწუთსავე გასცა:

— კარგად მიცნობ... ასეთი კაცი როდის ვარ... დატოვებით კი მხოლოდ მე მტოვებენ...

ლილიმ თავი უფრო ჩაღუნა, ემწავა ნათქვამი. შინაგანი მღელვარებისაგან დაწვები აუფერმკრთალდა.

იყო დრო, ირაკლი ამაზე უფრო მწვავე და შეურაცხყოფელი სიტყვების თქმას არ მოერიდებოდა, ახლა კი... უცბად ვახტანგი გაახსენდა და სიტყვა მასზე გადაიტანა:

— ნეტავი ვახტანგი აქ იყოს... რამდენი ხანია არ მინახავს.

— ხშირად გიგონებთ, — ჩაიბუტბუტა ლილიმ. — განა ერთმანეთთან მიწერ-მოწერა არა გაქვთ?

— ალბათ ჩემი ბრალია.

— უფრო კი ჩემი...

— შეიძლება.

თამაღის გვერდით მჯდომმა ქალიშვილმა გიტარა მომართა და ნელი ხმით სიმღერა წამოიწყო:

რა დამავიწყებს შენს ლამაზ თვალებს,
რამ დამავიწყოს ეს ალუბლები!
იცოდე, როცა სხვას შევიყვარებ,
ამ სიყვარულზე ვესაუბრები...

ლილი შეკრთა და ირაკლის გადახედა. ირაკლის თვალები გაფართოებოდა.

— გახსოვს? — უთხრა ლილიმ.

მომღერალმა ხმას უფრო აუწია. სხვებიც წამოეშველნენ:

ვეტყვი, თუ როგორ გვიყვარდა ძველად
ჩვენ ტრფიალება წრეგადასული,
თუ როგორ გაქრა ოცნება ყველა
და მოგონებად დარჩა წარსული.

ახსოვსო?... რა დავავიწყებს!..

ლილი!..

ოთხი წელია სამშობლოში არ ყოფილა. ასე ეგონა, ამ ხუთი წლის წინათ მიღებული გულის ძველი ჭრილობა დამეხურაო. მაგრამ აი, რომ შეხვდა, სულ ააფორიაქა, ტკბილიც იყო ეს მოგონება, მწარეც.

ლილი!..

უცნაური და მოულოდნელი იყო მათი გაცნობა, მათი სიყვარულის დასაწყისი და ასევე უცნაური და მოულოდნელი იყო ამ სიყვარულის დასასრულიც.

ეს იმ წელს მოხდა, როდესაც ირაკლი და ვახტანგი ინსტიტუტში შევიდნენ.

იმ ზამთარს, თბილისისათვის უჩვეულო თოვლი მოვიდა. ხუთი დღე განუწყვეტლოვ ბარდნიდა. დიდი თოვლი დასდო. ხეები მისი სიმძიმის ქვეშ იზინქებოდნენ.

ირაკლი ინსტიტუტიდან მოდიოდა, დიდხანს უცადა ტრამვაის. ბოლოს ფეხს გადაწყვიტა წასვლა. ფეხი უცურდებოდა, სიარული ჭირდა, ამიტომ არ ჩქარობდა.

სამედიცინო ინსტიტუტთან, კუთხეში, ოცდაათამდე ბიჭი შეგროვილიყო. იქვე თოვლის გუნდები დაეყარათ და ვაი იმ გოგონას ბრალი, რომელიც მათ წან გაუვლიდა... გოგონებს ის-ღა რჩებოდათ, ცხარე ცრემლით გამოეტყირათ ამოგანგლული და ფორმაშეცვლილი ქუდი, სახეზე დალილავებული ადგილები, ხოლო კისერში ჩასული თოვლის სისველის გაშრობას ხომ გავარვარებული ღუმელი თულა უშველიდა.

დიდი ვერაფერი ხუმრობა იყო. ირაკლიმ თვალი გადაავლო ამ აურზაურს. პროტესტი ვერ გახედა, იცოდა, გოგონების ბედში ჩავარდებოდა, ამით ვერაფერს გააკეთებდა და თვითონ დაზარალდებოდა.

უცბად ვიღაცამ ხელმარჯვნივ ხელმკლავი გამოსდო. ქალის ხელი იყო, სუსტი და ნაზი. გაკვირვებულმა შეხედა, მაგრამ გაკვირვება გაუთავებლად, როდესაც დაინახა, რომ მას გვერდით სრულიად უცნობი გოგონა მოყვებოდა.

გოგონამ არ დააყოვნა:

— ბოდიშს ვიხდი, — უთხრა სხაპასუხით. — მაგრამ თუ თქვენთან წამოვიდი, იმ ბიჭებს ვერ გადავუხრები. მე კი ლექციებზე მაგვიანდება...

ეს კი უთხრა, მაგრამ გრძნობდა ირაკლი, თუ როგორ ეცვლებოდა მის თანამგზავრს ფერი სიმორცხვისაგან, ამას მისი ხელიც ამტკიცებდა, რომელიც ვაჟის ხელს დაყრდნობილი ერთნაირად კანკალებდა.

ირაკლი დაიბნა. ბიჭები გამზადებულნი იყვნენ, მაგრამ როგორც კი დაინახეს გოგონა ვაჟთან მოდისო, თავი ანებეს და ყურადღება არ მიაქციეს.

გოგონამ, როგორც კი თავი სამშვიდობოზე იგრძნო, ვაჟს იმ წუთას ხელი გაუშვა, — „გმადლობთო“, ჩაილულულა და ისე მოკურცხლა, თითქოს ეშინოდა: „იმ ვაჟებს კი გადავუხრი, მაგრამ ახლა ჩემმა გადამარჩინელმა თავისი საქციელით თოვლის გუნდები არ მომანატროსო...“

დაეჩვია ფეხით სიარულს ირაკლი. გულს არ უმხელდა, თორემ ყველგან იმ უცნობ გოგონას დაეძებდა.

ირაკლი და ვახტანგი სტუდენტთა საერთო საცხოვრებელში მოთავსდნენ. მართალია, ვახტანგის დეიდა თბილისში ცხოვრობდა, მაგრამ ვახტანგმა საერთო საცხოვრებელში არჩია ყოფნა.

ირაკლი ვახტანგის დეიდას არ იცნობდა. მორცხე იყო, ვერ ბედავდა ვახტანგს წაყოლოდა. ზამთრის ერთ საღამოს მაინც გაჰყვა. ზარის ხმაზე კარი რომ გაიღო, ირაკლის მღელვარებისაგან სუნთქვა შეეკრა. მის წინ ის უცნობი გოგონა იდგა, რომელიც მან თოვლის გუნდებს გადაარჩინა. იგი ვახტანგის დეიდაშვილი ლილი აღმოჩნდა.

მოუხშირა მათთან სიარულს ირაკლიმ. როგორც კი ვახტანგი დეიდასაკენ გასწევდა, ირაკლიც მის გვერდით იყო...

როგორ გვატოვობდა ტალღების ნანა
და სიყვარულით როგორ გაცოდიო...
და ეს შარბათზე უტკბესი ხანა
რომ გაქრებოდა, რად არ ვიცოდით?!

აგრძელებდა ქალიშვილი სიმღერას.
ლილი!..

ირაკლისა და ლილის გაცნობასა და დაახლოებას ამხანაგობა მოჰყვა, ამხანაგობას სხვა რამ, მათთვის უცნობი, გამოუჩვეველი... და თუმცა მათ შორის არაოდეს ყოფილა სიყვარულის შესახებ უარისა და დასტურის ამბავი, ახსნა-განმარტება თუ პირობის მიცემა, მაგრამ სიყვარული მოვიდა თავისთავად, ძალდაუტანებლად, მათი ჭაბუკური გულწრფელი გრძნობის დამადასტურებელი.

ლილი!..

მათი სიყვარულის ყველაზე ბედნიერ დროს, ირაკლის მუდამ აკლდა სრული სიხარული, რადგან ლილის სახლში იგი ხვდებოდა მის წინააღმდეგ მომართულ სიბრაზით აღსავსე თვალებს და ეს თვალები ლილის დედას ეკუთვნოდა. არასოდეს არ ახსოვს, თუნდაც ერთხელ მაინც, ლილის დედა შუბლგახსნილი შეხვედროდა, დედა-შვილური სითბო ეგრძნობინებინა, რომელიც მას, ობოლს, ასე ენატრებოდა. ქალის ნაცვლად ყინული ხვდებოდა და ამ ყინულის გაღწობა ირაკლიმ ვერ შესძლო.

ვახტანგს კი ისე ეჭირა თავი, თითქოს ეს ამბავი მას სრულიად არ ეხებოდა.

მერის იდეალი სხვა იყო. თავის ერთადერთი ქალიშვილისათვის იგი ცხოვრებაგამოვლილ, გამოცდილ და უზრუნველყოფილ მამაკაცს ეძებდა და, რასა-

კვირველია, პალტო გაცვეთილი და ვიწრო, გახუნებულ კოსტუმში გამოწყობილი, უდემამო, ღარიბი სტუდენტი ვერ გამოადგებოდა სასიძოდ.

და ღრო იხელთა.

ირაკლი ინსტიტუტის დამთავრების შემდეგ ორი წელი რაიონში მუშაობდა. ფიქრობდა, ცხოვრებას მოეაწყო და ცოლს შემდეგ შევირთავო. ლილიც ამთავრებდა სამედიცინოს. ისე მოხდა, რომ რაღაც სისულელის გამო ისინი ერთმანეთს გაეზუტნენ. ირაკლი თბილისიდან ისე გაემგზავრა, ლილის არც კი გამოემწვიდობა. არც იქიდან მოსწერა წერილი. ლილიც ჯიუტობდა, თავმოყვარეობის შელახვად მიიჩნია, პირველს დაერღვია ღუმილი. ბრძოლა იყო ჩუმი, უაზრო და სულელური. და ეს ჯიუტობა გამოიყენა ლილის დედამ. ცრემლებიც არ დაიშურა, სევდა და ნაღველიც მოიშველია.

თავისთავზე მეტად ენდობოდა ლილის ირაკლი და მისი ნაბიჯი გაუგებარი და დაუჯერებელი იყო. არ მოელოდა, თუ ლილი ასეთი სუსტი ნებისყოფისა იქნებოდა. დარწმუნებული იყო მის ერთგულებაში, თითქმის ნაცადი ჰყავდა სიყვარულის გამძლეობაში, ნამდვილად კი...

ალექსანდრე გომარტელი მისი ყოფილი მასწავლებელი იყო, ომის წლებში პარტიულ სამუშაოზე დაეწინაურებინათ, მუდამ პატივს ცემდა, უყვარდა. ამიტომ ვერ დაიჯერა, როდესაც პირველად უთხრეს, ლილი გომარტელს გაჰყვა ცოლად. განა შეიძლებოდა ამის დაჯერება!.. ლილი და ალექსანდრე!.. ახლა კი ბედმა კვლავ ერთად შეჰყარა ისინი...

რა დამავიწყებს შენს ლაშა თვლებს,
რამ დამავიწყოს ეს ალუბლები...
იციდე, როცა სხვას შევიყვარებ,
ამ სიყვარულზე ვესაუბრები!..

დაამთავრა გოგონამ სიმღერა.

— მე შევასწავლე. — სთქვა ლილიმ.

— საოცარია, რატომ გეყვარდა ასე ძლიერად ეს სიმღერა, ალბათ...

მაგრამ სათქმელი არ დაამთავრა. იგი ლილიმ დაამთავრა გულში: „ალბათ ვგრძნობდით, რომ წარსული მხოლოდ მოგონებად დაგვრჩებოდა“... მაგრამ ხმამაღლა ირაკლის სულ სხვა უთხრა:

— არ დაგვიწყებია?

— მე ყველაფერი მახსოვს, ლილი, ყველაფერი...

მერიმ ალექსანდრე მეორე ოთახში გაიხმო. უცბად ირაკლის მოესმა:

— ყმაწვილო!

ირაკლიმ მოიხედა. მასთან დიდიმე მოსულიყო, სიმთვრალისაგან ირწეოდა.

— ყმაწვილო, — გაიმეორა დიდიმემ. — თქვენ იცით, რას ნიშნავს „ლო წრუპუმ, დო ძირუმ!“

ირაკლიმ მხრები აიჩეჩა.

— ეს იმას ნიშნავს, — მთვრალის სიჯიუტით ამბობდა დიდიმე, — რომ ჭიქაში ერთი წვეთიც არ უნდა დარჩეს... ჩვენ აქ წლებზე ფეხს ვიდგამთ, ვცდილობთ სტუმარს პატივი ვცეთ და თქვენ კი ღვინის სმას არ კადრულობთ...

— მე ვსვამ. — ღიმილით ჩაილაპარაკა ირაკლიმ.

ირაკლის მანანა გამოექომაგა. დიდიმეს აქეთ-იქიდან შეუტეის.

— არა, — არ ცხრებოდა დიდიმე. — მე სტუმრის პატივისცემის გამო... უნდა მიირთვათ... ღრმად პატივცემული ალექსანდრეს სტუმარი ჩვენი სტუმარაცაა. თუ გნებავთ თქვენს ნაცვლად მე დავლევ. — და ირაკლის ჭიქას ხელი წაატანა.

— რაზე სწუხდებით, — სცადა წინააღმდეგობის გაწევა ირაკლიმ.

— რას ჰქვია შეწუხება... თუ სუფრაზე ხართ, უნდა სვით კიდეც... მაგრამ თუ არ შეგიძლიათ... — თან ირაკლის ჭიქა გაავსო, ერთი მოსმით დალია და გადაბარუნა. — აი, ასე, „დო წრუპუმ, დო ძირუმ?“

— დიდიმე, სტუმარი ნუ შემიწუხე, — უთხრა ლილიმ.

იქიდან მანანამ შეუყვორა, ყველამ შეატყო, რომ დიდიმეს უკვე მეტისმეტი მოუვიდა.

ოთახში ალექსანდრე და მერი შემოვიდნენ და დიდიმეც დაწყნარდა, მხოლოდ ყოველი სადღეგრძელოს შემდეგ ალავერდს ირაკლისაკენ მიდიოდა და თან ამოჩემებულ „დო წრუპუმ, დო ძირუმს“ აყოლებდა.

თამადამ სასმისი ასწია და სტუმარი ახსენა.

თამადას ალექსანდრემ ჩამოართვა სიტყვა. დიდხანს ილაპარაკა. სადღეგრძელოში ხაზი გაუსვა ირაკლი გიგაურის მოწაფეობის ხანას. ილაპარაკა საიმედო ახალგაზრდა კადრებზე, რომლებსაც ჩვენი პარტია ასე ზრდის და აწინაურებს პასუხსაგებ თანამდებობებზე.

ირაკლის აღზრდის საქმეში თავისი თავიც არ დაივიწყა, თავისი მასწავლებლების წლებიც მოიგონა. პირდაპირ არაფერი თქვა, არც ირაკლის ჩამოსვლის მიზეზი აღნიშნა, მაგრამ ყველანი მიხვდნენ, რომ ირაკლი არც თუ უბრალო სტუმარი იყო მათ რაიონში.

ალექსანდრეს სიტყვის შემდეგ მაგიდაზე მსხდომნი ახმაურდნენ. ყველაზე ადრე დიდიმე წამოხტა, ღვინით სავსე ჭიქა ხელში აიღო და ბარბაცით კვლავ ირაკლის მიუახლოვდა. მასთან რომ მივიდა, ჭიქა მაგიდაზე დადო და ირაკლის ხმაძალა შეეკითხა:

— სტუმარო, ჩვენთან დროებით ჩამოხვედით თუ სამუდამოდ?

— განა ამას რაიმე მნიშვნელობა აქვს? — კითხვითვე უპასუხა ირაკლიმ.

— როგორ თუ არა აქვს... აქვს, ძალიანაც აქვს... ეგებ სარევიზიოდ ხართ ჩამოსული... ეგებ რისთვის... კაცნი ვართ... არ უნდა ვიცოდეთ...

— დიდიმე! — შეუბღვირა ალექსანდრემ.

— ღრმად პატივცემულო ალექსანდრე ნიკოლაევიჩ, — ახლა გომართელს მიმართა დიდიმე. — თქვენ მაინც გვითხარით, ვინ არის ეს კაცი?

— ამაში კი დიდიმე მართალია, — თქვა თამადამ.

— გვითხარით, გვითხარით... — ახმაურდნენ სხვებიც.

— ასე რად მალავთ თქვენი ჩამოსვლის მიზეზს, ამხანაგო გიგაურო? — მაგიდის მეორე მხრიდან შეეკითხა მანანა.

— არც მიფიქრია... — ჩაილაპარაკა ირაკლიმ.

— რა დასამალია, — თქვა ალექსანდრემ. — ამხანაგი ირაკლი გიგაური ჩვენთან პარტიის რაიკომის მდივნად გამოაგზავნეს.

— მეორე მდივნად? — სუფრის თავიდან გაისმა მერის ხმა.

— არა, — ალექსანდრეს ეყო იმის გამბედაობა, რომ მშვიდად ეპასუხა. — პარტიის რაიკომის პირველ მდივნად!

პირველ მდივნადო!..

სუფრა აირია, მაგრამ როგორ აირია. ყველაზე მეტად დიდიმე დაიბნა. ჯერ იყო და მოულოდნელობისაგან გაშეშდა, თავზარდაცემული ერთხანს გაოგნებული იდგა. სიმთვრალემაც გაუარა. გონს რომ მოვიდა, წელში ისე მოიხარა, დაპატარავდა, შუბლი კინალამ მაგიდას დააჯახა. აკანკალებული ხელით ჭიქა ასწია და მღელვარებისაგან ჩახლეჩილი ხმით ირაკლის მიმართა:

— ათასი ბოდიში, ჩემო ბატონო!.. მაპატიეთ!.. ხომ იცით, მთვრალი კაცი შეგაწუხეთ... ნება მომეცით, ღრმად პატივცემულო... ღრმად პატივცემულო... — როგორც ჩანდა მღელვარებისაგან სტუმრის სახელი და გვარი დავიწყებოდა. — ნება მომეცით... მაპატიეთ... ვაი, ჩემს თავს... პირველმა ჩვენს რაიონში შევსვა თქვენი სადღეგრძელო... თქვენი ჩამოსვლის... ჩვენი გაბედნიერების...

ირაკლი აიმრიზა.

— აბა, რა საჭიროა...

დიდიმე სულ შეშინდა, ღვინო გამოცალა და უკან დაიხია.

ირაკლის პირდაპირ მჯდარმა მანანამ ჭიქა აიღო და ღიმილით მიესალმა.

— მომილოცავს, ირაკლი, — ჩუმად უთხრა ლილიმ. — მე მუდამ მჯეროდა, რომ შენ დიდ გზაზე გამოხვიდოდი... გამარჯვებას გისურვებ...

ლილი მერმე გაიხმო. მანანა ახლა ირაკლის გვერდით როგორ დაჯდებოდა. „ამდენხანს დავტოვე და რომ მივიღე მლიქვნელობად ჩამეთვლებაო“, — გაიფიქრა მან.

ქეიფი გრძელდებოდა.

ირაკლიმ დაღლილობა იგრძნო. ერთხანს თავს ძალას ატანდა, გაჩერება ეძნელებოდა. ამიტომ, როგორც კი თამადამ შესვენება გამოაცხადა, დრო იხელთა და შეუმჩნევლად წასასვლელად გაემზადა. ალექსანდრემ ღამის გასათევად თავისთან მიიპატიჟა. ირაკლიმ მაღლობით უთხრა უარი, მას სასტუმროში ნომერი ჰქონდა დაკავებული და იქ ერჩია დასვენება. მაშინ ალექსანდრემ სასტუმროს მორიგეს დაურეკა და ბრძანება გასცა, ირაკლი რაიკომის მიერ დაჯავშნულ ნომერში მოეთავსებინათ. ავტოც შესთავაზა. ირაკლიმ ავტოზე უარი უთხრა, ფეხით ირჩია წასვლა, მით უფრო, სასტუმრო ალექსანდრეს ბინიდან არც თუ ისე შორს იყო.

სასტუმროში ირაკლის ახალი ოთახი დახვდა. გაეღიმა. წელან ჩვეულებრივ მგზავრად მიიღეს და ჩვეულებრივად ცუდ ნომერში მოათავსეს.

შემჩნეული ჰქონდა ირაკლის, ყოველ რაიონში, როგორც წესი, ყველაზე მოუწყობელი სასტუმრო იყო, თუმცა, ყველაზე ცუდ სასტუმროსაც, ერთი ორი შესანიშნავად მართული ნომერი მაინც მოეპოვებოდა. სასტუმროს დირექციას მთელი გულისყური საუკეთესო ნომრისაკენ ჰქონდა მიპყრობილი. სხვა ნომრებს არც ყურადღებას აქცევდა, არც უვლიდა.

ირაკლიმ საათს დახვდა. თორმეტი სრულდებოდა. დაღლილი იყო, მაინც არ ეძინებოდა. ფიქრები აეშალა. ქუდი დაიხურა, პალტო მხრებზე გადაიკიდა, ოთახში სინათლე ჩააქრო და აივანზე გავიდა.

ცაზე ვარსკვლავები არ ჩანდნენ. მოღრუბლულიყო, წვიმას აპირებდა.

ირგვლივ ყველაფერი სიბნელით იყო მოცული. მხოლოდ აქა-იქ, ერთადერთ ქუჩაზე ოდნავ ბეტუტადნენ შორი-შორ გაბნეული ელნათურები.

უცბად ქარმა დაუბერა. წვიმის წვეთები სახეზე მიახალა. შესცივდა. პალტოს საყელო აიწია, ყელი შეიფუთნა.

აივანზე მდგარი უცქეროდა შორეთს. მის წინ უცნობი რაიონი იყო გაშლილი, ამჟამად სიბნელეში გახვეული...

(გაგრძელება იქნება)

დღივარი გული

ვან იუ—ყვითელი მდინარიდან

ჩვიდმეტი წელი... სამხრეთი ჩვენი
და შემოდგომის ცა მოკრიალე...
ხალხს უჩვენებდა პორტში სასწაულთ
ვან იუ — არტისტი მოხეტიალე.
ო, რა შორეა და რა ყვითელი
ხუანხე — მისი ღვიძლი მდინარე!..
ნათელ თვალებით ცეცხლის მზიდგელი
მეზობელს ჰგავდა პირმოცინარეს.
ვან იუს, წელში მოღუნულს ოდნავ,
ტანთ დახეული სამოსი ჰქონდა.
მეზობელს ჰგავდა კოდორისპირელს,
კოდორის ახლოს რომ ბობოქრობდა.
და აი, ერთხელ მან ესტრადიდან
ფურცლების გროვა გადმოგვაცარა,
ფურცლები იყო პეტროგრადიდან,
ხალხს რომ დიადი დილა გვახარა.
ორასი თვალი ჩასცქერდა ფურცლებს
და ასი გული აენტო უცებ.
თვით გაქრა წამსვე, სად იპოვნიან
კომუნისტს, არტისტს მოხეტიალეს?..
და მენშევიკი — პოლიციელი
ჯამშუში, ტყვილად ეძებს, ტრიალებს...
შვილი შორეულ ყვითელ მდინარის,
რომ არ ახსოვდეს ჩვენში ვინ არის?..
წავიდნენ წლები... ვან იუს ძმები
აღსდგნენ შორეულ ხუანხის პირზე,
დგას ხუანხეზეც დღეს ოქტომბერი
და აღისფერი ალმებით გვიმზერს.
უღრუბლო ზეცის ქვეშ რომ შრიალებს,
მე მის შორეულ სივრცეებს ვხედავ.
ვან იუ მუდამ ჩემს გულში არის,
გული შორსაა თუმც ხუანხედან!..

თარგმნა თეიმურაზ ჯანგულაშვილმა

გაგრაჲ შინაჲსა

არსანის ფიქრები

(ნაწევები პოემიდან „ჩემი თანამემამულენი“)

ის თბილისში ცხოვრობს ახლა,
ძნელაძეა მისი გვარი,
მიეწერ წერილს, წაიკითხავს
ჩემი ძველი მეგობარი.
პასუხს ის არ დააყოვნებს,
ბარათს ის არ დამზარდება;
თმაჟალარა მეცნიერი
უმალ წერად დაბრძანდება...
ჩვენ მოსკოვში დავმეგობრდით,
ჩვენ მოსკოვში გავეცანიით;
კრემლი იყო ჩვენი მზე და
ჩვენი დედა საფიცარი.
შევხაროდი, როგორც ბავშვი,
კრემლის ვარსკვლავს ბედნიერი;
მე სტუდენტი ვიყავ მაშინ,
ის — ჭაბუკი მეცნიერი,
ფრთა გაშალა უფრო მაღლა,
ძნელაძეა მისი გვარი,
პროფესორი გახლავს ახლა
ჩემი ძველი მეგობარი.

თარგმნა მურმან ლებანიძემ.

მიხეილ ღაქაბაძე

(აფხაზური ნოველა)

უღონო კაცი ვერას გიშველის,
მხალ კაცს არავინ ეძახის მხსნელად,
ომში დაჭრილი — მტერს არ ნებდება,
კვლავ ელავს ელვა მისი ხმალისა.
„არ დამთავრდება არასდროს ტანჯვა,
რაკი მოთმენას არა აქვს ბოლო“ —
ხალხს რომ მოემკა, ამ ხორბალ-სიტყვებს
ქვეყნის ყანაში თესავდა უტუ.
სიტყვა ცეცხლივით გამრავლდა ქვეყნად,
ამ ცეცხლმა ხალხში აღაგზნო ძალა,
ხალხი დაიძრა გრიგალად, ზვავად
და გადალეკა გზაზე ყოველი...
ხანძრის კუბოში ჩაწვა ოდიში,
კვამლში ჩაინთქა ოდიშის ზეცა,
დაიწვა ბუდე ბოროტებისა,
— გულშაფ თავადთა სრა-სასახლენი.
ცეცხლი მოედო უკუნეთ ბნელეთს,
წყვარამ ღამეში შეიჭრა შუქი...
თითქოს მოფრინდა ფრინველი მზისა,
ისე გამოჩნდა ლაქვარდში დილა...
მაგრამ მსტოვარნი, მოყვარული ნიღბით,
შემოგვეპარნენ, როგორც გველები,
ჩახმახზე შემდგარ მებრძოლ რაზმებში
დაიწყეს ცოცვა თავისებური.
დათესეს შური, ქიშპოზა, მტრობა
ჩვენს სახელოვან ბელადებს შორის.
რაზმელ გლეხების უმწიკვლო გულში
ჩაასხეს შხამი, ღვარძლი და კუპრი...
გათიშვამ ძალა დაგვიხურდავა
და ველარავინ შეგვადუღაბა.
ფეხქვეშ გათელეს უტუს ალაში,
გატყდა უტუ და დაიფშენა რაზმი.

თუმცა მოგვიკვდა დღე გუშინდელი,
თუმცა დღეს მწარე ვიგემეთ მარცხი
და სამეგრელო ფერფლის ქვეშ ჩაწვა,
გვწამს, მომავალი იქნება ჩვენი!
დაბერავს ქარი თავისუფლების,
კვლავ გაიღვიძებს ნაცარში ცეცხლი
და უტუს მიერ ანთებულ ალით
ერცლად განათდება ქვეყანა ისევ.
ისევ აღსდგება, ისევ აღსდგება...
მიწის მრისხანე გრიგალ-ხანძარი...
კვლავ გამოჩნდება მამაცი ხალხი,
ძალა განა სულ დახარჯულია.
ძალას ცეცხლივით ნაცარში სძინავს,
კვლავ ცოცხლობს ხალხში ცეცხლი ბრძოლისა!

თემურ აძინბას სტუმარი, მეგრელი კაცი ელიზბარ კვარაცხელია ზმირად უკრავდა ჩონგურს და თან ამ სიმღერას აყოლებდა. მეფის პოლიცია და სამეგრელოს თავადები, დადიანები, ყორნის გუნდებივით დასდევდნენ კვალდაკვალ ელიზბარს. დევნილი ამჟამად თავს აქ აფარებდა, მთის სოფელ ჯგიაარდაში. ელიზბარ კვარაცხელია ერთ-ერთი ახლო თანამებრძოლი იყო სახალხო გმირ უტუ მიქეასი. ხალხი ელიზბარზე ამბობდა, უტუს მარჯვენა ხელიაო. ეს ამბავი აქ ყველამ იცოდა. მეფის პოლიცია და სამეგრელოს თავადობა უღმობლად გაუსწორდა გლეხობას, ჩააქრო აჯანყება, მოსპო მისი ბელადები, მათ შორის უტუ მიქეაც, შემდეგ სახალხოდ გამოაცხადა: ვინც მოკლავს ან ცოცხლად ჩააბარებს მთავრობას ყაჩაღად გაგარდნილ მემამბოზე ელიზბარ კვარაცხელიას, ზაზინიდან ხუთი ათას მანეთს მიიღებსო.

მტკიცედ ინახავს აფხაზი სტუმარ-მასპინძლობის ადათ-წესს. ჯგიაარდელმა გლეხებმა, რომლებმაც იწვნიეს აჯანყების გემო და თავიანთ ზურგზე გადაიტანეს მისი მთელი სიმძიმე, სტუმარი მაინც არ გასცეს.

თემურის ფაცხის ჭერქვეშ ათევდა ღამეებს ელიზბარი. სტუმარი და მასპინძელი დაუმეგობრდა ერთიმეორეს. როცა თემური მეზობელ სოფლებში წავიდოდა ამხანაგებისა და ნაცნობების სანახავად, თან მიჰყავდა ელიზბარიც.

და აი, ერთხელ სოფელ ამზარაში ყოფნის დროს, ელიზბარმა თვალი მოჰკრა ღამაზ ქალიშვილს ადას და ძალიან მოეწონა.

თავის დღეში არცერთ ქალიშვილს არ წაუერთმევია და არ დაუპყრია ასე ძლიერ ჰაბუკი ელიზბარის გული. გაუტყდა ძილი, მოსვენება დაკარგა. მიხვდა, უყვარდა. ნაღვლიანი და გულჩახვეული გახდა. არავის უმხელდა თავის ზეშაიდას, ზოლო როცა ვინმე ჰკითხავდა, რამ დაგადარდიანაო, ყველას ერთიდაიმავე პასუხს აძლევდა, რატომღაც თავს შეუძლოდა ვერძნობო. ბოლოს, როცა ელიზბარი დარწმუნდა, თავის გულს ვერ მოერეოდა, გადაწყვიტა, აქედან გადავიკარგები და ადას რომ ველარსად შევხვდები, როგორც თვალი შორს, ისე გულიც შორს გაიწევეს მისგან, როგორმე დაევიწყებო.

და ერთ მშვენიერ დილას ღამენათევმა ელიზბარმა თავისი ცხენი შეაქაზა მინა.

— ოდნეში უნდა გავჩნდე საჩქაროდ. — უთხრა მან თემურს.

— რატომ? — გაიკვირვა თემურმა. — აკი დამყაბულდი, შენთან კიდევ დიდხანს დავრჩები სტუმრადო? ესეც რომ არ იყოს, რატომ გავიწყდება, რომ

ოდში გასანთლული თოკი გელის? გინდა სიკვდილს შენი ფეხით მიუხედავად
ელიზბარი მტკიცედ დადგა თავის სიტყვაზე:

— არ შემიძლია, რომ არ წავიდე. ასეა საქირო. ისეთი გადაუდებელი საქმე
მიცდის, რომ...

— აქ ხომ არავინ გაწყენინა? — შემოთქა თემური.

— ეგ რა საკითხავია, მეგობარო! აქ ჩემთვის ყველა გულის მალამოა. — მა-
შინვე მიუგო ელიზბარმა, რომ თემურის ექვა გაეფანტა. — სიამოვნების მეტი
არაფერი მინახავს.

— შენ თუ არავისგან გწყენია რამე, მაშ მეც ნუ მაწყენინებ, დარჩი! —
შეემულარა თემური. — ხომ იცი, როგორ მეძნელება შენი აქედან გაშვება!

მაგრამ ელიზბარმა მაინც არ დიხია უკან.

თემური სტუმარს ასე როგორ გაუშვებდა, სახელდახელოდ ნადიმი გაუმარ-
თა და ქეიფის შემდეგ ელიზბარი მეგობართა მხიარულმა ჯგუფმა გააცილა.

თემურმა ელიზბარი წინ გაუშვა, განგებ ჩამორჩა უკან, ელიზბარის თან-
მხლები კაცი თომაც გვერდით ამოიყენა.

— თომა, — მიმართა თემურმა, — შენ გეცოდინება, რატომ მიდის ელიზბა-
რი ჩვენგან?

თომა კარგა ხანს სდუმდა. ბოლოს, რაკი საკმაოდ ჰქონდა ნაყლაპი,
ღვინომ თავისი ქნა, ენა გაუხსნა. მან ერთი ეშმაკურად ჩაიკინა უღვაშებში და
ჩამოფეკა საიდუმლო: ელიზბარმა ყველას დაუმალა გამგზავრების ნამდვილი
მიზეზი, ჩემი ფიქრით, მხოლოდ ადას მიუძღვის ამაში ბრალიო...

მაღე თემური დაეწია ელიზბარს, თავისი ცხენი მის ცხენს გაუსწორა.

— რამ დაგამწუხრა, მეგობარო, გახსენი შუბლი! — უთხრა სტუმარმა მას-
პინძელს.

— ეჰ, მეცოდება საბრალო ქალიშვილი. — თითქოს შემთხვევით წამოსცდა
თემურს. — შენმა მოულოდნელმა დაშორებამ შეიძლება გადაიტანოს კიდევ.

— რომელ ქალიშვილზე მეარაკები? — გული აუვანგაშდა ელიზბარს.

— ადაზე. — ნაღვლიანად მიუგო თემურმა. — ეჰ, რომ იცოდე, როგორ
უყვარხარ! მხოლოდ მე გამანდო გულისნადები საბრალომ. ის ხომ ჩემი ნათესა-
ვია. უყვარხარ და ჩუმიდ მთხოვა კიდევ, გაარიგე ჩვენი სიყვარულიო.

— როგორ, ადამ გითხრა ასე? — თვალეზი გაუფართოვდა ელიზბარს და სა-
ხეზე ღიმილი ვარდად აუყვავდა, სიხარული ველარ დამალა. — ადას ვუყვარვარ
მე?

მგზავრებმა ცხენები შეაჩერეს.

— ჰო, უყვარხარ, ელიზბარ, უყვარხარ და რომ უთხრა, ღღესვე წამოგყე-
ბა ცოლად.

— ადა? მე? ცოლად?!... არა, არ შემიძლია ასეთი ბედნიერება დავიჯერო.

— შენ ეს მითხარი, თუ მოგწონს?

— ამას რაღა კითხვა უნდა, ძვირფასო თემურ? მაგრამ ჩემი უბედურება
სწორედ იმაშია, თვალეზშიანი ადა ძალიან რომ მომწონს. აბა, რა საცოლე კაცი
ვარ ახლა, ფაცხა ისე დამიწვეს თავადებმა, ფერფლიც არსად დარჩა. დავეხეტები
უთვისტომოდ, მთავრობამ კანონგარეშე გამომაცხადა, ყაჩაღს მეძახიან. ამის შემ-
დეგ განა მაქვს უფლება ვინმე მიყვარდეს და მის შერთვაზე ვიფიქრო?

— სწორედ ამის თაობაზე ველაპარაკე ამ დღით მამაჩემს. — უთხრა დარ-
წმუნებით თემურმა. — მამაჩემს ძალიან შეუყვარდი და ვაჟი სეიდი რომ მო-
უკლეს თავადებმა, იმის ნაცვლად შენს აყვანას აპირებს შვილად.

— არა, არა, ჩემო მეგობარო! ეგ კეთილად უფიქრია მამაშენს, მაგრამ მამაშენს დრო არ არის...

ამ სიტყვებმა ავრძნობინეს თემურს, რომ ელიზბარი უკვე მერყეობას იწყებდა, მისკენ იხრებოდა.

— ასე რომ, ჩემო ელიზბარ, ნურას იდარდებ შენს უთვისტომობაზე: სახლიც გაქვს და მშობელ-ნათესავებიცა გყავს, მამაჩემი მამობას გაგიწევს, მე — ძმობას. გემუდარები, დაბრუნდი უკან, მამაჩემს ძალიან გაეხარდება და, რაც მთავარია, ადა სიკვდილის ნაცვლად, ორი სიცოცხლით იცოცხლებს ამის შემდეგ.

ამ სიტყვებმა ელიზბარს ცხენი უკანვე შემოაბრუნებინა.

რამდენიმე დღის შემდეგ თემურის ვეება ეზო სტუმრებით იყო სავსე. სახელდახელოდ გაკეთებული თალარის ქვეშ გაშალეს სუფრები და გაიმართა საქორწინო ნადიმო.

აფხაზეთის ყველაზე მაღალი სოფელი ჯგიაარდა განთქმული იყო მთელ იმ მხარეში დიდებული ნადიმებით, მაგრამ ამ საქორწინო ნადიმმა, თავისი მხიარულებით და მშვენიერებით, ყველა ქეიფს გადააქარბა.

გონებაშავილი, მკვირცხლი და სიცოცხლისმოყვარული ჯგიაარდელები მთელი გულით იცინოდნენ, სვამდნენ, შემწვარ-მოხრაკულს აყოლებდნენ ღვინოზე, ზღეროდნენ და ცეკვავდნენ. ირგვლივ ყველაფერი ქორწილის ხმაზე მღეროდა. ცეკვას ნიშანში სროლა სცვლიდა, ნიშანში სროლას — ფარიკაობა. ხოლო სამთიობო ოთახში სევდიან დედოფალს კეთილი ფერიებივით შემოხვეოდნენ დობილები და ნაირნაირი საამო სიმღერებით ცდილობდნენ მის გამხიარულებას.

მესამე დღის ბოლოს, მიმწუხრის ჟამს, ქალიშვილებმა სიძე პატარძალთან შეიყვანეს და ისინი მარტო დატოვეს.

გული უტაცხებდა ელიზბარს, როცა ადასთან შევიდა, სამთიობო ოთახში.

მის წინ იდგა არაჩვეულებრივი სილამაზის ქალიშვილი და ეს ქალიშვილი უკვე მისი იყო. ადას ისე ჰქონდა შემოჭერილი უბიწოების ნიშანი, — ტყავის სარტყელი, — რომ მისი მაღალი მკერდი უფრო ამობურცული მოჩანდა. აფხაზური ძველი ჩვეულებისამებრ სიძე სანამ ამ სარტყელს არ გასჭრის, უფლება არა აქვს, პატარძალს შეეხოს.

ელიზბარი მიუახლოვდა ადას, მარცხენა ხელის ნეკით ოდნავ შეეხო ქალის მკერდს, ცერითა და საჩვენებელი თითით გამოსწია სარტყელი და ის იყო უნდა მოექცია ხანჯალი, რათა ეს სარტყელი გაეჭრა, რომ ადამ უცებ შეაჩერა ხანჯლიანი ხელი.

— გეხვეწები, გემუდარები, ნუ იზამ ამას! სჯობია ამ ხანჯლით მანამდე მე გამომასალმო სიცოცხლეს!

— რას ამბობ? — თავგზა დაებნა ელიზბარს. — უარს ამბობ ჩემს ცოლ-ბაზე? არ გიყვარვარ?

ქალიშვილი ენაწართმეულივით იდგა.

— მითხარი, მითხარი, სიმართლე, სხვა ვინმე გიყვარს?

— ჰო, სხვა მიყვარს... თემური... და თემურსაც ეუყვარვარ... — წაიჩურჩულა ადამ. — იგი მოვიდა ჩემს წამოსაყვანად და მეგონა თვითონ მირთავდა. მხოლოდ აქ გავიგე, რომ...

ელიზბარმა მოწყვეტილივით დაუშვა ხელი, მერე დაიხარა ქალიშვილის წინაშე, კაბის კალთაზე ემთხვია და ოთახიდან გავარდა.

სტუმრებმა სიძე რომ ამ დროს ხალხში გამოსული დაინახეს, მათ გაკვირვებას საზღვარი არა ჰქონდა.

ელიზბარმა უმაღლვე გაამეღანა ხალხში გამოჩენის მიზეზი:

— ხალხო, მე არა ვარ აქ სიძე, არა, სიძე სხვაა, მე სიძედ ხუმრობით გამო-
მაცხადეს.

— რას ამბობს, რას! ასეთ საქმეში ხუმრობა ვის გაუგონია?! — სუფრიდან წამოხტა პატარძლის ნათესავი მოხუცი თამშუგი.

— აი, ახლავე დაინახეთ თქვენ ნამდვილ სიძეს, — დაიძახა ელიზბარმა და სუფრის მომსახურე ბიჭებს უხმო: — მოიყვანეთ თემური აქ. მასთან დიდი საქ-
მე მაქვს.

დაუძახეს თემურს.

ელიზბარი და თემური პირისპირ დაუდგნენ ერთიმეორეს, მათ ხალხი შე-
მოეჯარა.

— ძმაო თემურ, — დაიწყო ელიზბარმა, — ჩვენი განუყრელი და წმინდა
მეგობრობის ნიშნად ერთი თხოვნა უნდა შემისრულო.

თემურმა ოდნავ დახარა თავი. ეს იმის ნიშანი იყო, რომ მეგობარს აუცი-
ლებლად შეუსრულებდა თხოვნას.

— დღეს აქ სიძე შენ უნდა იყო და არა მე! — უცებ წამოიძახა ელიზბარ-
მა. — ადა შენი საცოლეა და არა ჩემი. ადამ ყველაფერი მითხრა. მე გავიგე, რომ
თქვენ ერთმანეთი გიყვართ. იგი კვლავ წმინდაა, როგორც დილის მზის სხივი.
ამიერიდან ადა მხოლოდ დაა ჩემი. ჩვენი მეგობრობა კი კვლავ ისეთივე სპეტაკი
და მარადიული იქნება, როგორც მოწმენდილი ცა. აი, ამ ნეკით, — მან მარცხენა
ხელი ასწია, — მე შევეხე ქალის მკერდს. დაე, ეს პატარა ჩრდილიც ნუ დარჩება
ჩვენს მზიან მეგობრობაში!

უცებ გაიღვა ელიზბარის ხანჯალმა და ამ ელვით მოსხებილი ნეკი თემუ-
რის ფეხებთან დაეარდა.

თარგმნა აკაკი გეწაძემ

ქონსგანგინე გეხელი

სიმღერა სოხუმზე

ვის აფხიარცას არ უქდერია,
შენზე სიმღერა ვის არ უცდია...
გულს სატრფიალოდ აურჩევიხარ,
გულს სხვა ქალაქზე არ გაუცვლიხარ.
შენი მშვენება როგორ შევაქო,
ფეხზე დამდგარი შენ ხარ ფენიქსი...
ან სად მოვძებნო ჩემო ქალაქო,
სიტყვები შენი შესაფერისი?
მოვდივარ სიტყვის კორიანტელით,
მინდა გულისთქმა გაგაგებინო...
ქვეყნად შენს ნახვას ნატრობს რამდენი,
რომ თვალებს წყალი დაღვინოს.
განთიადს ხედები ახალ სახლებით,
რომ არ გხედავდე რა მეშველება?...
განთქმული არის შენი სახელი,
განთქმული არის შენი მშვენება.
ბედნიერება ისე უხვია,
ბედნიერების ისმის სიცილი...
ხედებოდი სტუმრებს მუდამ გულდიად,
და არ უგრძენიათ შენთან სიცივე.
მზის შუქშიც შენი ტრფიალი ვიცან,
მზეც ვერ გადურჩა ამ შეყვარებას...
ნაპირს გიკოცნის ტალღები ზღვისა,
მათაც არ ძალუძთ თავშეკავება.
მეც შევძელ შენთან შესისხლხორცება,
ვეტრფიალები ამ ცას, ამ მიწას...
აქ გაიფურჩქნა ჩემი ოცნება,
ჩემი აკვანიც აქვე დაირწა.
უფრო აყვავდი, უფრო იზარდე,
გჭონდეს ნათელი დილა-საღამო...
მე მინდა მაგ შენს ალალ მიწაზე
ჩქეფდეს სიცოცხლე დაუსაბამოდ.

აფხაზურიდან თარგმნა

ნოდარ ნარსიამ

სიმღერა სატანეი-გუაშაზე

(აფხაზური ხალხური ლექსი)

წამოდგა დილით ვეება კაცი... სატანეი-გუაშა*
მატყლის შულონი მოიცვა ხელზე,
ფეხის ერთი კვრით შრილა წიფლის
ხე ამოთხარა ძირფესვიანად...
აიღო ხელში —
დაატრიალა
და თითისტარად აქცია მყისვე.
ქუსლი ჰკრა კლდეს და მოაძრო ისიც...
ფეხის ფრჩხილები იხმარა ბურღად —
შიგ შუაგულში გახვრიტა ტინი
და კვირისტავად აქცია უცებ,
და წამოაცვა წიფლის ჯარასა,
და ძაფის დართვას შეუდგა სწრაფად.
დიდი ხმაურით,
ზათქით და ზარით*
შეჰყვა ძაფისრთვით ბზიფის ხეობას...
დალაშქრის წინ შინ რომ დაბრუნდა —
ეზოში ძაფთა შეზიდა მთები;
ცალ-ცალკე სთული —
ცალფად და ორფად.
მეორე დილით,
განთიადისას,
საფეიქროზე გააბა ძაფნი
და გულმოდგინედ დაიწყო ქსოვა...
ისეთი დიდი სიმძლავრით ქსოვდა —
ცა ირყეოდა,
იძვროდა მიწა.
და ვიდრე ზღვაში მზე ჩავიდოდა —
ათასი თოფი მოქსოვა შალი.
შემდეგ ხელამოდ დააწყო ერთგან.
მესამე დილას — მაკრატლით ხელში
(ჯერ ნანათლებიც არ იყო კარგად)
დაუწყო ჰრა და დაუწყო კერვა

* წარმოთქმის ყოველი სტრიქონის ბოლოს.

ჩოხებს — თავისი ასი შვილისთვის...
ხის სიმაღლეზე მზენი რომ დადგა —
მას შეკერილი ჰქონდა ჩოხები,
და გატყეცილი ცხელი უთოთი —
სალამოს ერთგან დააწყო ყველა.
ლაშქრად ყოფილნი არწიენი მისნი
ძლევამოსილნი დაბრუნდნენ უკან;
მოჰყვა ასივეს ნადავლი დიდი...
გამოეგება რაინდებს მამა,
შემოიყვანა ეზოდან სახლში,
დააწყო რიგად;
ცალ-ცალკე ყველას
ახალთ-ახალი ჩააცვა ჩოხა.
ჩოხა ასივემ მოირგო როცა,
დედას ჩაჰკიდა ასივემ ხელი
და გააჩაღეს ისეთი ცეკვა —
ცა ირყეოდა,
იძვროდა მიწა.

ძალიშვილის სიზღარა

(აფხაზური ხალხური ლექსი)

ცოლად გაყოლა ერთისა მსურდა,
მაგრამ თანახმა არ იყო პაპა...
მე იმ ვაჟკაცის ვიყავი მონა,
ტყვედმქმნელსა ჩემსას დამეი ერქვა.
მე მუდამ მასთან შეხვედრა მსურდა,
მაგრამ თანახმა არ იყო პაპა...
ერთხელ მომადლო გორაკზე ვიდექ —
დაღონებული გზას გავცქეროდი...
უცებ დამეი გამოჩნდა გზაზე...
მე გამოვიქეცე და პაპას ვუთხარ:
— დამეი მოდის,
დამეი მოდის!
პაპა როგორღაც შეცბა, შეჩქვიფდა —
აუკანკალდა მუხლები მოხუცს...
დამეიმ ჯიქურ მოაგდო ცხენი,
წელზე თეთრტარა ხანჯალი ერტყა,
შავი ბობოხი ეხურა თავზე...
დამტაცა ხელი,
შემისვა ცხენზე...
ხალხი როდესაც გვიყურებდა — ვმღეროდი ბოლმე,
როცა არავინ გვიყურებდა — მკოცნიდა ბოლმე...
ჩვენ მის სახლამდე ვიარეთ ასე.
მან თავი ჩემი გააცნო ყველას;
მეზობლებს უხმო. გაჩაღდა ლხინი.
უზომოდ ვსვით და უზომოდ ვჰამეთ —

სხვებს არაფერში დაუგდეთ ცალი.
დაბოლოს გვითხრეს — მოგრჩათო ზორცი;
ჩაეხედეთ ძარში — არ იყო ლუკმაც...
და ბოლოს გვითხრეს — დაგრჩათო ღვინო;
ჩაეხედეთ კასრში — არ იყო წვეთიც.
დაღამდა... საღღაც ძაღლები ყეფდნენ...
ეზოში უცხო ლანდები რბოდნენ...
გათენდა დილა... რას ვხედავ ამას:
ორი ჩაფარი გვადგია თავზე;
დამეი მიჰყავთ... მტოვებენ მარტო.
ბედნიერება ესაა განა!
ანდა ქორწილი ესაა განა!
მე პაპა მზრდიდა, მან დამაქალა;
გულს ჩამაწვეთა ნაღველი მანვე.

თარგმნა მუხრან მაჭავარიანმა

მამია ასათიანი

კუთხის მომღვაწი ქ რ მ ნ ი კ ე ბ ი

მდინარე სუფსის ნაპირზე ორსართულიანი თე-
ორად შეფეთილი ქვის დიდი შენობა მწვანე ხე-
ებშია ჩაფლული. ტანმაღალი ალვის ხეები ფუნ-
ჯის წვერივით მიბჯენიან ცის კრიალა ლურჯ
გუმბათს. ქარის ოდნავი მოძრაობით ისინი ისე
ირხევიან, თითქოს ამ ხავერდოვან მადლიან ზე-
ცას დღევანდელი გურიის ისტორიის აწერდნენ
გულმოდგინედ.

დღეს კი გურიას დასაწერი და საამაყო ბევრი
რამ აქვს.

ჩოხატაურის გარშემო შემოჯრილი ფერდობე-
ბი და მთის კალთები ზურმუხტისფერად ლოვლი-
ვებს. ეს ჩაის დაუსრულებელი ბუჩქები და მან-
დარინის ბალები მოჩანან. ამ ბუჩქებსა და ბა-
ლებს მილიონი მანეთები შემოაქვს კოლმეურნე-
თა ოჯახებში. ახალი ოდები, პირადი ავტომანქა-
ნები და ელექტროსანათურებით გაიჩრადნებულ-
ი ბინები, მცხოვრებთა ჩაცმა-დახურვა და მათი
ბედნიერებით განათებული სახეები სწორედ ამ
სიმდიდრეზე ღადადებს. ჩოხატაურის რაიონის
ხეავიანი და ნაყოფმრავალი მიწა ჩვენი რესპუბ-
ლიკის ერთ-ერთი უმდიდრესი ნაწილია.

მდინარის ნაპირას ორსართულიანი თეთრად
შეღუთილი ქვის დიდი შენობა ბაღში რომ არის
ჩაფლული, ეს რაიკომის შენობაა.

ეზოში ალვის ხეები შრიალბენ; ვაშლით,
მსხლით, მანდარინით და ალუბლით დაძანული
რტოები მიწამდე დახრილან. ეს ხეები რაიკომის
მუშაკებს თვითონვე დაურგავთ და ეზო დაუმშვე-
ნებიათ.

შესასვლელში გზის პირას ჩარგული მარად-
მწვანე ხეითა ჩრდილი კედლებს ხედება და ისე-
დაც ლამაზ შენობას მეტ ლაზათს აძლევს; ეს
ჩრდილი კიბემდე მიგვყავს, როცა რაიკომის მდი-
ნის სამუშაო ოთახში შევდივართ.

რაიკომის მდივანი აყავი გობრინიძე ახლახან
მოსულიყო ჩაის პლანტაციებიდან.

— ხომ იცით, ახლა, ჩაის კრეფის ყველაზე
ცხელი დღეებია, — თითქოს მოიბოდიშა მან.

საათს უნებლოდ დავაჩერდი, დღის ცხრა
საათი იყო. აყავიც დააჩერდა ჩემს საათს და ალ-
ბათ იქვს მიმიხვდა.

— დღით ექვს საათზე პლანტაციებში ვიყა-
ვი მკრეფავებთან, — გაიღიმა მან, — რესპუბლიკაში
ჩაის კრეფის საქმეში ჯერჯერობით მეორე
ადგილი გეიჭირავს, პირველობისათვის ვიბრძ-
ვით.

გაღებულ ფანჯრიდან მდინარეს ჩამოყალილი
მთის გრილი ნიავი მოქშუის. ზემოთ, მწვერვალ-
თა ორწონ-ხევებში ჯერ კიდევ მოჩანს თოვლის
თეთრი ნაფლეთები.

— სამიოდ დღის წინ გამუდმებული წვიმები
დაიწყო და სიცხეები დაიჭირა, მთის წვერებს
წამოათოვა კიდეც, — აგვისნა აყავიმ, — ფო-
თოლმა ზრდა შეაჩერა, ახლა ერთბაშად დათბა
და ჩაის ყლორტი ისე წამოვიდა, კრეფას ვეღარ
ეასწრებთ.

გზაზე, ფოთლით სავსე ყუთებს მანქანები მოა-
ქროლებენ ფაბრიკისაკენ.

შოფრების ოფლით დაცვარული სახეები და-
ქინებით გაჰყურებენ გზებს, დაკარწყებული
ხელებით საყვებს ჩაფრენიან, თითქოს არწივები
ნადავლს დასხმოდნენ თავზე. ხელის ოდნავ შე-
ქანებაზე წესრიგში მყოფი მანქანები მორჩილად
ასრულებენ მათ ნება-სურვილს. მათი ქანგისფერი
კანი და ძაბრიანი სხეულები სხეებისაგან გამო-
ირჩევა.

— ეს ხელობა სოფელშიაც დაბრაისლურ და
პატეხსადენ სახალხო ხელობად იქცა, — ვთქვი
მე.

— ჩვენ კარგი შოფრები გყვანან რაიონში.
წინათ ორიოდ მეტეოდ იყო, სხვათაშორის, ერ-
თი მათგანი ძველი რევოლუციონერია, ალბათ
თქვენც გაგიგონიათ მისი ვინაობა.

შე გვარი ვიცით და პასუხმა გამოცა. იგი აღ-
მოჩნდა სამაჟლო ომში დაღუპული ცნობილი
ქართველი გმირის, კიკია ბენდელიანის მამა. ჩე-
მი ჩამოსვლის მიზეზი სწორედ ეს იყო, ძველი
ბოლშევიკების განვლილი ცხოვრების ზოგიერთი
ამბები უნდა ჩამეწერა. წინასწარ ვიცოდა, ჩოხა-
ტურის რაიონი ამ მხრივ მეტად მოვლადია და
ამიტომ სწორედ აქეთ გამომიწია გულმა.

მე მეექვსემა, სადმე, რომელიმე რაიონის პარ-
ტიულ ორგანიზაციაში იმდენი ძველი ბოლშევი-
კი იყოს, რამდენიც ამ რაიონშია. აბრისის თევში
აქ შეხვედრამა მოუწყეს რევოლუციის ძველ ვე-
ტერანებს. ასზე მეტი ძველი ბოლშევიკი შეიკრი-
ბა მაშინ. ყველა მათგანს რევოლუციამდელი, ია-
ტაკეშეშეთში მუშაობის სტაჟი აქვს.

ყაისარ ბენდელიანიც ერთი მათგანია.
ბერის რამ ახსოვს ყაისარს.

მაშინ იგი სრულად ჰაბუკი იყო. მეპატრო-
ნისთან მეეტლედ მუშაობდა. ოცი წლის ბიჭი
ავთვლს არ შეეხედებოდა. მისი ჩასკენილი მხრე-
ბი და ჭროლა თვალები ახლაც ზერხემალს გაუ-
ცივებს მტერს.

მისი ეტლის კოფოს ქვეშ არა ერთი საიდუმლო
ფურცელი გადახილულა საჯავახოდან ჩოხატაუ-
რამდე. მისი ცხენების სისწრაფეს არაერთი დევე-
ნოლი რევოლუციონერი გადურჩენია ციხე-ციმ-
ბარს.

ათასკრახას ოთხი წელი იყო. ბოქაული კოს-
ტავა სულთამშუთავად მოველნა გურიას. მეფის
ერთგულებით ჩინ-მედლების დამსახურებას
ფიქრობდა. გურულმა რევოლუციონერებმა მი-
სი თავიდან მოშორება გადასწყვიტეს.

ზამთარი იყო.
საჯავახოს პატარა სადგური თოვლის ფიფქში
იყო გამოხვეული.

სადგურის წინ ორი მარხილი იდგა. ერთის კო-
ფოზე ყაისარი იჯდა, მეორეზე მისი ძმაცაი და
მეგობარი მირიან ბერძენიშვილი.

ორივე ახალგაზრდას თვალები სამტრედიისაკენ
ჰქონდათ მიპყრობილი. ისინი გულისფანქვლით
ელოდნენ მტარებლის მოსვლას. ბოქაული კოს-
ტავა ქუთაისიდან უნდა ჩამობრძანებულიყო.
ორივე ახალგაზრდას დავალებული ჰქონდა, თუ
ერთი ჩაიკვნიდა მარხილში ბოქაულს, მეორეს
სოფელ ჭოგნარში უნდა ეცნობებინა მისი წა-
მოსვლა შერმადინ ცინცაძის იქ ჩასაფრებული
ჯგუფისათვის.

ფიცი ცხენების პატრონი იყო მირიან ბერძე-
ნიშვილი, ამიტომ ბოქაულმა მას უბრძანა მარ-
ხილში ცხენების შებმა.

— ყაისარ, — ჩაუჩურჩულა მირიანმა ამა-
ნაგს, — დაიხსოვ, რომელ გვერდზე ჩაჯდება
მარხილში ეს მხეცი, მერე კი გაჰქუსლუ ბიჭებ-
თან.

ბოქაული კოსტავა მარჯვენა მხარეს ჩაჯდა
მარხილში, მარცხნივ ჩაფარი მოიკინა. შუაში
სამი მგზავრი ჩაისვეს.

მირიანი განგებ იგვიანებდა, განგებ ჰქონდა
ცხენებს ყურებს, სამაჟლოს და აღვირს მისწრაფ-
ებდა, მარხილს გარშემო უმჩვენოდ უვლიდა.
როცა ყაისარის მარხილი გორაკებს მოედარა, მა-
შინ დასძრა თავისი მირიანმა. აღმართი ალიეს,
ახლა თავდაღმართისკენ ჩაიქროლეს ცხენებმა.
მოულოდნელად ბოქაულმა მარხილის გაჩერე-
ბა ბრძანა.

— შენ აქეთ გადმოგეჭვი ბიჭო, — უბრძანა ჩა-
ფარს, — მე კი შენს მხარეზე დავჯდები.

მირიანს აწეული აღვირები ხელში გაუშეშდა.
ტანმა უგრძნო ამ ოხერ დედისშვილს, გაიფიქრა.
მან. ბოქაული ნელა გადმოვიდა მარხილიდან, ჩა-
ფარიც ჩამოაჩტუნა და ადგილი გამოიკვალა.

იანერის სუსხიანი დილა თენდებოდა. გზის
ხელმარჯვენა, გორაკის ცხვირთან პატარა ღუქა-
ნი იდგა. შერმადინ ცინცაძე, თავისი რაზმელე-
ბით, სწორედ ამ ღუქანთან უდგოდა მარხილს.

— გურიას ამოდენა თოვლი არ ახსოვს, — თით-
ქოს თავისთვის ჩაილაპარაკა ერთმა მათგანმა.

— არნახოლი თოვლი მოვიდა, — გაელმნა შერ-
მადინს, — ალბათ ბოქაულ კოსტავას ხასიათზე
დადგა ღმერთიც — არნახოლი თოვლი დაგვა-
ყარა თავზე.

— ღმერთიც და მევეც ერთნაირად გვემტერე-
ბა გორულ გლახებს, — წაიხუტრა ფიადორმა.

— უკეთესი სიაშოვნება არ შეიძლება, — დაი-
ბუხუნა მიხაკომ, — ზევიდან თოვლი, ქვევიდან
ხიშტი.

— გასუსლი შე კაცო, — გაწყრა შერმადინი, —
შენ ხმას სურბაში გაიკრებ ამ უთენიას.

მართლაც ცოტა ხნის შემდეგ ცხენების ქშენა
და მირიანის წრუტული მოიხმა.

ოთხივე ლანდი ღამეს შეერია.

კოტახნის შემდეგ მარხილი ღუქანს გაუსწორ-
და. ხმას სურბაში მეხვიით დაიქნა. მარჯვენა მხა-
რეზე მჯდომი ჩაფარი კენსით გადმოვიდა მარ-
ხილს. შერმადინმა დახედა თუ არა უკვე გაციე-
ბულ ცხედარს, იმ წუთში მიხვდა თავის შეცდო-
მას.

— ჰაუ, — დაიყვია მან, — უდანაშაულო კაცი
მოგვეკლავს?!

იგი საოცარი სისწრაფით შემობრუნდა და მარ-
ხილიდან გადამხტარ ბოქაულს გამოეკიდა.

— შერმადინ, არ მომკლა, დედისგვარა ეარ, —
გასძახლა აკანკალებული კოსტავა ღამეს.

— აი შე ლაჩარო, რამდენი დედისგვართა ოჯა-
ხი ააწოვე, ახლა შენმა დედამაც იტიროს. —
ისევ დაიბუხუნა ერთმა მათგანმა.

ღუქანის სახურავიდან გადმოათრის ბოქაული
და ბერდანა დაახალეს.

— ეს იმიტომ, რომ მეორემ არ გაბედოს ხალ-
ხის შეწუხება, — ჩაილაპარაკა შერმადინმა და
მირიანს მიუბრუნდა. — ორივე საჯავახოში წა-
აორი, ალბათ გაგაწვალბენ ძაბიან, მაგრამ
როგორც შენმა სინდისმა გითხრას ისე მოიქეცე.

მართლაც ბევრი აწვალეს ბერძენიშვილი, ქუ-

ათისის საგუბერნიო ციხეშიც დიდი ხნით ჩააგდეს, მაგრამ სიტყვა ვერ დააცდენინეს.

— რა ვიცი ბატონო, პირახვეულები იყვნენ, გათენებულიც არ იყო, იმ დროს დაგვესხნენ თავზე და აბა რაფერ ვიცნობდი ვინმესო.

წლები გავიდა მას შემდეგ, მაგრამ ყაისარი ახლაც ტბილად იგონებს მისიანის ვაყაყაბას.

ბევრი სხვაც ახსოვს მისი.

თებერვლის რევოლუცია მოხდა, საქართველოს მენშევიკები დაეპატრონენ. გურულ გლეხებს სურთქვა გაუჭირდათ. ბენია ჩხიკვიშვილი გურიის ბოლშევიკებს ზედ ყელზე წასწვდა დასახარებად. არც მათ დაიხვდნენ უკან.

დადგა 1919 წელი. ერკეთელმა, ფარცხელმა და ხიდისთაველმა რევოლუციონერებმა ერთ დღეს კუდით ქვა ასროლეს ჩოხატაურის ხელისუფლად. ერთად შეერთებულმა რაზმებმა ერთის ხელის დავკრით აიღეს ჩოხატაური და ერთი დღე-ღამის ბრძოლებით ხელისუფლება ხელში ჩაიგდეს. შეტაკების დროს მენშევიკი თავბრუსხვევით მოკლეს.

მკვლელები მტერთანგან მამალაძე და დათიკო ჩანტლაძე მე უნდა მალულად გადამეყვანა მდინარე სუფსის გაღმა. ვიღაცამ დამასმინა თუ მენშევიკები გუმანით მიხვდნენ, არ ვიცი, მეორე დღეს დაიპყრეს.

— უნდა სისხლი ავიღოთ, დავხვრიტოთ! — იძახდნენ გვარდიელები.

მართლაც რამდენჯერმე დააპირეს ჩემი დახვრეტა. მე გასულს ვიყავი. ვიცოდი, ერთი სიტყვაც გააღიზიანებდა მათ ისედაც გაბოროტებულ გულს. დიდი ხლათორთის და დავიდარბის შემდეგ თავი დავეხსენი. — ბევრი გაპირებდა დამღვომა თავს, — განაცხადებს ყაისარი, — ბევრი მწუხარება მინახავს, მაგრამ ყველაზე დიდი მაინც ორი შვილის დაღუპვის ამბავი იყო.

ერთს ნოე ერქვა, უმაღლესი სასწავლებელი დაამთავრა და მასწავლებლობდა. მეორე, ჭიჭიკო ბენდელიანი კი საქვეყნო გმირი გახდა. ორივე სამშალოს რეჟიმში დაიღუპნენ, ორივე ფაშისტების ჩვენს ქვეყანაზე ვერაგულ თავდასხმას შეეწირა.

— ორი ბიჭი და ხუთი შვილიშვილია ახლა ჩემს ოჯახში, — ამბობს დინჯად ყაისარი, — როცა ყველანი შევიკრიბებით, გულში ნათელი ჩამიდგება, ყველანი კარგად არიან და სამშობლოს კეთილმოწყობისათვის თავის საქმეებს შეურცხვენლად ასრულებენ.

• •

სეფე ცინცაძე ჩვენი რესპუბლიკის ცნობილი და დეპუტატი კაცია. იგი ათას ცხრაას ოთხ წელს შევიდა პარტიაში და ნახევარ საუკუნეზე მეტს სინდისიერად ემსახურება ხალხის კეთილდღეობას. სოფელი ფარცხა, რომლის შვილი სე-

ფე ცინცაძეა, დიდად მდიდარი რევოლუციონერი წარსულის მქონეა.

ათას ცხრაას ოთხ წელს ი. ბ. სტალინის ხელმძღვანელობით აქ შეიკრა პირველი პარტიული ორგანიზაცია, ოცდახუთი კაცი გაერთიანდა მაშინ ამ უჯრედში. არცერთ მათგანს ლენინის იდეებისათვის არ უღალატია. ბევრი მათგანი ბრძოლებში დაეცა, ბევრი გარდაიცვალა, მაგრამ არავის არ უფიქრია სხვა პარტიაში გადასვლა.

— საოცარი დუღაბით შეგვეკრა ი. ბ. სტალინმა, ლენინის მოძღვრების ძლიერი სიყვარული ჩაგვინერგა და ჩვენც, მისი შუქით განათებულიებმა ვიარეთ ბრძოლების ამ გრძელ მანძილზეო, — ამბობს სეფე ცინცაძე, — სიხარულიც ბევრი გვინახავს და სიმწარეც, ოფლიც მოგვადგინა და სისხლის წვეთებიც. ხალხისათვის არასდროს გვიღალატია, მისი სანუგევარ ფიქრს — რევოლუციას ველოლიავებოდით, გუვლიდით, ვეფერებოდით, დღე-ღამე ვშრომობდით და ვიბრძოდით. სამღურავი არ გვეთქმის, მიზანი შევესრულეთ, ტკბილი სიბერეც დაგვიდგა, — დააბოლოვა ღიმილით სეფემ.

სეფე ხმელზემო საშუალო სიმაღლის კაცია. მარჯვენა ფეხი ოდესღაც დაუზიანებია და ახლაც ოდნავ კოკლობს. მისი მეუღლე მატრონა ათას ცხრაას ჩვიდმეტედან არის პარტიის წევრი. შვილებიც კომუნისტები ჰყავს. ერთი ვაჟი, გალაქტიონი, აგრონომია და საბჭოთა მეურნეობას ხელმძღვანელობს. ხუთი შვილიშვილი ჰყავს სეფეს და მატრონას. ისინიც მამაპაპათა გზით იზრდებიან და ცინცაძეების ჰაერით სუნთქავენ.

ესე ცინცაძე, ასალო ცინცაძე, შერმაღინ ცინცაძე, მერაბ ცინცაძე, მართა, პავლე, გოგონა, დესპინე და კიდევ რამდენიმე ცინცაძე ცხრაას-ხუთიან წლებიდან სიკვდილამდე (ისინი გარდაცვლილი არიან) დაუღალავად ემსახურებოდნენ რევოლუციის საქმეს.

ცინცაძეების უბანი რეაქციისათვის და მენშევიკური ხელისუფლებისათვის აუღებელი ციხე-სიმაგრე იყო. მაშინდელი გლეხები ათასნაირ გადასახადებისაგან წელში იზინებოდნენ. ერთერთი ასეთი გადასახადი მღვდლების „დრამა“ იყო.

ერთ დღეს გურულმა გლეხებმა გაბედულად უარი თქვა ამ გადასახადზე. მთავრობა გააოცა ხალხის ასეთმა მოქმედებამ. ამ დროს მაზრის უფროსად ჯაფარიძე იყო.

— აბა შეუყარეთ ხალხს თავი! — ბრძანა მან. მართლაც ჩოხატაურში ერისთავის ეზოში შეპკრიბეს ფარცხის, ჯვარცმის და ამაღლების საზოგადოების ყრილობა. ყაზახების გარშემორტყმული ჯაფარიძე მედიდურად გამოცხადდა ყრილობაზე. ის დამედებული იყო თავისას გაიტანდა.

— რატომ არ იხდით გადასახადს? — ჰკითხა მან გლეხებს.

არვინ ჰმა არ გასცა.

— დამუწჯდით?! — გაოცდა მაზრის უფროსი.

ისევ სიჩუმე.

— მაშინ მე ავალაპარაკებთ, — დაიქადა მან და ყაზახებს მიუბრუნდა, — აბა დასცხეთ მითრახები, არ შეიცოდით, გული არ აჩვილოთ.

მართლაც, ყაზახები დაერივნენ ხალსს, დაუწყეს უწყალოდ თავიპირში ცემა.

— იტყვი თუ არა, რატომ არ იხილეთ სამღვდლო გადსახადს? — ღრიალდა ჯაფარიძე.

სუფსის ჩხრიალი და მითრახების ტყლშუნი ისმოდა მართო, ხალხი ისევ ხმას არ იღებდა. ჯაფარიძე ამ სიჩუმემ სულ გადარია.

— გამოუძახეთ მამასახლისები! — ბრძანა მან. ჯგერების და ამოღლების მამასახლისები წინ წამოდგნენ.

— რატომ არ იხილან ეს „ბუნტოზიკები“ გადსახადს? — ჰკითხა ჩასისხლიანებული თვლებით მამასახლისებს.

— რა ვიცი ბატონო, ასე შეითქვესო, — ჩაილაპარაკა დამცინავად პირველად თეიმურაზ ჩხიკვაძემ.

— როგორ თუ შეითქვეს, შენ იცი თუ არა, რა სიქვი ახლა? — დაიღრიალა ჯაფარიძე.

— კი ბატონო, ნამდვილად შეითქვენ, — წამოადგა ახლა ამოღების მამასახლისი ფილიპე დოლიძე. — მღვდლები მთავრობისაგან იღებენ სამსახურის ფულს, ჩვენთან რაი უნდებიანო.

— თქვენც „ბუნტოზიკები“ ხართ, — ისევ დაიღრიალა მან და უწყალოდ დაუწყაო ცემა მამასახლისებს. სასტრაკად სცემეს ორივეს, მაგრამ ამის შემდეგაც ხმა არავის არ დასცდენია. ფეხაერეფით და ჩუმად დაიშალა ხალხი.

ეს იყო ცხრაასათნი წლები, ხალხი ჯერ კიდევ არ იყო ისე გამაგრებული და ორგანიზებული.

ბათუმის 1902 წლის ცნობილი დემონსტრაციის შემდეგ მთავრობამ როტშვილის და მანთაშევის მუშებზე ქუჩაში გამოყარა.

სამასი გურული მუშა „იატაბით“ გამოგზავნეს გურიაში, ყველას ზელწერილი დაადებინეს და თავიანთ სახლებში გარკვეს.

სწორედ ეს მუშები მოედგნენ აგიტატორებად სოფლებს.

ათას ცხრაას სამი წლის ოთხ ნოემბერს ჩოხატაურში მოეწყო პირველი დიდი დემონსტრაცია. ოღანე სუსხიანი დღე იყო. სურებიდან, ერკეთიდან, ამოღებიდან, ჯგერკმიდან და ნაბელავიდან თავი მოეყარა ჯარში გასაწყვეთ ახალგაზრდობას.

— კენჭი უნდა ამოვიღოთ, კენჭი გოულდა ნიკოის ქაქაში, — ხუმრობდნენ ბიჭები.

ახალგაზრდობაში ჩუმად შეერივნენ ჩვენი პროპაგანდისტები. შეიქმნა ჩურჩული და ჩოჩოლი. ცოტა ხნის შემდეგ უცებ იელვა და ცაში წითელი ღრუშა აფარდა. ეს ესე ცინკაძემ ააფრიალა იგი.

— აბა, ბიჭებო, მარსელიოზა, — დაიძახეს აქედან და იქიდან, უცებ დაეწყვნენ და ორასი ახალგაზრდა სიმღერით გაემართა „ბაშრისაკენ“.

— ძირს თვითმპყრობელობა!

— გაუმარჯოს თავისუფლებას!

— სირცხვილი მოლატეებს!

ეს შეძახილები აყრებდა მაშინ მთელ დაბას. ბაშრის ბოლოზე ახალგაზრდებმა დამბახებიც დასცალეს და დაიშალნენ.

შეიქმნა მითქმა-მოთქმა, ბაშრის უფროსის მოადგილე დაერია ხალსს, არც ვაჟებზე დაინდევს.

— მოგვით, ვინ მოაწყო ბუნტოზი.

არავინ არაფერი არ თქვა. მესამე დღეს დაიპირეს მხოლოდ ირაკლი მეგრელიშვილი და ვარდენ კალანდაძე, ცოტა ხნის შემდეგ ისინიც გამოუშვეს.

— კარგად მახსოვს ათას ცხრაას ოთხი წლის ამბებიც, — ჩაფიქრებით განაგრძობს სიფე. — იმ ადგილს, სადაც ახლა ჩაისუბანია, მაშინ ზელფეხიან მუხას ვეძახდით. სწორედ ეს ადგილი ავირჩიეთ შესაყრებად. როგორც ზიდისთაველებს, ისე ჩოხატაურელებს დარბაზულად უნდა გვევლო ამ სოფლისაკენ. მაშინ ბოქაულად აღშოიბევი იყო, გაქნელი და გაიძვერა კაცი. ეს განზრახვა წინასწარ გაეგო, და ჩაფრებით ზიდისთაველებს ჩასაფრებდა. სამასამდე კაცის შეკრებით მოდიოდა მარსელიოზას სიმღერით. მოულოდნელად დაუშინეს თოფები ხალსს, ორი ვეჯაკი ესე კალანდაძე და ფოცხიშვილი მოჰკლეს, ბევრი დაჰკრეს. მეორე დღეს სამოცზე მეტი კაცი დაიპირეს და ცხრა თვე ქუთაისის ციხეში ჩააშუყვდიეს. ხალხი მაინც არ შეკრათა. სოფელ ზეკისციხეში მაშინ ერთი გაქნელი მღვდელი — ნიკო რამიშვილი იყო. ივნისის თვეში ჩვენ იმ სოფელში კრება ჩავატარეთ. რამიშვილს ეს გაეგო, თავისი ვეგმა შედგინა. სურებიც მაშინ ერთი ხატი ესვენა, ლომის-კარუს ეძახდნენ. გულუბრყვილო მორწმუნე მოხუცები დიდ პატივს ეცემდნენ ამ ხატს, ძლიერ ხატად თვლიდნენ. ნიკო რამიშვილს ეს ხატი ბუკისციხეში ჩამოესვენებინა და მოხუცები დაეფიცებინა. მორწმუნე და შეშინებულ მოხუცებს ზოგიერთი კრების მონაწილე გაეცა. ამან რეპრესიები გამოიწვია. ნიკო რამიშვილის მოქმედებამ ჩაგვადიქრა. ის არა მართო მღვდელი იყო, ბლალოჩინადაც ითვლებოდა. ასეთი დღეცეხანი სხვაგანაც შეიძლება გაემეორებინა, გადაეწყვიტეთ მისი მოკვლა. ეს თავზე იდო ახალგაზრდა ბესო ალექსანდრეს ძე ცინკაძემ. ბლალოჩინი სოფელ დიდვანში ცხოვრობდა. ერთ საღამოს იგი თავის ჯორჩით ჩოხატაურიდან თავის სახლისაკენ წვიდა, ბესიად დაედევნა. მიაღწია რა თავის ქოშკარს, ბლალოჩინი ჯორიდან ჩამოხტა და გზოში შესვლა დააპირა. სწორედ აქ წამოეწია ბესო ცინკაძე.

— რატომ გაეცე, მღვდელი, ის პატოისანი აღამიანები?! — აუღელვებლად ჰკითხა ბესომ.

— შენი სიქვი არ არის, — გაეყრა ბლალოჩინი. — შენ ჯერ ცხვირი მოიხიო და მერმე ასწავლე სხვას ქეჟა.

— რატომ გავცი ქართველი კაცი? — დაჟინებით ჩააჩერდა ახლა ბესია.

— შენ, ბიჭო, თვალებს ნუ მაშტერებ, — შეკრთა ბლოდონინი, — მე ღმერთთან ვავებ პასუხს.

— ღმერთი მოგწონებს ალალი ხალხის გაცემას? — დაუბრიალა თვალები ისევ ცინიკაქმ.

— ღმერთის სამართალს თვითონ ღმერთი სჯის, შენისთანა აბდალს ვინ ეკითხებაო, — დაიდრიალა ახლა ბლოდონინმა.

— აბა, მღვდლო, იცოდე, ხალხი თვითონ სჯის თავის სამართალს, — ჩასძახა ბესომ და დამბაჩა დაახალა.

აბოხოქრებული რევოლუცია თანდათან მოედო რუსეთის იმპერიას. დიდი ლენინის სახელი ყველას პირზე ეყრა. პროლეტარიატს უკვე გაუჩნდა ნამდვილი გულშემატიკვარი და ხელმძღვანელი. ბოლშევიკური პარტია იბრძმებდა და კადებზე, გურების გლეხობა უკვე არ ემორჩილება თვითმპყრობელ მეფის კანონ-სამართალს. პეტერბურგის 9 იანვრის ცნობილმა ხოცვა-ჟლეტამ ისედაც აღლელებულ გურულ გლეხობაზე უდიდესი გავლენა მოახდინა. ისინი უარს ამბობენ გადასახადებზე — ირჩევენ გლეხთა კომიტეტებს, მოსამართლეებს, და ყოველგვარ საზოგადოებრივ საქმეებს თვითონ აგვარებენ. რვა ბოქაულიდან ერთი მოჰკლეს, ერთი დასჭრეს და ექვსი კი გაიპარა ამ კუთხიდან. ერთი სიტყვით, შეიქმნა ე. წ. „გურების რესპუბლიკა“, კავკასიის ხელისუფლება ამ გარემოებამ სავსებით ჩააგდო. გენერალი მალამა, რომელიც ამ დროს მეფის ნაცვლის მოადგილედ ითვლებოდა, მიმართავს მეფეს, ნება მისცეს გურიის გლეხების განადგურების. უმაღლესი მთავრობა ნებას რთავს მას და რომინს ხეობაში ზუთი ათასიანი არმია შემოიღოს. წინასწარ მალამას მიერ გამოგზავნილმა ცნობილმა სულთან კრიმგირიემ, რომელიც ცდილობდა რევოლუციონური გლეხობის დაყუჩებას, ვერ მოაყუდილა ხალხი. გურია უფრო დაირაზმა, უფრო მეტი ორგანიზებული და ბოლშევიკური გახდა. კრიმგირეის ჩამოსვლამ თან მიიზიდა სხვადასხვა პარტიების ორატორები. ისინი ედავებოდნენ ერთმანეთს, ეკამათებოდნენ და ხალხი თანდათან რწმუნდებოდა თაისი პარტიის — ბოლშევიკური პარტიის სიმართლეს. მენშევიკებიდან იქ იმ დროს დიდ ფაქტურეში იყვნენ გრიგოლ ლორთქიფანიძე, მიხა არსენიძე, რაფეილ ჩიხლაძე, გიგოლო ცინიკაქ, იასონ მეგრელიძე და სხვები. ცნობილმა ბოლშევიკმა ესე ცინიკაქმ მაშინ ბათუმიდან ამოიყვანა ამხანაგი ი. ბ. სტალინი, რომელმაც, როგორც ცნობილია, კუდიტ ქვა ასროლინა ამ „დემოსტოენებს“.

ყველაზე დიდი კრება მაშინ ხდისთავში მოხდა. ათასზე მეტი ადამიანი შეიკრიბა. მენშევიკებმა აქ მასთან კამათი ვერც კი გაბედეს.

იმ ღამით ის ესტუმრა ცნობილ რეპრეზენტანტ-ბოლშევიკს, დაუდგარა ვიკაქის ვანო კალანდამეს. ეს ვანო განსაკუთრებული სიყვარულით სარგებლობდა ხალხში. სოცარი კია ვანო კალანდამის ოჯახის ბედიც. აი რას ყვება ვანოს უმცროსი და ოლა კალანდამე.

— ჩვენი ოჯახი დიდი ოჯახი იყო. ბიძაჩემი ექვთიმე ჩვენთან ერთად ცხოვრობდა. 1904 წელს ჩაბატარში დემონსტრაცია მოაწვევს. ვანო დააპატიმრეს. ჩვენს სახლში ამან დიდი მწუხარება გამოიწვია. განსაკუთრებით ბიძაჩემზე მეტად ცუდად იმოქმედა ვანოს დაპატიმრებამ. მეორე ჩემი ძმა, პავლე (ცნობილი პოეტი ქალის ანას მამა) მაშინ ჯერ კიდევ პატარა იყო. ის მხოლოდ ათას ცხრაას ჩვიდმეტში შევიდა პარტიაში. მასსივს ბიძაჩემის ღელსთან საუბარი.

— ჩემო რძალო, ბიჭი ნაომახში ჩაუგდით, მოკვდება, ქალო.

ღეღაქმში მაგარი ქალი იყო და თანაც კარგად იცოდა ბიძის გულჩვილობა.

— არაფერია ექვთიმე, ძმაო, ვანო მაგარი ბიჭი ყავს, მაინცდამაინც გული არ გაუსკდება.

— შიმშილით ამოხდინა, ქალო, სულს.

— მოითმენს, გაუძლებს, მეთევზეს წვივები სოველი უნდა ქონდეს.

— რძალო, რაფერ გაუძლებს ერთი ბლარტი რუსის ჯარს?!

— ერთი ამ არის, მასთან ერთად ბევრი დიპტირეს.

— გადამერია რძალი, — შესჩიოდა ყველას ექვთიმე ბიძია, — ბიჭი დამელუტება, ყაზახები დამიხრჩობენ ნამდვილად.

ერთ დღეს, როცა სკოლიდან სახლში დავბრუნდი, ჩვენსას მართლაც ყაზახები დამხვდა. ტილოს კარვები ზედ გზაში დაედგათ და ყველაფერს დაპატრონდნენ.

— არაფერია, — იმაგრებდა გულს ღეღაქმი, — რაც მთელ ქვეყანას სჭირს, ის ჩემს ოჯახს ღმერთმა ნუ ააქდინოს.

ბიძაჩემმა კი ვერ გაუძლო ამ ამბებს. ერთ დღეს გული გაუსკდა და გარდაიცვალა კიდევ. ვანოს არ შეუწყვეტია ბრძოლა. ვერც ციხეში, ვერც გადასახლებაში იგი ვერ მოსტეხა. უმცროსი ძმაც, პავლეც, როცა იგი დაეაქცადა, თავის გზაზე დააყენა.

ვანო პირდაპირი და უანგარო კაცი იყო.

— სიყვდილ-სიცოცხლით პარტიას ვეუფლებო, — იტყოდა ხშირად. — იგი ათას ცხრაას თვრამეტ წელს გარდაიცვალა.

სიფე ცინიკაქ ერთ მეტად საინტერესო ამბავს გვიყვება. ცხრაასხუთიან წლებში სოფელ ანეულში დიდი კრება მოეწყო. კრებაზე გიგოლო ცინიკაქ (შემდეგში ეს კაცი ჟორდანაის მდივანი

გახდა) წამოღდა და განაცხადა: გურიაში ახლა ჩამოსულია მეტად ჰკვიანი კაცი პროფესორი ნიკო მარი. ვთხოვთ, ორივე მხრის ორატორებს მოუსმინოს, ვისაც ის მიემხრება ის იქნება მართალი. გიგილო ცინცაძეს იმედი ჰქონდა, ინტელექტუალური პროფესორი მენშევიკებს დაგვიპერს მხარს.

მარი დაესწრო მიტინგს, ყურადღებით მოუსმინა ორივე მხარეს.

— მე გერ არც ერთ სოციალისტურ პარტიას არ ვეკუთვნი, — განაცხადა მან, — მაგრამ თუ ოდესმე პარტიაში წავდი, მხოლოდ ბოლშევიკების პარტიაში შევალ.

ამ განცხადებამ თავზარი დასცა მენშევიკებს. ისინი ამას, რასაკვირვებელია, არ მოელოდნენ და საქციელ-წამსხდარი წავიდნენ სახლებში.

• •

ბრძოლა მწვევე ხასიათს იღებდა. ბრძოლისათვის საჭირო იყო იარაღი. აბა გურულ გულხს სად გაიჩნდა იარაღი. ორი დამბაჩა — მაჭახელი, პლასტუნების და ჩადრების კბილებამდე შეიარაღებულ ჯარს რას დააკლბდა. იარაღი ვის ხელშიც იყო, მისთვის უნდა წავგებოდა.

ოქტომბრის სუსხიან დამეს გურულ რევოლუციონერთა ერთი ჯგუფი საბოჭაულოს დაესხა, ოცდახუთამდე ჩადარი სროლით იცავდა თავს. არავინ არ მოველოდით მათ ასეთ ვეჟაკურ თავდაცვას. რევოლუციონერთა ჯგუფში მაშინ თავგანწირულად იბრძოდნენ შერმაღინ, უშანგი და აპოლონ ცინცაძეები, მელიტონ მამალაძე, ფიადორ სიხარულიძე, სიო ყავეიშვილი, ვალერიან მეგრელიშვილი და ალია თათარი.

ბოლოს და ბოლოს ჩადრები დაძაღეს და იარაღიც დააყრვეინეს. ბოჭაული გაგუა დავატუსაღეთ და ზემო-სურებში გაგზავნეთ. სხვათაშორის, იქ ეს ვაჟბატონი სამი თვე გვეყავდა პატიმრობაში. ჩვენ ამ თავდასხმამ მოგვცა 25 რუსული შაშხანი — თოფი, ადვინიერ რევოლვერი და საკმაო ვაზნებაც. ეს ამბავი, რასაკვირვებელია, ყუმბარასავით გაავრდა მთელს მაზრაში. მაზრის უფროსი ნაზარეკო სასწრაფოდ ამოვიდა ჩოხატაურში. მას მთელი ჯარი ამოყვა. ასოცი პლასტუნი, 25 ჩადარი თავისი ჩინოვნიკებით დიდ შთაბეჭდილებას ახდენდა მოსახლეობაზე.

მოწვეული იქნა სასწრაფო საიდუმლო კრება. გადაწყდა, ჩამოსულ დაუპატიებელ სტუმრებს დავხედროდით გორაბერეჟოლის მისასვლელზე-თან.

მაზრის უფროსმა აღწერა საბოჭაულოს საბუთები, სასამართლოს საქმეები ჩაალაგა ყუთში და ოცდაერთ ოქტომბერს დაბრუნდა ოზურგეთში.

დანიშნულ ადგილას ცუდი მდებარეობის გამო არ მოხდა შეტაკება. რაზემღებია გამაფრთხილებელი ხმის წყალგამა, ნასაკირალის აღმართზე. არც ისე უკუყო აღმოჩნდა ნაზარეკო. მიუახლოვდა თუ არა ვიწრო აღმართს, სამ-სამ მეტრზე ერთი-მეორეს წყვილ-წყვილად დააშორა ჯარისკაცები და ისე უბრძანა წინ წასვლა.

ბიჭები საგონებელში ჩავარდნენ. ერთი ყუმბარა ახლა, ასეთ ვალაგების გამო ბევრ ზიანს ვერ მოუტანდა მეტრს. რაზემღებია სამ ნაწილად იყვნენ დაყოფილი. პირველს დავით შევარდნაძე ხელმძღვანელობდა, მეორეს — შერმაღინ ცინცაძე და მესამეს — გრიგოლ ჩამიშვილი. გამოსავალი არ იყო. შეტაკება უნდა დაწყებულიყო. პირველი ყუმბარა დავითმა გაისროლა, რაზემღებია თოფები დაახალეს.

პლასტუნები აირივნენ, რამდენიმე მათგანი უსულოდ დაცა ძირს.

მაზრის უფროსმა ბრძანება გასცა და ჯარი წყალგამა გაიყვანა. იქ ნასხავეტეის გორაზე გამარდნენ. ორი დღეობა იცადნენ თავს ისინი. მესამე დღეს ოზურგეთიდან ორი ასეული ჯარისკაცი მოადგა მომწყვდელი პლასტუნების გამოსაყვანად. ისინი ცეცხლითა და მახვილით მოედნენ სოფლებს. დასწვეს ცხემლის ზიდი, ბახვი და ნასაკირალი.

ვარანცო-დამოვმა (მაშინდელი მეფის ნაცვალთა კავკასიაში) გურია კანონგარეშე გამოაცხადა. ხუთიათასიანი არმია, რომლის სათავეში ალიხანოვ-ავარსკი ჩაუყენა, გურიისაკენ წამოვიდა.

შეიქმნა რაზემღებების მოქმედი ნაწილები; შორაპნის, ზესტაფონის და სამტრედიის რკინისგზის ხაზი კარგ ხანს ჩვენ განკარგულებაში იყო. წითელრაზემღებებს საკუთარი მატარებელიც კი ჰყავდათ. ამ დროს რუსეთში დიდი ამბები ხდებოდა. რევოლუციის პირველი დიდი ქარიშხალი ცეცხლითა და მახვილით ჩაქრო თვითმპყრობელობამ. რუსეთის პროლეტარიატი დამარცხდა. რეაქციამ გაიმარჯვა. გურიაშიც შენეულა წითელრაზემღებთა მოქმედება.

ალიხანოვი ცხრაას ექვსი წლის იანვარში მოადგა ნატანებს, პირველადვე გალასწვა იგი და ოზურგეთიდან დაიბარა გურიის უღირსი შვილები — ჯაშუშები: კოწია ბერიძე, დიმიტრი მგელაძე, ნიკო თაყაიშვილი, ალექსანდრე ბერიძე და სხვები. ამ გარყვნილი აღამიანების ცნობების საფუძველზე მან შეადგინა სამოქმედო გეგმა.

ერთი კვირა იწვოდა ოზურგეთი და მისი მახლობელი სოფლები. ცარცვადნენ სახლები, კლავდნენ პირუტყვს, აპარტახებდნენ ყველაფერს. ნაგომარში პოლიკონიკმა კრილოვმა ნაყარტუდ აქცია ყველაფერი. ძიმიტში და აცანაში თავისი ასეულები ჩაყენა და ხალხის აწიოება დაიწყო. პლასტუნებმა ოჯახებში ათასი უმცაესობა ჩაიღინეს. ერთმა ახალგაზრდამ ვერ მოითმინა ოჯახის შეურაცხოვრა და ერთი ჯარისკაცი მოკლა. კრილოვმა ამის საპასუხო მთელი სოფლები გა-

დაბუჯა. შეშინდნენ ჩოხატაურელი ვაჟრები, — ეშმაკს თვალი არ უჩანს, ჩვენიც არ მოგვყავოლნ ამ სიღომგომორმოთ.

ოქროთი მოქედილი მხალი, ჭიქები და ვეებერთელა ყანწი მიაართეს კრილოვს საჩუქრად. შავრაზმელმა პოლკოვნიკმა ქრთამი სიამოვნებით მიიღო, ვაჟრების რჩეულებს შეპირდა კიდევ, ჩოხატაურს ხელს არ ვახლებო.

რა შვარზმელი და რა მისი სიტყვა! ერთი კვირის შემდეგ ღამის სამ საათზე მოადგა კრილოვი ჩოხატაურს. პირველად დასწვა ირავლი ცინცაძის და ლაზარე ბერძენიშვილის სახლკარი, მერე თომა ბერძენიშვილის, გაბრიელ ბენდელიანის, მერამიდი ცინცაძის, პლატონ ჩიხეიძის, ვალერიან მეგრელიშვილის, ტარასი ჩხიკვაძის, ალექსანდრე შარაშიძის და თენგიზ ჯღენტის სახლკარი.

მართალია არ დასწვეს, მაგრამ საძირკვლიანად დაანგრეს კოსტა ცინცაძის და მეგრელიშვილის სახლები.

თუ რაიმე ხელმოსაკიდი იყო, ყველაფერი მიჰქონდათ, სასიძინდეებს ანგრევდნენ და სწვავდნენ, ღვირის ჭურებიდან სვამდნენ და აქცევდნენ. სამაგიეროდ შივ ნავაგსა და ნეხვს ჰყრიდნენ.

დაიწყო რეაქციის მძინერაგე და სუსხიანი წლები. წელში გამართული რუსეთის თვითმპყრობელობა მთელი ძალით და სიმძიმით დააწვა პროლეტარიატს. ნევის ნაპირებიდან ვიდრე კავკასიის კლდეკარებამდე შავმა ძალებმა წამოყვეს თავი. დაიწყო ხალხის მასობრივად დაპატიმრებანი. ვისაც უნდოდათ, ზერტდნენ, ვისაც უნდოდათ, ახრჩობდნენ, ვისაც უნდოდათ, ასახლებდნენ.

ციხეები აივსო, ციმბირის გზებზე დაუსრულებლად მიგრეკებოდნენ სამშობლოსათვის თავდადებულ ვაჟკაცებს.

გურიის ყველაზე რჩეული ახალგაზრდები საპრობოლეებში ჩაყარეს. ხალხის შინაგანი სიძლიერე თითქოს გატყდა, დასუსტდა. გურიამი სხვა მტრულ ძალებთან ერთად ფეხზე დადგა სამღვდელოებაც.

ჯარების საშუალებით ხუთი წლის მანძილზე მიუღებელი ე. წ. „დრამის“ ფული ადლიტეს ხალხს. მხოლოდ ბოლშევიკური პარტია იღბა მედგრადა, ყველაგან ხელს უწყვდიდა ხალხს, მომავლის იმედს უნერგავდა მას და უშრიტე რევოლუციური ენერგიით უტევდა სახალხო საქმის მტრებს.

სანამ სეფე ცინცაძე ამ ამბებს მიყვებოდა, ჩვენთან შემოვიდა ვლადიმერ ლომთათიძე. დილით რაიკომში ყოფნის დროს მას ეთხოვე სოფელ ერკეთში ერთად გვემგზავრა.

ვალოდია ახლა ჩოხატაურის რაიკომის მამია ასათიანის სოციალური უზრუნველყოფის განყოფილებას ხელმძღვანელობს.

მალაო, დარბასიელი, მეტად ლამაზი მამაკაცია. თუმცა თმები საკმაოდ შეთეთრებულია (სამოცდაერთი წლის კაცია), თვალები ბავშვით სუფთა და ჰაბუკური ცეცხლით უღვივის. ვალოდია 1918 წლიდან არის პარტიის წევრი. მენშევიკების ბატონობის დროს ქუთაისის საგუბერნიო კომიტეტმა იგი რაჰაში გაგზავნა. ვის არ ახსოვს რაჰა-ლენჩხუშის ცნობილი ამბები. ვლადიმერი იმ ხანებში ერთი აქტიური მებრძოლი იყო მენშევიკების დიქტატურის წინააღმდეგ. მაშინ ახალგაზრდა ჰაბუკი იყო ვალოა ლომთათიძე. სოფელ ნიკორწმინდაში ჩავიდა პირველად.

ცის გუმბათში შეტყორცნილი მალაღბეიანი ტაძარი, არც მიწაში საოცრად ჩანებული მდინარე შაორი არ იყო მისი ინტერესის საგანი მაშინ.

მართალია მასზე დიდი გავლენა მოახდინა ჯერ მიწის სიღრმეში გაპარულმა, შემდეგ კლდიდან გამოვარდნილმა იმავე მდინარემ, მაგრამ ეს მხოლოდ იმიტომ, რომ სწორედ ამ ტაძარს და ამ მდინარეს ნამდვილი პატრონი სჭიროდა. ეს პატრონი კი ქართველი მუშის და გლეხის სახით მაშინ მძიმე უღელქვეშ გმინავდა.

საქირო იყო მათი განთავისუფლება. ამიტომაც გაგზავნეს ბოლშევიკებმა ქუთაისიდან იქ ახალგაზრდა მებრძოლი.

წარგზავნილმა თავისი მოვალეობა პირნათლად შეასრულა.

მას შემდეგ ბევრმა წყალმა ჩაიარა.

ქვეყანა სრულიად შეიცვალა. ახლა, როცა პენსიებს უწინაშეს ძველ ბოლშევიკებს, მან იცის, თუ რა სისხლის ფასად აქეთ მოპოვებული მათ ეს პენსია.

მზე ისევ მალა იყო, როცა ჩვენ ერკეთისაკენ წავდიით.

მეტად ლამაზია გურია.

ამ დღაოცილ მიწას, რაკ კი მის წიაღში მოხვედრია, ყველაფერი გაუღვივებია, სიცოცხლით გაუვსია და ცის ლურჯი თაღისათვის მიუფეთქებია.

შრიალევენ ზურმუხტისფერი ფოთლები, შხუილით მოჰქრიათ მდინარეები, ირხევიან მთის კალთებზე შეფენილი ტყეები და, როცა მიდინარე, ნამდვილად გეჩვენება, თითქოს სიცოცხლე მთელი თავისი მშვენიერებით აქ დაბადებულიყოს და ამაღლებულიყოს პირველად.

შეიძლება ამ ბუნების ღიფების მიზეზიც იყოს, რომ რუსეთის პროლეტარიატის რევოლუციურ, მრისხანე საგანთაილო ძახილს გურიის გულხეცით ასე გამოეხმაურა მაშინ.

სოფელი ერკეთიც მთის კალთაზეა შეფენილი.

იგი ძველთაძველი სოფელია, რა გინდა, რომ აქ არ ხარობდეს. მსხლის, წაბლის, თხმელის ვეება ზეებზე იზაბელას დაგრეხილი ტანი შეტრატებულია. ეტყობა ზეებზე ზეგრად უფროსი არ იქნება ვაზის ძირზე. მისი სიმსხო ნაკლები როდია ზეთა სიმსხოზე. ვენახის ბარდი ზეთა ტრთებს ქარბობს. მკერძი მტევნები იაბონური სანათურებით აქილია ტრტებზე, ოდნავ შეთვალულ ალისფერ კუმალს მზის სხივები თითქოს ნაპერწკლებს უჩენს შიგ. გაზაფხუა ხურმის, ვაშლის და ციტრუსების ბალები შემოგანათებენ მწვანედ.

თანდათან ზეითი მივიწვევთ. ცივი წყაროები ზეებიდან ჩხრილით გადმოიზიან.

ამ სოფელში ძველი გვარდიის უხუცესი წვერი ცხოვრობს. იგი ოთხმოცდაათი წლისაა.

აივანზე ავიდით. ლონტი რამიშვილი ტახტზე დამჯდარი შეგვხვდა.*

— მობრძანდით, — ნელი ხმით გვითხრა მან და დაკვირვებით შეგვათვალიერა.

რძალმა და შვილიშვილმა სკამები მოგვაწოდეს. ჩვენი ძველი ჩამოჯექით.

— პაე, — გაიოცა მან, როცა ევლოდია ლომთათიძე იცნა. — ძან ამოვიფრანეს, ყმაწვილო. ეს სტუმარი ვინ არის?

ისევ დამაკვირდა ლონტი. ხმაში სიბერის სიზნარე შეპარვია, სხეული ოდნავ უთრთის.

— როგორ ხართ, ლონტი ბატონო, თავს როგორ გრძნობთ? — ცოტა ხმამაღლა ჰკითხა ევლიმერმა.

— ბიჭო, რა გაყვირებს, ყურს კი არ მაქვს? — გაიღიმა ლონტამ.

მოსაუბრე ცოტა შეკრთა. შეცდომის გამოსასწორებლად ნელა წაილაპარაკა:

— მე თითონ ნაკლია ყურს, ლონტი ბიძია, და ამიტომ წამოვიყვირა.

— ჰი, ჰი, ჰი, — ჩაიქირქილა მოხუცმა. — რა დროს შენი ყურის დაკლებაა, ბიჭო. შენ და ჩემი ბიჭი გერმანე ერთად შედით, მგონია, პარტიკაში. — შენმა ბიჭმა ერთი წლით დამასწრო, იგი 1917 წელიდან არის პარტიის წევრი.

— მერე რა დროს ყურის დაკლებაა. აი, მე რომ ჩემი დავითი და მოსე არ დამღუპოდა ომში, რა მიჭირდა, მუხსავით ვიქნებოდი.

მე გვლოდას შეგხედე.

— ორი შვილი დიდ სამამულო ომში დაედუპა, ორივე დოცენტები იყვნენ, — წაშიწურჩულა მან.

— ორი ხომ ისევ გყავს, ლონტი ბატონო! — მიუბრუნდა ლომთათიძე მოხუცს.

— კი, შვილო, ორი დამრჩა. ერთი ქარხნის დირექტორია, მეორე — ცხრა წელია კოლმეურნეობას ხელშეშლანულობს. — იგი ცოტა შეჩერდა და ამოიოხრა. — მერე რა! — წყნარად განაგრძო ისევ, — ერთი შვილი მეორის ადგილს ვერ დაი-

ქერს. ყოველ მათგანს თავისი ბინა მქონდა და გულში.

მოხუცმა თვალები მოჭუტა, პატარა ხანს ასე დარჩა, თითქოს თავის თავს მიყურებდა, მერე ისევ გააღო თვალები და თქვა:

— ისინი კომუნისტები იყვნენ, ლარტულად არ დახოცილან, მტერთან შემხმის დროს დაეცნ გმირულად, მაშის ბილიკზე იარებოდნენ, სხვა გზა არ ქონებოდათ.

ეს ისე ჩაილაპარაკა, რომ ხმაში მოხუცი კაცის სისუსტე დაკარგა, თვალებში კი სიამაყის ნაკვერცხლები გაუჩნდა.

ლონტის წაბლის ხის აივნაინი ძველი ოდა უდგას. ძველი, ვთქვით? სწორედ საოცარი ხე არის წაბლის ხე! თუ შალაშინი მოუსვი და სადმე ჩააქედ, რამდენი ხანიც გადის, იმდენი მაგრდება და ლამაზდება. სუნიც კარგი იცის და კოლიც არ უჩნდება. დროჟამის გასვლის შემდეგ ფერაც სასიამოვნო უხდება, თითქოს ღვინოში გაველოს კაცს, ისეთი ფერი უდგება.

რჩეულებიც გამოუკოპიტებია სახლის ოსტატს და ოჯახის უფროსს ზედ ვაზის ტრთებიც ამოუყვანია. სახლის წინ ცემენტის ქის გვირბა, წყარო-საკივი მეზობლის ლაფაროსთან მორაკრავებს.

როცა ჩვენი თხოვნი წყაროს წყალი სასმელად მოგვტანეს და ჰქიპია ჩაასხეს, მეგონა მისი სიცივე ჰქიპს გახეთქდა.

— ლონტი ძველი ამბები გვიანტერესებსო, — შელაღადა ევლოდიამ.

ოჰ, აღარ ახსოვს ლონტის ძველი ამბები, წლებმა და მოხუცებულობამ ბევრი რამ ჩაფერფლა და დაივიწყა, ბევრი კარგი მოსაგონარი დაავიწყა.

— მე, შვილებო, ასოთამწყობი ვიყავი, — მაინც გაიხსენა მან ზოგიერთი ამბავი. — ახალგაზრდა ბიჭი ქუთაისის სტამბაში ემუშაობდი. აკაცი კარგად მახსოვს. ახოვანი კაცი იყო, სტამბაში სიცილით შემოვიდოდა, მაშის თვალებით მოგვეფერებოდა, ბეჭუტ ხელს დაგვკრავდა, — მომავალი თქვენიაო გვეტყოდა. ახლაც თვალწინ მიდგას „ჩვენანათი“ აღფრთოვანებული მუშების სახეები; როცა ვაწყობდით, ცრემლი გვდიოდა მთელ სტამბას.

ამ ლაპარაკის დროს, ლონტი თანდათან გამოუცოცხდა. სხეულში თითქოს ჯანი და ღონე მოემატა, თვალებში ახალგაზრდული სხივი ჩაუდგა.

— მე „ნაროდნიკებიც“ მახსოვს, ალექსანდრე მერისის მოვლაც არ დამევიწყებია. ორი მარტი იყო. ჩვენ სტამბაში მაშინ გაზრდები იბეჭდებოდა. ერთმა გაზრთმა ლექსიც კი მოათავსა.

— ლექსს ხომ არ გაიხსენებთ-მეთქი, — უნებლეთ შევეკითხე მოხუცს. მეშინოდა სხვა რამეზე არ გადასულიყო.

— უნდა მახსოვდეს, უთუოდ გაიხსენებ, — თვალის მოჭუტვით ჩაილაპარაკა მან, ცოტა ხანს შეჩერდა და მერე ნელა დაიწყო:

* ეს ნარკვევი უკვე დაწერილი იყო, როცა ლონტი რამიშვილი გარდაიცვალა.

თებერვალი გავიდა,
მარტი დადგა მზიანი.
დღეს მერცხალი მოფრინდა,
მოჭიჭიკე ხმიანი.
აყვავა ტყე-ველი,
ყვავილი ჰყო იამაც,
გამახარა მეც იმან,
რაც დღეს სხეებსა იამა.

სამუშეხაროდ, ავტორი არ ახსოვს ლენინტი რამიშვილს. არც გაზეთი ახსოვს. ლექსი კი ნაღველიად არ ამოშლილა მის გონებაში. მეტივე ამბავიც გაიხსენა ლენინტი. რუსული გაზეთი გათმოდებოდა მაშინ. ამ გაზეთის სახელად „ფალანგა“ ჰქვიადა. ალექსანდრე მეორის სიკვდილის წინ ამ გაზეთმა კინტეგობის საუბარი დასტამბა. იმ ეს საუბარიც:

- ვაინა ბუდებ?
— ნეტ, ნე ბუდებ!
— მირ ბუდებ?
— ნეტ, ნე ბუდებ!
— ა ჩტო ბუდებ?!
— ტელეგრაფა ბუდებ!

— მართლაც, კოტა ხნის შემდეგ „რელიგიზმაც“ მოიღია, ალექსანდრე მერვე მოკვლესო. ამან დღი მთქმა-მთქმა გამოიწვია, რადუქცია დაარბიეს, რელაქტორი დაიკირეს და მერვე ამბობდნენ, თითქოს მოკლეს კიდევო. სახლად მგონი ამ რელაქტორს „არსენტი რუსს“ ეძახდნენ, — ამთავრებს ლორეტი.

ჩვენი ლაპარაკის დროს მისმა რძალმა და შვი-
ლოშვილებმა სუფრა შემოატანეს და გაშლეს.
ამბოხნი, იზაბელას წვენი ღვინოდ ნაკლებიაო. არ
აიხსნა მართალი. ფერით და გემოთი ეს ღვინო
არცერთ სხვა ქართულ ღვინოებს არ ჩამოუვარ-
დება. ღვინოები ცოტა-ცოტა თვითონაც მისვს,
ჩვენიც დაგვაძალა. თანდთან მოხუცს ხალისი
მოჰმარტა. ღრია ქუცურბევის ამბავი გაიხსენა,
ჩაიქირჩილა კიდეც.

— ამ გათუქებულმა კაცმა დიეტაბახი, გური-
ის მე ვავასწორობო, ცხრა ჩაფარი მუდამ თან და-
ჰყვებოდა, სადაც გავილიდა ან ნაკვალევს სტო-
ვებოდა. ბიჭები ჩაუჯდნენ და ბერდასის ტყვიით
გაგარეს. ცხენით ჩამოვიღე და ჯალაშენებრები
წაიღეს უკან. ლექსიც კარგი გამოთქმეს:

„გურიაში რა გინდოდა,
თუ სიკვდილი არ გინდოდა“-ო.

შემდეგ ეს ლექსი სიმღერად გადაიქცა, და ახლაც მღერიან ჩვენ სოფლებში. ყველაზე სასაცილო ის არის, რომ მისი მხლებელი ჩაფრები იმავე ლამეს გაიპარნენ გურიიდანო, — ჩაიცინა მოხუცმა.

• ლეონტი რაშიშვილი ოფიციალურად 1904 წელს შევიდა. იგი ნასაკირალის ცნობილი ამბების მონაწილეა.

— ყველაზე მარჯვე შერმადინ ცინცაძე იყო
ამ ბრძოლებშიო, — თქვა მან და თან მთხოვა, ასე
ჩამეწერა აუცილებლად.

— თუ არ ვცდები, ჩვენი პარტიის წევრებს შორის, საქართველოში იგი ყველაზე უზუცესი კაცია და შეიძლება არა მარტო საქართველოშიც.

მტრის მოთვინიერების სამი წესი გვექნა შემუშავებული, — მოგვიყვანა ლეონტი. — თუ რომელიმე მეზატრნე, ვაჰარი ან ჩინიჭილი ხალხს რაიმეს დაუშვებდა. პირველად წერილს გავუგზავნიდით, წერილივე უკუნის დაგზავნიდით, ეს გაფრთხილება იყო. თუ გამოსასწორებელი პიროვნება კიდევ დანაშაულს ჩაიდენდა, მაშინ ღამით სახლთან მივიღოდით და ოცკვიო თოფისწამლით სროლას აუვრცხდით, „ხალხი“ ვეუწყოდით ამას. ხედავდა ასე, რომ შვიდიდან დაგვიძახებდნენ: „რას გვერჩითო“. ჩვენ ერთხმად გავსძახებდით მის ეზო-კარს „ხალხია, ხალხი-თქო“. თუ ამის შემდეგ კიდევ რაიმე დანაშაულს ჩაიდენდა ბოროტმოქმედი, მერმე კი თავის თავისთვის უნდა დაებრალბინა ყველაფერი. აღარ ვაპატივდით და სიცოცხლეს გამოვასალმებდით. ასეთ სიკვდილს „წესის აგებას“ ვუძახოდითო, — დააბოლოვა მოხუცმა.

სოფელი ფარცხმა დიდი ხანია ცნობილია ევტერანთა სიმრავლით. მართო კოსტა ცინცაძის ოჯახის ისტორია რად ღირს. ასეც მუხსასვით დგას სამოცდათხუთმეტი წლის მოხუცი. ივია 1904 წლიდან მეშუაშის ბოლშევიკურ პარტიაში. მისი ცოლი მეტია ბერძენიშვილის ქალი 1915 წლიდან არის პარტიის წევრი. საჩი შვილი: გიორგი, პროკლე და ტიტო სამაშულო ომში დაიღუპნენ. თერთმეტი შვილიშვილი ჰყავთ ასლა ამ მოხუცებს. ლენინის ორდენი უშუვნებს მკერდს კოსტა ცინცაძეს და განა მართო კოსტას ოჯახია ასეთი?! გარდაცვლილი ასალო ცინცაძის ოჯახი? ეკატერინა დავითის ასული ცინცაძე ამ ყოველ აღუქმანდრას ასული ცინცაძე? ეკატერინე 1907 წლიდან არის პარტიის წევრი, ეფო კი 1917 წლიდან. რამდენი რამ აუტყნით ამ ოჯახებს რევოლუციის საღარჯუოზე. რამდენი ბრძოლაში გადაუხდიდა და უნახავთ. ასლა როცა ამ დამიანებს უყურებ, სიამაშის მაღალი გრძნობით ივსები და გიხარია, რომ დიდი ლენინის მიერ მაღლა აღმართულ ღრუმის ტარზე მათაც მტკიცედ ჰქონდათ ხელი ჩაჭიდებული. გიხარია, რომ ჩვენი მამაპაპანიც არ იყვნენ ჯაბანნი.

აგუსტო იმედაშვილი

საქართველოს ახალგაზრდობის გრძელ საბჭოთა ხელისუფლებისათვის

ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის გამარჯვებამ იმედისა და რწმუნის ახალი, მძლავრი ნაკადი შეიტანა ამიერკავკასიისა და, კერძოდ, საქართველოს ხალხთა ცხოვრებაში. აფასებდა რა 1917 წლის 25 ოქტომბრის შემდეგ ამიერკავკასიაში შექმნილ მდგომარეობას, ი. ბ. სტალინი წერდა: „ლოზუნგმა, „მთელი ძალაუფლება მუშებსა და გლეხებს“, მეზვიით დაიქუხა ჩვენს ქვეყანაში და ფეხზე დააყენა ჩაგრული მასები“¹.

დიდი გავლენა მოახდინა ოქტომბერმა საქართველოს რევოლუციურ ახალგაზრდობაზე, რომლის მოწინავე ბირთვი გაერთიანებული იყო „ახალგაზრდა სოციალისტ-ინტერნაციონალისტთა ორგანიზაცია „სპარტაკი“. რევოლუციის გამარჯვებით აღფრთოვანებული ახალგაზრდობა თავის ერთგულებას უცხადებს კომუნისტურ პარტიას და საბჭოთა ხელისუფლების გამარჯვებისათვის სიბრძოლველად ირახმება.

1917 წლის ნოემბერში, ნაძალადეგში შედგა მუშა-ახალგაზრდობის კრება. კრებამ შექმნა „სპარტაკი“ ახალი ორგანიზაცია და აირჩია რაიონული კომიტეტი ბორის ძნელაძის, იაშა იონიდის და სხვათა შემადგენლობით.

„სპარტაკი“ ნაძალადეგის რაიონული კომიტეტი პარტიის თბილისის კომიტეტის მუდმივი დახმარების თბილისის სხვადასხვა რაიონში ქმნის „სპარტაკის“ ახალ ორგანიზაციებს.

„სპარტაკი“ ორგანიზაციებმა ოქტომბრის რევოლუციის გამარჯვებასთან დაკავშირებით უდიდესი პროპაგანდისტული მუშაობა გასწიეს. 1917 წლის 12 ნოემბერს „სპარტაკი“ ქუთაისის კომიტეტმა გამოსცა ეურნალი „მესამე ინტერნაციონალი“, რომელიც დიდი ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის გამომხატველი იყო. ეურნალის პირველი ნომრის თითქმის ყველა წერილი ეხებოდა ოქტომბრის რევოლუციის გამარჯვებას. ეურნალი სასტიკად ამთარახებდა რევოლუციის

აშკარა და ფარულ მტრებს და მოუწოდებდა მშრომელებს გაეძლიერებინათ ბრძოლა საბჭოთა ხელისუფლებისათვის.

1917 წლის შემოდგომაზე, საქართველოს კომუნისტური პარტია ატარებს ფართო წინასაარჩევნო მუშაობას, რაც გამოიწვევს იყო იმისათვის, რომ მოსახლეობას დამფუძნებელი კრების დელეგატებად აერჩია ბიულეტენ № 5-ში აღნიშნული ბოლშევიკი კანდიდატები. ამ საქმეში აქტიურ მონაწილეობას იღებს საქართველოს რევოლუციური ახალგაზრდობა: „სპარტაკის“ ორგანიზაციის წევრები ატარებენ საუბრებს მოსახლეობაში, ავრცელებენ ბიულეტენ № 5-ს. მენშევიკური მთავრობა ყოველგვარ ზომას იღებს იმისათვის, რომ ხელი შეუშალოს ბოლშევიკური ბიულეტენების გავრცელებას.

ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის გამარჯვებამ, თბილისისა და ქუთაისში „სპარტაკის“ ორგანიზაციების არსებობამ დიდი გავლენა მოახდინა საქართველოს სხვა რაიონებისა და ქალაქების რევოლუციურ ახალგაზრდობაზე.

ნოემბერში პარტიის ქუთაისის საგუბერნიო კომიტეტის მიითითებით შედგა „სპარტაკის“ ქუთაისის ორგანიზაციის კრება, რომელმაც მიიღო დადგენილება დასავლეთ საქართველოს რაიონებში ახალი ორგანიზაციების შექმნისა და მათთან მჭიდრო კავშირის დამყარების შესახებ. ქუთაისის კომიტეტმა თავისი რწმუნებულები გაგზავნა დასავლეთ საქართველოს სხვადასხვა რაიონში. ამ კრებას შემდეგ პარტიის რაიონული კომიტეტის წარმომადგენლის — ფედია ფრანგიშვილის და ახალგაზრდა კომუნისტის დავით კაჭარავას ხელმძღვანელობით აბაშაში იქმნება „სპარტაკის“ ძლიერი ორგანიზაცია¹.

1918 წლის პირველ ნახევარში „სპარტაკის“

1 მარქსიზმ-ლენინიზმის ინსტიტუტის საქართველოს ფილიალის პარტარქივი, ფონდი 95, საქმე 100, გვ. 87.

¹ ი. ბ. სტალინი, თხზ., ტ. 4, გვ. 54.

ორგანიზაციები ყალიბდება ხონში, შორაპნის მაზრაში, ახალენაკში, 1918 წლის ბოლოსა და 1919 წლის დასაწყისში ზუგდიდში, მარტვილში, ლეჩხუმის მაზრაში.

1919 წლის დასაწყისში სოფელ ღვრიშში (ლეჩხუმის მაზრა) ჩატარდა რევოლუციური ახალგაზრდობის კრება, რომელმაც განიხილა ახალგაზრდობის კომუნისტური კავშირის ჩამოყალიბებისა და წევრების მიღების კონსპირაციის, დისციპლინის საკითხები და აირჩია კომკავშირის ცავერის სამაზრო კომიტეტი ათანასე ჩხეტიანის თავმჯდომარეობით. კომიტეტის წევრებად აირჩიეს დ. ხეცურიანი, ა. სვანიძე, აკაკი ხეცურიანი, ბიკენტი სვანიძე.

ამავე წელს „სპარტაკის“ ორგანიზაციები ჩამოყალიბდა ჩხოროწყუში, ლანჩხუთის რაიონში, ოსურგეთში, ჩხატურში, სოხუში, ბათუმში, ხაშურში, სიღნაღში, ჯავის რაიონში და სხვ.

ამრიგად, 1919 წლისათვის თითქმის ყველა რაიონში იყო „სპარტაკის“ ორგანიზაციები, რომელთა წევრები პარტიის მეთაურობით აქტიურ ბრძოლას ეწეოდნენ მენშევიკური ზელისუფლების წინააღმდეგ.

1918 წლის 26 მაისს პარტიის ქუთაისის საგუბერნიო კომიტეტის დაავლებით მოწვეული იქნა დასავლეთ საქართველოს „სპარტაკის“ ორგანიზაციების კონფერენცია, რომელსაც დაესწრნენ გურიის, სენაკის მაზრის, აბაშის, ხონის, ბათუმის, ყვირილის, ქუთაისისა და სხვა რაიონების წარმომადგენლები. კონფერენციამ გამოიმუშავა მომავალი მუშაობის გეგმა, აირჩია საგუბერნიო ბიურო, რომელიც უზენაესდგენილებდა „სპარტაკის“ მუშაობას დასავლეთ საქართველოში. ორგანიზაციის სახელწოდება შეუცვალეს. „ახალგაზრდა სოციალისტ-ინტერნაციონალისტთა ორგანიზაცია „სპარტაკის“ ნაცვლად მას ეწოდა „ახალგაზრდა კომუნისტთა ორგანიზაცია—სპარტაკი“¹.

1918 წელს საქართველო მსოფრივი აჯანყების ცეცხლში გაეხვია.

საქართველოს გლეხთა რევოლუციური აჯანყებანი სისხლში ჩაახშვეს. მენშევიკური მთავრობა ჯერ გერმანელი, ხოლო შემდეგ ინგლისელ-ამერიკელი იმპერიალისტების დახმარებით სასტიკ რეპრესიულ ზომებს იღებს აჯანყებულთა მიმართ, კომუნისტური პარტიის წინააღმდეგ. მენშევიკური მთავრობის შემოტევა საქართველოს რევოლუციურმა ახალგაზრდობამაც იწვნია — შეიარაღებული აჯანყების მონაწილე ათეულობით ახალგაზრდა დაბატონებული და დახვრტილ იქნა მენშევიკური მთავრობის მიერ.

1918 წლის 10 ოქტომბერს „სპარტაკის“ ნაძალადევის რაიონულმა კომიტეტმა მოაწყო დისპუტი ძველი ცირკის შენობაში. დღის წესრიგში

იყო მიზანმიმართული მოხსენება — „დიდი ოქტომბრის რევოლუციის შედეგები და მისი მნიშვნელობა“

საჯარო ლექცია, რომელზედაც სამასზე მეტი კაცი დაესწრო, მენშევიკური მთავრობის თავმჯდომარის ნ. ჟორდანიას განკარგულებით დარბაზი თბილისის გუბერნატორმა. მიზანმიმართული გეგმობის: „...კიდევ შედგა ლექცია... მართალია ლექცია ნახევარზე შეგვიწვევტრინეს, ჯარის შემწეობით გარეგნულ... მაგრამ ყოველ შემთხვევაში ეფექტი და ავტაცია დიდი იყო. ბორიამ და მისმა ამხანაგებმა მიაღწიეს მიზანს“¹.

საჯარო ლექციის დარბევის შემდეგ „სპარტაკის“ თბილისის ორგანიზაციები არალეგალურ მდგომარეობაზე გადადიან და ისე ეწევიან დიდ მუშაობას ახალგაზრდობაში.

1918 წელს კომუნისტებმა თბილისში მოაწყვეს არალეგალური სტამბა მუდმივი დეგნის გამო ბევრ კომუნისტს საშუალება არ ჰქონდა ნორმალურად ემუშავა. ამიტომ პროკლამაციების და ბეჭდვა-გავრცელება „სპარტაკის“ ხელმძღვანელებმა თავიან. მალე მენშევიკური მთავრობის გვარდიელებმა ეს სტამბა აღმოაჩინეს და დაარბიეს.

საქართველოში „სპარტაკის“ ორგანიზაციების შექმნასა და განმტკიცებაში გადაწყვეტი როლი შეასრულა რუსეთის მუშა და გლეხი ახალგაზრდობის კავშირების პირველმა ყრილობამ, რომელიც შედგა 1918 წლის 29 ოქტომბერს მოსკოვში.

ყრილობის გადაწყვეტილებებმა განსაზღვრეს როგორც რუსეთის ახალგაზრდობის კომუნისტური კავშირის, ისე საქართველოს „სპარტაკის“ ორგანიზაციის შემდეგი მუშაობა. ამ დღიდან საქართველოს „სპარტაკი“ მთელ თავის მუშაობას წარმართავს, როგორც რუსეთის ახალგაზრდობის კომუნისტური კავშირის განუყოფელი ნაწილი.

საქართველოს „სპარტაკის“ ორგანიზაციის ცხოვრებაში ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მოვლენა იყო ის, რომ 1918 წლის 23 დეკემბერს ქუთაისის კომიტეტმა დაიწყო გაზეთ „ახალგაზრდა კომუნისტის“ გამოცემა. გაზეთის პირველი ნომრის სათაურის ქვეშ იყო წარწერა: „მესამე ინტერნაციონალის გაგრძელება“. პირველ ნომერში გამოქვეყნდა მოწოდება საქართველოს მშრომელი ახალგაზრდობისადმი, რომელშიც მოცემული იყო დიდი ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის მნიშვნელობა: „...გამოიწია წითელი არმიის სოციალისტური რევოლუციისა... აღნიშნული იყო გაზეთები, — 25 ოქტომბერს მუშათა და ჯარისკაცთა საბჭოებმა თვით იკისრეს რევოლუციის მესვეურება... და გამოცეხადეს სამეცდრო სასიკეთლო ბრძოლა მთელი ქვეყნის იმპერიალიზმის... რუსეთის პროლეტარიატის საპაყო ნა-

¹ გ. დედუაიანი. ნარკვევები საქართველოს კომკავშირის ისტორიიდან, გვ. 101-102.

¹ „ჩემს ბორიას“ (აზხ. ბორის ძნელაძის ხსოვნას), გაზ. „კომუნისტი“, 1923 წ., 17 ოქტომბერა

ბიჭებს გამოეხმარა დასავლეთ ევროპის პრო-
ლეტარიატი... რუსეთის რევოლუცია იქცა საერ-
თაშორისო რევოლუციად და მისი გამარჯვება
აუცილებელია. ევროპამ მალა ასწია ღრწმა
სისხლით განზანდილი ინტერნაციონალიზმისა, და
ახალგაზრდა კომუნისტების ორგანიზაციას სწამს,
რომ ეს ღრწმა არაბოლეს არ დაიწვეს ძირს. ჩვენ
ღრმად ვართ დარწმუნებულნი იმაში, რომ ამიერ-
კავკასიაში მალე ჩაებმება საერთაშორისო რევო-
ლუციის ფერხულში და მოიშორებს ზედმეტ და
უგზარგის ელემენტებს თავის ისტორიული გზა-
დან...¹

გაზეთი მოუწოდებდა ახალგაზრდობას დარაზ-
მულიყენენ ბურჟუაზიული წყობილების დასაშ-
ხობად. „ახალგაზრდა კომუნისტის“ ფურცლებზე
თავსდებოდა აგრეთვე წერილები ახალგაზრდო-
ბის კავშირის ისტორიის, საერთაშორისო მუშა-
თა მოძრაობის, „სპარტაკის“ ორგანიზაციის წეს-
დებისა და ამოცანების შესახებ და სხვ. მე-5 ნო-
მრის შემდეგ მენშევიკებისათვის არასასურველი
პოლიტიკური მიმართულების გამო გაზეთი დაი-
ხურა.

1919 წლის 31 მარტს თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტში გაიხსნა „სპარტაკის“ ორგანიზა-
ციების პირველი საქალაქო კონფერენცია. კონ-
ფერენციის გადაწყვეტილებით თბილისის ახალ-
გაზრდობის რევოლუციურ ორგანიზაციას ეწოდა
ახალი სახელწოდება: „ახალგაზრდათა კომუნის-
ტური ორგანიზაცია — „სპარტაკი“. კონფერენ-
ციამ მიიღო წესდება, „დეკლარაცია მუშა ახალ-
გაზრდობისადმი“ და აირჩია „სპარტაკის“ თბი-
ლისის კომიტეტი. აპრილის ბოლო რიცხვებში
„სპარტაკის“ თბილისის კომიტეტი რკ (ბ) კავკა-
სიის სამხარეო კომიტეტის დადგენილებით გა-
დაკეთდა „ახალგაზრდათა კომუნისტური ორგა-
ნიზაცია „სპარტაკის“ ამიერკავკასიის დროებით
ცენტრალურ კომიტეტად.

დროებითი ცენტრალური კომიტეტი მოუწო-
დებდა ამიერკავკასიის ახალგაზრდობას გაემლი-
ერებინა ბრძოლა ყოველგვარი კონტრრევოლუ-
ციური ძალების წინააღმდეგ, რომლებიც ებრ-
ძოდნენ ახალგაზრდა საბჭოთა რუსეთს.

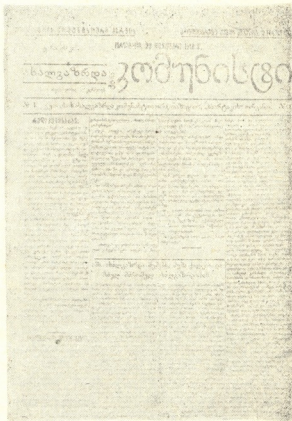
ამ მხრივ საყურადღებოა „სპარტაკის“ დროე-
ბითი ცენტრალური და თბილისის კომიტეტების
მიერ მიღებული რეზოლუცია დენიკინის შემო-
ტევისთან დაკავშირებით.

რეზოლუციაში ვკითხულობთ: „სპარტაკის“
ორგანიზაციის ახალგაზრდა კომუნისტები,
გვრძნობთ რა, რომ დენიკინის რეაქტია საზრ-
დობას ადგილობრივი ანტიპროლეტარული ძა-
ლებით... რომ ამიერკავკასიაში რევოლუციის
წარმატება დამოკიდებულია საბჭოთა რუსეთის
გამარჯვებაზე, და რომ ამიერკავკასიის მშრომე-
ლი მასები მთელი თავისი არსებით დაინტერე-

სებული არიან მონაწილეობა მიიღონ წითელ-
მიის უკანასკნელ ბრძოლაში საერთაშორისო იმ-
პერიალიზმის წინააღმდეგ, საქართველოს, სომხე-
თისა და აზერბაიჯანის მთავრობებისაგან მოვი-
თხოვთ:

1) რევოლუციური ომის დაუყოვნებლივ გა-
მოცხადებას დენიკინის რეაქციის წინააღმდეგ;
2) ყოველგვარი მოლაპარაკების შეწყვეტა დე-
ნიკინთან; 3) მთელი რეაქციული ძალების დაპა-
ტიმრებას და დევნას; 4) ... ამიერკავკასიის ყვე-
ლა ერის მუშათა და გლეხთა ყრილობის დაუ-
ყოვნებლივ მოწვევას.

ჩვენ მხურვალე რევოლუციური მოწოდებით
მიგმართავთ ყველა მშრომელთ და, კერძოდ,

ამიერკავკასიის ქალაქებისა და სოფლების პრო-
ლეტარულ ახალგაზრდობას, გაერთიანდნენ გა-
რეშე და შინაური კონტრრევოლუციის წინააღ-
მდეგ სასტიკი ბრძოლისათვის და ამიტომ მოვე-
წოდებთ:

ძირს დენიკინი!
გაუმარჯოს რევოლუციურ ბრძოლას დენიკო-
ნის წინააღმდეგ!
გაუმარჯოს ამიერკავკასიის მუშათა და გლეხ-
თა ყრილობას!¹

რეზოლუციის გამოქვეყნების შემდეგ საქარ-
თველოს ახალგაზრდობა კიდევ უფრო ენერგი-
ულად მონაწილეობს იმ დიდ პროპაგანდისტულ

¹ გაზეთი „ახალგაზრდა კომუნისტი“, 1918 წ.,
23 დეკემბერი, № 1.

¹ გაზ. „გოლან“, 1919 წ., 24 ივნისი, № 13.

მუშაობაში, რომელსაც ეწევა ამ პერიოდში სა-საქართველოს კომუნისტური პარტია საქარ-თველოში მყოფ ანტანტის ჯარისკაცთა შორის. კომკავშირელები დიდი რაოდენობით ავრცელე-ბენ ჯარისკაცებში ინგლისურ ენაზე დაბეჭდილ პროკლამაციებს. ამ მხრივ განსაკუთრებით გამო-ირჩეოდნენ ბათუმის, ხაშურისა და სხვა რაიონ-ების კომკავშირელები, რომელთა მეშვეობით კომუნისტური პროკლამაციები აღწევდა სამხედ-რო ეშელონების, ანტანტის ჯარის განლაგებისა და თვით სამხედრო კომენდატორის სიღრმეშიც.

1919 წლის სექტემბერში ბაქოში შედგა ამი-ერკავკასიის რევოლუციური ახალგაზრდობის I საოლქო კონფერენცია. მისი გადაწყვეტილებით ამიერკავკასიის ახალგაზრდობის კომუნისტური ორგანიზაცია გაერთიანდა და მიიღო ახალი სა-ხელწოდება — „რუსეთის ახალგაზრდობის კო-მუნისტური კავშირის ამიერკავკასიის ორგანიზა-ცია“. არჩეული იქნა საოლქო კომიტეტი, რომელმაც ადგილებზე სახელმძღვანელოდ შექმნა თბილისისა და ბაქოს ბიურო. თბილისის ბიუ-როს შემადგენლობაში აირჩიეს ბ. ძნელაძე, ამასი და სტ. ვარლამიანი. კონფერენციამ შშრო-მელ ახალგაზრდობას მიმართა დეკლარაციით, რომელშიც ჩამოყალიბებული იყო ახალგაზრდო-ბის უმნიშვნელოვანესი საბრძოლო ამოცანები.

1919 წელს საქართველოში ფართოდ გაჩაღდა მზადება საყოველთაო შეიარაღებულ აჯანყებო-სათვის. რკპ (ბ) კავკასიის სამხარეო კომიტეტი ვლადიკავკაზიდან გადმოვიდა თბილისში, რათა ხელში აეღო ამიერკავკასიის კომუნისტური ორ-განიზაციების უშუალო ხელმძღვანელობა შეიარაღებული აჯანყების მოსაწყობად.

ამ პერიოდში, რეპრესიების მიუხედავად, სა-ქართველოს კომუნისტური ორგანიზაცია სერიო-ზულ ყურადღებას აქცევდა არალეგალური პრე-სის გაფართოების საკითხს. ამ მხრივ პარტიას დიდ დახმარებას უწევდა კომკავშირი.

1919 წელს „სპარტაკის“ თბილისის ორგანი-ზაციის აქტივისტებმა მოაწყვეს არალეგალური სტამბა, შეათანხმეს გაზეთის სახელწოდება (გა-ზეთი უნდა გამოსულიყო „კრასნი ოკრიოკის“ სახელწოდებით), მაგრამ მენშევიკურმა მთავ-რობამ სტამბა აღმოაჩინა და დაარბია. კომკავ-შირელები იძულებული გახდნენ დაემთავრე-ბულიყენენ პროკლამაციების გამოშვებით, რომ-ელსაც არალეგალურად ბეჭდადნენ მენშევიკე-ბის ცეკას სტამბაში.

საქართველოს ახალგაზრდობამ განსაკუთრე-ბით ჩქვეფარე მუშაობა გააჩაღა 1919 წლის სა-ყოველთაო შეიარაღებული აჯანყების მომზადე-ბისათვის. აჯანყება უნდა დაწყებულიყო 24 ოქ-ტომბერს. კომკავშირის თბილისის ბიურომ სა-ქართველოს რაიონებში დაგზავნა რწმუნებულე-ბი ადგილობრივი კომკავშირული ორგანიზაციე-ბის მოსამზადებლად. გურიის კომკავშირულ ორგანიზაციებს აჯანყებისათვის ამზადებდა

ბ. ძნელაძე, ხაშურში დიდ მუშაობას აწარმოებ-და. დედოფარინი; ბათუმში იგზავნებიან ამაში და-ლენა მეგაფარინი; სოხუმში ვ. იმედაძე; სამეგ-რელოში — დავით კაპარავა. 1919 წლის აგვის-ტოში ახალგაზრდა კომუნისტთა ორგანიზაციის ქუთაისის საგუბერნიო კომიტეტი აბაშის რაიონ-ში აგზავნის ვ. ნაღარეიშვილს კომკავშირის ორ-განიზაციების განმტკიცებისა და ახალი უჯრე-დების შესასწავლად. კომკავშირული ორგანიზა-ციები ადგილებზე ქმნიან შეიარაღებულ რაზ-მებს და საუცხოოდ ასრულებენ მზვერავთა მო-ვალუბას. კომკავშირელები აწვდიდნენ პარ-ტიის სამხედრო შტაბს ცნობებს მოწინააღმდე-გის ჯარების რაოდენობის, შეიარაღებისა და განლაგების შესახებ. მენშევიკები თავიანთ პრე-საში უდიდეს გავრცელებას გამოთქვამდნენ კომ-კავშირული დაზვერვის ზუსტი მუშაობის გამო.

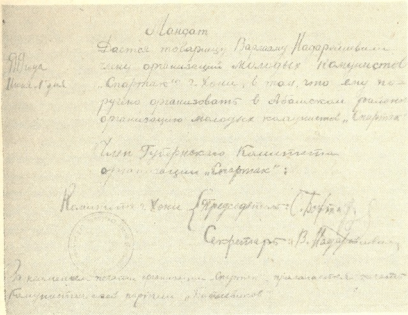
კომუნისტური პარტიის ხელმძღვანელობით კო-მკავშირელების აქტიური მონაწილეობით აჯან-ყება გულდასმით იქნა მომზადებული, მაგრამ იგი მხოლოდ ნაწილობრივ განხორციელდა. 22 ოქტომბერს მენშევიკურმა მთავრობამ ინგლისის დაზვერვის დახმარებით შეძლო თბილისში აჯან-ყების შტაბის დაპატიმრება. მაგრამ 24 ოქ-ტომბერს აჯანყებამ მიიწვია იფეთქა ლავოდეში, სამტრედიამი, სოხუმში, ნაწილობრივ კი სენა-კის, დუშეთისა და გორის მაზრებში.

აჯანყება დამარცხდა. მენშევიკურმა მთავრო-ბამ ინგლისური ხმშეტებითა და ტყვიამფრქვევე-ბით სისხლში ჩააბნო საქართველოს შშრომელთა გამოსვლები. საქართველოს კომუნისტებმა დიდა ზარალი განიცადეს. დაპატიმრეს პარტიისა და კომკავშირის ხელმძღვანელი ცენტრების თითქ-მის მთელი შემადგენლობა, მათ შორის იყვნენ ბ. ძნელაძე, დ. კაპარავა, გ. დედოფარინი, ვ. იმე-დაძე და სხვ. დახვრიტეს დასავლეთ საქართვე-ლოს აქტივისტი კომკავშირელები — სარჯველა-ძე, კილაძე, კერესელიძე და სხვ.

1919 წლის დასაწყისისათვის კომუნისტური პარტიის სამხარეო კომიტეტი ხელახლა შეუდგა შეიარაღებული აჯანყების მომზადებას.

კომკავშირული ორგანიზაცია დაიყო მეტბ-ძოლ ათეულებად, რომლებშიც შედიოდა ყველა, ვისაც იარაღი ხმარება შეეძლო. კომკავშირი აქტიურად მონაწილეობდა არალეგალური პარ-ტიული ლიტერატურის გამოცემის საქმის მოგვა-რებაში, მის განაწილება-გავრცელებაში. პარტიის სამხარეო კომიტეტთან შექმნილ ტექნიკურ კო-ლეგიაში, რომლის მოვალეობა იყო არალეგალუ-რი პროკლამაციების დაბეჭდვა, უმრავლესობას ახალგაზრდები შეადგენდნენ. კომკავშირელთა-გან შექმნილი იყო „მფრინავი რაზმები“, რომლე-ბიც ლიტერატურას ავრცელებდნენ მუშებში, თეატრის მაცურებელთა შორის და სხვ.

კომკავშირის თბილისის ბიუროს დადგენილე-ბით შეიქმნა „ახალგაზრდა კომუნისტების წითე-

მთავრობის დამხმარე ღმრისტანტები შიშობდნენ ღმრისტანტები — „გაუმარჯოს საბჭოთა საქართველოს!“, „ძირს მენშევიკები!“

1920 წლის 2 მაისს თბილისის კოკავშირელთა საკმაოდ მზრდილმა ჯგუფმა სანდრო მახარაძის მეთაურობით მოაწყო თავდასხმა იუნკრების სკოლაზე. მენშევიკებმა მთავრობამ შესაღო თავდასხმის მოგერიება. შეტაკების დროს მოკლეს 7 კოკავშირელი და დააპატიმრეს 20, რომელთაგან 4 კაცი გაუსამართლებლად დახვრიტეს¹.

1920 წლის 7 მაისს საბჭოთა რუსეთმა ხელი მოაწერა სამშვიდობო ხელშეკრულებას საქართველოს მენშე-

კოკავშირის ახალი უჯრედების შესაქმნელად აბაშის რაიონში მკვლახი უფლი ვ. სადარეიშვილის მხატვრ.

ლი გვარდიან². ამ გვარდიანის მთავარი შტაბის უფროსად დაინიშნა სტ. ვარდანიანი, ოპერატიულ³ განყოფილებას ხელმძღვანელობდა აშხ. ამახი, შეიარაღების განყოფილებას — გ. დედაიანი და ა. შ. შტაბი მოქმედებდა პარტიის სამხარეო კომიტეტის უშუალო მითითებით, ეწეოდა დიდ პრაქტიკულ მუშაობას შეიარაღებული აჯანყების მოსამზადებლად და ამ საქმეში ახალგაზრდობის აქტიური მონაწილეობის უზრუნველსაყოფად.

1920 წლის გაზაფხულზე კავკასიაში კიდევ უფრო ძლიერდება მასობრივი რევოლუციური გამოსვლები. საქართველოს ახალგაზრდობა, მშრომელები, უდიდესი სიხარულით ეგებებოდნენ სამოქალაქო ომში წითელი არმიის გამარჯვებათა, ჩრდილოეთ კავკასიაში, დარსიდან და აზერბაიჯანში საბჭოთა ხელისუფლების გამარჯვების ცნობებს და კომუნისტური პარტიის ხელმძღვანელობით გაორკეცებული ენერგიით ამზადებდნენ შეიარაღებულ აჯანყებას.

საქართველოში შეიარაღებული აჯანყების მომზადების ერთ-ერთი ეტაპი იყო პარტიული ორგანიზაციების გაღაფხვეტილება — 1 მაისს ჩატარებული პოლიტიკური დემონსტრაცია, რაც რევოლუციური ძალების შემოწმება უნდა გამხდარიყო.

თბილისში საპირველმაისო დემონსტრაციის მოსაწყობად კოკავშირულმა ორგანიზაციამ უდიდესი მუშაობა ჩატარა.

კოკავშირელები პირველი მაისის წინაღღებში მშრომელთა შორის ეწოდნენ ფართო აგიტაციას, რათა დემონსტრაციაში მიეღოთ მონაწილეობა. დემონსტრაციის დღეს კოკავშირელები კომუნისტებთან ერთად პირველ რიგებში იდგნენ და მოუწოდებდნენ მასებს მენშევიკური

ვიკურ მთავრობასთან. ხელშეკრულების ძალით საქართველოს მენშევიკური მთავრობა ვალდებული იყო დაეშვა კომუნისტური და კოკავშირული ორგანიზაციების ლეგალური მუშაობა.

ამ აქთან დაკავშირებით გამოჰდა საქართველოს კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტი, შეიქმნა საქართველოს ახალგაზრდობის კომუნისტური კავშირის დროებითი ცენტრალური კომიტეტიც. პარტიზობიდან გაანთავისუფლეს ხელმძღვანელი პარტიული და კოკავშირული მუშაკები. კოკავშირის დროებითმა ცენტრალურმა კომიტეტმა მაქსიმალურად გამოიყენა ლეგალიზაციის ხელსაყრელი პირობები: 31 მაისიდან გამოდის საქართველოს კოკავშირის ცენტრალური კომიტეტის ორგანო გაზეთი „მოლოდინი პროლეტარი“ სტ. ვარდანიანის რედაქტორობით.

მოწვეული იქნა საქართველოს ყველა კოკავშირული ორგანიზაციის წარმომადგენელთა თიბირი. გაჩაღდა მუშაობა პარტიის გარშემო კოკავშირის შესამჯობიერებლად და საქართველოს მთელ რიგ რაიონებში ახალი ორგანიზაციების შესაქმნელად. ამ მხრივ სერიოზული როლი შეასრულა გაზეთმა „მოლოდინი პროლეტარი“, რომელიც შეუპოვარ ბრძოლას ეწეოდა მენშევიკური მთავრობისა და ახალგაზრდა მარქსისტ-ლენინისტური ორგანიზაციის წინააღ-

¹ ს. მახარაძე აქტიურ მონაწილეობას იღებდა 1917 წლის 25 ოქტომბრის ზამთრის სასახლის აღებაში.

² მარქსიზმ-ლენინიზმის ინსტიტუტის საქართველოს ფილიალის პარტარქივი, ფ. 96, ს. 120, გვ. 10.

დღე. გაზეთი გამოდიოდა დიდი ტირაჟით და ელვის სისწრაფით ვრცელდებოდა.

საქართველოს კომკავშირის ცენტრალური კომიტეტი სერიოზულ ყურადღებას აქცევს მომხმარებელთა კომკავშირულ ორგანიზაციების მძიმე მდგომარეობას. ცენტრალურმა კომიტეტმა, რომელიც ახორციელებდა სომხეთის ორგანიზაციების ხელმძღვანელობას, შექმნა დროებითი საორგანიზაციო ბიურო 4 კაცის შემადგენლობით; ბიუროს ევალებოდა სომხეთის კომკავშირული ორგანიზაციების ხელმძღვანელობა ყარაღოზის მოწვევამდე. გარდა ამისა, თბილისის ორგანიზაციიდან გაიგზავნა რამდენიმე კომკავშირელი მუშაკი. სომხეთში ისევ დამწკრივი რეაქტორი მჭიდროვდება. პროლეტარული ინტერნაციონალიზმის სტლისკეფებით გამსჭვალული საქართველოს რევოლუციური ახალგაზრდობა უღრმეს თანაგრძნობას უცხადებდა სომხეთის მშრომლებს, რომელთა საუკეთესო შვილები მსხვერპლნი გახდნენ დამწკრივის რეპრესიებისა. ამ მხრივ საყურადღებოა გურიის ახალგაზრდობის მიერ 1920 წლის 5 სექტემბერს გამოტანილი პროტესტი¹.

1920 წლის 25 აგვისტოს თბილისში შედგა საქართველოს კომუნისტური ახალგაზრდობის პირველი „ლუგალური“ კრილობა. ყრილობა გახსნა ბ. ძნელაძემ. ამ პერიოდში საქართველოს კომკავშირული ორგანიზაცია აერთიანებდა 3 ათასამდე ახალგაზრდას. ყრილობას დაესწრა 43 დელეგატი და ხელმძღვანელი პარტიული მუშაკები.

მენშევიკურმა მთავრობამ ყრილობა დაარბია, მაგრამ ყრილობამ მაინც შეძლო აერჩია კომკავშირის ცენტრალური კომიტეტი ბ. ძნელაძის, გ. დედუაიანის, ვ. იმედაშის, ანასის და სხვთა შემადგენლობით (ეკას წევრობის კანდიდატად აირჩიეს კ. ორაგველიძე, ბ. ადამაძე და გ. გვახარია). ახალგაზრდობის III კომუნისტურ ინტერნაციონალში საქართველოს წარმომადგენელი და ბაქოში მოწვეული აღმოსავლეთის ხალხთა I ყრილობის დელეგატები.

ყრილობის მეორე დღეს მენშევიკურმა მთავრობამ დაპატიმრა და საქართველოდან გადაასახლა ბორის ძნელაძე².

ყრილობის დარბევამ უდიდესი აღშფოთება გამოიწვია საქართველოს მშრომელ ახალგაზრდობაში. საქართველოს კომკავშირის სამაზრო, საგუბერნიო და სარაიონო კომიტეტები აქვეყნებენ საპროტესტო მოწოდებებს, რომლებშიც კომკავშირელები გამოთქვამენ თავიანთ გულისწყრომას

და ილაშქრებენ მენშევიკური მთავრობის რეპრესიების წინააღმდეგ.

ყრილობის დარბევის შემდეგ მენშევიკები მთელი სისასტიკით შეუდგნენ ანგარიშის გასწორებას საქართველოს ახალგაზრდობის კომუნისტურ ორგანიზაციებთან მაგრამ მიუხედავად უძნელესი პირობებისა, საქართველოს კომკავშირული ორგანიზაცია, ამჯერად არალეგალურად, უფრო აცხივებულა მუშაობას.

1920 წლის 2 ოქტომბერს მოსკოვში გაიხსნა რუსეთის ახალგაზრდობის კომუნისტური ყრილობის III ყრილობა. ყრილობაზე ისტორიული სიტყვით გამოვიდა ვ. ი. ლენინი. კომუნისტური პარტიისა და საბჭოთა სახელმწიფოს გენიალურმა შემქმნელმა კომკავშირის მოუწოდა გამხდარიყო ახალგაზრდობის ნამდვილი ხელმძღვანელი და ორგანიზატორი, დამკრეპი ჯგუფი, რომელიც კოველგარ მუშაობაში გამოვიდოდა პარტიის დახმარებით, გამოიჩინდა ინიციატივას, თაოსნობას. ვ. ი. ლენინის სიტყვაში ამოწურავი სისრულით და გარკვეულად იყო ჩამოყალიბებული კომკავშირის მოღვაწეობის დიდი პროგრამა. საქართველოს კომკავშირმა თავისი შემდგომი მუშაობა წარმართა ვ. ი. ლენინის მითითებითა და III ყრილობის მიერ მიღებულ დადგენილებათა შესაბამისად.

დიდი ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის სამი წლისთავის აღსანიშნავად საქართველოს კომკავშირის ცენტრალურმა და თბილისის კომიტეტებმა რუსულ ენაზე გამოსცეს ჟურნალი „დიდი ოქტომბრის რევოლუცია“. რედაქციის შემადგენლობის ერთი ნაწილი დაპატიმრებული იქნა, მაგრამ ჟურნალი მაინც გამოვიდა. მისი პირველი ეგზემპლარი გაეგზავნა ვ. ი. ლენინს, რითაც საქართველოს კომკავშირმა კიდევ ერთხელ დააბრკილა, რომ იგი კომუნისტური პარტიის ერთგულია და რუსეთის კომკავშირის განუყოფელი ნაწილი. ჟურნალის გამოსვლის დღეს დაპატიმრებული იქნა კომკავშირის თბილისის კომიტეტის მთლიანი შემადგენლობა, რომელთაგან ი. ოქოვი და გ. კალაშევი საქართველოდან გადაასახლეს.

1920 წლის 20 ნოემბერს თბილისში არალეგალურად შეიკრიბა საქართველოს კომკავშირის II ყრილობა, რომლის მუშაობას საფუძვლად დაედო რუსეთის კომკავშირის III ყრილობის მიერ მიღებული დადგენილებანი. ყრილობის მუშაობას ხელმძღვანელობდა ს. მ. კიროვი, რომელიც მაშინ საქართველოში იმყოფებოდა.

ყრილობის დამთავრების შემდეგ დელეგატები საქართველოს რაიონებში გაეშურნენ და კიდევ უფრო ენერგიულად მოჰქიდეს ხელი ახალგაზრდობის დარბევას მენშევიკური მთავრობის წინააღმდეგ.

1920 წლის შემოდგომაზე საქართველოში ჩამოვიდა II ინტერნაციონალის დელეგაცია, რათა

¹ საქართველოს კომუნისტური ახალგაზრდობის ჟურნალი. № 7, 1920 წ. 9 ოქტომბერი.

² ერ. ასტეცატურივი — საქართველოს კომკავშირის შორეული წარსულიდან, გვ. 163 — 164, 1933 წ.

აქწა უბადრუკი მენშევიური მთავრობის ავტორიტეტი და განეგრძო უსაზღვრესი კამპანია საბჭოთა რუსეთის წინააღმდეგ. საქართველოს კომკავშირელებმა პარტიის მეთაურობით აქტიურად მუშაობა გააჩაღეს II ინტერნაციონალის დელეგაციის საქართველოში ჩამოსვლის მიზნის გამოსაშვარებლად. ბათუმის კომკავშირელები საპროტესტო შეძახილებით შეხედნენ გემიდან კ. კაუცკის ჩამოსვლას. საქართველოს კომკავშირმა გამოაქვეყნა საპროტესტო მოწოდებანი. ერთ-ერთ მთვანში კომკავშირელები შემდეგს აღნიშნავენ: „საქართველო მათ უნდა გახადონ იმ ბაზად, საიდანაც შეებრძოლებიან ბოლშევიზმს, სოციალისტურ რევოლუციას და მის მეთაურს, მეჩირადნეს — საბჭოთა რუსეთს. ისინი გამრგავნა „გამარჯვებულმა“ ანტანტამ, რომ დათვალერონ, თუ როგორ ასრულებენ საქართველოს მმართველები იმპერიალისტების მიერ ნაკარანხე ბრძოლას ბოლშევიზმთან და გამოდგება თუ არა საქართველო საბჭოთა რუსეთთან ბრძოლისათვის. აგრეთვე მათ სურდათ გავგოთ: ღირს თუ არა ევროპის საკუთრების საქართველოში ჩამოსვლა და შეიძლება თუ არა აქედან რაიმეს წაღება“¹.

II ინტერნაციონალის დელეგაციის ჩამოსვლის შემდეგ მენშევიურმა მთავრობამ გადაწყვიტა „მუშათა დელეგაციის“ გაგზავნა საბჭოთა რუსეთსა და ევროპაში. ამ დელეგაციის არჩევის შესახებ მუშებმა მხოლოდ მაშინ გაიგეს, როცა გაზეთში გამოქვეყნდა დელეგატების სია. კომუნისტურმა პარტიამ მაშინვე ამხილა მენშევიური მთავრობის ეს თინი.

კომკავშირის ცენტრალურმა კომიტეტმა მენშევიურ მთავრობას მიმართა „ღია ბარათით“, რომელშიც ნათქვამი იყო, რომ დელეგაცია არჩეულა იქნა მუშების დაუკითხავად, რომ ის არ გამოხატავდა მუშათა კლასის ინტერესებს და წარმოადგენდა საქართველოს მენშევიური მთავრობის მისიას.

1921 წლის იანვრიდან საქართველოს კომუნისტურმა პარტიამ გუბი აიღო გადაწყვეტი ბრძოლისაკენ. საბოლოო ფარტყმის მზადებასთან დაკავშირებით საქართველოს კომკავშირი პირნათლად ასრულებდა საქართველოს კომუნისტური პარტიის მითითებებს, აწყობდა წითელ რაზმებს. წითელ რაზმებში შედიოდნენ კომკავშირელები, მშრომელ ახალგაზრდობა, რომლებიც ინტენსიურ სამხედრო წვრთნას გადიოდნენ. ახალგაზრდობის შეიარაღებული წითელი რაზმები მზად იყვნენ გადამწყვეტი ბრძოლისათვის და პარტიის მოწოდებასა ელოდნენ.

მენშევიურმა მთავრობამ, რომლის დღეებიც

დათვლილი იყო, სასტიკ რეპრესიულ ზომებს მართა კომუნისტური პარტიისა და კომკავშირის წინააღმდეგ. მენშევიური მთავრობის გვარდიელები გაუსაძარილებლად ზეგრედნენ კომუნისტური პარტიისა და კომკავშირის აქტიურ მუშაებს. ხაშურში, მაგალითად, მენშევიებმა დაზერიტეს კომკავშირელები — აბაიძე და ებანიძე.

მენშევიური ტერორის პასუხად საქართველოს კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტი მოუწოდებს საქართველოს კომუნისტური პარტიის ყველა ორგანიზაციას, კომკავშირულ ორგანიზაციას და მშრომელ მასებს ბრძოლისაკენ, მენშევიური მთავრობის წინააღმდეგ შეიარაღებულ აჯანყების დაწყებისაკენ.

1921 წლის 11 თებერვალს საქართველოში აჯანყება დაიწყო. აჯანყების ალი მოედო მთელ საქართველოს: ყაზბეგის, ბორჩალოს, ღუშეთის, გორის, რაჭის, ლეჩხუმის, ზუგდიდის, სენაკის, ოზურგეთის და სხვა რაიონებს, აჭარას, აფხაზეთსა და სამხრეთ ოსეთს.

საქართველოს მუშებსა და გლეხებს დაუყოვნებლივ მიეწველა XI წითელი არმია ორჯონიკიძისა და კიროვის მეთაურობით.

ქართველი ხალხის აჯანყებამ, წითელი არმიის გამოჩენამ საპატიმროს კარი აუღო ათობით და ასობით კომუნისტს, კომკავშირელებს, საბჭოთა ხელისუფლებისათვის მებრძოლ ყველა პარტიისან ადამიანს. პატიმრობიდან განთავისუფლებული იქნენ კომკავშირის ცეკას მუშაკი ვ. იმედაძე, აქტივისტი კომკავშირელები გრ. გაბისონია, ი. ცანავა და სხვ.

თებერვლის ბოლოქარ დღეებში საქართველოს კომკავშირელები, მშრომელებთან ერთად, კომუნისტური პარტიის მეთაურობით აწიარალებდნენ ადგილობრივ ხელისუფლებას, იჭერდნენ მენშევიკთა მიმალულ ოფიცრებს და გმირულად იბრძოდნენ საბჭოთა ხელისუფლებისათვის.

ზონის კომკავშირელების ორი რაზმი, ე. ნადირიშვილისა და მ. ბაბქაძის მეთაურობით, ჩაუსაფრდა მენშევიური მთავრობის გვარდიელებს წმინდა გიორგის ეკლესიის ეზოში და მოლიანად განაიარაბა ისინი; ლეჩხუმში დამჯერელ პარტიანთა რაზმი, რომელთა შორი ჯეკერი იყო კომკავშირელი, თავს დაესხა მენშევიური ჯარის ნაწილს და აიძულა ქუთაისისაკენ დაეხია. ახალგაზრდების რაზმმა ა ჩხეტანის ხელმძღვანელობით განაიარაბა სოფ. ღვირიშისა და ნაქურალეშის (ყაგარის მარა) მენშევიური ხელისუფლება და ა. შ.

საქართველოს მშრომელების მრავალწლიანი თავგანწირული ბრძოლა ბრწყინვალე გამარჯვებით დაიჯერგინდა.

1921 წლის 25 თებერვალს საქართველოს დედაქალაქ თბილისში საბჭოთა ხელისუფლების წითელი დროშა აფრიალდა.

¹ საქართველოს კომუნისტური ახალგაზრდობის ფურცელი, № 7, 1920 წ., 9 ოქტომბერი.

სანდრო ელი-ქაიძე

რევოლუციის რაინდი

იმ ადამიანებს, რომელთა სახეები მარად იელვარებენ კაცობრიობის ისტორიაში, მიეკუთვნება ვ. ი. ლენინის უერთგულესი მოწაფე და თანამებრძოლი სერგო ორჯონიკიძე.

საკმარისი იყო მასთან ერთხელ შეხვედრა და საუბარი, რომ თქვენ გეგრძნოთ მისი შთამაგონებელი მსჯელობის რკინისებური ძალა, ბოლშევიკური პრინციპულობა და მარქსისტულ-ლენინური თეორიის ღრმა ცოდნა, რაც მთავარია, იგი შეიარაღებული იყო მაღალი ტიპის პროფესიონალური რევოლუციონერის თვისებებით.

მაგონდება 1909 წელი.

სწორედ იმ დროს ბედმა მარგუნა საქართველოდან გადაეხვეწილიყავი ბაქოში.

1909 წელს, თითქმის ერთდროულად დაბრუნდნენ გადასახლებიდან ბაქოში ი. ბ. სტალინი და ს. ორჯონიკიძე. მეც ამ დროს მომიხდა ამხანაგ სერგოსთან შეხვედრა და მისი გაცნობა, რაც სამუდამოდ აღიბეჭდა ჩემს მეხსიერებაში.

მაშინ 19 წლისა ვიყავი. ეცხოვრობდი ბალახანაში, ნავთის მრეწველის ასადულაევის სარეწაოების რაიონში ფერშლის, ცნობილი ბოლშევიკის ანდრო დოლიძის ოჯახში და დროგამოშვებით ვმუშაობდი რკინიგზისა და ელექტროსადგურის მუშად.

ერთ საღამოს ანდრო ოთახში შემოუძღვა უცნობ ახალგაზრდას, რომელიც ჩემზე ოთხი-ხუთი წლით უფროსი იქნებოდა. უცნობმა შემოსვლისთანავე ხელი ჩამომართვა და ანდროს შეეკითხა:

— შენი ძმა?

— არა, ცოლის ნათესავა.

— მუშაობ? — შემეკითხა უცნობი.

ჩემს მაგიერ ანდრომ უპასუხა: „მუშაობს და მეგრე როგორ! — ოფელში იწურება. ორ დღეს წაიმუშავებს და ხუთ დღეს ისვენებს“. ხუმრობაზე ხუმრობით ვუპასუხე, — მე რა მიშავს, შენ უნდა იკითხო, ხუთ დღეს შენს ხარჯზე ვიმყოფები-მეთქი.

უცნობს გაეღიმა. ეტყობა გურულთა, მოსწრებულად გიბასუხაო.

იმ ღამეს უცნობი ჩვენთან დარჩა. სამივე ერთ ოთახში დავწექით. მათ საუბარი გააბეს. უცნობი თავის თავგადასავალს მოჰყვა, როგორ წაართვის სო-

ხუმში ფედერალისტებს შეეცარიიდან მიღებული იარაღი, მისი დაპატიმრება, ციხეში შიმშილის გამოცხადება, თავდების ქვეშ განთავისუფლება, საზღვარგარეთ გაქცევა, მისი გასამართლება, გადასახლება და იქიდან გამოქცევა და ბაქოში დაბრუნება.

გათენდა. უცნობი საწოლიდან წამოხტა, სწრაფად ჩაიცვა, ფანჯარაში გადაიხედა, გამოგვემწვიდობა და წავიდა.

ანდროს საყვედურით მიემართე — ახლა მაინც ვიცოდე იმ ამხანაგის ვინაობა-მეთქი.

— პო, მართლა, შენთვის არ გამოცენია, იგი სერგო ორჯონიკიძეა, ჩემი პროფესიის კაცი. ჩემამდე აქ მუშაობდა ფერშლად, იშვიათი ამხანაგია.

1909 წლის შემოდგომაზე, ჩვენი პარტიის დავალებით სერგო ირანში გაემგზავრა, სადაც იგი რევოლუციურ მოძრაობას მოექცა სათავეში. 1910 წელს სერგო ირანიდან დაბრუნდა. შემთხვევა მქონდა შევხვედროდი მას და მომესმინა მისი მოხსენება ირანში რევოლუციის გამარჯვების შესახებ, რის შედეგად აჯანყებულმა ჯალბა სატახტო ქალაქი თეირანი აიღო, შაჰი ჩამოაგდო და სახელმწიფოს მმართველობის პარლამენტარული წესი შემოიღო. მალე ირანის კონტრრევოლუციას მხარი დაუჭირეს რუსეთის და ინგლისის მთავრობებმა და რევოლუციაც დამარცხდა. ამის შემდეგ გავიდა 10 წელი და სერგოს არ შევხვედრივარ. საქართველოში საბჭოთა წყობილების პირობებში 1921 წლიდან 1926 წლამდე მას ხშირად ვხვდებოდი, როგორც ამიერკავკასიის კომუნისტური პარტიის ხელმძღვანელს.

მაგონდება 1921 — 1922 წლები, როცა პროლეტარულ მწერალთა ასოციაციამ მოაწყო ორი ინტერნაციონალური საღამო ფართო შინაარსით; საღამოებს ესწრებოდნენ პარტიისა და მთავრობის ხელმძღვანელები. პირველ საღამოზე სიტყვებით გამოვიდნენ მამია ორახელაშვილი და სერგო ქავთარაძე. ამ საღამოებს ესწრებოდა სერგო ორჯონიკიძე, რომელიც დიდ კმაყოფილებას გამოთქვამდა ასეთი საღამოების მოწყობის გამო.

უნდა აღინიშნოს ამხანაგ სერგოს განსაკუთრებული ყურადღება ხელოვნებისა და, კერძოდ, მწერლობის მიმართ, — როგორც პოლიტგანათლების ლიტერატურისა და ხელოვნების განყოფილების გამგეს ხშირად მიხდებოდა მასთან საუბარი ამ დარგის მაშინდელი მდგომარეობის შესახებ.

1925 წელს გამოქვეყნდა რ. კ. პ. ცეკას დადგენილება მხატვრული ლიტერატურის დარგში პარტიის პოლიტიკის შესახებ.

სერგო ორჯონიკიძე თავის წერილში, რომელიც დაიბეჭდა 1925 წელს ჟურნალ „დროშაში“ სათაურით „ხელოვნებაზე“, წერდა: „აქტიურ მწერლობასთან თანამშრომლობის საკითხი ჩვენში დიდი ხანია გადაჭრილია. საქართველოში ჩვენ მიემართათ ყოველგვარ საშუალებას, რომ უზრუნველყოთ ქართული ეროვნული კულტურა. ჩვენ გავუშლით ფართო გზას ქართულ მწერლობას, თეატრს, მუსიკას, მეცნიერებას, მხატვრობას. მაგრამ თუ ხელოვნება, კულტურა მოინდომებს ემსახუროს ჩვენს საწინააღმდეგო, კონტრრევოლუციურ მიზნებს, მაშინ ჩვენი ბრძოლა დაუშოვავი იქნება“.

1937 წლის თებერვალი მეხად დაეცა ჩვენი ქვეყნის მშრომელთა მილიონებს. ჩვენი სერგო ცოცხალი აღარ გვყავდა.

ჩვენ, მწერალთა ერთმა ჯგუფმა, რომლებიც მოსკოვში მივემგზავრებოდით, სერგოს გარდაცვალება გზაში გავიგეთ. ჩვენ ვგლოვობდით მშობლიური ადამიანის დაკარგვას. ეს გლოვა მწერლებმა ჩვენ-ჩვენს ნაწარმოებებში გამოვხატეთ.

ნოღა ნაჰ მიქა
აქესანდრა ბახვაძე

დენიშური ეროვნული პოლიტიკის ბრწყინვალე გამარჯვება

დიდმა ოქტომბრის სოციალისტურმა რევოლუციამ წარმატებით გადაჭრა უდიდესი საკაცობრიო პრობლემა — მოსპო ადამიანის მიერ ადამიანის ექსპლოატაცია. ამასთან ერთად ოქტომბრის რევოლუციამ გადაჭრა არა ნაკლები მნიშვნელობის საკითხი — ეროვნული საკითხი. პირველად კაცობრიობის ისტორიაში ოქტომბრის რევოლუციამ განახორციელა ერთა თანასწორუფლებიანობა.

მეცნიერული სოციალიზმის ფუძემდებლები კ. მარქსი და ფ. ენგელსი ეროვნული ჩაგვრის მოსპობასა და, საერთოდ, ეროვნული საკითხის გადაჭრას უკავშირებდნენ პროლეტარიატის ბურჟუაზიაზე გამარჯვებას.

პროლეტარული ინტერნაციონალიზმის მარქსისტული თეორია გამოდის იმ ძირითადი დებულებიდან, რომ არ შეიძლება თავისუფალი იყოს ხალხი, რომელიც სხვა ხალხს ჩაგრაეს. მარქსმა და ენგელსმა ინტერნაციონალიზმის ქვაკუთხედად წამოაყენეს ერთა თავისუფალი თვითგაშორების უფლება.

მარქსისა და ენგელსის ძირითადი დებულებებზე დაყრდნობით ლენინმა ახალ ისტორიულ პირობებში, იმპერიალიზმისა და პროლეტარული რევოლუციების ეპოქაში შემოქმედებითად განავითარა მოძღვრება ნაციონალური საკითხის შესახებ და პირველმა მარქსისტული აზროვნების ისტორიაში შეიმუშავა ამ საკითხში კომუნისტური პარტიის პროგრამა და პოლიტიკა.

კომუნისტური პარტია თავიდანვე განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევდა ყველა ეროვნების პროლეტარიატ ინტერნაციონალურ ერთიანობას, რასაც გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭებოდა ცარიზმისა და ბურჟუაზიულ წყო-

ბილების წინააღმდეგ ბრძოლაში. რუსეთის პროლეტარების სოციალური და ეროვნული გათავისუფლებისათვის წარმოებულ ბრძოლასათავეში ედგა რუსი მუშათა კლასი. სხვა ეროვნების მშრომელთა განთავისუფლების საქმეში გადამწყვეტი ფაქტორი იყო არარუს პროლეტარიატ მჭიდრო დარაზმვა რუსი პროლეტარიატის გარშემო.

განსაკუთრებით დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა რუსეთის კომუნისტების ბრძოლას მეორე ინტერნაციონალის ლიდერების წინააღმდეგ ეროვნულ საკითხში. მეორე ინტერნაციონალის პარტიების თვალსაზრისით ეროვნული საკითხი იფარგლებოდა ევროპის „ცივილიზებული“ ერების ბედით; ისინი მხედველობის არედან უშვებდნენ აზიისა და აფრიკის მრავალმილიონიან ხალხებს, რომლებიც განიცდიდნენ ეროვნულ ჩაგვრას ყველაზე მახინჯ ფორმებში. ლენინიზმი მიუთითებდა, რომ შეუძლებელია ეროვნული ჩაგვრის მოსპობა ისე, თუ აფრიკისა და აზიის ხალხები არ იქნებიან განთავისუფლებული. ლენინიზმმა ამხილა მეორე ინტერნაციონალის მიერ „ეროვნული თანასწორუფლებიანობის“ სახეიმო აღიარება და აღნიშნა, რომ ამ უფლების აღიარება იმპერიალიზმის ეპოქაში, როდესაც ერების ერთი ნაწილი ცხოვრობს ერების მეორე ნაწილის ხარჯზე, წარმოადგენს დამონებული ერების აბუჩად ავლებას.

პროლეტარული ინტერნაციონალიზმის პრინციპების დაცვისა და განვითარების საქმეში უდიდესი მნიშვნელობა ჰქონდა კომუნისტური პარტიის ბრძოლას ე. წ. კულტურულ-ნაციონალური ავტონომიის წინააღმდეგ.

კულტურულ-ნაციონალური ავტონომია წარმოადგენდა ბურჟუაზიული ნაციონალიზმის

დახვეწილ. შენიღბულ სახეს იგი ერთმანეთი-საგან სთიშავდა სხვადასხვა ეროვნების პრო-ლეტარებს და ასუსტებდა პროლეტარიატის ინტერნაციონალურ ერთობას.

კულტურულ-ნაციონალურ ავტონომიას ემ-ხრობოდნენ რუსეთში ბუნდულები, კავკასელი მენშევიკები. კომუნისტურმა პარტიამ შეური-გებელი და გადაწყვეტილი ბრძოლა გამოუცხადა ამ პროგრამას, ამხილა მისი ერაყეული, კონტრ-რევოლუციური არსი და აღიკვე პროლეტარუ-ლი ინტერნაციონალიზმის პრინციპები. ავსტ-რადიკ მარქსისტთა ამ ეროვნული პროგრამისა და მის რუსეთის თანამოაზრეთა თეორიების გა-ნადგურების საქმეში უდიდესი მნიშვნელობა ჰქონდა ვ. ი. ლენინის შრომებს—„კულტურულ-ნაციონალური“ ავტონომიის შესახებ“, „რსდმ პარტიის ნაციონალური პროგრამის შესახებ“, „კრიტიკული შენიშვნები ნაციონალურ საკითხ-ზე“, „ერთა თვითგამორკვევის უფლების შესა-ხებ“, ი. ბ. სტალინის შრომას „მარქსიზმი და ნაციონალური საკითხი“.

ლაზკარი ჩასკა რა კულტურულ-ნაციონალუ-რი ავტონომიის ღირსეულობა, კომუნისტურმა პარტიამ ეროვნულ საკითხში წამოაყენა მარქსი-სტული პრინციპი—ერთა თვისუფალი თვით-გამორკვევის უფლება დამოუკიდებელ სახელ-მწიფოს შექმნამდე. ეს პრინციპი მიმართული იყო გაბატონებული ერების ბურჟუაზიული შოვინიზმის წინააღმდეგ და იცავდა დამოკი-დებული და დამონებული ერების სახელმწიფო-ებრივი გამოყოფისა და დამოუკიდებლობის უფლებას.

ერთა თვითგამორკვევის ბოლშევიკურა ლო-ზუნგის არსი მდგომარეობს იმაში, რომ მხო-ლოდ თვითონ ხალხს აქვს უფლება განსაზღვ-როს თავიანთი თვითი თვითი ეოს აქვს უფ-ლება თავისი ცხოვრება მოაწყოს ისე, რო-გორც მას სურს. ვ. ი. ლენინმა წამოაყენა და დასაბუთა კომუნისტური პარტიის ნაციონ-ალური პროგრამის ორი უმნიშვნელოვანესი მოთხოვნა: ერთა თვითგამორკვევის უფლება და პროლეტარიატის ინტერნაციონალური შე-კავშირება. კომუნისტური პარტია ყოველთვის იცავდა და იცავს ერების თანასწორუფლები-ანობას, რომელიც საფუძველს იძლევა დამოკი-ხავს ერთი ერის პრივილეგიას სხვა რომელიმე ერის მიმართ, შეურიგებელ ბრძოლას უცხა-ლდებს დიდშაპრობელური შოვინიზმისა და ბურ-ჟუაზიული ნაციონალიზმის ყოველგვარ გამოვ-ლინებას.

თებერვლის ბურჟუაზიულ-დემოკრატიული რევოლუციის გამაჩვენების შემდეგ კომუნის-ტური პარტია დიდ ყურადღებას აქცევდა ნა-ციონალური საკითხის შემდგომ აღმშენებებს. ვ. ი. ლენინი აღნიშნავდა, რომ პარტიამ უნდა მოითხოვოს დაუყოვნებლივი განხორციელება

გამოყოფის სრული თავისუფლებისა ^{ეროვნული} ^{საქმის} ^{სათვის}, რომლებიც ცარიზმის მიერ ძალით იყ-ვნენ შემოერთებულნი. „რაც უფრო დემოკრ-ტიული იქნება რუსეთის რესპუბლიკა, — წერდა ვ. ი. ლენინი, — რაც უფრო მალე მოეწყობა იგი მუშათა და გლეხთა დეპუტატების საბჭო-ების რესპუბლიკად, მით უფრო ძლიერი იქ-ნება ყველა ერის მშრომელთა მასების ნე-ბაყოფლობითი მისწრაფება ასეთი რეს-პუბლიკისადმი.“

გამოყოფის სრული თავისუფლება, უადრე-სად ფართო ადგილობრივი (და ნაციონალური) ავტონომია, ეროვნული უმცირესობის უფლე-ბათა დედატურად გამომუშავებული გარანტი-ებში — ასეთია რევოლუციური პროლეტარია-ტის პროგრამა“ (ტ. 24, გვ. 67).

პარტიის VII (პარილის) კონფერენციის რე-ზოლუცია ეროვნული საკითხის შესახებ მილი-ანად ითვალისწინებდა ვ. ი. ლენინის სახელ-მძღვანელო დებულებებს. რეზოლუციამ აღ-ნიშნული იყო: აღიარებული იქნას ერთა თვით-გამორკვევის უფლება რუსეთის შემადგენლო-ბაში შემაჯავლი ყველა ერისათვის; პარტია მოითხოვს ფართო საოლქო ავტონომიას, სა-ვალდებულო სახელმწიფო ენის გაუქმებას. რეზოლუცია მთავრდებოდა იმის განსაკუთრე-ბული აღნიშვნით, რომ „მუშათა კლასის ინტე-რესები მოითხოვს რუსეთის ყველა ეროვნების მუშათა გაერთიანების პოლიტიკურ, პროფე-სიულ, კოოპერატიულ-საგანმანათლებლო და სხვა ერთიან პროლეტარულ ორგანიზაციებში. სხვადასხვა ეროვნების მუშათა მხოლოდ ასე-თი გაერთიანება ერთიან ორგანიზაციებში სა-შუალებას აძლევს პროლეტარიატს აწარმოოს ძლიერადი ბრძოლა საერთაშორისო კაპიტა-ლისა და ბურჟუაზიული ნაციონალიზმის წინა-აღმდეგ“ (სკკპ რეზ. და გადაწყვ. ნ. 1, გვ. 438).

• • •

დიდმა ოქტომბრის სოციალისტურმა რევო-ლუციამ განაზოცილა და უზრუნველყო რუ-სეთის ყველა ხალხებისათვის ეროვნული თავი-სუფლება და დამოუკიდებლობა. 1917 წლის 7 ნოემბერს სრულიად რუსეთის საბჭოების მე-ორე ყრილობამ თავის „მიმართებაში მუშებისა, ჯარისკაცებისა და გლეხებისადმი“ აღნიშნა ძალაუფლების გადასვლა საბჭოების ხელში და გამოაცხადა, რომ საბჭოთა ზელისუფლე-ბა უზრუნველყოფს რუსეთის ტერიტორიაზე მცხოვრები ყველა ერისათვის თვითგამორკვე-ვის უფლებას.

1917 წლის 15 ნოემბერს საბჭოთა მთავრო-ბამ დაამტკიცა „რუსეთის ხალხთა უფლებათა დეკლარაცია“, სადაც მოცემული იყო საბჭოთა

მთავრობის პოლიტიკის პრინციპები ეროვნულ საკითხში. დეკლარაციამ აცნობა მთელ მოსოფლიოს, რომ საბჭოთა ხელისუფლების პოლიტიკის საფუძველს ეროვნულ საკითხში წარმოადგენს რუსეთის ხალხების თანასწორობისა და სუვერენობის ცნობა; ერებს ეძლეოდათ თვითგამორკვევის უფლება დამოუკიდებელ სახელმწიფოდ გამოცემამდე; გაუქმდა ყოველგვარი ეროვნული და ერაველ-რელიგიური შეზღუდვანი და პრივილეგიები. დეკლარაცია ამხელდა ცარიზმის მტკიცე პოლიტიკის რუსეთის ხალხების მიმართ; ამხელდა უნდობლობის პოლიტიკას, რასაც მიმართავდა ბურჟუაზიული დროებითი მთავრობა რუსეთში შემავალი ხალხების მიმართ. დეკლარაცია აცხადებდა ურთიერთ ნდობასა და თანასწორუფლებიანობაზე დამყარებულ ერთა მეგობრობას ჩვენს ქვეყანაში.

საბჭოთა ხელისუფლების ეროვნული პოლიტიკის შესანიშნავ გამოხატულებას წარმოადგენს ასევე რსდსრ სახკომსაბჭოს მიერ 1917 წლის დასარტულს გამოქვეყნებული მოწოდება — „რუსეთისა და აღმოსავლეთის ყველა მუსულმან მშრომელს“. საბჭოთა მთავრობა აცნობებდა აღმოსავლეთის ხალხებს უთანასწორო ხელშეკრულების გაუქმებას, ყოველგვარი ჩაგვრისა და ძალადობის პოლიტიკაზე უარის თქმას.

სოციალისტური სახელმწიფოს მტრები ვარაუდობდნენ, რომ კომუნისტური პარტიის ნაციონალური პოლიტიკის განხორციელება გამოიწვედა რუსეთის დაშლას ცალკეულ ნაწილებად, რასაც შედეგად მოყვებოდა საბჭოთა ხელისუფლების ლიკვიდაცია. „გვეუბნებიან, — წერდა ვ. ლენინი, — რუსეთი დაქუცმაცდება, დაიშლება ცალკეულ რესპუბლიკებად, მაგრამ ჩვენ ამის არ უნდა გვეშინოდეს. რამდენიც არ უნდა იყვეს დამოუკიდებელი რესპუბლიკა, ჩვენ ამის არ შეგვეშინდება. ჩვენთვის მნიშვნელოვანია არა ის, თუ სად გადის სახელმწიფო საზღვარი, არამედ ის, რომ შენარჩუნებულ იქნეს ყველა ერის მშრომელთა კავშირი ყოველგვარი ერის ბურჟუაზიასთან საბრძოლველად“ (ტ. 26, გვ. 402).

პარტია დარწმუნებული იყო, რომ სოციალისტური რევოლუციის შემდეგ სოციალური და ნაციონალური ჩაგვრისაგან განთავისუფლებული ხალხები ნებაყოფლობით დაახლოებისა და გაერთიანების გზას დაადგებოდნენ. ეს მართლაც ასე მოხდა.

თუ ცარიზმისა და ბურჟუაზიის ბატონობის პირობებში რუსეთის იმპერიაში შემავალი ხალხები მისწრაფობდნენ ეროვნული განკერძოებისაკენ, ოქტომბრის რევოლუციის პირველი დღეებიდანვე გაძლიერდა ხალხთა გაერთიანების ტენდენცია. ერების ღიბმა ნაწილში, რომლებიც რუსეთის შემადგენლობაში შედი-

ოდნენ, საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ არ მოისურვა საბჭოთა რუსეთისაგან გამოყოფა.

სამოქალაქო ომისა და უცხოეთის სამხედრო ინტერვენციის პერიოდში საბჭოთა მრავალეროვანი სახელმწიფოს მშენებლობა მიმდინარეობდა ურთულეს პირობებში. ცნობილია, რომ ქვეყნის დიდი ნაწილი დაკავებული იყო უცხოელი ინტერვენტებისა და თეთრგვარდიელების მიერ, მაგრამ განთავისუფლებულ ტერიტორიაზე თანდათან იქმნებოდა ახალი საბჭოთა რესპუბლიკები, ხოლო რუსეთის რესპუბლიკაში — ახალი ავტონომიური რესპუბლიკები და ოლქები. შეიქმნა უკრაინის, ბელორუსიის, ლატვიის, ლიტვის, ესტონეთის საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკები. ვ. ლენინი დიდ ყურადღებას აქცევდა რესპუბლიკებს შორის სწორი ურთიერთობის, რომელიც უნდა დაყრდნობოდა პროლეტარული ინტერნაციონალიზმის პრინციპებს. 1919 წელს მიღებულ იქნა დეკრეტი რესპუბლიკების სამხედრო ძალების გაერთიანების შესახებ, მას მოყვა შეთანხმებები ერთიანი სამხედრო სარდალობისა და ტრანსპორტისა და ფოსტა-ტელეგრაფზე ერთიანი მმართველობის შექმნის შესახებ. ამგვარად, სამოქალაქო ომისა და ინტერვენციის პერიოდში განმტკიცდა სამხედრო-პროლეტარული კავშირი საბჭოთა რესპუბლიკებს შორის, რამაც მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა შინაური და გარე კონტრრევოლუციის ლიკვიდაციის საქმეში.

1920-21 წლებში ამიერკავკასიის მშრომელებმა რუსი ხალხის დახმარებით შესძლეს საბჭოთა ხელისუფლების დამყარება თავიანთ ქვეყნებში. საბჭოთა ხელისუფლების გამაგრებით აღდგენილი იქნა ამიერკავკასიის ხალხთა კავშირი რუს ხალხთან, რაც დარღვეული იყო ბურჟუაზიულ-ნაციონალისტურ მთავრობათა „მოღვაწეობის“ შედეგად. ამიერკავკასიის რესპუბლიკებმა შეთანხმება დადეს რსდსრ-თან თანამშრომლობის შესახებ.

ამიერკავკასიაში საბჭოთა ხელისუფლების გამაგრების შემდეგ შექმნილმა მდგომარეობამ დღის წესრიგში დააყენა ამ რესპუბლიკების ეკონომიური, პოლიტიკური და კულტურული თანამშრომლობის საკითხი. ამასთან ერთად უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭებოდა ამიერკავკასიაში ბურჟუაზიული ნაციონალიზმის წინააღმდეგ ბრძოლას, ქართულ, სომხ და აზერბაიჯანულ ეროვნებათა შორის ინტერნაციონალური ერთიანობის აღდგენასა და ამ ხალხებს შორის მეგობრული, ძმური ურთიერთობის დამყარებას. ყველაფერი ეს მოითხოვდა ამიერკავკასიის რესპუბლიკების სახელმწიფოებრივ პოლიტიკურ გაერთიანებას. მართლაც, 1922 წლის 12 მარტს საქართველოს, სომხეთისა და აზერბაიჯანის ცაქის წარმომადგენელთა კონ-

ფერენციაზე შეიქმნა ამიერკავკასიის ფედერაცია.

საბჭოთა ხალხმა კომუნისტური პარტიის ხელმძღვანელობით წარმატებით განახორციელა ჩვენი ქვეყნის ინდუსტრიალიზაცია და სოფლის მეურნეობის კოლექტივიზაცია, ჩამორჩენილი აგრარული ქვეყანა გადაქცია მძლავრ ინდუსტრიულ სოციალისტურ სახელმწიფოდ. ხელმძღვანელობდნენ რა ლენინური ნაციონალური პოლიტიკით, კომუნისტურმა პარტიამ და საბჭოთა ხელისუფლებამ ბრწყინვალედ გადაჭრის რუსეთის ხალხებს შორის ინტერნაციონალური თანამშრომლობის პრობლემა. სოციალისტური ბაზზე შესაძლებელი გახდა წინათ ჩაგრული და დამონებული ხალხების ეკონომიური და კულტურული ჩამორჩენილობის ლიკვიდაცია. განსაკუთრებით დამახასიათებელია ყოფილი რუსეთის იმპერიის განაპირა მხარეების წარმატებები. ცნობილია, მაგალითად, რომ რევოლუციამდე უზბეკეთი ერთ-ერთ ყველაზე ჩამორჩენილ მხარეს წარმოადგენდა. 1913 წელს უზბეკეთში ქვანახშირის საერთოდ არ იღებდნენ, 1955 წელს კი მხოლოდ ანგრენის აუზში აოღრებულ იქნა 2 მილიონ 600 ათასი ტონა ქვანახშირი. ელექტროენერგიის გამოშვება გაიზარდა 1.200-ჯერ. უზბეკეთი აწარმოებს იმდენ ბამბას, რამდენსაც ბრაზილია, პაკისტანი, თურქეთი და ირანი ერთად აღებულო. ელექტროენერგიის წარმოება უზბეკეთში ერთ სულ მოსახლეზე 10-ჯერ მეტია, ვიდრე თურქეთში. 10 ათას მოსახლეზე 81 უმაღლესი განათლებითაა. ეს ორჯერ მეტია, ვიდრე საფრანგეთში, 7-ჯერ მეტი, ვიდრე თურქეთში და 28-ჯერ მეტი, ვიდრე ირანში. რესპუბლიკაში გამოიშვა 162 გაზეთი, ე. ო. გაიცემოდა მეტი, ვიდრე ირანში, პაკისტანსა და ავღანეთში ერთად.

კომუნისტური პარტიის ლენინური ეროვნული პოლიტიკის ზემოქმედებით მაგალითს წარმოადგენს საქართველოს მიღწევები საბჭოთა ხელისუფლების წლებში. ამ წლების მანძილზე საქართველოს მშრომელებმა კომუნისტური პარტიის ხელმძღვანელობით, ჩვენი მრავალეროვნო სამშობლოს ყველა ხალხის ძმური დახმარებით, უდიდეს წარმატებებს მიაღწიეს. თუ საქართველო ოქტომბრის რევოლუციამდე ჩამორჩენილი ტექნიკით აღჭურვილ აგრარულ ქვეყანას წარმოადგენდა, ახლა იგი არის მოწინავე ინდუსტრიული რესპუბლიკა, განვითარებული და მრავალდარგობრივი სოფლის მეურნეობით.

საბჭოთა ხელისუფლების წლებში გაიფურჩქნა და აყვავდა ქართველი ხალხის კულტურა და მეცნიერება. რესპუბლიკაში ახლა 128 სამეცნიერო-საკვლეო დაწესებულება და 19

უმაღლესი სასწავლებელია, მაშინ როცა რევოლუციამდე ოქტომბრის სოციალისტურ რევოლუციამდე საქართველოში არც ერთი ნამდვილად მეცნიერული დაწესებულება და უმაღლესი სასწავლებელი არ იყო. ამჟამად საქართველოში წერაკითხვის უკოდინარობა მთლიანად ლიკვიდირებულია.

მოპოვებულ წარმატებებს ჩვენ უნდა ვემადლოდეთ კომუნისტური პარტიის ბრძნულ ხელმძღვანელობას, ჩვენი მრავალეროვნო სამშობლოს ხალხთა ძმური დახმარებას.

მეექვსე ხუთწლიანი გეგმის ღირებულებებით დიდი ამოცანებია დასახული საქართველოს სახალხო მეურნეობის შემდგომი განვითარებისათვის. ხუთწლიდის განმავლობაში საქართველოს მრეწველობის პროდუქციის გამოშვება უნდა გაიზარდოს 1,6-ჯერ. 1960 წლისათვის ელექტროენერგიის გამოშვება გაიზარდება 1,8-ჯერ. გეგმით გათვალისწინებულია ტყიანობის, გუმბათის I და გუმბათის II, ლაჯანურის, ხორამის 11 ჰიდროელექტროსადგურების მწყობრში ჩადგომა.

ხუთწლიდის მანძილზე საგრძნობლად გაფართოვდა სტალინის სახელობის ამიერკავკასიის მეტალურგიული ქარხანა რუსთავეში, რაც რესპუბლიკას საშუალებას მისცემს გააღიძვოს თუჯის გამოდნობა 1955 წელთან შედარებით 1,6-ჯერ, ხოლო ნავლისა 1,5-ჯერ.

მიმდინარე ხუთწლიდში მთლიანად დამთავრდება ქუთაისის საავტომობილო ქარხნისა და გორის ბამბეულის კომბინატის მეორე რიგის მშენებლობა.

1951 წელთან შედარებით 1960 წელს ქვანახშირის ამოღება გაიზარდება 1,4-ჯერ, მარგანეცის 1,4-ჯერ, ცემენტის 1,3-ჯერ, ბამბეულის ქსოვილების წარმოება 2,8-ჯერ, ტყავის ფესხაცლისა 1,4-ჯერ.

გიგანტური პერსპექტივებია დასახული საქართველოს სოფლის მეურნეობის შემდგომი აღმავლობის დარგში. ხუთწლიდის განმავლობაში უნდა გაშენდეს 17 ათასი ჰექტარი ხეხილის ახალი ბაღები, 15 ათასი ჰექტარი ვენახი, 6 ათასი ჰექტარი ციტრუსოვანი ნარგავები.

საქართველოს სოფლის მეურნეობამ 1960 წელს 1955 წელთან შედარებით უნდა გააღიძვლოს: მარცვლეულის წარმოება 1,3-ჯერ, ხორცისა 1,7-ჯერ, მატყლისა 1,4-ჯერ, აბრეშუმის ქვის პარკისა 1,3-ჯერ, ჩაის მწვანე ფოთლის დამზადება 165 ათას ტონამდე.

საქართველოს მშრომელები კომუნისტური პარტიის ხელმძღვანელობით თავდადებულად იბრძვიან იმისათვის, რათა მეექვსე ხუთწლიანი გეგმით გათვალისწინებული ამოცანები წარმატებით იქნას შესრულებული.

საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის XX ყრილობას და მის გადაწყვეტილებებს

უდიდესი მნიშვნელობა აქვს როგორც ჩვენი ქვეყნის, ისევე მსოფლიო სოციალისტური სისტემის, აგრეთვე კაპიტალისტური ქვეყნების კომუნისტური და მუშათა პარტიების შემდგომი მოღვაწეობის საქმეში.

ცენტრალური კომიტეტის საანგარიშო მოხსენებაში და ყრილობის გადაწყვეტილებებში განსაკუთრებული ადგილი დაეთმო პარტიის ნაციონალურ პოლიტიკას.

ყოველდღიურად სულ უფრო და უფრო იზრდება და მტკიცდება საბჭოთა კავშირის ხალხთა მეგობრობა, რომელიც მრავალეროვანი სოციალისტური სახელმწიფოს საფუძველს წარმოადგენს. XX ყრილობის რეზოლუციაში ცენტრალური კომიტეტის საანგარიშო მოხსენების გამო აღნიშნულია, რომ ყრილობა ერთხმად იწონებს პარტიის პოლიტიკას, მოკავშირე რესპუბლიკების უფლებათა გაფართოებას სამეურნეო და კულტურული მშენებლობის დარგში. ყრილობამ კიდევ ერთხელ გაუსვა ხაზი, რომ კომუნისტური პარტიის ნაციონალური პოლიტიკა გამოდის მარქსისტულ-ლენინური დებულებიდან სოციალიზმის პირობებში ყველა ხალხებისა და ერების ყოველმხრივი განვითარების შესახებ. ყრილობის მიერ მიღებული გადაწყვეტილება მოკავშირე რესპუბლიკების უფლებათა შემდგომი გაფართოების შესახებ ხელს უწყობს და ქმნის საბჭოთა კავშირის ხალხთა მეგობრობის შემდგომი განმტკიცების პირობებს.

საბჭოთა კავშირის გამოცდილებას ეროვნული საკითხის გადაჭრის საქმეში უდიდესი საერთაშორისო მნიშვნელობა აქვს. საბჭოთა მრავალეროვანი სახელმწიფო, რომელიც შექმნილია ხალხთა ურთიერთნდობისა, თანასწორუფლებიანობისა და ნებაყოფლობის საფუძველზე წარმოადგენს შესანიშნავ მგავლითს ყველასათვის.

განსაკუთრებით დიდი მნიშვნელობა ენიჭება

სახალხო დემოკრატიის ქვეყნების თანამშრომლობას საბჭოთა კავშირთან, რომელიც ახორციელებს სოციალიზმიდან კომუნიზმში თანდათანობით გადასვლას. კაპიტალის ბატონობისაგან განთავისუფლებული ხალხები საბჭოთა ქვეყანას უყურებენ, როგორც თავიანთ ერთგულ მეგობარს, ახალი სოციალისტური საზოგადოების მშენებლობის საქმეში. საბჭოთა ხალხს თავის ინტერნაციონალურ მოვალეობად მიაჩნია განახორციელოს თავისი შესაძლებლობის მაქსიმუმში ყველა ქვეყანაში სოციალიზმის გამარჯვებისათვის. საბჭოთა კავშირი ძმურ დახმარებას უწევს სახალხო დემოკრატიის ქვეყნებს და მისი ურთიერთობა ამ ქვეყნებთან დადუნებულია პროლეტარული ინტერნაციონალიზმის დიად პრინციპებზე. საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის პოლიტიკას სოციალიზმის ბანაკის ქვეყნებთან საფუძვლად უდევს: სრული თანასწორუფლებიანობა, ტერიტორიული მთლიანობა, სახელმწიფო დამოუკიდებლობა და სუვერენიტეტის პატივისცემა, ერთმანეთის საშინაო საქმეებში ჩაურევლობა.

საბჭოთა კავშირისა და სახალხო დემოკრატიის ქვეყნებს შორის თანამშრომლობის შემდგომი განმტკიცების საქმეში მნიშვნელოვან როლს თამაშობს წარმოადგენს საბჭოთა მთავრობის 1956 წლის 30 ოქტომბრის დეკლარაცია „საბჭოთა კავშირისა და სხვა სოციალისტურ სახელმწიფოებს შორის მეგობრობისა და თანამშრომლობის განვითარებისა და შემდგომი განმტკიცების საფუძვლების შესახებ“.

ლენინური ნაციონალური პოლიტიკის საფუძველზე ეროვნული საკითხის გადაჭრა საბჭოთა კავშირში და სახალხო დემოკრატიის ქვეყნებში ნათელ მაგალითს უჩვენებს კოლონიებისა და ნახევრადკოლონიების დაჩაგრულ და დამონებულ ხალხებს, რომ მხოლოდ იმპერიალიზმის ბატონობის დამხობის შემდეგ, სოციალიზმის ბაზაზე შესაძლებელია ეროვნული ჩაგვრის მოსპობა და სხვადასხვა ხალხებს შორის სრული თანასწორუფლებიანობის განხორციელება.

მაია ქავთარაძე

რევოლუციური ტრადიციების სათავეებთან

დიდი ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუცია ბრწყინვალე დაგვირგვინება იყო ბრძოლისა, რომელსაც რუსეთის საუკეთესო შეილები მთელი საუკუნის მანძილზე ეწეოდნენ თვითმპყრობელობის წინააღმდეგ. რუსეთის პროლეტარიატი ღირსეული მემკვიდრე გახდა მათი საბრძოლო ტრადიციებისა. ანალიზს უკეთებდა რა რუსული რევოლუციის ისტორიულ კანონზომიერებას, ვ. ი. ლენინი გერცენის ხსოვნისადმი მიძღვნილ წერილში ხაზგასმით აღნიშნავდა ამ მემკვიდრეობითს კავშირს და წერდა — რუსულ რევოლუციაში გარკვევით სამ თაობას ვხედავთ. ესენი იყვნენ: თავდაპირველად დეკაბრისტები და გერცენი, შემდეგ რუსოფილური რევოლუციონერები, ჩერნიშევსკით დაწყებული და დამთავრებული „ნაროდნაია ვოლიას“ გმირებით, და ბოლოს — თვით ხალხის მასების მოძრაობა რევოლუციური პროლეტარიატის მეთაურობით.

ლენინი მრავალ შრომაში ავითარებდა ამ თაღსაზრისს და მაღალ შეფასებას აძლევდა ჩერნიშევსკისა და მის თანამებრძოლთა თავდადებულ მოღვაწეობას, როგორც ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ეტაპს რუსეთის რევოლუციური მოძრაობის ისტორიაში.

რუსი რევოლუციური დემოკრატების მთავარ საბრძოლო ტრიბუნას „სოვრემენნიკი“ წარმოადგენდა. პუშკინის მიერ დაარსებული ეს ჟურნალი უკვე XIX საუკუნის 40-იან წლებში იქცა მოწინავე საზოგადოებრივი აზრის ორგანოდ ძირითადად ბელინსკის ლიტერატურული კრიტიკის მეოხებით. საერთოდ, ლიტერატურული კრიტიკა, უმეტესად ცენზურის პირობებში, რევოლუციურ-დემოკრატიული იდეების პროპაგანდის ყველაზე უფრო მოხერხებული საშუალება იყო.

მატერიალისტური ესთეტიკის პოზიციებიდან რუსი მწერლების შემოქმედების ანალიზის გარდა რევოლუციური დემოკრატები დიდი ინტერესს იჩენდნენ აგრეთვე დასავლეთ ევროპისა, განსაკუთრებით კი ფრანგული ლიტერატურის მიმართ;

საფრანგეთი, როგორც მოწინავე რევოლუციური ტრადიციების ქვეყანა, მისი სოციალური მოვლენები, მისი კულტურა მუდამ იყო რუსული საზოგადოებრიობის ყურადღების ცენტრში. ამიტომ რუსი რევოლუციური დემოკრატებისათვის ფრანგული პროგრესული მწერლობის პროპაგანდა და კრიტიკული შეფასება საბოლოო ჯამში წარმოადგენდა ერთ-ერთ ბასრ იარაღს, მიმართულს მთავარი მიზნისაკენ — გლეხური რევოლუციის მომზადებისაკენ რუსეთში.

ბელინსკის გარდაცვალების შემდეგ „სოვრემენნიკი“, კერძოდ, ლიტერატურულმა კრიტიკამ მის ფურცლებზე მალე დაკარგა „მგზნებარე ბესარიონის“ შეუირვებელი ტონი და ლიბერალურ-აზნაურული ტენდენციების ორგანოდ იქცა. ეს იყო „ბნელი შეიღწევის“ პერიოდი, როდესაც ევროპის 1848 — 1849 წლების რევოლუციებით დამფრთხალი ნიკოლოზ პირველის რეაქცია სასტიკად ახშობდა პროგრესული აზრის ყოველგვარ გამოვლინებას რუსეთში. მაგრამ 50-იანი წლების შუახანებში დაწყებული საზოგადოებრივი აღმავლობა პირველ რიგში სწორედ „სოვრემენნიკს“ დაეძვრა.

1854 წელს კრიტიკულ-ბიბლიოგრაფიულ განყოფილებას სათავეში ჩაუდგა ნ. გ. ჩერნიშევსკი და უკვე ამ ფაქტმა დასაბამი მისცა „სოვრემენნიკის“ უკანასკნელ, აღორძინების პერიოდს. მიუხედავად იმისა, რომ ჟურნალი თანდათანობით დატოვეს ისეთმა მწერლებმა, როგორიც იყვნენ ტურგენევი, ტოლსტოი, ფეტი და გრიგორიენი, რომელთა ლიბერალიზმისათვის მიუღებელი იყო ჩერნიშევსკის რევოლუციური დემოკრატიზმი, „სოვრემენნიკის“ პოპულარობა და საზოგადოებრივი წინა სწრაფად იზრდებოდა.

ჩერნიშევსკის ბრძოლის წარმატებისათვის დრუკინინის ლიბერალური დაჯგუფების წინააღმდეგ გადამწყვეტი მნიშვნელობა ჰქონდა დობროლიტოვის მოსვლას ჟურნალის რედაქციაში 1856 წელს. ჩერნიშევსკისა და დობროლიტო-

ვის გამარჯვებას „სოფრემენიკში“ დიდად შეუწყო ხელი ნეკრასოვმა, რომელმაც დაძლია თავისი მერყეობა რევოლუციურ დემოკრატიზმსა და ლიბერალიზმს შორის და მტკიცედ დადგა პირველის პოზიციებზე.

ყოველივე ამის შედეგად „სოფრემენიკში“ აღდგენილ იქნა ბელისკისდროინდელი მეზბოლო ტრადიციები; ჟურნალი გადიოდა განვითარების ახალ საფეხურზე ასული რევოლუციური დემოკრატიის ტრიბუნად, რომელიც ჩერნიშევსკის, დობროლიუბოვისა და მათი მიმდევრების წერილებში შეუპოვარ ბრძოლას აწარმოებდა არსებულ წყობილებას წინააღმდეგ გლახური რევოლუციის მოსაზრებლად. ამ ბრძოლაში უდიდესი წვლილი შეიტანა სალტიკოვ-შჩედრინის დაუღრმებელმა სატირამ და აგრეთვე უსპენსკის, პომიალოვსკის, კუროჩინის, მიხაილოვის, პლუშჩიევისა და სხვათა მხატვრულმა შემოქმედებამ.

ბელისკის ტრადიციების აღდგენა, კერძოდ, იმაში გამოიხატა, რომ ჩერნიშევსკის და დობროლიუბოვის ნაწერებში ლიტერატურული კრიტიკა კვლავ იქცა რევოლუციური დემოკრატიზმის პროპაგანდის საშუალებად, სოციალური იდეებისათვის ბრძოლის საიმედო იარაღად. პირველსავე წერილებში ლიტერატურისა და ხელოვნების შესახებ ნათლად იყო განსვლტრული ჩერნიშევსკისა და დობროლიუბოვის ესთეტიკა, რომლის საფუძველს მატერიალისტური მსოფლმხედველობა წარმოადგენდა და რომლის ძირითადი ფორმულა იყო — „მშვენიერება არის ცხოვრება“. ჩერნიშევსკისა და დობროლიუბოვის ხელოვნების თეორია წარმოადგენდა აქტიურ სოციალურ ძალას, რომელიც იქითკენ მოუწოდებდა, რომ გამომვლტრული სიმახინჯისა და მშვენიერების დაპირისპირება თვით ცხოვრებაში პირველის დაძლევისა და მეორის გამარჯვებისათვის. ბელისკის მიერ დამკვიდრებული ლიტერატურის მეცნიერული კრიტიკა მათ ნაწერებში კიდევ უფრო მდიდრდება ბასრი პუბლიცისტიკით, რაც მიმათული იყო, უპირველეს ყოვლისა, აზნაურული ესთეტიკური კრიტიკის წინააღმდეგ. ეს უკანასკნელი ფრანგი ფელეტონისტების გავლენის ქვეშ იმყოფებოდა და თავშესაფარს პოულობდა ისეთ ჟურნალებში, როგორიც იყო, მაგალითად, „სინოტეისტა“.

სოციალური მიზანდასახულობის, პრინციპული და ნათელი კრიტიკისათვის ბრძოლაში ჩერნიშევსკი ნიღაბს ხდიდა ფრანგულ ფელეტონურ კრიტიკას, მის უპრინციპობას, არათანმიმდევრობას, მიკიბულ-მოკიბულ და ბუნდოვან მინიშნებებს, რასაც საფუძვლად არ ჰქონდა მტკიცე ესთეტიკური პოზიცია. „გოგონის პერიოდის ნარკვევებში“ ჩერნიშევსკი სასტიკად ამთარაზებდა ფრანგული კრიტიკის ისეთ წამყვან ჟურ-

ნალებს, როგორიც იყო „Revue des Deux Mondes“ და „Revue Contemporaine“. ბილი ოხერისათვის განკუთვნილ დავერდომილთა თავშესაფარს უწოდებდა მათ და საფუძვლიანად გმობდა ცნობილ ფრანგ კრიტიკოსებს ყოველ ჟანენს, სენტ-ბეგს, ფილარეტ შალს, სენტ-რენე ტალიანდისს, ლუი რეზოს და მიმელ შევალისს. ფრანგული კრიტიკის ამგვარ შეფასებას საყვებობი იზიარებდნენ დობროლიუბოვი, პანაევი და „სოფრემენიკის“ სხვა თანამშრომლები. ფრანგული კრიტიკის სისუსტე ჩერნიშევსკის მართებული შეხედულებით ის იყო, რომ მას შიში ჰქონდა არსებულ კანონებსა, ბრმად ემორჩილებოდა მათ, ზოლო იმდროინდელი ფრანგული ლიტერატურა ჩინში მოწყვეტულად და უპერსპექტივოდ მიიჩნეოდა, ეს მაშინ, როდესაც საფრანგეთში ცხოვრობდნენ და შესანიშნავ მხატვრულ ნაწარმოებებს ქმნიდნენ ეორ ზანდი, მერიმე, ბალზაკი, ფლობერი და პიუგო. ფრანგი კრიტიკოსები ვერ აფასებდნენ ამ მწერლებს. დამახასიათებელია, მაგალითად, ის ფაქტი, რომ ერთ-ერთი ყველაზე უფრო ავტორიტეტული კრიტიკოსი გუსტავ პლანში ამ დროს საუკეთესო მწერლებად მიიჩნევდა ოქტავ ფილიეს, აბუს, ანრი მიურეტს და ამედე აშარას, რომელთა შემოქმედებას ლიტერატურის ისტორია ერთობა გაკვირვება იხსენიებს.

ფრანგული ლიტერატურული კრიტიკის გამთარაზებას „სოფრემენიკი“ განაგრძობდა დობროლიუბოვის გარდაცვალებისა და ჩერნიშევსკის დაბრუნების შემდეგაც, ძირითადად სალტიკოვ-შჩედრინის კრიტიკულ-პუბლიცისტურ წერილებში. კერძოდ, მისი სტატია „დრამატურგები — პარაზიტები საფრანგეთში“ იძლევა ფრანგული პუბლიცისტიკისა და კრიტიკის ინტელექტუალური სიღრმისა და მორალური დაცემის მკაფიო სურათს. „სოფრემენიკი“ საფრანგეთის მთავრობის აშკარა და შენიღბულ მსახურებად აცხადებდა ისეთ კრიტიკოსებსა და პუბლიცისტებს, როგორიც იყვნენ ჟიულ ნანინი, ვილმენი, ლა-გრაფილო, ლა-ვერონიერი, გრანვი და-კასანიაკი, სენტ-ბეგი, ნიზარი, პონ-მარტენი და მათ უპრინციპებოდა ოპოზიციური კრიტიკისა და პუბლიცისტიკის რეკლიუს, ტენის, ლევალუას, ლორან-პიშასა და სხვათა სახით, რომელთა მთავარი ღირსება, ჟურნალის ახრით, ის იყო, რომ ისინი ლიტერატურას უყურებდნენ, როგორც ძალას, რომელსაც ძალუქს კეთილი გავლენა მოახდინოს საზოგადოებაზე, პროგრესული მისწრაფებანი ჩაუნერგოს მას.

ფრანგული ლიტერატურული კრიტიკა „სოფრემენიკისათვის“ სპეციალური და სისტემატური განხილვის საგანი არ ყოფილა. მის შესახებ ცალკეულ შენიშვნებს შეიცავდა ის წერილები, რომლებიც მიძღვნილი იყო რუსული ლიტერატურისა და კრიტიკის საკითხებისადმი, ან, უფრო იშვიათად, დასავლეთ ევროპისა და, კერძოდ, საფრან-

გეთის ლიტერატურის, ხელოვნებისა და კულტურის მდგომარეობისადაც. ჩერნიშევსკი, დობროლიუბოვი და მათი მიმდევრები თავიანთ შეხედულებებს ფრანგული ლიტერატურისა და ლიტერატურული კრიტიკის შესახებ გამოთქამდნენ ძირითადად იმ მიზნით, რომ შედარებისა და დაპირისპირების ხერხით უფრო მეტად გაესვით ხაზი რევოლუციურ-დემოკრატიული იდეულობისათვის რუსული სინამდვილისა და რუსული ლიტერატურის ანალიზის დროს, უფრო დასაბუთებული და ქმედითი გაეხადათ იგი სახალხო ინტერესების სამსახურში.

„სოვრემენიკი“ „რეალური“ ესთეტიკის პოზიციებიდან სასტიკად ებრძოდა, უპირველეს ყოვლისა, წმინდა ხელოვნების“ ტრეპაღებებს. სალტიკოვ-შჩედრინმა წმინდა ხელოვნებისა და აბსტრაქტული მშვენიერების მეხოტბეთა მოღვაწეობა ობიექტურად პოლიციის საქმიანობას ამოუყენა გვერდში და ორთავეს მიზანი არსებული „წესრიგის“ დაცვაში დაინახა („სოვრემენიკი“, 1861 წ. № 11). ამავე თვალსაზრისით უცნობმა ავტორმა „თანამედროვე ფრანგული ლიტერატურის ნარკვევი“ („სოვრემენიკი“, 1853 წ., № 9) მკაცრად გააკრიტიკა თეოფილ გოტიე, როგორც გაბატონებული ბურჟუაზიის კლასის ტიპური წარმომადგენელი ლიტერატურაში. ასეთი შეფასება ერთი შეხედვით შეუსაბამოდ მოეჩვენებოდა მკითხველს, რადგანაც გოტიე თვითონვე ამაგებდა ბურჟუებს, ჩაიყვანა კრიტიკებს, როგორც იგი მათ უწოდებდა თავისი რომანის „მალმუზელ მოძენის“ წინასიტყვაობაში. მაგრამ, ჯერ ერთი, როგორც პლენაროვი სამართლიანად შენიშნავდა, ბურჟუაზიული სინამდვილის სიბინძურის, მოწყვლადობისა და ქვედა გრძნობების სამყაროდან გაქცეული და წმინდა ხელოვნებას თავშეფარებული გოტიე არ წარმოადგენდა რაიმე საშიშროებას ბურჟუაზიული საზოგადოებრივი ურთიერთობებისათვის; გარდა ამისა, „სოვრემენიკი“ ასევენიდა, რომ ხელოვნება, თუ იგი ხალხს არ ემსახურება და ხელოვნებისთვისაა, ობიექტურად გაბატონებული კლასის ინტერესებს იცავს.

„სოვრემენიკის“ ავტორები საცხები თვანებდოდნენ ბელინსკის იმ მხრივ, რომ მან რომანტიზმი დაუყო აღრეულ და გვიან პერიოდებად, ამასთან პირველს პროგრესული, ხოლო მეორეს რეაქციული როლი მიანიჭა. მაგრამ ჩერნიშევსკისა და დობროლიუბოვის მოდერნიზმისას, როდესაც რეალიზმი უკვე მძლავრი, გაბატონებული ლიტერატურული მიმართულება იყო რუსეთში აც და დასავლეთ ევროპის ქვეყნებშიც, ისინი მკაცრად, უარყოფითად იყვნენ გაწყვიტონი რომანტიკული სტილის მწერლების მიმართ. ჩერნიშევსკი, მაგალითად, წერდა, რომ დიკენსისა და ედვარდ ზანდის შემდეგ მკითხველი არ შეიძლება დარჩეს ვალტერ სკოტისა ან კუპერის და,

მით უმეტეს, ლამარტინისა და ჰიუგოს მკვლევარი. ჰიუგოს შემოქმედების უარყოფითი შეფასება „სოვრემენიკის“ მიერ იმით აიხსნება, რომ ჩერნიშევსკისა და მის თანამოგალობებს არ აკმაყოფილებდა ჰიუგოს ბურჟუაზიული-ბერალური ტენდენციები, რაც მათ თვალში ბევრად უფრო დაბლა იდგა, ვიდრე, მაგალითად, ბაირონის „მეამბოხე“ რომანტიზმი. რესტავრაციის გარდამავალი პერიოდის რომანტიზმი მათ რეაქციულ-აზნაურულ მიმართულებად მიაჩნდათ და ფიქრობდნენ, რომ მასთან დასაპირისპირებლად საკმაო არ იყო ლიბერალურ-ბურჟუაზიული რომანტიკა. მთის გულისწყრომას იწყებდა ჰიუგოს პათეტიკა, პიკარბოლებსა და კონტრასტების მხატვრული ხერხებიც, ბუნდოვანი ჰუმანიზმი და წვრილბურჟუაზიული დემოკრატიზმიც.

ჩერნიშევსკისა და მისი ბანაკის ასეთი მკვეთრი შეურთხველობა გასაგები იქნება, თუ გავითვალისწინებთ, როგორ ბრძოლას აწარმოებდნენ ისინი რეალიზმის პრინციპებისათვის რუსულ ლიტერატურაში და რა მკიდრად იყო დიკავშირებული ეს ლიტერატურული ბრძოლა მათს თავაწმირულ რევოლუციურ მოღვაწეობასთან. ასევე მკიდრად უკავშირდებდნენ ისინი მწერლის მხატვრული შემოქმედების შეფასებას მის ბიოგრაფიას, მის პიროვნებას, პოლიტიკურ მრწამსსა და მოღვაწეობის ობიექტურ პოლიტიკურ მნიშვნელობას. ამის მაგალითი იძლევა შატობრიანისა და ლამარტინის უკიდურესად უარყოფითი კრიტიკა „სოვრემენიკის“ ფურცლებზე, რასაც საოცრად ემთხვევა მარქსის შენიშვნები ამ მწერალთა შესახებ. ფრანგული რომანტიზმისადაც „სოვრემენიკის“ უარყოფითი დამოკიდებულება მკვეთრად გამოვლინდა აგრეთვე სალტიკოვ-შჩედრინის სტატიაში ალფრედ მიუსეს პოემის „როლას“ გამო.

არანაკლები სიმკაცრით უდგებოდა „სოვრემენიკი“ ფრანკ რეალისტებს, რომელთა მიმართ მომთხოვნელობის იგივე კრიტერიუმები ჰქონდა მომარჯვებული, რაც რუს რეალისტ მწერალთა მიმართ: ცხოვრების ყველაზე უფრო დამახასიათებელი მოვლენებისა და ხასიათების ასახვის თვალს, მწერალი რეალისტი უნდა ყოფილიყო მთავროვნე, სინამდვილის მოვლენათა შემფასებელი, რევოლუციონერი, თავისი ნაწარმოებით ცხოვრების გარდამქმნისათვის მებრძოლი, მასწავლებელი, დადებითი ხასიათის მოქმედების გზის მაჩვენებელი და ხალხის განმანათლებელი. აი, რა პოზიციებიდან განიხილავდა „სოვრემენიკი“ ისეთი მწერლების შემოქმედებას, როგორიც იყვნენ ბალზაკი, ჟორჟ ზანდი, ბერანე და სხვ.

ბალზაკის მიმართ ჩერნიშევსკი ძირითადად ბელინსკის პოზიციებზე იდგა. „გაგოლის პერიოდის ნარკვევებში“ იგი ჩამოთვლის ევროპის იმდროინდელ საუკეთესო მწერლებს, მაგრამ არ

ასახელებს ბალზაკს, ე. ი. ჩერნიშევსკის აზრით, ბალზაკი თავისი შემოქმედების მნიშვნელობით ვერ უტოლდებოდა ყოველ ზანდს, ღიკენსს, თე-
ფორსს, ბერანესს ან პანესს. ამ მწერლების შე-
მოქმედებაში, ჩერნიშევსკის აზრით, მკითხველი
ნათლად ხედავდა კონკრეტულად დასმულ სოცია-
ლურ პრობლემებს და ავტორის აშკარა სიმპა-
თიის სურსისა და ჩაგრულისადმი. აქედან გამომ-
დინარებოდა მათი პროგრესული საზოგადოებ-
რივი მნიშვნელობა. ამავე დროს ჩერნიშევსკი
და მისი მიმდევრები ამ მწერლების შემოქმედე-
ბაში საკმაოდ არ მიიჩნევდნენ ბურჟუაზიულ
საზოგადოების ცალკეულ მხარეების კრიტიკას,
რაკი მითითებული არ იყო გზა სოციალური სა-
მართლანობისაკენ, რევოლუციური ბრძოლის
გზა (ამის გამო საყვედურობდნენ რუსი რევო-
ლუციური დემოკრატები საერთოდ დასავლეთის
რეალისტებს). რაც შეეხება ბალზაკს, მისი რთუ-
ლი, წინააღმდეგობით სავსე შემოქმედება, ლე-
გიტიმიზმისა და არისტოკრატიისადმი სიმპათი-
ის ტენდენცია, თანაც იმის შეგნებით, რომ
არისტოკრატიის საუკუნე წარსულშია, მისი ზიზ-
ლი ფინანსური ბურჟუაზიის აღმავალი კლასი-
სადმი და ხალხის მასების ძალის მიმართ რწმე-
ნის უქონლობა — ეს ყველაფერი, ჩერნიშევს-
კის აზრით, აბნევდა მკითხველს, ე. ი. არ წარმო-
ადგენდა საზოგადოებრივად აქტუალურ ქმედითს
ძალას. ჩერნიშევსკი აღიარებდა ბურჟუაზიული
სინამდვილის კრიტიკის ფაქტს ბალზაკის რომა-
ნებში, მაგრამ ფიქრობდა, რომ ფორმა ამ კრი-
ტიკისა ხელმისაწვდომი არ არის მკითხველთა
მისთვის.

მეორე მხრივ, ბელისკისაგან განსხვავებით,
ჩერნიშევსკიმ თავგამოდებით დაიცვა ბალზაკის
პიროვნება, რომელიც სასტიკი თავდასხმების სა-
განი გახდა თავის სამშობლოში. ჩერნიშევსკი
ბალზაკში ხედავდა ბურჟუაზიული საზოგადოე-
ბის მხსენებელს, რომელიც მის წინააღმდეგობათა
ხლართში გაემა.

ჩერნიშევსკის მიერ ბალზაკის პიროვნების
დაცვას დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა, თუ მოვი-
გონებთ, როგორი დისკრედიტაციის კამპანია გა-
აჩადა ოფიციალურმა ფრანგულმა პრესამ ბალ-
ზაკის წინააღმდეგ განსაკუთრებით მწერლის
საქმიანური პროცესის შემდეგ „Revue de Pa-
ris“-თან. ამ კამპანიის ტონს აძლევდნენ ისეთი
ცნობილი კრიტიკოსები, როგორიც იყვნენ სენტ-
ბევი, ჟიულ ჟანენი და გუსტავ პლანე. პირველი
თავს ესხმოდა ბალზაკს „ქალთა გულის გარყვნი-
სა“ და ეროტიზმისათვის, მეორე გესლიანად ამ-
ცხობდა მას და ზანვადასული ქალებისადმი პა-
თოლოგიურ მიდრეკილებებს სწამებდა ცილად,
მესამეს ბალზაკის დანაშაულად. მიიჩნდა სინამ-
დვილის მანკიერი მხარეების განზრახ გაზვიადე-
ბა. არც ერთი მათგანი არ ცნობდა ბალზაკის
მხატვრულ გენიას. რამდენიმე სუსტი ხმა, რო-

მელიც იმ ხანად ფრანგულ კრიტიკაში მდებარე
ბალზაკის დასაცავად, მართალია, აღიარებდა მის
მალალ შემოქმედებით ნიჭს, მაგრამ ვერ სწედე-
ბოდა ბალზაკის რეალიზმის სიღრმეს, მისი ნა-
წარმოების სოციალურ არსს.

გამონაკლისს წარმოადგენდა იპოლიტ ტენის
მიერ ბალზაკის შემოქმედების სერიოზული ანა-
ლიზი, მაგრამ ნატურალიზმის ესთეტიკის ჩარ-
ჩივებში მისივე ტენი მოთავსდა ბალზაკის კრიტი-
კული რეალიზმის დიდი ძალა, სოციალური წინა-
აღმდეგობის ღრმა გახსნა ბრწყინვალე მხატვრის
მიერ, მისი შემოქმედების ფილოსოფიური მხარე.
ალანინშვიდი, რომ ჩერნიშევსკის გარდა ამ
პერიოდის „სოვრემენნიკი“ ბალზაკი მოიხსენია
„საზღვარგარეთული ცნობების“ უცნობა აე-
ტორმა („სოვრემენნიკი“, 1857, № 11), რო-
მელმაც გენიალური რომანისტი XIX საუკუნის
შუაანდის ფრანგული ლიტერატურის ცენტრა-
ლურ ფიგურად გამოაცხადა. სამწუხაროდ, ეს
შეხედულება „სოვრემენნიკის“ ფურცლებზე
შემდგომ აღარ დასაბუთებულა და არ გაერ-
ცობილა.

სამაგიეროდ ყოველ ზანდის, როგორც სოცია-
ლური რომანის ფუძემდებლის, შემოქმედება
„სოვრემენნიკის“ მხურვალე თანაგრძნობას იწ-
ვევდა. ბელისკის მსგავსად ჩერნიშევსკი, დობ-
როლიუბოვი და სალტიკოვ-შჩედრინი მაღალ
შეფასებას აძლევდნენ ყოველ ზანდის მხატვრულ
პროზას. ჩერნიშევსკი არ ანალიზებდა ყოველ ზან-
დის რომანებში გამოვლენილ სოციალურ-უტო-
პიურ თეორიებს, მათ ზოგადად მიიჩნევდა მწერ-
ლის კეთილშობილურ მისწრაფებად ცხოვრების
გაუმჯობესებისაკენ. ამავე დროს იგი ყურადღე-
ბას აქცევდა ყოველ ზანდის მსოფლმხედველობის
უტოპისტურ შეზღუდულობას, რაც ეკნალტაცი-
აში და გმირების თუ მოვლენების იდეალიზაცი-
აში გლნდებოდა და დაბლა სწევდა მისი რომა-
ნების მხატვრულ ღირებულებას. მაგრამ, ბელი-
სკისაგან განსხვავებით, ყოველ ზანდის შემოქმე-
დების ეს მხარე ჩერნიშევსკის არ მიიჩნდა მხო-
ლოდ უარყოფითად, რამდენადაც ამით ყოველ
ზანდი უპირისპირდება სინამდვილეში გაბატონე-
ბულ „დაწყვილბენებას, სიცივესა და საძაგელ
უსუღღულობას“.

თუ ფრანგულ პროზაში „სოვრემენნიკის“
ყოველ ზანდი მიიჩნდა ყველაზე მოწინავე მწერ-
ლად, პოეზიაში მან ბერანესს მიანიჭა საფრანგე-
თის ეროვნული პოეტის გვირგვინი. ჩერნიშევს-
კისა და დობროლიუბოვის აღფრთოვანება ბე-
რანესის სიმღერებით ლოკალურად აგრძელდება
იმ მაღალ შეფასებას, რომელიც ადრე ბელისკიმ
მისცა ბერანესს. შეიძლება ითქვას, რომ პირვე-
ლად სწორედ რუსმა რევოლუციონერმა დემოკ-
რატებმა აუგეს ბერანესს ბრწყინვალე პოეტის
ძეგლი, რომელსაც გვირგვინი დააჯოლ გაბატონე-

ბულმა რეაქციულმა კრიტიკამ ვერც პოეტის სამშობლოსა და ვერც რუსეთში.

„სოფრემენიკი“ კარგად ესმოდათ, რომ საფრანგეთის დემოკრატიის პოეტის დამკვირვებ რუსულ რეაქციულ და ობიექტურ პრესის მიერ რუსული რევოლუციური დემოკრატიის წინააღმდეგ მოწყობილი ერთობლივი ლაშქრობა იყო.

„სოფრემენიკის“ პოზიციას ბერანეს მიმართ ყველაზე უკეთ გამოხატავდა დობროლიუბოვის სტატია „ბერანეს სიმღერები“ (1858, № 11), სადაც პირველ პლანზე წამოწეულია ფრანგი პოეტის სიყვარული ხალხისადმი, როგორც მისი პოეზიის უკეთესობილოესი საფუძველი. დობროლიუბოვი ამხელდა ბერანეს მავნებელ კრიტიკოსებს, ამასთან თვალს არ ხუჭავდა იმაზე, რომ ბერანეს „არ გამოუმუშავებია თავისი შეხედულებანი თეორეტიკოსის თანმიმდევრულობით და სიმკაცრით“, „იგი, მართლაც, არ ყოფილა არც რესპუბლიკალი, არც რთილისტი, არც ლიბერალი, არც ნაპოლეონის მომხრე...“ მაგრამ „იგი იდგა ყველა მათზე მაღლა, ხალხის სიკეთისადმი თავისი წმინდა, პოეტური სიყვარულის სიმადლზე“. დობროლიუბოვი საყვარელი მართებულად აღნიშნავს: ეს სიყვარული აბსტრაქტია კი არ ყოფილა, არამედ კონკრეტული შეგრძნება იმისა, რომ პოეზია თვითონ ხალხშია. აქედან — ბერანეს პატრიოტიზმი, მისი ტრფილიადა უბრალო ხალხისა და არა არისტოკრატიის, პრემიონის სასულიერო წოდების ან ტლანქი ბურჟუების საფრანგეთისადმი. დობროლიუბოვი შესანიშნავად მიხვდა იმ ევოლუციას, რომელიც ნაპოლეონისადმი ბერანეს დამოკიდებულებამ განიცადა. პირველ ხანებში, — წერს დობროლიუბოვი, — პოეტს აღაფრთოვანებდა ნაპოლეონი, როგორც რევოლუციური არმიის სარდალი, „გენიალური წარმომადგენელი ხალხისა“, რომელიც აღდგა ფეოდალიზმისა და მონარქიზმის წინააღმდეგ. პოეტს იზიარებდა მთელი ერის ენთუზიზმს და ცდებოდა ისევე, როგორც ხალხი, ვიდრე დაინახავდა, რომ იმპერატორმა ნაპოლეონმა ხელყო ხალხის უფლებები, მისი კეთილდღეობა. მაშინ თავისუფლების მტერ იმპერატორის ბერანესმ ზურგი შეაქცია და ბასრი სატირა შეთხზა მის პოლიტიკაზე.

მსგავსი ენთუზიზმით ჩერნიშევსკიც ზნორდ იხსენიებდა ბერანეს, როგორც კემპარიტის ხალხური, ეროვნული, კეთილშობილური, დემოკრატიული პოეზიის სიმბოლოს. დობროლიუბოვისა და ჩერნიშევსკის გვერდით ბერანეს დასაცავად „სოფრემენიკის“ სხვა ავტორებიც გამოდიოდნენ. „სოფრემენიკის“ ყურადღება ვერ მიიპყრო ფლორენსმა, მიუხედავად იმისა, რომ 1856 წელს გამოქვეყნებულმა „მადამ ბოვარიმ“ დიდი აურზაური გამოიწვია საფრანგეთში და მისი ავტორი სამართალშიც კი მისცეს „საზოგადოებრივი ზნე-

ობის შელახვისათვის“. ამ პერიოდის „სოფრემენიკი“ სულ სამჯერ გვხვდება ფლორენსისა და ხელს. ამ უყურადღებობის ახსნა მარტოოდენ ფლორენსის პიროვნებისადმი და მისი ესთეტიკისადმი რუსი რევოლუციური დემოკრატების უპრეკივიზიო დამოკიდებულებით არ იქნებოდა სწორი, რადგან მათ კარგად ესმოდათ მწერლის სუბიექტურ მსოფლმხედველობასა და მისი შემოქმედების ობიექტურ მნიშვნელობას შორის წინააღმდეგობათა შესაძლებლობა; ამ შემთხვევაში, ცხადია, ფლორენსი-რანტი, მისი „სპილის ძელის კოშკის“ იდეალიზმი ვერ გახდებოდა „სოფრემენიკის“ თანაგრძნობის საგანი, მაგრამ ფლორენსის რომანების, განსაკუთრებით „მადამ ბოვარის“ მძაფრი მაშასადამეული ხასიათი, მიმართული ბურჟუაზიული საზოგადოების წინააღმდეგ, არ შეიძლებოდა მხედველობიდან გამოპარვოდა „სოფრემენიკის“ ავტორებს. ერთადერთი შესაძლებელი ახსნა ის იქნება, რომ ფლორენსის მიერ შესანიშნავი მხატვრული სიმართლით დახატული ფრანგული მეშინური გარემო რუს რევოლუციურ დემოკრატებს არ აძლევდა რუსული სინამდვილის მწვევა საკითხების ირგვლივ მსჯელობის მასალას. მიუხედავად ამისა მ. მიხაილოვი „პარიზულ წერილებში“ გაკვირვებით, მაგრამ მაინც აღნიშნავს „მადამ ბოვარის“ მხატვრულ სიმართლეს და ასეთი კრიტიკულ-რეალისტური ლიტერატურის პროგრესულ მნიშვნელობას. ფრანგი მწერლებიდან „სოფრემენიკის“ გაკვირვებით შეიზო აგრეთვე ეყენ სიუს და დიუმა-მამის შემოქმედებს. სიუს შესახებ, ბელნსკის მიერ მოცემული დეტალური კრიტიკის შემდეგ, ყურნალს თავისი არსებობის უკანასკნელ პერიოდში ახალი არაფერი გამოუთქვამს.

რაც შეეხება დიუმას, ჩერნიშევსკი აღიარებდა მის ნიჭიერებას, მაგრამ ასკნიდა, რომ „ეს ნიჭი უცხო დარჩა საუკუნის მისწრაფებებისათვის და ამის შედეგად იყო მისი ნაწარმოებების უსუსრობა“. ადვილი გასაგებია, რომ საუკუნის მისწრაფებებზე ჩერნიშევსკის ხალხის განთავისუფლების სოციალური იდეები მიაჩნდა, მაგრამ, გარდა ამისა, მისი აზრით, დიუმას რომანები მოკლებული იყო ისტორიული სიმართლესაც, რის ნაცვლად მწერალი იძულებული გახდებოდა ეფექტისათვის გაიზნულ დახლართული სიუჟეტის უცნაურ გაფთვარებას. ასეთ შეხედულებას იზიარებდა აგრეთვე „სოფრემენიკი“ სალიტერატურულ-მხედრინი.

1864 — 66 წლები „სოფრემენიკისათვის“ ნელი აღსასრულის წლები იყო და ამ ხანებში არა მარტო ფრანგული ლიტერატურის შესახებ, არამედ თვით რუსული ლიტერატურის საკითხებზეც აღარ იმეჭლებოდა მის ფურცლებზე რევოლუციური დემოკრატიის მებრძოლი სულით გამსჭვალული, მაღალი თეორიული ღირსი წერილები.

პენოი ქაჩახი

მაიაკოვსკი პოეზიის პარტიულობის შესახებ

„Я меряю
по коммуне
стихов сорта“.
მაიაკოვსკი

თანამედროვე მსოფლიოს იდეოლოგიურ და-
პირისპირებასა და ბრძოლაში უკანასკნელი ად-
გილი როლი უკირავს ლიტერატურისა და ხე-
ლოვნების საკითხებს. ჩვენი ლიტერატურისა და
ხელოვნების ბუნების ყალბად წარმოდგენა კო-
მუნისტური იდეოლოგიისა და სოციალისტური
ქვეყნების წინააღმდეგ მებრძოლთა ერთ-ერთი
მთავარი იარაღია. ჩვენი იდეოლოგიური მოწი-
ნააღმდეგენი საქმეს ისე წარმოადგენენ, თით-
ქოს ხელოვნების მუშაკთა მიერ თავიანთი შე-
მოქმედების ჩაყენება მუშათა კლასის, კომუნის-
ტური პარტიის სამსახურში შემოქმედების თავი-
სუფლებების უკანონო და გაუმართლებელ შე-
ზღუდვას იწვევდეს.

ჩვენი ეპოქის უნიკერესი და უდიდესი პოე-
ტის — ვლადიმერ მაიაკოვსკის შემოქმედება
იმის ნიმუშია, რომ ყოველი ნამდვილი ხელოვა-
ნი კომუნისტური საზოგადოებისათვის მებრ-
ძოლთა მიერ კლასობრივი ინტერესებისადმი ხე-
ლოვნების დამორჩილებით კი არ იზღუდება,
არამედ უდიდეს სიმაღლეზე აღის, რადგან

«Коммуна — огромная высота,
Коммуна — глубочайшая глубина».

პოეზია, ხელოვნება თავის ნამდვილ დანიშნუ-
ლებას მაშინ აღწევს, როდესაც უდიდეს საკა-
ცობრივ იდეალებს უდიდეს ადამიანებს და
ეხმარება მათ ამ იდეალების განხორციელებაში.
ასეთ დიდ იდეალთა სამსახურში ჩადგომა შეზ-
ღუდვის კი არა, მალა ასევე მომსახურებელია
ხელოვნისათვის და ამიტომ იყო, რომ ვლ. მა-
იაკოვსკი სიამაყით აცხადებდა:

«Я всю свою
звонкую силу поэта
тебе отдаю,
атакующий класс»...

ვლ. მაიაკოვსკის მძლავრი პოეტური ხმა მთელ

მსოფლიოს გადაწვდა და „ამოძრავებს მილიონ-
გულს“, მან მთელი ხმით უმღერა უდიდეს იდე-
ალებს და შეგნებულად დააღდა გზას, რომელიც
მოითხოვს

«без зависти
и без фамилий
власть
в коммунову стройку
слова кирпичи».

უტენდენციო ხელოვნების მქადაგებელთა წი-
ნააღმდეგ მაიაკოვსკიმ ორგანულად შეითვისა და
თავის შემოქმედებას ქვაკუთხედად დაუდო ვ. ი.
ლენინის დებულება იმის შესახებ, რომ არ შე-
იძლება ცხოვრობდე საზოგადოებაში და იყო
მისგან თავისუფალი, და რომ ამიტომ ყოველი
პარტიის ხელოვანი ვალდებულია თავისი შე-
მოქმედება შეგნებულად დაუკავშიროს პროგ-
რესული კლასის მსოფლგაგებასა და ამოცანებს.
იმ პირობებში, როცა საზოგადოება გათიშულია
მოპირისპირე და მებრძოლ კლასებად, იმ პირო-
ბებში, როდესაც საზოგადოებრივი ცხოვრება ძი-
რეულ გარდაქმნას საჭიროებს და ამ გარდაქმნის-
ათვის კიდევ წარმოებს ბრძოლა, ასეთ პირო-
ბებში შეუძლებელია ხელოვნება სხვაგვარად
შეასრულოს თავისი უდიდესი საზოგადოებრივი
დანიშნულება, თუ არ პროგრესული კლასის
თვალსაზრისზე აშკარა, პირდაპირი და შეგნებუ-
ლი დადგომით. მხოლოდ ამდენად და ამ გზით
შეუძლია ხელოვანს განხორციელოს ხელოვნე-
ბისათვის აუცილებელი „თავისუფლება ფორმი-
სა და შინაარსისა“.

მაგრამ შესრულება იმ ამოცანისა, რომ პოეტი,
ხელოვანი იყოს „ხალხის წინამძღოლი და ამავე
დროს მსახური ხალხის“, რომ „კლასი დააღებ-
დეს პოეტის პირით“, გაცილებით ძნელია, ვიდ-
რე „უტენდენციო პოეტობა“, რომელიც „არც
კაცის გულს, არც გონებას არას არავის“, როდეს-

საქ პოეტი „ჯამბაზივით ამოიღებს უცებ პირი-
დან, როგორც მოპარულს, ისე იოლ თავის
სტრქონებს“ (მაიაკოვსკის გამოთქმები).

გაცილებით ძნელი პოეტს ჰქონდეს მხვილი
„სმენა სინამდვილისადმი“, მწვავედ განიცდიდეს
ხალხის ტკივილს, ღრულად და სწორად პასუ-
ხობდეს სოციალურ დაცევას, ხალხის კეთილ-
დღეობის თვალთ უყურებდეს მოვლენებს და
ამითვე განსაზღვრავდეს მათს ესთეტიკურ შეფა-
სებას. ამით შეფასდება და აქ გამოჩნდება ნამდ-
ვილი დიდი პოეზია. ასეთი ტენდენციური პოე-
ზიის დამცველი და წარმომადგენელი იყო ვლ.
მაიაკოვსკი. „პოეზია იწყება იქ, სადაც ტენდე-
ციაა“, — წერდა ის, და ამას მოსდევს მსუბუქი
იუმორით გამოთხარი შემდეგი სიტყვები: „ჩემი
ზრით, ლექსი: „მე მართლ ვავდივარ შარაზე“...
ეს არის აგიტაცია, რათა ქალიშვილიც სერიზოზ-
დეს პოეტთან ერთად“.

კლასის მესტიყვედ ყოფნისა და ამ გზით პოე-
ზიის საზოგადოებრივი და სახალხო დანიშნულე-
ბის შესრულების ამოცანის სირთულე და სიმძე-
ლე იმდენად კარგად ჰქონდა შეგრძნობილი და
გაცნობიერებული მაიაკოვსკის, რომ იტყოდა
ხოლმე — რევოლუციის პოეტს თავისი ტრაგე-
დია აქვსო.

ავტობიოგრაფიაში — „თვითონ მე“ მაიაკოვს-
კი ივარებს: „რა შემძლია დავუპირისპირო ჩემ-
ზე მოსლავებულ ძეგლის ესთეტიკას? განა რე-
ვოლუცია. არ მოითხოვს სერიოზულ სკოლას?
შევიარე მაშინ ჯერ კიდევ პარტიულ ამხანაგ-
თან — მედვედევთან: მინდა სოციალისტური ხე-
ლოვნება ვაკეთო-მეთქი. სერიოზამ დიდხანს
იყინა: წვრილი ნაწლავი გაქვსო.“

მაინც ვფიქრობ, რომ მან სათანადოდ ვერ შე-
აფასა ჩემი ნაწლავები“.

რევოლუციური, სოციალისტური ხელოვნების
შექმნის სიძნელეებთან ვაკეატური, პარტიული
ბრძოლის, მისთვის თავდადებისა და ამ ბრძო-
ლაში გამარჯვების ნიმუშს წარმოადგენს მაია-
კოვსკის მაღალი პოეზია, უდიდესი მოქალაქეო-
ბრივი პათოსით, ჰუმანიზმით გამსჭვალული მთე-
ლი მისი შემოქმედება.

„ვიდრე მგონებო რითმის ძღვრით
ხარშავენ დიდხანს

სიყვარულისა

და ბუღბუღის წვეს საარაკოს, —

ქუჩა უენო იკრუნჩხება,

მას არ აქვს სიტყვა,

რომ დაიყვიროს,

ილაპარაკოს“ —

ამბობს მაიაკოვსკი და თავის ამოცანას ასე გან-
საზღვრავს: „როგორ შევიტანოთ პოეზიაში სა-
ლაპარაკო ენა და როგორ გამოვიყვანოთ პოეზია
სალაპარაკო ენიდან“. რევოლუციაში ქუჩაში გად-
მოისროლა „Корявый говор миллионов“. ამ
მილიონების გულის თქმის საპასუხოდ გამოი-

ყენო მათივე ენა, მათს სატკივარს წამადრწმუნულს
ნახო, წინ წარუძღვე ამ მილიონებს ახალი
ცხოვრების ასაშენებლად და თან ეს იმგვარად
მოიმოქმედო, რომ პოეზია კი არ დაიყვანო და-
ბალ დონემდე, არამედ ხალხი აიყვანო დიდ პო-
ეზიამდე, პოეზია კი არ ჩაახრჩო ყოველდღიუ-
რობის წუმვეში, არამედ მილიონთა ყოველდღი-
ური ცხოვრების ბნელი კუნჭულები გახაოთ პო-
ეზიის სხივით — ასეთია რევოლუციური პოეტის
მოვალეობა. და ეს მძიმე მოვალეობა იტვირთა
ვლ. მაიაკოვსკიმ.

ყოველდღიურობის წვრილმანებით, ცხოვრე-
ბის სინდრელებით, კლასობრივი ჩაგვრითა და
სოციალური უსამართლობით ჩახშული მაღალი
იდეალების გასაღებებლად, ამ იდეალებისათვის
ბრძოლის ბრწყინვალეების დასანახებლად, აღა-
მთანური არსებობის სიდიადის განსაცდენებე-
ლად და მხნეობის შესამატებლად პოეტმა სიტყ-
ვა უნდა ამოიღოს „ხალხის გულებს“ „არტეზი-
ულ წილიდან“ და არა „გრამატიკული ბრუნვე-
ბის ცარიელ ყუთში“ აფათუროს ხელები. მხო-
ლოდ ამ გზით შეძლებს იგი იყოს ნამდვილი
ცხოვრების შემქმნელი ხალხის მოთაური.

ამ ამოცანის მთელი სისასით შეგნებისა და
შეგრძნობისა პოეტის წინაშე მწვავედ დგება სა-
კითხო მკითხველისა. შეიძლება ითქვას, რომ
ავტორი პოეზიის ისეთი შედეგებისა, როგო-
რიცაა „შარვლიანი დრუბლი“, „ვლადიმერ
ლენინი“ „კარგია“, „საიუბილეო“, „სერგეი
ესენინი“ და სხვ. ვერ იშორებდა ერთ-
გვარ შიშს მკითხველისა, რომელმაც ესე-
საა გამოიღვიძა და სამართლიანი, მშვე-
ნიერი ცხოვრებისათვის იბრძვის და ამ ცხოვ-
რებას აშენებს; რომელმაც ესეაა იგება პოე-
ზიის ნაყოფი; რომელიც დიდი პოეზიის სიმღ-
ლეზე უნდა აიყვანო პოეტური სიტყვიერება. მაი-
აკოვსკი მუდამ მწვავედ განიცდიდა: „ვის წაუ-
კითხავ მე ამას? და საიამაყით იტყოდა: „ვიცი,
რაზე ფიქრობს მკითხველი მასა“. მას ოცნებად
და საბრძოლო ამოცანად დედასა — „წინ გაუს-
წროს ლექსის გაგება ამ დრე არსებულ გაგების
ნორმებს“. მუდამ თვალწინ ედგა საუტუენებრი-
ვი ჩაგვრიდან და უკულტურობიდან სინათლეზე
ამომაჯალი, ახალი ცხოვრების მშენებელი მი-
ლიონები, როგორც მკითხველები მისი პოეზი-
ისა, და მთელ თავის პოეტურ ძალას მათს სამსა-
ხურში აყენებდა.

1930 წლის 25 მარტს, მისი მოღვაწეობის 20
წლისთავისადმი მიძღვნილ საღამოზე წარმოთ-
ქმულ სიტყვაში, როგორც ბევრჯერ სხვა დრო-
საც, მაიაკოვსკი ხაზგასმით ლაპარაკობდა რევო-
ლუციის პოეტის ამ სიძნელეებზე, იმაზე, რომ
აუღიბოროტია ზმირად ძალიან დაბალი დონისაა,
ჯერაც კულტურას მოკლებული და უცოდინე-
რია, ამასთან, პოეტის ამოცანაა სწორედ ამ აუ-
ღიბოროტისათვის წერა, მისი ღონის ამალგება
დიად იდეებამდე. „გაგების სიძნელე და სიძნე-

ლე ისე წერისა, რომ თემა არ დაქვეითდეს, წერა იმ ენით, რომლითაც მასა ლაბარაჲს — აი თანამედროვე მწერლის ძირითადი სიძნელეები“. ყოველდღიურობის გათვალისწინების, ამავე დროს, მასზე ამალგების, მკითხველის დონის, მისი ყოველდღიური მოთხოვნის გათვალისწინებისა და მისი ამალგების სიძნელე გასდევს მიაკოვსკის მთელ შემოქმედებას და არსებითად ამას გულისხმობენ ის მკვლევარები, რომლებიც მკითხველის საკითხს ცენტრალურად მიიჩნევენ მიაკოვსკის პოეზიის განხილვისას. საჭიროა და კიდევ უნდა განვაფიქროთ გემოვნება, ამბობდა ვლ. მიაკოვსკი, განვაფიქროთ გემოვნება ხალხისა, აღზარდოთ მათში ხელოვანნი, ვაზიაროთ ხალხი მშვენიერისა და ამალგებულის დიად ესთეტიკურ იდეალებს, საკაცობრიო იდეალებისათვის, კომუნისტური იდეალებისათვის ბრძოლის რომანტიკასა და სილაშქრს. ამ აზრით ამბობს კრიტიკოსი ვლადიმეროვი, რომ მიაკოვსკი „ისწრაფოდა იმისკენ, რომ ჩამოეყალიბებინა მკითხველის ესთეტიური შეგნება. სწორედ ეს ამოცანა მიაჩნდა მნიშვნელოვანად ვ. ი. ლენინს, როდესაც მიუთითებდა, ხელოვნებამ უნდა აღზარდოს ხალხში მხატვარი“. (ყურ. „Звезда“, 1957, № 4, გვ. 172).

ამასთანაა არსებითად დაკავშირებული ვლ. მიაკოვსკის ორმხრივი ბრძოლა: ერთი მხრივ, „უტენდენციო პოეზიის“ წინააღმდეგ, მეორე მხრივ — პოეზიის გაუფასურების, მისი „პოლიტიზაციის“ დაყენების წინააღმდეგ.

მიაკოვსკი, ერთი მხრივ, „მრისხანე სიცილით“ ანადგურებდა ფუჭ „ლირიკოსებს“, პოეტებს, რომლებიც

«торчат у веков

на выкате»

„და ჰა, პოეტნი

გაწეულნი ცრემლების დენით

ქუჩას გაექცნენ თმაშლილი, აწუხებთ

ღარღი:

ვით ამოვსებოდა სიმღერაში

ამ ორი ბგერით

ქალშვილი

სიყვარული

და ნაშევეშ ვარდი“.

მიაკოვსკი მთელი სიმაკრიტოა და პრინციპულია ლობით იბრძოდა პოეზიის გაუფასურებამდე. ტურის წინააღმდეგ:

«Одного боюсь —

за вас и сам, —

чтоб не обмелели

наши души,

чтоб мы

не возвели

в коммунистический сан

плоскость расщипков

и ерунду частушек».

მეორეს მხრით, მიაკოვსკის მოწინააღმდეგეთა ბანაკში იყვნენ ისინიც, ვისაც პოეზია მიაჩნდა უბრალო გართმევად.

უდიდესი პოეტური შესაძლებლობისა და ღრმად ჰუმანური შინაგანი სამყაროს მქონე მიაკოვსკისათვის არ არსებობდა ის სიძნელე, რაც შეიძლება გადაულახავი აღმოჩნდეს ზოგიერთი მცირე შესაძლებლობის პოეტისათვის — მისთვის ლირიკა, ადამიანის შინაგანი სამყაროს გამოხატვა და ზოგადსაზოგადოებრივის ჩვენება ერთმეორეს არ უპირისპირდება. უდიდესი საზოგადოებრივი პრობლემები, იდეები და იდეალები მიაკოვსკის პოეზიაში გვეძლევა როგორც ღრმა ადამიანური სამყაროს ნაწილი, როგორც მისი სულის მღვლეარება, ლტოლვა, წუხილი, და პოეტი თვითვეა ძირითადი ლირიკული გმირი საყოთარი პოეზიისა.

უდიდესი ლირიკოსი მიაკოვსკი ასე დასცინოდა იმთ, ვისაც რევოლუტური მარში ლირიკულ სამყაროზე გალაშქრებად მიაჩნდა:

«Разнообразны

души наши.

Для боя гром,

для кровати —

шопот.

А у нас

для любви и для боя —

марши.

Извольте

под марш

к любимой шлепаты!»

მაგრამ ცალმხრიობას ვერ ავლევით, თუ აქ ანგარიში არ გავუწიეთ ერთ მდგომარეობას. საქმე ისაა, რომ დიდი, ყოველმხრივი და პარტიული პოეზიისათვის ნამდვილ ბრძოლასა და ახლის ყოველდღიურ ძიებაში დიდი პოეტი როდი იყო დაზღვეული შეცდომებისაგან. ერთი კრიტიკოსის გამოთქმა რომ ეინხაროთ, მაიაკოვსკი ხშირად უთმობდა მოწინააღმდეგეს პოეზიის მწვერვალზე ტერიტორიას და ამის შემდეგ და შედეგად მასთან ბრძოლა უფრო მწვავესა და ძნელ ფორმებს იღებდა. ე. მაიაკოვსკის გიგანტურ პოეტურ ფიგურას დიხავე ვერ გასწვდა ფუტურისმის ნაპეტი, რომელიც მაიაკოვსკის ზრდასთან ერთად თვალსა და ხელს შუა შემოემსხვრათ რუს ფუტურისტებს. მათ შესახებ ამბობდა მაქსიმ გორკი: „არსებობდა რომ ვთქვათ, არავითარი ფუტურისმი არ არსებობს, არის მხოლოდ ვლ. მაიაკოვსკი. პოეტი. დიდი პოეტი“. ამ ეიწრო მიმდინარეობის ნამსხრევებში, სამწუხაროდ, აქა-იქ მაინც შემორჩა მაიაკოვსკის პოეზიის უზარმაზარ ორგანიზმს. ეს თავს იჩენდა, მართალია, არსებითად ბრძოლების ქარცხლში, პექრობისა და დისკუსიების მტვერში, მაგრამ თვით მაიაკოვსკის პოეზია ამ ბრძოლების გარეშე წარმოუდგენელია. და არც ისაა საჭირო — ერთგვარად ბოლოში მოგხადოთ პოეტს, განეწმინდოთ იგი შეცდომებისაგან. პოეტთან იშვიათად თუ ყოფილა ვინმე ამდენ ძიებაში, ხოლო ვინც ეძებს, მართალია, პოეებს კიდევ, მაგრამ ამ ძიებისას შეცდომებიც აუცილებელი თანამგზავია. მაიაკოვსკის პოეზიის მართებულმა სტალინისებურმა შეფასებამ უდიდესი როლი შეასრულა ამ უნიჭიერესი პოეტის ადგილის გარკვევისა და, საერთოდ, ლიტერატურის განვითარების საქმეში, მაგრამ როგორც ყოველ დიდსა და დიდებითს, მასაც ერთგვარი უარყოფითი მოვლენა დაჰყვა თან. როგორც ეს სამართლიანადაა დღეს აღნიშნული, ამ შეფასების შემდეგ დაიწყო მაიაკოვსკი მხოლოდ ამის ძიება, რასაც მიიჩნევდნენ დამადასტურებლად დებულებისა — ჩვენი ეპოქის უდიდესი პოეტი. შეცდომების გვერდის ავლის გზა, რა თქმა უნდა, სწორი არაა და არამც და არამც ხელს არ შეუწყობს მაიაკოვსკის ყოველმხრივსა და მართებულ შეფასებას. მაიაკოვსკის დიად ფიგურას ჩრდილს ვერ მიაყენებს ის ზოგიერთი მცდარი გამოთქმა ძველი კულტურის, კლასიკისა და სხვათა შესახებ, რაშიც ძველი ფუტურისტული შეცდომები ჩანს.

ცხადია, ეს მცდარი აზრები, უწინარეს ყოვლისა, თვით მაიაკოვსკის შემოქმედების ძირითად აზრს ეწინააღმდეგება. ამით კი გასაგებია, რომ ეს შეცდომები თვით მასვე უშლიდა ხელს იმ გი-

განტურ ბრძოლაში, რასაც ეწეოდა პარტიულობის პოეზიისათვის, სოციალიზმისათვის. მაიაკოვსკის ბრძოლას უძნელებდა, ხოლო მის მოწინააღმდეგეებს უადვილებდა, როცა პოეტს პარტიული პოეზიის დამკვიდრება, საშუაო წყობილებისათვის კალმის ხიშტი ბრძოლა წარმოუდგებოდა პოეზიის ფარგლის შესრულებად, უკეთ რომ ვთქვათ, როცა მას ძველი, კლასიკური სილამაზის უვარგისობის აზრი წამოეცდებოდა; როცა იგი ღირიკას — პოეზიის ამ სრულიად კანონიერ ტერიტორიას — ესთეტიზმს დაუთმობდა ხოლმე ზოგიერთი უხეირო გამოთქმით, ამით იმავე ესთეტიზმთან ბრძოლის საქმე გაცილებით რთულდებოდა...

მაგრამ კვლავ ზემო თქმულს. მიუხედავად, კვლავ მოვიგონოთ ის, თუ რა სიძნელეებთან ბრძოლაში უხდებოდა მაიაკოვსკის „სოციალური ხელოვნების კეთება“. შეიძლება ამით ნათელი გახდეს, თუ რატომ იყო, რომ „ყველაზე მაღალი კვალიფიკაციის პოეზიად“ მიაჩნდა: „Нигде — кроме, как в Моссельпроме“. ყოველივე ამის გამართლებად ედერს თავისთავად არამართებული ტენდენციის შემცველი სიტყვები, თქმული უკანასკნელ ნაწარმოებში: „სიმღერას ყელზე ფეხს ვაქერდი დაუნდობელიო“. ამ ნაწარმოებში სურდა თვითონვე, შუამავლების დაუხმარებლად გაეცნო მომავალი თაობებისათვის თავისი პოეზია. ამგვარ შემავალთა მისამართით (არა ყველას, რა თქმა უნდა!) ჰქონდა საფუძველი ეთქვა:

«Между писателем
и читателем
стоят посредники,
и вкус
у посредника
самый средненький.
Этаких
средненьких
из посреднической рати
тыща
и в критиках
и в редакторате».

არის გონებისა და გულის ისეთი ნაკვეთი, სადაც სხვა გზით ვერ შეაღწევ, თუ არა პოეზიითაო, — იტყვოდა მაიაკოვსკი. ამავე დროს მტრის წინააღმდეგ ბრძოლაში, ახლის შექმნის გზაზე გახიზული ბიუროკრატების, მეშინების, ობივატელების აღმოსაფხვრელად კალამი ხიშტს ეტოლება, ფოლადიდან ნაკეთებს. ასეც იყენებდა მას მაიაკოვსკი, ასე შეჰქონდა მას სიბორო, სიცოცხლის სიხარული, მომავლის დიდება, სილამაზე ახლის მშენებელთა გონებისა და გულის

იმ სიღრმეებში, სადაც მხოლოდ პოეზია მიწვდება, ასე ებრძოდა იგი მეშინავს, გაიძევებდა, ბიუროკრატებს, რომლებიც —

«В течение дня
страну наводняя
потопом

ненужной бумажности,
в машину
живот
уложит
и вот —
на дачу
стремится в важности».

ასე დიდად მიაჩნდა მაიაკოვსკის პარტიული და

დიადი პოეზიის ძალა სოციალიზმისათვის და თავისი უდიდესი შესაძლებლობებით ამიტომ იბრძოდა ასე თავგამოდებით „სოციალისტური ხელოვნების კეთებისათვის“. და იმ წუთებში, როცა ზედმეტად მიიჩნია

«перечень взаимных
болей, бед и обид»,

როცა ცხოვრებასთან ანგარიში გასწორებულად ეჩვენა, სინანულად მაინც ის მიჰყვებოდა, თუ სადმე პოეზიაზე ბრძოლა დაუმთავრებელი დარჩა. „Надо бы дураться!..“

ელადიმერ მაიაკოვსკი იყო და დარჩება ჩვენი ეპოქის უნიკიერეს პოეტად. იგი პროგრესისათვის მებრძოლთა პირველ რიგებში დგას, როგორც ცოცხალი ცოცხალთა შორის, მაღლა ამართული პარტიული წიგნაკების ასივე ტომით.

ილია შიქიჯიშვილი დავით ჰაპაპაძე

ნაზროვი ამიერკავკასიის ხალხთა რევოლუციურ ბრძოლაში

ილია ოქტომბრის სოციალისტურ რევოლუციისთან დაკავშირებული საკითხების შესწავლისა და გაშუქების საქმეში საგრძნობი წვლილის შეტანა შეუძლია აკაკი სურგულაძის ვრცელ მონოგრაფიულ გამოკვლევას „ბრძოლა სოციალისტური რევოლუციის გამარჯვებისათვის ამიერკავკასიაში (1917 — 1918 წწ.)“, რომელიც წელს გამოსცა სტალინის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობამ.

წიგნის მთავარი ღირსება ის არის, რომ მასში ბევრი საკითხი ახლებურად, შემოქმედებითად არის დაყენებული და გადაწყვეტილი, ზოგიერთი მნიშვნელოვანი, პრინციპული საკითხი ახალი მასალების საფუძველზეა გაშუქებული, დადგენილი და მეცნიერულად დასაბუთებულია აგრეთვე ზოგიერთი ახალი ფაქტი. ავტორს გამოუყენებია თითქმის ყველა ხელმისაწვდომი ლიტერატურული წყარო, რომლებიც აღებული თემას უკავშირდება. ამ ლიტერატურის მიმოხილვისას წიგნის შესავალში ავტორი სამართლიანად აღნიშნავს, რომ ამიერკავკასიაში სოციალისტური რევოლუციის გამარჯვებისათვის ბრძოლის შესახებ გამოქვეყნებულ ნაშრომებში მცდელობა იყო გაეხსნა იმის მიზეზი, თუ რატომ დაიგვიანა სოციალისტურმა რევოლუციამ ამიერკავკასიაში რუსეთის ცენტრთან შედარებით. ავტორი ამ შეცდომის მიზეზად ასახელებს იმას, რომ მკვლევარები ღრმა ანალიზს არ უკეთებენ სოციალისტური რევოლუციის მომზადების ობიექტურ წინამძღვრებს; იგი ამიერკავკასიაში სოციალისტური რევოლუციის დაგვიანების მიზეზად სწორედ ამ წინამძღვრების შედარებით გვიან მომწიფებას მიიჩნევს.

კიდრე სოციალისტური რევოლუციის გამარჯვებისათვის ბრძოლის პერიოდის პოლიტიკურ მოვლენებს განიხილავდეს, ავტორი ახასიათებს ამიერკავკასიის ეკონომიურ მდგომარეობას პირველი იმპერიალისტური ომისა და თებერვლის ბურჟუაზიულ-დემოკრატიული რევოლუციის პერიოდში. მდლარი ფაქტობრივი მასალის საფუ-

ძველზე იგი გვიჩვენებს, რომ ომის წლებში ამიერკავკასია, ისე როგორც მეფის რუსეთის მთელი იმპერია, გარდუვალი ეკონომიური კატასტროფის წინაშე იდგა. ომის მკაცრ გამოცდას ვერ გაუძლო სახალხო მეურნეობის დაბალმა დონემ. ომმა საე-სებით გამოაშკარავა მეფის რუსეთის ჩამორჩენილობა და ცხადყო, რომ კრიზისიდან გამოსავალი არსებული წყობილების დამხობა და იმპერიალისტური ომის შეწყვეტა უნდა ყოფილიყო.

1917 წლის თებერვლის რევოლუცია კანონზომიერი მოვლენა იყო. ამ რევოლუციის შედეგად დამხობა მეფის ხელისუფლება, მაგრამ ამან ოდნავი-ვლადც ვერ შეასუსტა ქვეყანაში გამწვავებული კრიზისი და კიდევ უფრო გააღრმავა ნგრევა და სიძნელენი, რითაც, თავის მხრივ, ხელი შეუწყო სოციალისტური რევოლუციის მომწიფებას.

ქვეყნის კატასტროფიდან ხსნის რეალური პო-გრაზმა შემუშავებული ჰქონდათ ბოლშევიკებს. ეს პროგრამა ემყარებოდა იმ პრინციპს, რომ მხოლოდ სოციალისტურ რევოლუციას შეეძლო გადაერჩინა მშრომელები დიქტატურისაგან, განუ-კითხავი სოციალური ჩაგვრისაგან.

წიგნში ვრცლად არის აღწერილი ამიერკავკასიის ბოლშევიკური ორგანიზაციების მოღვაწეობა 1917 წლის თებერვლიდან ოქტომბრამდე. სხვა საკითხთა შორის ავტორი განსაკუთრებით განიხილავს ბოლშევიკების ბრძოლას პარტიის რიგების ერთიანობისა და სიმტკიცისათვის, რევოლუციური მოძრაობისადმი კომუნისტური პარტიის განუყოფელი ხელმძღვანელობის ლენინური ტაქტიკის გატარებისათვის.

გ. ბ. ლენინის მითითებათა საფუძველზე ამიერკავკასიის ბოლშევიკებმა ფართოდ გაშალეს რევოლუციური მუშაობა, აყვეს მშრომელი მასე-ბის მობილიზება და სოციალისტური რევოლუციის პოლიტიკური არმიის მომზადება. ამიერკავკასიის ბოლშევიკებმა მტკიცედ დაიცვეს რე-ვოლუციური მოძრაობისადმი ერთი პარტიის — კომუნისტური პარტიის განუყოფელი ხელმძღვანელობა, რაც წარმოადგენდა ბოლშევიკური პარ-

ტიის ტაქტიკის ერთ-ერთ ძირითად მომენტს, თავისებურებას ოქტომბრის მომზადებისა და გატარების პერიოდში. ამის შესახებ მეტყველებენ თბილისის, ერევნისა და ბაქოს რაიონულ პარტიულ ორგანიზაციათა კრებების ოქმები.

წიგნში ვრცლად არის ლაპარაკი ჩვენი პარტიის VI ყრილობის შესახებ (1917 წ. 26 ივლისი — 3 აგვისტო), რომელიც სოციალისტური რევოლუციის მომზადებისათვის ბრძოლის გაარდატეხ პერიოდში შეიკრიბა. ამიერკავკასიის ბოლშევიკური ორგანიზაციებიდან ყრილობაზე მონაწილეობდა 4 დელეგატი.

ყრილობის ისტორიული გადაწყვეტილებანი წარმოადგენდნენ ამიერკავკასიის ბოლშევიკური ორგანიზაციების საბრძოლო პროგრამას, ამიტომ, ბუნებრივია, რომ ყრილობის გადაწყვეტილებათა პარტიულ მასებამდე დაყვანისათვის ამიერკავკასიაში ფართო საავიტაციო-პროპაგანდისტული მუშაობა გაიშალა. გაზეთების „კავკასკი რაბოჩის“, „ბაკინსკი რაბოჩის“, „ბრძოლის“, „ზანდორი კრივის“, „გუმეტის“ ფურცლებზე გამოქვეყნდა ყრილობაზე მიღებული რეზოლუციები, აგრეთვე სტატიები ყრილობის შესახებ.

ამიერკავკასიის ბოლშევიკებმა პარტიის VI ყრილობის გადაწყვეტილებათა საფუძველზე შექმნეს ერთიანი ხელმძღვანელი ცენტრი, შეიმუშავეს ადგილობრივ პირობებთან შეფარებული სამოქმედო პროგრამა. მაგრამ იმ დროს, როდესაც ბოლშევიკები თავიანთ ძალებს იკრებდნენ და მასებს რაზმადნენ, კონტრრევოლუციის როლი ეძიან; ისიც, თავის მხრივ, საბრძოლველად ემზადებოდა, რათა ჩაეხშო რევოლუციური მოძრაობა. ამის ნათელ გამოხატულებას წარმოადგენს აგვისტოს ბოლო რიცხვებში ბურჟუაზიის წაქეზებითა და აშკარა მხარდაჭერით გენერალ კორნილოვის შეიარაღებული გამოსვლა სამხედრო დიქტატურის დასამყარებლად. მაგრამ ბოლშევიკებმა, რომლებიც მარჯვედ სცემდნენ მტერს ყოველი მხრიდან, ჩაშალეს კონტრრევოლუციის რეაქციული ღონისძიებანი, მათ შორის კორნილოვის ავანტურისტული ზრახვებიც. ამიერკავკასიის მშრომელებმა ბოლშევიკების ხელმძღვანელობით მძაფრი გამოსვლებით უპასუხეს კორნილოვის შეთქმულებას, მრავალი გაფიცვა და დემონსტრაცია მოაწყვეს.

ნაშრომში თითქმის ყველაზე დიდი ადგილი აქვს დათმობილი სოციალისტური რევოლუციის მომზადების პერიოდში ამიერკავკასიის მშრომელი მასების ბრძოლის საკითხის გაშუქებას. როდესაც თებერვლის რევოლუციის მამოძაფრებელ ძალებს ეხება, ავტორი აღნიშნავს, რომ თებერვლის ბურჟუაზიულ-დემოკრატიულ რევოლუციას ჰყავდა თავისი პოლიტიკური არმია, რომელიც მიზნად ისახავდა ცარიზმის დაპყრობას. ამ მიზნის განხორციელების შემდეგ მან თავისი შესაძლებლობა ამოაწურა. მაშასადამე, ახალი პოლიტიკური არმიის შექმნისათვის საჭირო იყო ძალთა გადა-

ჯგუფება, დაუღალავი რევოლუციური მუშაობა გამძლეობა მასებთან. იქვე აღნიშნულია, რომ როგორც სოციალისტური რევოლუციით ყველაზე მეტად დაინტერესებული კლასი, პროლეტარიატი უნდა ყოფილიყო პოლიტიკური არმიის პეგმონი, მისი ძირითადი ბირთვი. სოციალისტური რევოლუციით ამავე დროს დაინტერესებული იყო ულარობისა გლეხობა, ამიტომ იგი პროლეტარიატის პირდაპირი მოკავშირე იყო ბურჟუაზიის დამხობისათვის ბრძოლაში. ხოლო კომუნისტური პარტია იყო სოციალისტური რევოლუციის პოლიტიკური არმიის ხელმძღვანელი შტაბი, მამოძრავებელი და მამოძიებელი ძალა, რომელმაც შექმნა და გამოჰყვანა ასეთი პოლიტიკური არმია.

ავტორი მოგვითხრობს ამიერკავკასიაში სოციალისტური რევოლუციის მომზადების პერიოდში მასობრივ მუშაობაზე, კერძოდ, პროფკავშირების მოღვაწეობაზე, იმ წვლილზე, რაც პროფკავშირებმა შეიტანეს სოციალისტური რევოლუციის მომზადებაში. მაგრამ აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ წიგნში რატომღაც არაფერია ნათქვამი ახალგაზრდულ რევოლუციურ ორგანიზაციებზე, რომლებიც იქმნებოდნენ და მნიშვნელოვან როლს ასრულებდნენ პროლეტარული რევოლუციის მომზადების საქმეში.

ავტორი ვრცლად ლაპარაკობს პროლეტარულ მოძრაობაზე ბაქოში, ბოლშევიკური ორგანიზაციების მოღვაწეობაზე. მოთხრობილია ბაქოს პროლეტარიატის 1917 წლის სექტემბრის საყოველთაო გაფიცვის შესახებ და აღნიშნულია, რომ ამიერკავკასიის პროლეტარიატის საბრძოლო აქტიურობის ზრდას დიდად შეუწყო ხელი ბაქოს პროლეტარიატის ორგანიზებულმა გაფიცვამ სექტემბრის ბოლოს და ოქტომბრის დასაწყისში. თბილისის, შათურის, ვითაურის, ალავერდის, ერევნის წარმოების, ნუხის ფაბრიკის მუშები აღტაცებულნი იყვნენ ბაქოს მუშათა შეუპოვრობით.

ვრცლადაა აღწერილი მიწისა და თავისუფლებისათვის ამიერკავკასიის გლეხობის ბრძოლა. ავტორი ახასიათებს თებერვლის რევოლუციის შემდგომი პერიოდის ამიერკავკასიის სოფლის მეურნეობის მდგომარეობას და აღნიშნავს, რომ თებერვლის რევოლუციის შემდეგ ამიერკავკასიის გლეხობის ეკონომიური მდგომარეობა არ გაუმჯობესებულა, მემამულური მიწათმფლობელობა ხელსულებელი დარჩა, აზარბაისთულ გადასახადებს გლეხობის ეკონომიური მდგომარეობა უკიდურესამდე მიჰყავდა. 1918 წლის დასაწყისიდან გლეხობა თითქმის ერთსულვნად აღდგა და ამიერკავკასიის სოფლებს მოედო რევოლუციის ხანძარი.

სარეცენზო წიგნში ნათლად არის ნაჩვენები გლეხთა რევოლუციური ორგანიზაციების მუშაობა და მათდამი კომუნისტური პარტიის დახმარება და ხელმძღვანელობა, ამიერკავკასიის კო-

მუნისტების დაუღალავი ბრძოლა გლეხთა რევოლუციური მოძრაობის პროლეტარულ მოძრაობასთან დაკავშირებისათვის.

პეტროგრადში საბჭოთა ხელისუფლების გამარჯვების შემდეგ ახალი ძალითა და გაქანებით გაჩაღდა მოძრაობა ამიერკავკასიაში. ახალშექმნილი საბჭოთა მთავრობა ვ. ი. ლენინის მეთაურობით განსაკუთრებულ ყურადღებით ეცოდნოდა ამიერკავკასიის საკითხს. 1917 წლის 16 დეკემბერს სახალხო კომისართა საბჭოს სხდომაზე, რომელსაც ვ. ი. ლენინი თავმჯდომარეობდა, განხილულ იქნა კავკასიაში შექმნილი ვითარების საკითხი. მოხსენებით გამოვიდა ყოველგვანათა საქმეების კომისარია ი. ბ. სტალინი. სახალხო კომისართა საბჭომ გაითვალისწინა კავკასიაში შექმნილი მდგომარეობის მთელი სერიოზულობა (აქ მზადდებოდა კონტრრევოლუციური და რევოლუციური ძალების გადაწყვეტი შეჯახება) და დასაბა ღონისძიებანი კავკასიაში კონტრრევოლუციის წინააღმდეგ საბრძოლველად.

სოციალისტური რევოლუციის გამარჯვებამ რუსეთში ამიერკავკასიის შემდგომი კლასების შიში და ძრწოლა გამოიწვია. საბჭოთა ხელისუფლების პირველსავე ღონისძიებებში მათ აღსასრულის მოახლოება იგრძნეს და ძველი მდგომარეობის შესანარჩუნებლად ძალთა მოიხილავდა დაიწყეს. შედგებულ კლასების ინტერესის დაძველად, როგორც ყოველთვის, ამჟამადც გამოვიდნენ ბურჟუაზიული ნაციონალისტური პარტიები — მესხეთელები, დაშნაკები, ფედერალისტები და სხვ.

ამ პარტიებმა ამიერკავკასიაში ბურჟუაზიული დიქტატურის შენება-განმტკიცებას მიჰყვეს ხელი. ამავე დროს, ჩრდილოეთში მომხდარი სოციალისტური რევოლუციითა და მშრომელთა მფლავარებით დაშინებულნი, ისინი მათხერვლად უშვებდნენ ხელს უტოეთის ბურჟუაზიის, იმპერიალისტურ ანტანტას, მთელ თავიანთ იმედებს ამყარებდნენ დაქირავებულ ხიშტებზე. ამიერკავკასიის კონტრრევოლუციურმა კომისარიატმა ჩამოყალიბების დღიდანვე კავშირი დაამყარა ყველა კუთხის კონტრრევოლუციურ ბანდებთან, ჭეყენის კარები გაუღო ხან ერთ, ხან მეორე იმპერიალისტურ სახელმწიფოს და ამიერკავკასია უცხოელ და შინადრ კონტრრევოლუციურებთან ზუღდ, ახალგაზრდა საბჭოთა ხელისუფლების წინააღმდეგ ბრძოლის პლაცდარმად გადაქცეა.

ბოლშევიკები მთელი სიმკაცრით ამხილებდნენ კონტრრევოლუციური პარტიების მიერ ერის ინტერესებით ვაჭრობას, მათს გამცემობას. ამავე დროს ისინი მტკიცედ რაზმავდნენ მშრომელებს კონტრრევოლუციისთან გადაწყვეტი შეტაკებისათვის. სარეცენზიო წიგნში გრცლად არის მოთხრობილი კონტრრევოლუციის წინააღმდეგ ბაქოს პროლეტარიატის გამოვლ ბრძოლებზე 1918 წელს, როცა პროლეტარიატმა ბოლშევი-

კური პარტიის ხელმძღვანელობით უძღვრებო ტორიულ გამარჯვებას მიაღწია. საბჭოთა ხელისუფლებისათვის ბრძოლის ავიანგარდნად დადგა ბაქოს პროლეტარიტი, რომლის არმიამ მაისში უკვე დაიწყო ძლევამოსილი შეტევა ამიერკავკასიაში საბჭოთა ხელისუფლების მოაოვეებისათვის. 1918 წლის თებერვალ-მარტი ავტორის სამართლიანდ მიანნა იმ გარდამტეხ ხანად, როცა ამიერკავკასიაში ღდის წესრიგში დადგა კონტრრევოლუციურ ბანაკთან იარაღით ბრძოლა.

კონტრრევოლუციამ ვანსაკუთრებით შეუტია რევოლუციურ ბაქოს. რეაქტა დიარაზმა აჯანყებულ პროლეტარიატს წინააღმდეგ, მარამ რევოლუციური ძალები ბოლშევიკების მეთაურობით გმირულად უშკლავდებოდნენ რეაქციონერებს და ამარცხებდნენ კიდევ მათ.

ბაქოს კომუნის წინააღმდეგ კონტრრევოლუციის შეტევის სულიანდგმელთა და ორგანიზატორი იყო ამიერკავკასიის სეიმი და ფედერაციული მთავრობა. ეს ორგანოები უშალავდნენ მომსახლეობას თავიანთ ლაშქრობას ბაქოს წინააღმდეგ, რადგან მშრომელ მოსახლეობის სიმართიები ბაქოს კომუნის მხარეზე იყო. როცა შენიღბულად არაფერი გამოვიდა, მაშინ აშკარად გადავიდნენ შეტევაზე ბაქოს წინააღმდეგ. კონტრრევოლუციურმა რაზმებმა ბაქო რკალში მოიმიწყვიდეს. ბაქოს საბჭოთა ხელისუფლების პირისპირ სამი მხრიდან საიერიშო მზადყოფნაში იდგა კონტრრევოლუციის თავითფხამდე შეიარაღებული არმიები.

რევოლუციური თავდაცვის ბაქოს კომიტეტმა პირველ რიგში ყურადღება მიაქცია სიმშვიდის უზრუნველყოფას თვით ქალაქში, მოუწოდა მოსახლეობას დაეკეთა წესრიგი და არ წამოგებულიყვნენ ბურჟუაზიის ანკესზე, აღკვეთა კონტრრევოლუციური პარტიების პროპაგანდა. კომიტეტმა 8 აპრილს გამოაცხადა წითელგარდიული მობოიზაცია. 10 აპრილს მოხდა შეიარაღებული ძალების დაკომპლექტება. ბაქოს პროლეტარიტი ბოლშევიკური პარტიის მეთაურობით აღდგა საბჭოთა ხელისუფლების დასაცავად, მოწინავე მუშები ფრთხილ წავიდნენ. რევოლუციური რაზმები იმარჯვებდნენ, მტერს ზედნიზედ ურტყამდნენ. წითელი არმია აზერბაიჯანის მარებში გაჩაღებული აგრარული რევოლუციის დამხმარე ძალა გახდა. ბაქოს მზრის 39 სოფელში დაწყარდა საბჭოთა ხელისუფლება, საბჭოთა ხელისუფლებისათვის ბრძოლა გამარჯვებით დამთავრდა სალიანის, ყუზბის, ჯევაღის, ლენქორანის მზრებში. 2 მაისს დაღესტანში შეიქმნა საოლქო სამხედრო რევოლუციური კომიტეტი, რომელმაც დაღესტანში საბჭოთა ხელისუფლება გამარჯვებულად გამოაცხადა. ამრიგად, აზერბაიჯანის დიდ ნაწილსა და დაღესტანში საბჭოთა ხელისუფლება დამყარდა. შეიქმნა ბაქოს უზერკანის სახალხო კომისართა საბჭო, სადაც თავმჯდომარედ და საგარეო საქმეთა კომის-

რად დაინიშნა ს. შაუმიანი. მთავრობამ ურყევად იწყო საბჭოთა ხელისუფლების, ლენინის დირექტივების პრაქტიკულად განხორციელებას.

სარეცენზიო ნაშრომი, როგორც წიგნის სათურიდანაც ჩანს, ეხება დიდი ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის შემდეგ ამიერკავკასიის მშრომელი კლასების ბრძოლას საბჭოთა ხელისუფლებისათვის 1918 წლის აპრილამდე, ე. ი. ბაქოში სახალხო კომისართა საბჭოს შექმნამდე, ხოლო შემდეგ ავტორი იძლევა დასკვნებს, რომლებიც უკვე გადმოცემული მასალის განმეორება ანდა თეზისებად ჩამოყალიბება კი არ არის, არამედ მისი გამდიდრებაა.

გვინდა წიგნის ზოგიერთი ისეთი ღირსება აღვნიშნავთ, რომლებიც სარეცენზიო ნაშრომს განასხვავებს ამ თემაზე ადრე დაწერილი სხვა წიგნებისაგან.

უპირველეს ყოვლისა აღსანიშნავია, რომ ა. სურგულაძე ცდილობს მოგვცეს ამიერკავკასიაში სოციალისტური რევოლუციისათვის ბრძოლის პერიოდიზაცია და ამასთან დაკავშირებით გვიჩვენებს ამიერკავკასიაში ბოლშევიკური ორგანიზაციების ტაქტიკურ ხაზს ლენინური სტრატეგიული გეგმის წარმატებით განხორციელებისათვის ბრძოლაში. ავტორი ფიქრობს, რომ ამიერკავკასიაში სოციალისტური რევოლუციის გამარჯვებისათვის ბრძოლა ძირითადად ორ პერიოდად განიყოფება: პირველი პერიოდი არის 1917 წლის აპრილიდან ბაქოს კომუნის დაცემამდე; მეორე პერიოდი არის ბაქოს კომუნის დაცემიდან ამიერკავკასიაში სოციალისტური რევოლუციის გამარჯვებამდე. მიუხედავად იმისა, რომ, შესაძლოა, აღნიშნულ პერიოდიზაციას დაზუსტება დასჭირდეს, ეს მაინც თავის თავად უზარმაზარ მენიერული ნაბიჯია.

აღსანიშნავია, რომ ავტორი არ ცდილობს შეაღამაზოს ისტორიული ფაქტები, რასაც ადრე ადგილი ჰქონდა ჩვენს ისტორიულ ლიტერატურ-

რაში. ა. სურგულაძე საარქივო მასალებზე გულდასმით შესწავლის საფუძველზე ობიექტურად უჩვენებს აღნიშნული პერიოდის მოვლენათა მსვლელობას.

სარეცენზიო წიგნი პირველი ნაშრომია, რომელიც შეეხება მთელი ამიერკავკასიის ხალხთა რევოლუციურ მოძრაობას გარკვეულ პერიოდში. ამასთან სხვა ნაშრომებს არ ჰქონდათ წამოღვარებული ეკონომიური მიმოხილვები, ეს გარემოება, ცხადია, წიგნს უფრო მეტ მოთხოვნებს უყენებს, მაგრამ, ვფიქრობთ, ავტორმა თავისი ამოცანა კარგად დაძლია.

ნაშრომში გვხვდებით ზოგიერთ საღო დებულებას, დასახევე გამოთქმებს, წინააღმდეგობას. ჩვენ მივუთითებთ მხოლოდ ზოგიერთზე. ჩვენი აზრით, III და IV თავები ერთმანეთისაგან ხელგანუხრად არის გამოყოფილი. III თავი — „ამიერკავკასიის ბოლშევიკური ორგანიზაციები 1917 წლის თებერვლიდან ოქტომბრამდე“ თითქმის იმავე პერიოდს ეხება, რასაც IV თავი — „ამიერკავკასიის მშრომელი მასების ბრძოლა სოციალისტური რევოლუციის მომზადების პერიოდში“. როგორც თვით ავტორის მიერ მოცემული ზემოაღნიშნული პერიოდიზაციიდან ჩანს, ამიერკავკასიის მშრომელების ბრძოლა სოციალისტური რევოლუციის მომზადების პერიოდში იწყება 1917 წლის აპრილიდან. ავტორს, ცხადია, მხედველობაში აქვს ლენინის აპრილის თეზისების გამოხატვა. გარდა ამისა, აღნიშნულ თავებში გვხვდება ზოგიერთი საკითხის განმეორება. წიგნში ზოგიერთი მოვლენა მხოლოდ ფიქსირებულია უკომენტაროდ და არ არის გაანალიზებული. ზოგან ლაპარაკია რომელიმე მოვლენაზე, თარიღი კი მხედველობიდან გამორჩენილია.

მაგრამ საბოლოოდ წიგნის ნაკლოვანებანი დიდებით მხარეებთან შედარებით უმნიშვნელოა. აკაკი სურგულაძის ნაშრომი ჩვენი ისტორიული ლიტერატურის კარგი შენაძენია.

ნიკოლოზ ქიქიშვილი

ქართველ ფიზიოლოგთა თაოსნობით

შარშანწინ ქართველმა სამეცნიერო საზოგადოებრიობამ ზეიმით აღნიშნა საქართველოში ფიზიოლოგიურ დისციპლინათა ფუძემდებლის ივანე ბერიტაშვილის დაბადებიდან 70 წელი. ამ დღეს იუბილარის მრავალრიცხოვანმა მოწაფეებმა და პატივისცემელებმა მადლიერებით მოიგონეს ის დიდი ამაგი, რომელიც მსოფლიო მეცნიერებას დასდო ქართული მეცნიერული კულტურის განვითარების საქმეს. მათ მოიგონეს ის ბარდითა და ღორღით დაფარული მძიმე გზა, რომელიც შეუპოვრად განეწო ამ სხივმოსილმა მეცნიერმა. ამ დღეს გულწრფელი მოლოცვები ჰოდოდა კიდით კიდედან და თვალნათლივ გამოჩნდა, თუ როგორც დიდი დაღწეული ივანე ბერიტაშვილისა, რომლის სახელიც ესოდენ შორს გაეარქნა.

საიუბილეო თარიღთან დაკავშირებით გადამწედა სპეციალური კრებულის გამოცემა, რომელიც იუბილარს მიეძღვნებოდა და რომელშიც თავმოყრილი იქნებოდა მსოფლიოს სხვადასხვა კუთხეში მომუშავე გამოჩენილ მეცნიერთა შრომები ნერვული სისტემისა და კუნთის ფიზიოლოგიაში, — იმ დარგში, რომელშიც განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ივანე ბერიტაშვილის ღვაწლი. ამ საქმისთვის თავის მოხმა მეცნიერებმა ფიზიოლოგიის ინსტიტუტმა იკისრა. ინსტიტუტის დირექტორმა, პროფესორმა სერგი ნარეკაშვილმა, ეს განზრახვა აცნობა თუ არა სხვადასხვა ქვეყნის ფიზიოლოგებს, ინსტიტუტის ფოსტას დღითი დღე ემატებოდა ახალ და ახალ ნაშრომთა ხელნაწერები. გამოხდა ხანი და დღეს უკვე ვიხილეთ შრომათა შესანიშნავი, სექტანინიანი კრებული, რომელიც საქართველოს მეცნიერებთა აკადემიამ დასტავა და რომლის სათაურია: „ნერვულ და კუნთოვან სისტემათა თანამედროვე ფიზიოლოგიის პრობლემები“. პირველ ყოვლისა, ყურადღებას იქცევს კრებულის შესანიშნავი გარეგნული მხარე: ლამაზი ყდა, საუკეთესო ქაღალდი, საუკეთესოდ დამზადებული კლიშეები, მაღალბარისხოვანი ნაბეჭდი.

მცირე რამ სტატისტიკური ცნობა: კრებულში მოთავსებულია საბჭოთა კავშირის სხვადასხვა კუთხიდან (გარდა საქართველოსი) წარმოგზავნილი 31 ავტორის ნაშრომი, საქართველოდან 14 ავტორია წარმოდგენილი, ხოლო უცხოეთიდან — 25 ავტორი. ნაშრომთაგან უმეტესი რიცხვი ცენტრალური ნერვული სისტემის ფიზიოლოგიის თანამედროვე პრობლემების უახლეს ექსპერიმენტულ გამოკვლევათა შედეგებს შეიცავს. კრებულში საკმაოდ დიდი ადგილი აქვს დათმობილი იმ შრომებსაც, რომლებიც მიძღვნილია პირობითი რეფლექსური მოქმედების სხვადასხვა რთული საკითხის გამოკვლევებისადმი. დასასრულ, კრებულში წარმოდგენილია პერიფერიულ ნერვთა და კუნთთა, აგრეთვე ფიზიოლოგიის სხვადასხვა საკითხის ახლებურად, თანამედროვე სრულყოფილი მეთოდებით გამოკვლევათა შედეგები.

კრებულში წარმოდგენილ ნაშრომთა დიდი უმეტესობა სახელმწიფოებრივ, ფიზიოლოგთა შორის კარგად ცნობილ ავტორებს ეკუთვნის. ასე, მაგალითად, აქ გვხვდება ისეთი საბჭოთა მეცნიერები, როგორიც არიან: უზუტცის პათოფიზიოლოგი ვლადიმერ ვორონინი (თბილისი), ფიზიოლოგები—დ. ვორონცოვი (კიევი), გ. გერშუნი (ლენინგრადი), ა. კოვანი (როსტოვი), მ. ლივანოვი (მოსკოვი), კ. აბულაძე (ლენინგრადი), ლინა შტერნი (მოსკოვი), ე. ბაბსკი (მოსკოვი), პ. კუპალოვი (ლენინგრადი), ლ. ვასილიევი (ლენინგრადი), ბიოქიმიკოსი პ. ქოქოთიანი (თბილისი) და მრავალი სხვა. სახალხო-დემოკრატიული რესპუბლიკებიდან ნაშრომები გამოგზავნეს ი. კონორსკიმ (პოლონეთი), ე. ერნსტმა, კ. ლოშაკმა, ე. გრაშტინამ და სხვებმა (უნგრეთი). უცხოეთიდან აღსანიშნავია ისეთი მეცნიერები, როგორცაა ჩეხნი საუკუნის უღადესი ნეიროფიზიოლოგი ე. დ. ელრაინი (ნინგლისი), ფ. ბრემერი (ბელგია), ფინელი რაგნარ გრანტი (შვედია), ჩინელი პ. ჩანგი (აშშ), ჯ. მორუცი (იტალია), ჯადსონ პერიკი (აშშ), ი. ტენ-

კატე (პოლანდია), პ. გრუნდფესტი (აშშ), მ. მონიე (შვეიცარია), პ. მეგუნი (კალიფორნია), გერმანელი პ. ვინტერსტინი (თურქეთი), ტ. ვაკაბაიში (იაპონია) და სხვანი.

როგორც აღენიშნეთ, ნაშრომათა კრებულს ეწოდება „ნერვულ და კუნთოვან სისტემათა თანამედროვე ფიზიოლოგიის პრობლემები“. ეს სათაური, რომელიც ერთი შეხედვით კაცს იქნებ პრეტენციოზულადც მიეჩნეოდა, სავსებით ამართლებს სახელწოდებას. ამ მხრით განსაკუთრებით საგულისხმოა კრებულის პირველი კარი, სადაც თავმოყრილია ცენტრალური ნერვული სისტემის სხვადასხვა განყოფილების მოქმედების შესწავლის შედეგები თანამედროვე კვლევის მეთოდთა გამოყენებით. პირველ ყოვლისა აღვნიშნავ იმ მონაცემებს, რომლებიც მიღებულია თავის ტვინში აღმოცენებული ელექტრული ეფექტების აღრიცხვით. ამ ეფექტების აღრიცხვას ჯერ კიდევ წარსული საუკუნის ღვაწლმოსილი მეცნიერები აწარმოებდნენ, მაგრამ იმას, რაც დღეს კეთდება ამ დარგში, ისინი თავიანთი მდიდარი მეცნიერული ფაქტებითაც კი ვერ წარმოიდგენდნენ. სახელდობრ, დღეს შესაძლებელი ხდება არა მარტო ტვინის ამა თუ იმ ნაწილის მოქმედების აღრიცხვა თანამედროვე ზუსტი აპარატურის საშუალებით, არამედ იმ უმცირესი ეფექტების შესწავლაც, რომელიც თვალთ უჩინარი ნერვული უჯრედისა და მისი ნაწილებისთვის არის დამახასიათებელი. ამ „მიკრო-ეფექტების“ აღრიცხვა და ანალიზი შესაძლებლობას აძლევს მეცნიერს მიუახლოვდეს იმ რთულ კანონზომიერებათა ამოხსნას, რაც ტვინის მოქმედებას უდევს საუფუძლოდ. გასაგებია ამის გამო, რომ თავისა და ზურგის ტვინის, ანუ სხვათადაც, ცენტრალური ნერვული სისტემის სხვადასხვა განყოფილების მოქმედების გამოკვლევაში ელექტროფიზიოლოგიას — ცოცხალ ქსოვილებში აღმოცენებული ელექტრული მოვლენების შემსწავლელ დისციპლინას — დღეს განსაკუთრებული მნიშვნელობა მიენიჭება.

ცენტრალური ნერვული სისტემის უმაღლესი განყოფილების, თავის ტვინის ქერქის ელექტროფიზიოლოგიაში მკვლევართა ყურადღებას იპყრობს ის თავისებური კონფიგურაციის ელექტრული ეფექტები, რომლებიც ქერქის განსაზღვრულ მიდამოებში აღმოცენდება ამა თუ იმ შეგარდების ორგანოს (თვალი, ყური, კანი) გაღიზიანების საპასუხოდ. ამ საპასუხო ეფექტების შესწავლას, რომელიც ლიტერატურაში ცნობილია „პირველადი პასუხების“ სახელწოდებით, უკანასკნელ წლებში მრავალი გამოკვლევა მიმდევნა. ი. ბერიტაშვილისაგან მიმდევარი კრებულშიც ამ საკითხზე რამდენიმე მნიშვნელოვანი ნაშრომაა დასტაბულები. ერთი მხრით აღწერილია პირველადი პასუხების ხასიათი ადამიანის თავის ტვინში (მონიე—ეენფიდას; გერშუნი—ლენინგარდიანი), მეორე მხრით ის დამახასიათებელი

ელი ცვლილებები, რომლებსაც განიცდის მნიშვნელოვანი პასუხები ცხოველთა თავის ტვინში სხვადასხვა ზეგავლენის შედეგად (თბილისელი როიტბაჟის ნაშრომი). პრემერის (ბრუსელის) და ნარიკაშვილის (თბილისი) ნაშრომებში განხილულია ფიზიკური მნიშვნელოვანი საკითხი, თუ როგორ გავლენას ახდენს პირველადი პასუხების გამოვლენაზე ერთდროულად ორი სხვადასხვა ხასიათის გაღიზიანება. თავის ტვინის ქერქში აღმოცენებული ელექტრული მოქმედების სხვადასხვა გამოვლინების შესწავლისადმი მიძღვნილი კრებულში წარმოდგენილი მრავალი ნაშრომი (ედრანი — კემბრაინი; გრაშტაინი, ლიმაკი, საზო და ვერბი — ჰეი; მოცინი — დენბრომეტროვსკი; ტენ-კატე — ამსტერდამი; ძიძიშვილი — თბილისი). საგულისხმოა მოსკოველი ლივინოვის სტატია, რომელშიც მოცემულია ახალი ხელსაწყო — ელექტრონეცეფალოსკოპის აღწერა, რაც საშუალებას იძლევა შევისწავლოთ ელექტრული მოქმედების სუბათი ერთდროულად თავის ტვინის 50 სხვადასხვა წერტილში.

ი. ბერიტაშვილი იყო ერთ-ერთი პირველთაგანი, რომელმაც გამოთქვა მოსაზრება, რომ ნერვული ერთეულის, ე. წ. ნეირონის სხვადასხვა ნაწილი სხვადასხვაგვარ ფუნქციას ასრულებს და ეს ჰქმნის იმის პირობას, რომ შესაძლებელი ხდება ცენტრალურ ნერვულ სისტემაში რთული, კოორდინირებული მოქმედების წარმოება. დღეს ამ მოსაზრებას, რომელიც მრავალმხრივ არის ელექტროფიზიოლოგიური გამოკვლევებით დამოწმებული, სულ უფრო და უფრო მეტი მომხრეები უჩნდება. ამ თვალსაზრისით საინტერესოა კრებულში მოთავსებული ერთ-ერთი ნაშრომი, რომელიც ნიუ-იორკში მომუშავე ჩინელ ფიზიოლოგს ჩანგს ეკუთვნის. თავის გამოკვლევაში ჩანგი იძლევა მეტად საინტერესო ექსპერიმენტულ მასალას იმის საილუსტრაციოდ, რომ ნეირონის განსტრეგებები, ე. წ. დენდრიტები, წარმოშობს ნელ ელექტრულ რხევებს, რომლებიც გავლენას ახდენს თვით ნეირონის უჯრედოვან ნაწილზე (უჯრედის სხეულზე) და იწვევს მისი ფუნქციური მდგომარეობის შეცვლას. ეს გამოკვლევა საუკეთესო საბუთს წარმოადგენს ი. ბერიტაშვილის იმ მოსაზრების სასარგებლოდ, რომელსაც იგი გამოსთქვამდა დენდრიტების როლის თაბაზე ნერვულ მოქმედებაში.

თავის ტვინის მოქმედების შესწავლით, განსაკუთრებით სახელგანთქმული რუსი ფიზიოლოგის ივანე პავლოვისა და მის მრავალრიცხოვან მოწაფეთა გამოკვლევების შედეგად, ჩამოყალიბდა ცნობილი მოძღვრება უმაღლესი ნერვული მოქმედების შესახებ. ამ მოძღვრების თანახმად დიდი ტვინის ქერქი წარმოადგენს ორგანიზმის ყოველგვარ სასიცოცხლო ფუნქციათა მთავარ რეგულატორს. უკანასკნელი წლების გამოკვლევების მიხედვით დიდი ტვინის ქერქის მოქმედებაში მეტად მნიშვნელოვანი როლი მიუძღვის თა-

ვის ტვინის უფრო „დაბალ“ განყოფილებებს. სახელდობრ, ამ გამოკვლევათა მიხედვით შეამ-
დობაზე ტვინის, შუა და მოგრძო ტვინის თავი-
სებური წარმონაქმნი, რომელსაც ანატომები
ბადისებურ წარმონაქმნს უწოდებენ, ისეთი
ფუნქციის მატარებელი ყოფილა, რომელიც
ერთგვარად აწესრიგებს დიდი ტვინის ქერქის
მოქმედებას. ამ წარმონაქმნის გავლენა დიდი
ტვინის ქერქზე, როგორც დღეს უკვე ცნობილია,
მრავალმხრივი ყოფილა. კალიფორნიელი ფიზიო-
ლოგი მეგოუნი ერთ-ერთი პირველთაგანია, რო-
მელმაც აღწერა ბადისებური წარმონაქმნის მოქ-
მედების მრავალი ღირსშესანიშნავი ფაქტი და
დღესაც განაგრძობს ამ მიმართულებით ნაყო-
ფიერ მუშაობას. ი. ბერიტაშვილისადმი მიძღვ-
ნილ კრებულში მოთავსებულია მეგოუნის საინ-
ტერესო სტატია, რომელშიც განიხილულია ბადი-
სებური წარმონაქმნის ფიზიოლოგიური შესწავ-
ლის ძირითადი შედეგები და ავტორის ბოლო-
დელი გამოკვლევების მონაცემები. აღსანიშნავია
ის გარემოება, რომ მიღებული თანამედროვე
ექსპერიმენტული მასალა მრავალი მხრით ადას-
ტურებს ი. ბერიტაშვილის აღრიხედლ მოსაზრე-
ბებს ამ წარმონაქმნის ფუნქციის თაობაზე. სა-
ხელდობრ, ი. ბერიტაშვილი გარაუდობდა, რომ
ეს წარმონაქმნი, რომელიც დენდრიტებისაგან
შედგება, გავლენას უნდა ახდენდეს ტვინის
უჯრედოვან ელემენტებზე და იწვევდეს მათი
ტოველმყოფელობის ზოგად ცვლილებებს. კრე-
ბულში მოთავსებული მასალიდან საინტერესოა
აგრეთვე როსტოველი კოვანის მიერ შემუშავე-
ბული მეთოდია, რომელიც საშუალებას იძლევა
შევისწავლოთ ნორმალური ცხოველის ქერქვე-
შა წარმონაქმნების ელექტრული აქტივობა ამ
მიდამოებში ოპერაციის წესით ელექტროდების
ჩანერგვით. ეს მეთოდი საშუალებას იძლევა შე-
ვისწავლოთ ბადისებური წარმონაქმნის მოქმედე-
ბა ისე, რომ არ მიემართოდეს ტოველის დაძინე-
ბას სხვადასხვა სანარკოზე ნივთიერებით.

მეტად მნიშვნელოვანია ზურგის ტვინის მოქ-
მედების ელექტროფიზიოლოგიური გამოკვლევე-
ნისადმი მიძღვნილი ნაშრომები. ამ ნაშრომებს
მნიშვნელობა აქვთ არა მარტო ევროპულ ზურგის
ტვინის მოქმედების კანონზომიერებათა გასათვ-
ლისწინებლად, არამედ საერთოდ იმ კანონზომიე-
რებათა დასადგენად, რომლებიც საფუძვლად
შედებს ზოგადად ცენტრალური ნერვული სის-
ტემის ყველა განყოფილების მოქმედებას. კიე-
ვში მომუშავე ცნობილი ელექტროფიზიოლოგი
დ. ვორონცოვი აღწერს ზურგის ტვინში შემავა-
ლი და ტვინიდან გამოძავალი ნერვული ელემენ-
ტების, ე. წ. უკანა და წინა ფესვების ელექტრულ
ფუნქციებს და ასახულებს სხვადასხვაგვარი ფუნქ-
ციის შესაბამისობას ზურგის ტვინში მიმდინარე
სხვადასხვა პროცესთან. ამერიკელები — მა-
კოუნი და ოსტინი ზურგის ტვინის რთული ელ-

ექტრული ფუნქციის პირველი, სწრაფი კომპლექ-
სური ანალიზის შედეგად დაასკინიან, რომ იმის
კომპონენტი უკანა ფესვთა ნერვული ბუკების
აგზნებას გამოხატავს. ვორონცოვის მოწაფე კიე-
ველი კოსტიუკი აღწერს ელექტროფიზიოლო-
გიურ სურათს, რომლის მიხედვითაც შეგვიძლია
ვიმსჯელოთ ზურგის ტვინში მიმდინარე აგზნე-
ბის პროცესის შეცვლაზე შეკავების პროცესით,
ხოლო სახელგანთქმული გრანიტი, სტოკოლმი
განიხილავს ზურგის ტვინში აგზნებადობის აღმა-
ტების ცვლილებას პერიფერიულ გაღიზიანებათა
საპასუხოდ. იგი ამავე დროს განიხილავს ახალი
პრეპარატის მიანეზინის გავლენას ამ აღმატებულ
აგზნებადობაზე.

კრებულის პირველ კარში მოთავსებულია
აგრეთვე ნათხემის ფუნქციის შესწავლისადმი
მიძღვნილი ორი ნაშრომი — იტალიელი მორუ-
ციასა და თბილისელი ს. ხეჩინაშვილისა.

მრავალი რამ არის საინტერესო იმ ნაშრომებ-
ში, რომლებიც მიძღვნილია უმაღლესი ნერვული
მოქმედების სხვადასხვა საკითხის შესწავლისად-
მი. ამ საკითხებისადმი მიძღვნილ კარში მრავა-
ლია ისეთი მასალა, რომელსაც გარკვეული მნიშ-
ვნელობა გააჩნია არა მარტო ნორმალური ფი-
ზიოლოგიისთვის, არამედ კლინიკისთვისაც. პი-
რობითი რევლექსური მოქმედების ახლებურად
გამოყვევის ნიმუშს წარმოადგენს ლენჩერად-
ში მომუშავე ფიზიოლოგის კალენიკე აბულაძის
ის მეთოდიკური მიგნება, რომელმაც უკვე დაიმ-
სახურა ფიზიოლოგთა ყურადღება და რომელ-
საც ავტორი კრებულში სპეციალურ სტატიას
მიუძღვნის. სახელგანთქმული, აბულაძემ შეძლო ოპე-
რაციის იმგვარად ჩატარება ძალღებზე, რომ
გამოაცალკევებს ენის ზედაპირის პატარა ნაჭ-
რებს, უნარჩუნებს მათ ნერვულ კავშირს და
ამრიგად იზოლირებულ ენის ზედაპირის „ნაფ-
ელეთს“ გარედან მიაკერებს უბისქვეშა კანს. ამ
უჩვეულო ადგილას შეზრდილი „ენის ნაფლე-
თი“ ინარჩუნებს ყველა თავის ფუნქციას და
ექსპერიმენტატორს საშუალება ეძლევა აწარ-
მოოს მისი იზოლირებული გაღიზიანება. ამრი-
გად, ფაქტურად ზდება ენის მცირე ზედაპირის
გაღიზიანება და ამ ლოკალურ გაღიზიანებას
მოჰყვება ნერწყვის გამოყოფა იმ მხარეს, სადაც
ღიზიანდება ენის ზედაპირი: თუ, ეთქვათ, გამო-
ვაცალკევებ და გავაოლიზიანებ ენის მარცხენა
ნახევრის ნაჭერი, ნერწყვი გამოიყოფა მარცხენა
მხარის ჯირკვლებიდან. თუ ამგვარ გაღიზიანე-
ბასთან შევუდლებთ ამა თუ იმ პირობითს სიგ-
ნალს, გამოიშვება ისეთი პირობითი რევ-
ლექსი, რომ სიგნალის საპასუხოდ ნერწყვის სეკ-
რეცია მხოლოდ მარცხენა ჯირკვლიდან მოხდება.
ამგვარი გზით შესაძლებელი ზდება დიდი ტვი-
ნის ქერქის ცალმხრივი მოქმედების გამოკვლევა
პირობითი რევლექსის გამომუშავების თვალსაზ-
რისით.

თეორიულად საინტერესო მრავალფეროვანი მასალა წარმოდგენილი უმალესი ნერვული მოქმედების სხვადასხვა საკითხზე. ასე, მაგალითად, მოცემულია ექსპერიმენტული გამოკვლევა ისეთი საკითხის, როგორიცაა ორ „ინდიფერენტულ გალიზიანებს“ შორის დროებითი ნერვული კავშირის დამყარების შესაძლებლობა (ა. ბრეგაჩე — თბილისი), ადამიანისა და ცხოველის მიერ დროის განსაზღვრის ფიზიოლოგიურ კანონზომიერებათა გამოჩენის ცდა (ვინოგრადოვი და ტოჩილოვი ლენინგრადიდან; ემიჩნკო კიევიდან), პირობითი გამორჩეულობის ხანგრძლივობის მიწინააღმდეგ შემცირების გაკეთება (კუბალოვი ლენინგრადიდან), პირობითი რეფლექსური გზით გამოქმედებული ქერქული შეკაფების მოხსნა ალკოჰოლისა (ერნსტ და ევა ფიშერები, აშშ) და დიდი ტვინის შეზღუდვა მთლიან ამოკვეთის შედეგად (კონროსკი, პოლონეთი) და მრავალი სხვა. კლინიკურად საინტერესო ნაშრომთაგან პირველ რიგში უნდა დავასახელო თბილისელების პ. სარაჯიშვილისა და თ. გელაძის ცდების შედეგები იმის თაობაზე, რომ დაზიანებული ნერვის ზედახდა აღდგენა გაცილებით ძნელად ხდება ისეთ ცხოველებში, რომლებსაც ნევროზული მდგომარეობა აქვთ. კლინიკურად საინტერესოა აგრეთვე ამერიკელი პირსილე განტის ცდების შედეგები იმის თაობაზე, რომ სანერწყვე პირობითი რეფლექსთა გამოქმედების დროს ხდება გულის მოქმედების პირობით-რეფლექსური ძლიერი ცვლილებები: გულის მოქმედების ცვლილებები თავს იჩენს მაშინაც კი, როდესაც სანერწყვე პირობითი რეფლექსი ჩამჭრალია.

თავის ტვინის ფიზიოლოგიის შემსწავლელთათვის განსაკუთრებული ინტერესის მქონეა ცნობილი ამერიკელი ნევროლოგის ჯადონ პერიკის სტატია, რომელშიც განხილულია საკითხი: რა მორფოლოგიური ერთეულები უნდა დებულბდნენ მონაწილეობას პირობითი და უპირობო რეფლექსების განხორციელებაში. ავტორი მდიდარი მასალის ანალიზს შედეგად მიღეს ისეთ დასკვნად, რომელიც ალბათ საბჭოთა მეცნიერთა შორის გარკვეულ დავას გამოაწვევს. პერიკის აზრით, რომელსაც იგი ჯერ კიდევ მრავალი წლის წინ გამოსთქვამდა პიოთუზის სახით, თანდაყოლილ ანუ უპირობო და შეძენილ ანუ პირობით რეფლექსურ აქტებს სხვადასხვა მორფოლოგიური სუბსტრატი უნდა ედოთ საფუძვლად.

კუნთოვანი სისტემისა და პერიფერიულ ნერვთა ფიზიოლოგიის საკითხებისადმი მიძღვნილი ნაშრომი კრებულში წარმოდგენილია 12 — ყველა თავისებურად საინტერესო და შესწავლილ საკითხთა ახლებურად გაშუქებული. ამ ნაშრომთა და აგრეთვე კრებულის უკანასკნელ კარში წარმოდგენილ, ფიზიოლოგიის სხვადასხვა საკითხისადმი მიძღვნილ ნაშრომებს ალბათ გრცელდება.

ლი წერილითაც ძნელად შეიძლება აღვსრულავთ, იმდენად მრავალი საკითხია ამ ნაშრომში წარმოდგენილი. ერთი რამ საერთო, შემადგენელი გეზი ამ ნაშრომებს არ გააჩნია. აი, მაგალითად, ამერიკელი ემილ ზოცლერი შეისწავლის გლუვ მუსკულატურას და დასკვნის, რომ იგი ფუნქციის მიხედვით ორ ძირითად ჯგუფად უნდა დაიყოს, ხოლო ფრანკი (მოსკოვი) ლაპარაკობს ჩონჩხის კუნთის შეკუმშვის დროს მომხდარ სტრუქტურულ და ფიზიკურ-ქიმიურ ცვლილებებზე; უნგრელი ერნსტი შეისწავლის იმ პირობებს, რომლებიც წი უსრესეს კუნთის შეკუმშვას, ხოლო ლენინგრადელი გინკინსკი — ელექტრული გალიზიზების გაკეთებას ისეთ კუნთზე, რომელსაც ნერვთან კავშირი გაუწყვეტილი აქვს. სმოლენსკი იუდენიჩი თავისი ცდების საფუძველზე იმ დასკვნამდე მიდის, რომ მცდარი ფიზიოლოგია შორის ერთ ხანს მეტად პოპულარული შეხედულება, თითქმის ერთგვარი ქიმიური ნივთიერება, ე. წ. აცეტილქოლინი ნერვიდან კუნთზე აგზნების გადამცემი სპეციალური ნივთიერება იყოს, ხოლო უტრეხტელის პოსტმა განასხვავებს კუნთის შეკუმშვის დროს არსებულ ორგვარ პროცესს — სწრაფსა და ნელს. ტოკიოელები — ვაკაბაიში და იესაკი ელექტროფიზიოლოგიურად შეისწავლიან კუნთის აგზნების შედეგად ნერვში წარმოშობილ ე. წ. მეორად აგზნებას, ხოლო თბილისელი ვორონინი აღწერს დიდი ტვინის ქერქის ნერვულ ბოჭკოთა სტრუქტურულ ცვლილებებს, რომლებიც მას და მის თანამშრომლებს მიუღიათ ამ ნერვულ ელემენტთა სუფობის მაჩვენებლის ხსნარში მოთავსების შედეგად. კვლავ ბევრი ნაშრომის ჩამოთვლა მომიზნდება, რომ შევეცადო ყველა მათი თუნდ ორიოდ სიტყვით აღწერა. სხვადასხვა დარგში მოთუშვე სპეციალისტები დიდი გულისყურით გაეცნობიან და შეისწავლიან ამ ნაშრომებს. მე მხოლოდ მინდა შეითხველის ყურადღება მივაპყრო იმ ფაქტს, რომ ყველა ეს ნაშრომი, ეს მრავალმხრივი პრობლემატიკა, თითქმის უკლებლად შეადგენს ი. ბერიტაშვილის მეცნიერულ ძიებისა და დიანტერესების საგანს მისი ვრცელი მოღვაწეობის ამა თუ იმ ეტაპზე. სწორედ ამის გამოა, რომ ავტორები ესოდენ ხალისით გამოცხადებულენ ქართველ ფიზიოლოგთა თაოსნობას და ი. ბერიტაშვილის მეცნიერულ ინტერესთა შესაბამისი ნაშრომები გამოგზავნის იუბილარისადმი მიძღვნილ კრებულში დასასტამბავად.

არ შემოძლია თავი შევიკავო და არ მოვიყვანო ორიოდ ამონაწერი კრებულში მოთავსებული ნაშრომიდან. ამ ამონაწერებით მკითხველს კიდევ უფრო თვალნათლივ წარმოუდგება ივანე ბერიტაშვილის ის მეცნიერული ღვაწლი, რომლითაც ქვეშაირიტად შეუძლია იამაყის ყველამ,

ვისაც ნამდვილად გული შესტკივა ჩვენი კულტურისთვის. აი, ეს ამონაწერები:

„წინამდებარე სტატიის ავტორი ბედნიერია, რომ ღირსშესანიშნავი თარიღის — ღრმად პატივცემული აკადემიკოსის ივანე ბერიტაშვილის იუბილეისთან დაკავშირებით შეუძლია წარმოადგინოს... მუშაობის შედეგები ამ დარგში... მას (ი. ბერიტაშვილს) ზომ ესოდენ დიდი დამსახურება მიუძღვის ნერვ-კუნთოვანი ფიზიოლოგიის განვითარების საქმეში“ (მოსკოველი ბიოფიზიკოსი გ. ფრანკი).

„სასიამოვნოა, ამ ნაშრომის დასაწყისშივე აღინიშნოს ის კლასიკური ცდები, რომლებიც პროფესორმა ი. ბერიტაშვილმა ჩაატარა მაგნუსთან ერთად ორმოც წელზე მეტი ხნის წინ. ამ ცდების შედეგები მთლიანად დადასტურდა მომდევნო მეკლავარების მიერ“ (იტალიელი ჯუნზეე მორუცი).

„პრივილეგიაა მონაწილეობასღებულობდე კრებულში, რომელიც მიეძღვნება ი. ბერიტაშვილს, ვინც ჩვენი საუკუნის წარსულ შესამდგომი აძლევს მნიშვნელოვანი ნაშრომი შექმნა ქცევის შესწავლის საქმეს. ჩვენ ერთიმეორეს 5000 მილითა ვართ დაშორებულნი, მაგრამ მე ამ შორი მანძილიდან ვარ აღტაცებული პროფესორ ბერიტაშვილის მუშაობით და მახალისებს მისი კვლევის შედეგები“ (პორსლენი განტი ამერიკიანი).

„სასიამოვნოა პრივილეგიაა შეუერთდე გამოჩენილი ფიზიოლოგის ი. ბერიტაშვილის დაბადებიდან სამოღდათი წლისთავის ზეიმს. ბერიტაშვილის მოღვაწეობა მიმდინარეობდა თანამედროვე ნეიროფიზიოლოგიის პარალელურად, რომლის წარმოშობაშიც მას ქეშმარიტად დიდი ღვაწლი მიუძღვის“ (პ. მეგლუნი ლოს-ანჯელოსიანი).

„... ი. ბერიტაშვილის მნიშვნელოვან ნაშრომებს კუნთის ფიზიოლოგიიდან მე გავეცანი ჯერ კიდევ მაშინ, როცა ფიზიოლოგიის ექსპერიმენტულად დამუშავება დავიწყე ჩემ პირველ მასწავლებელთან ა. ბეთესთან. ჩემი მეცნიერული ინტერესების შემდგომი განვითარების პერიოდში მე მუდამ გზავდებოდი ი. ბერიტაშვილს მეცნიერების სარბელზე და მისი შესანიშნავი ნაშრომების მეოხებით, რომლებიც შიშინათული ცენტრალური ნერვული სისტემის ფუნქციით უკეთ გაგებისკენ, მრავალი რამ შევიძინე“ (ერნსტ ფიშერი ამერიკიანი).

იქნებ მკითხველს ციტატებით თავიც შევაწყინე, მაგრამ დასასრულ მაინც უნდა ამოვწერო

ორიოდე სიტყვა, რომელიც მსოფლიოში ნაწარმოებულ ინგლისელი ფიზიოლოგის ედრიანის სტატიის აქვს წამძღვარებული. აი, რას წერს ედრიანი:

„არის ნაშრომები, რომლებიც ჯერ კიდევ სტუდენტობის პერიოდში წავგიკითხავს და დღესაც გვახსოვს იმ განსაკუთრებული ინტერესის გამო, რომელიც მათ ჩვენში აღუძრავთ. მე კერძოდ მაგონდება ის ნაშრომი, რომელშიც აღწერილი იყო სიმის გაღვანოეტრის გამოყენებით მიღებული შედეგები რეფლექსური მოქმედების საანალიზოდ. იმ დროს ამ მეთოდის სიახლე და განსაკუთრებული შედეგები განსაკუთრებით საინტერესო იყო ჩემთვის, სტუდენტისათვის, რომელიც მომიხილა იმ შესაძლებლობებმა, რაც ელექტროფიზიოლოგიის გააჩნდა. ეს ნაშრომი ი. ბერიტაშვილისა გახლდათ, იგი 1913 წელს გამოქვეყნდა. თუმცე სიმის გაღვანოეტრის დღეს აღარავინ მოიხმარს, მაგრამ ნერვული მოქმედების ელექტროფიზიოლოგიური ანალიზი დღესაც ისეთსავე დახვეწილ დამუშავებასა და განსჯის მოთხოვნას, როგორიც ი. ბერიტაშვილის ნაშრომში იყო მოცემული. ვიმედოვნებ, რომ ჩემი ბოლოდღელი ნამუშევრის შედეგთა მოკლე შეჯამება მცირე რამ ძლევნი იქნება ჩვენი კოლეგისადმი იმისგან, ვინც მუდმივ მისი თაყვანისმცემელია ორმოც წლის განმავლობაში“.

ფიქრობ, ყველა ქართველი, ვისაც თავისი საბჭოთა ქვეყანა უყვარს, კმაყოფილებას იგრძნობს, როდესაც ამ სტრუქტურებით გაიგებს, რომ უდიდესი ნეიროფიზიოლოგისთვის ელექტროფიზიოლოგიისადმი ინტერესი თავდაპირველად იმეამად ახალგაზრდა ქართველი მეცნიერის ნაშრომს გაუღვიძებია. ამ სტრუქტურების წაკითხვით ზოგს იქნებ მივიწყებულმა სინდისის ჩხმავე ამოსძახოს, რაკი ნახავს, თუ რა მაღლიერების გრძნობითა და მოკრძალებით მოიხსენიებს მსკოვან მეცნიერს ის ადამიანი, ვინც ათასეული კილომეტრებით არის მისგან დაშორებული.

ქართველ ფიზიოლოგთა თაოსნობით ი. ბერიტაშვილის პატივსაცემად გამოცემული კრებული, გარდა იმისა, რომ მას დიდი მოწონება ექნება სპეციალისტთა შორის, კიდევ ერთი რამით არის ღირსშესანიშნავი: სახელდობრ, ამ კრებულში დასტაბებული, დედამიწის სხვადასხვა კუთხიდან წარმოგზავნილი ნაშრომები საუკეთესო ილუსტრაციაა იმისა, თუ მეცნიერება რაოდენად აახლოვებს და აკავშირებს ერთმანეთთან სხვადასხვა ენაზე მოსაუბრე, ერთიმეორისგან შორ მანძილზე მყოფ ადამიანებს.

ია მესხი

თავისი ღრის აღმჩინი

შესაძლოა ეს ტყეში შესვლის დროს აღძრულ გრძნობას შეედაროს: გზა გიხმობს, წინ მიდიხარ, გზიდან ბილიკები უხვევს. მიდიხარ და გაინტერესებს დაინახო, კიდევ რა იმალება იქ, იმ მოსახვევს იქით? მერე, თუ ტყე დაბურული და ხშირია, თუ ის საგნა თავისებური ტყურის სიკოცხლით, თუ შიგაა დროისაგან ხელუხლებელი ნაკრძალი კუნძულები — რა ნაირ-ნაირი ხმა გაისმის, რა მიმზიდველი სურნელი ტრიალებს ირგვლივ!

სწორედ ასეთივე გრძნობა გიპყრობს, როცა შესანიშნავი ჭარბველი პუბლიცისტის ნიკო ნიკოლაძის ლიტერატურული მეგვეიდრობის ტევრში შედიხარ... გინდა მრავალრიცხოვანი ჟურნალ-გაზეთების ფურცლებზე ერთხელ დაწყებული მოგზაურობა სულ უფრო და უფრო შორს განაგრძო, უფრო მეტი და მეტი გაიგო, ახლოს გაეცნო ავტორს. გიტაცებს უტყნობი საჭირობო საკითხები, მსუბუქი, ცოცხალი თბრობა, საზოგადოების პოლიტიკური და კულტურული ცხოვრების თითქმის ყველა დარგის განმჭკრეტი მახვილი ხედვა.

სამოციანი წლების დიდმა ჟურნალისტმა დაგვიტოვა მდიდარი მეგვეიდრობა, რომელიც ჯერ კიდევ სათანადოდ არ არის შესწავლილი და გამოყენებული. ეს ხომ მთელი ტყეა სტრქონებისა, ხან მშვერვალზე მდგარი ნორჩი ნაძვებივით სუფთა და ხასხასა, ხან მაყვლის ევალევიტ მჩხელეტაი, ხან ლერწმის ღეროსავით სწორი და წკრიალა.

ახლა, როცა ამ ნერგებს ჩვენი დროის სიმადლიდან გადაეცქერით და დაკვირვებით ვათვალიერებთ, გვახარებს მათი ჯანმრთელი, ლამაზი იერი, და გვაწუხებს ის, რაც მათში გასული საუკუნის მერვე ნახევრისათვის ჩვეული მიწური წვენით არ იკვებებოდა.

ჩვენთვის, საქართველოში ვაზრდილი საბჭოთა ჟურნალისტებისათვის, ეს მოგზაურობა იმიტომაცა საბაჟო, რომ ძალიან ბევრ საინტერესოს და სასარგებლოს ვგებულობთ ჩვენს შორეულ და

უფროს თანამოკალმებზე... გადავწევთ სიტყვების ტევრს და ვხედავთ ადამიანს, გამრჯეს, გაზეთის მეგრძოლ მუშაკს, რომელიც ჩვენსავით დადიოდა ქვეყანაზე, წერდა საჭირობო საკითხებზე, ღელავდა, ბედნიერი იყო, როცა მისი კალამი მიზანს ხვდებოდა, და არაფრისადმი არ იყო გულგრილი.

მოსვენარი პროფესიით გიტაცებამ ისე გაქლინათ მთელი მისი ცხოვრება, მთელი მისი შემოქმედება, როგორც ფსიქონთავს ფიქვს კარგია, როცა რწმუნდები, რომ შენი შრომა მნიშვნელოვანია, საჭიროა, რომ პატარა, ერთი შეხედვით უმნიშვნელო დღიური ჭირვარამი გადაიზრდება დროის ჭირვარაში და თავის გაგრძელებას და განვითარებას პოულობს. დროის სამსჯავრო უმოწყალოდ ანადგურებს ტყეში დამალ ჯირკვებს, რათა მათ ნაფესვარზე აღიმართონ ღონიერი ხეები და ფართოდ გაშალონ თავიანთი მძლავრი ტოტები.

და, უცებ, თითქმის სტრქონების რტოები მოგზავდა სახეში:

„დიდიხანია ცნობილია, თუ რაოდენ არასახარბიელოა პუბლიცისტის ხედრი. ეს „ღლიურ ჭირვარამს“ გამოდევნებული თავისუფლების მთესველი მეუღლანოე იძულებულია თავისი შრომებისა და დაკვირვებების მარაგი დააწკრილმანოს; მის მიერ გამოზრდილ თესლს კი, ვინ იცის, სად მიმოაბნევს ხან ხელისუფლების, ხან საზოგადოების სტრქიური განწყობილების ცვალებადი ქარაშოტი: შიშველ ველზე თუ გაუთალურდნ ტყეში, ქვიან მოწაზე თუ მაკოცლებელ შავ ნიადაგში. მის შრომის შედეგებს ვერაინ, თვითონაც კი ვერ ხედავს. რა ვუყოთ, რომ თანამედროვენი ხანდაზან მისი გონებით აზროვნებენ, მომავალი თაობები კი მისი ღვწოლის წყალობით, უფრო თავისუფლად სუნთქავენ; ის თავისი დროის აღმჩინა და თავის დროსთან ერთად უნდა მოკვდეს, თუნდაც მთელმა მისმა ცხოვრებამ ნათელი მომავლისათვის ბრძოლაში გაიაროს“.

ნათუ ამისი დაწერა შეგეძლო შენ, რომელმაც ზოცოცლის თითქმის შეიღო ათეული წელიწადი პუბლიცისტიკას შესწირი?

მართლაც, ზოგიერთი თანამედროვის თვალში, პუბლიცისტი იქნებ „დღიური ჰირვარამის“ კრელ ყვავილნარში ყვავილიდან ყვავილზე მიმდგრენ პეპელას ჰგავს. მაგრამ განა პეპელა არ ეხმარება ყვავილს განაყოფიერებაში, არ ზრდის, არ უქმნის მომავალს?.. რა გუყო, თუ თავისი შრომის შედეგებს ზოგჯერ თვითონ პუბლიცისტიც ვერ ჰხედავს. მდინარე ვერ იარსებებდა უმიწვევებოდ, ნადაოდ რომ მიჰქრის და თავის საქმეს აკეთებს, მაგრამ თვითუღმა წვეთმა არასოდეს არ იცის რას აკეთებს, რადგან მას საქმე მიაქნებდა წინ. ვერც დროის ხე იარსებებდა უფოთლებოდ. ქარი აშრიადებს ფოთლებს, ისინი აედრისაგან იფარავენ ხეს, პაპანაქებაში აგრილებენ, ხოლო როცა დრო მოვა, მიწაზე ჩამოცივიან, რომ ტოტებზე ახალ ფოთლებს დაუთონ ადგილი. მაგრამ ჩამოცევილი ფოთლებიც ისევ ხეს ემსახურებიან, ზედ ეფარებიან მის ფესვებს ჰკეებავენ.

ღიან, ეს სწორია: პუბლიცისტი თავისი დროის აღამიანი, მაგრამ განა დრო კედება? არსოდეს! თავისი დროის აღამიანიც სწორედ იმატომ არ მოკედება, რომ ის თავისი დროის აღამიანია. კედება ის, ვისაც თავისი დროისთვის არაფერი გაუკეთებია, ვისაც არ უყვარდა თავისი დრო, გულგრილად უყურებდა მას, ვინც საკუთარი მხრებით წინ არ ეწეოდა თავის დროს.

ერთხელ შენც (ლტოლილი ყმა-გლეხის მამუკა ნიკოლაძის შეიღოშვილმა, ქუთაისის გიმნაზიის მოსწავლემ, თექვსმეტი წლის ნიკომ) ჯერ ისევ ზავშვური მხრებით გამოსცადე დროის სიმძიმე. გაეხსენოთ როგორ მოხდა ეს?

იმ ხანებში შენ ზევრი იავადყოფე, შინ იწეკი, ზევრს კითხულობდი. კითხულობდი და ფიქრობდი, ასე ძლიერ რატომ ჩამორჩა შენი ხალხი, მისი კულტურა იმას, რაც რუსებმა მოიტანეს. შეიძლება, ქართველი ხალხის ზედზე ფიქრობდი, ფიქრობდი, რომ მას კარგი არაფერი მოეღოს, თუ შმოლობრი ენა წაართვის. ასე დაგებდა პირველად სურვილი დაგეწეოა წერილი: „გვიჩრდება თუ არა ქართული ენა?“ ეს წერილი 1860 წლის აპრილში დაიბეჭდა ქართულ ჟურნალში — „ცისკარა“.

შენი დებიუტის შემდეგ თითქმის ასმა წელმა განვლო. ცოცხლობს ჟურნალი „ცისკარა“, თუმცა ის არა ჰგავს თავის შორეულ წინამორბედს! აი, მან ისევ გადავიშალა თავისი ფურცლები — შემოიღი, ისე იყავ, როგორც შენს სახლში; კარგად მომიჩინე ირგავლი: განა შენ შესცილდი არაწევანი, როცა შენი ხალხის ნათელი მომავლისათვის საბრძოლველად მაშინ ჯერ კიდევ შეუგნებლად, ინტუიციით ჟურნალისტის მებრძოლი კალამი აირჩიე? იმ დროს ხომ ქართული ენის

საერთო ერთი მტკივნეული „დღიური ჰირვარამის“ თავანი“ იყო, ერთი იმ „წერილმანებდენ“, რისთვისაც ნაციონალური კულტურის საუკეთესო წარმომადგენლები „აწერილმანებდენ თავიანთი შრომებისა და დაკვირვებების მარაგს“, ალბათ სწორედ ამ „დაწერილმანების“ შედეგია, რომ ახლა ეს საერთო საბოლოოდ მოხსნილია დღის წესრიგად.

არც მაშინ შემეძარხარ, როცა საბრძოლო იარაღის არჩევის შემდეგ მის გასამაჩვილებლად რუსეთში წახვედი. გონებაჩლუნგი მონგლეებისა და ქანდაკების, გიმნაზიების გამოთავებანებულ მასწავლებლების რუსეთის მიღმა შენ დინახე რუსეთი — მეგობარი, თავისუფლად მოაზროვნე, სულით ძლიერი ქვეყანა — გერცენისა და ღვარკეის, ბელინსკისა და ნეკრასოვის, ჩერნიშევსკისა და დობროლიუბოვის რუსეთი.

რა დაუეწყარი და დაუსრულებლად გრძელი იყო გზა ქუთაისიდან პეტერბურგამდე: ჯერ რიონზე ნაგებით (სხე მგზავრობა უფრო იაფი ჯდებოდა!), შემდეგ შავი ზღვით უკრაინის ველუზამდე. გზაში შენ ოხთავალა ურემი შემოგვდა, ზედ კუბო იდგა, რომელშიც უკრაინის ღიდი კობზარის ტარას შეგჩეკოს ცხედარი ესვენა. როცა შენ რუსეთის უნაპირო ველებზე გადადიოდი, გლეხების ვანთავისუფლების ამბავი დაგეწეო. ბოლოს, ერთი თვის შემდეგ, მოსკოვში ნახე საკვირველმა საკვირველებათაგან — რკინიგზა, რომელმაც ერთ დღეში მიაქროლა პეტერბურგამდე. განა შეიძლო ვინმეს მაშინ წარმოედგინა, რომ შენი, სტუდენტის სკამზე მეოცნებე უშლავაში ჰაბუის ინიციატივით, რამდენიმე წლის შემდეგ გაეყვანილი იქნებოდა ამიერკავკასიის პირველი რკინიგზა: თბილისი — ფოთი?!

აი პეტერბურგის უნივერსიტეტიც. ქართული სათვისტომო, როგორც ყოველთვის, ჩასახვის პირველი დღეებიდანვე აქტიურად ეხმარება ეპოქის ყველა მოწინავე პოლიტიკურ იდეებს. შემთხვევითი არ არის, რომ შენ პირველ ჟურნალზე ენერგიული მონაწილე გახდი სტუდენტობის გრანდიოზული დემონსტრაციისა, რომელმაც, სხვა მის ორგანიზატორებთან ერთად, სახელგანთქმულ პეტერ-პავლეს ციხეში ამოგაყოფინა თავი. ჯერ ამ ციხეში, მერე კი კრონშტადტის ყაზარმებში დანიშნული ვადის მოზღის შემდეგ პეტერბურგიდან გადასახლების ფაქტის წინაშე დაგაყენეს. მაგრამ განა შენ ამისათვის მოიწევიდი ამ ქალაქში, სადაც იმ ხანებში „რუსი რევოლუციონერების მეორე თაობის“ საუკეთესო ძალები მოეყარათ თავი, განა ტყუილად გაიარე პეტერ-პავლეს საპყრობილოში „უნივერსიტეტები“? და შენ აბოლეტურად მოგიხდა ცხოვრება მეგობარ პირველ აკაკი წერეთლის ბინაში, დღე შინ იჯექი, კითხულობდი და სწავლობდი ჟურნალ „Современник“-ის ყველა ნომერს, სადამოთბო

ჩუმაღ გამოდიოდი მეგობრებთან, მათთვის გაგე-
ზიარებინა შენი აზრები, განმტკიცებულყავი
შენს მსჯელობაში.

„რომ იცოდე, მკითხველო, — იხსენებდი შემ-
დეგ, — რა დრო იყო მაშინ, რა მოუთმენლობითა
და წყურვილით ველოდი ჩვენ, ახალგაზრდები,
იმ ბედნიერ დღეს, როდესაც საყვარელი ყურ-
ნალის („Современник“-ის) წიგნი გამოვიდოდა,
რა აღტაცებით და მოუთმენლობით, რა წყურ-
ვილით და დაუცხრომლობით შევუდგებოდით
კითხვას... რაირგ გვიცემდა მაშინ გული, რაირგ
დელადა გრძნობა და იწყოდა გონება! რამდენი
გრძელი, ჩრდილოეთის ზამთრის დაუსრულებე-
ლი ღამე გავგებარებია მის კითხვაში, მისი აზ-
რების გარჩევაში, მსჯელობაში და ცხარე კა-
მათში...“

რა თქმა უნდა, მაშინ სანუკვარი ოცნება იყო
რევოლუციურად განწყობილი ახალგაზრდობის
ფიქრთა მპყრობელთან, „Современник“-ის სუ-
ლის ჩამდგმელის ნ. გ. შერინშევსკის გაც-
ნობა. ისეც გარგუნი გულუგზმა ბედმა. ეს
უბრალო შემთხვევითობას მიეწეროდა, თუ შენ
მაინც გამოიწვევდი საშუალებას რომ მივედ დი-
დი დემოკრატიის სახლში? მაგრამ აი, აკაკის ბი-
ნაში იძულებითი ჯდომისა და მარტობის დროს
ერთ დღეს შენთან მოვიდა ნიკოლოზ გაბრიელის
ძის მუღღი, ოღოდა სოკრატის ასული. მას რა-
ტომღაც ქართული ჩოხა-ახალუხი დასჭირებოდა.
შენც, რა თქმა უნდა, ჩოხა-ახალუხი მაშინვე
ათხოვე და ეს გახდა ნაცნობობის მიზეზი. მალე
შენ ამ ოჯახის მახლობელი და სკივდილამდე მის-
ი ერთგული მეგობარი გახდი.

გაიხსენე ჩერნიშევსკების ოჯახში გატარებუ-
ლი საღამოები. მათ სტუმართმოყვარე ჰერკევეშ-
ვინ იკრიბებოდნენ ჩერნიშევსკის მახლობელი
რუსი თანამაზრდების გარდა? მისი მგზნებარე
ქართული პატივისმცემელი, პოლონელი მეგო-
ბრები და მოწაფეები — პოლონეთის გამათავი-
სუფლებელი მოძრაობის მონაწილენი. ჩერნი-
შევსკი განსაკუთრებულ მჭურვად ინტერესსა
და თანაგრძნობას ამტკიცებდა რუსეთის იმპე-
რიის განაპირა ხალხებთანადმი, მათი კულტური-
ისადმი, და ორმაგი უფლისა და ძალმომრეობის
წინააღმდეგ მათი ბრძოლისადმი.

შენ იმ ხანებში 18 — 19 წლის მორიდებული
ყმაწვილი იყავი და მორცხვობიდი იმ წრეში.
მაგრამ, სწორედ ამიტომ, ხარბად ითვისებდი
ყველაფერს, რასაც იქ ლაპარაკობდნენ. შენ გაი-
ცანი „Современник“-ის თანამშრომლები, კო-
რექტორები, წერილებს ხელნაწერებში კითხუ-
ლობდი და ჩერნიშევსკის ერთ მახლობელთან,
პუბლიცისტ მ. ა. ანტონოვიჩთან მეგობრობა
უქანასნეოდ დღეებამდე შეინარჩუნე.

როგორ მშვედდ განიცადე „Современник“-ის
დახურვა, ნ. გ. ჩერნიშევსკის დაბატონება და
რუსეთის თვითმპყრობელობისათვის სამარცხი-

ნო კომედია ყველა სამოქალაქო უფლებამოსი-
რით დასჯა თავისი სამშობლოს სატყუარსკმელისა
შვილისა, შენი მასწავლებლისა. ამ დროს, შეიძ-
ლება ითქვას, საბოლოოდ დაეკაცადი და გამო-
არკვე შენი ცხოვრების გზა: პუბლიცისტიკა!
მხოლოდ პუბლიცისტიკა! საბრძოლო, მძაფრი,
შეუვრიტელი და საკრიბოროტი!

1863 წლის პეტერბურგის ზამთარი. „ბოლ-
შაია დვორიანსკაიაზე“ სახლის ბინადრებს ყო-
ველდღე შეეძლოთ შეემჩნიათ, როგორ გამო-
ბოდა საღარბაზო შესავალიდან შავგრუზათმინან
უმაღლეთი ყმაწვილი და დილის ყინვისაგან მო-
ბუზული სირბილით ზომავდა თოვლიანი ქუჩე-
ბის ვერსებს. რა გაიძულებდა ასეთი კროსები
გეკეთებინა იმ დროს, როდესაც შენი გულნატ-
კენი მშობლები ქუთაისში გიზმობდნენ უხარუ-
ნელყოფილი, წყნარი ცხოვრებისაკენ? ახალგაზ-
რდული ეცესლი თუ იმის შეგება, რა დიდად
სასარგებლო იყო ჩერნიშევსკის საქმე, რომლის
დროშის ქვეშაც ჩადექი შენ რიგით მებრძოლად?
გაქაქებოდი შერბოდი გაზოთ „Народное
богатство“-ს სტამბაში, რომელიც მაქსიმლია-
ნოვის შესახვევში იყო მოთავსებული. აქ გზდე-
ბოდა საკორექტურო ხელნაწერების გროვები და
საზრუნავი, — რითი შეგვესო ცენზურის ფანქ-
რით დაზარალებული გაზეთი.

გაზეთის ახალგაზრდა მუშაკი არავითარ შავ
სამუშაოს არ თაკილობდი, ხან სამწერის იღებდი
ხელში, ხან ექსპედიტორობდი და, თავისთავად
ცხადია, წერდი და წერდი. წერდი წერილებს
სრულიად სხვადასხვა თემაზე: პოლონელი გლე-
ხებისათვის მიწის გამოყოფაზე, ერობის რეფორ-
მაზე, პრუდიონის წიგნზე „ომი და მშვიდობა“,
ზიბელის ნაწარმოებზე „საფრანგეთის რევოლუ-
ციის ისტორია“... მალე ამ წერილებმა ცენზო-
რის ყურადღება მიიპყრო. ცენზორის ყურად-
ღება კი იმ დროის ახალგაზრდა პუბლიცისტის-
თვის ფრად თავმოსაწონი ყურადღება იყო. და
აი ისე მოხდა, რომ შენი ყურნალისტური გზის
დასაწყისშივე შენი მუშაობის შედეგები სხვების-
თვისაც და თვითონ შენთვისაც დასანახი გახდა.

დაიწანეს ისინი შორეულ ემიგრაციაში მყოფი
გერცენმა და ოგარევმა. დაინტერესდნენ, ძენმა
ლაუწყეს მყვირალა ფსევდონიმის „სკანდელი“-ს
შქონე ავტორს. იპოვნეს კიდეც. მართალია, მა-
შინვე არა, ერთი წლის შემდეგ. ეს პარიზში მოხ-
და. შენ, ისევე როგორც ბევრი შენი უფროსი
იღუერი, თანამებრძოლი, იძულებული გახდი
ემიგრაციაში, საზღვარგარეთ წასულყავი. იქ წა-
სასვლელად სხვა გარემოებაც გავლენაზედა: უნ-
და დაგემთავრებინა დასაწყისშივე შეწყვეტილი
სწავლა. ლათინურ ღამებში, ნაქირავებ თათაში
ცხოვრობდი, ხშირად ცარიელ, ადუღებულ
წყალზე გადდიოდი. ამოდ ცილობდა დი-
სახლის ბინის ქირის მიღებას.

შენს ღარიბულ სტუდენტურ მანსარდში წარ-

მოსადეგი გერცენის გამოჩენამ იქ მყოფებზე უდიდესი შთაბეჭდილება მოახდინა.

გერცენმა თავის ჟურნალ „Колокол“-ში თანამშრომლად მიგიწვია. და „Колокол“-ის მკვახე, მამბილემბლა ხმამ მსურველად მოუწოდა მოაზროვნე რუსეთს, ჩაფიქრებოდნენ ქართველი გლეხობის ზეგნის. „ხიო-ნელის“ ფსევდონიმით დაბეჭდილ შენს წერილზე „გლეხების განთავისუფლება საქართველოში“ გერცენი სწორდა ოგარეეს: „ქარგია ქართული წერილი... თუმცა დიდმა დრომ განელო ამ წერილის გამოქვეყნების დროიდან და ყველაფერი შეიცვალა, ჩვენ მაინც მაღლიერნი ვართ, რადგან, როგორც დიდი ლენინი წერდა თავის ნარკვევში „გერცენის ხსოვნას“ — „რევოლუციური ქადაგებით ხალხისადმი მიმართვა მაშინაც კი არ ჰქარავას ძალას, როდესაც ათეული წლები ამორბენ თესვას მკისვან“.

თოხი წელიწადი იცხოვრე შენ საზღვარგარეთ — პარიზში, ჟენევაში, ციურიხში, ლონდონში. ამ წლების განმავლობაში უნივერსიტეტის კურსი დაამთავრე და სადოქტორო დისერტაცია დაიცვი განიარაღებისა და მისი ეკონომიური და სოციალური შედეგების თემაზე. გვანა ეს საკითხი დღესაც ისევ საჭირობოტო საკითხი არ არის სახელმწიფოებისა და ხალხების ცხოვრებაში?

იმ წლებში შენი წერილები ჟენეველი რადიკალების ორგანოში „La Nation Suisse“ ქვეყნდებოდა. სახელგანთქმული რუსი მეცნიერის მძასთან, ემიგრანტ ლ. მეჩნიკოვთან ერთად ჟენევაში პროგრესული ჟურნალის „Современности“-ის გამოცემა დაიწყო. მოსვენებას არ გაძლევდა შენი საყვარელი „Современник“-ის ხსოვნა, ისევე, როგორც განუშორებლად თან გდევდა ფიქრი საყვარელ მასწავლებლებზე, რომელიც შორეულ ციმბირში გადასახლებული იტანჯებოდა.

მთელი შენი ახალგაზრდული აღზნებით შეუდექი ჟენევაში ნ. გ. ჩერნიშევსკის თხზულებათა სრული კრებული პირველ გამოცემაში. ამას ცოტა ენერგია და სახსრები როდი დაახარჯე, მაგრამ, როგორც ჩანს, თვდახუთი წლის გამოცემლისთვის ჯერ კიდევ მძიმე იყო ეს ტვირთი — მხოლოდ ერთმა ტომმა იხილა სინათლე.

შენმა მგზნებარე მოღვაწეობამ, სხვადასხვა ქვეყნის პრესაში სხვადასხვა ენაზე გაუღვივებულმა შენმა სახელმა თვით კარლ მარქსს აღუძრა შენი გაცნობის სურვილი. შენ მას ზედბოდი და ეებასებოდი. ალბათ ეს ძალიან საინტერესო იყო, მაგრამ არაფერი დაგიტოვებია ამ საუბრებზე. რად არ ათთვისე მეცნიერული კომუნიზმის დიდი ფუძემდებლის იდეები, ისე როგორც შემდეგში ბევრმა შენმა თანამემამულემ, რომლებსაც არასოდეს თვლით არ უნახავთ კომუნისტური ინ-

ტერნაციონალის ხელმძღვანელი? ეტყვიან, ამისთვის არ იყავი მომწიფებული და მაშინც შენ სამოციანედ ჩნებოდი. როგორც არ უნდა იყოს, ეს ჩვენ ხელს არ გვიშლის ჯეროვანი პატივისცემით მოვეცილოთ შენს შეზღუდულებებს, ყოველთვის წინ მიმსწრავს და არა უკან, მოძრაობის ხელის შემწყობს და არა დამმსხრტებელს. შენს კალამს არ შეეძლო მშვიდად აეგლო გვერდი არც ტერორის ქადაგებელი რუსი ხალხისწინებისთვის, არც ანარქისტი ბაქუნინისათვის, არც ლუი ზლანის შემთანხმებულ პოლიტიკისათვის საფრანგეთის რევოლუციის პერიოდში. ამას სარგებლობა მოჰქონდა მოძრაობისათვის, წინ მიმავალ გზას უკავდა.

თითქოს ბურჟუაზიული პრესის დღევანდელ ღლეზე ღღერენ 90-ზე მეტი წლის წინათ ნათქვამი შენი სიტყვები: „მოტყუების ან ძალადობის გზით მთავრობა თავის ბრმა იარაღად იხდის პრესას. მოსყიდვით ან თბილი ადგილების დარიგებით გაზეთების ხელმძღვანელებს თავის მეხოტბეებად აქცევს და თუ აღმოჩნდება ორი-სამი შეუზღოვებელი გაზეთი, მთავრობა მათ წინააღმდეგ ზედოხედ აქვეყნებს კანონებს, რომლებიც ჯარიმების, გაფრთხილებების, დაპატიმრებებისა და აკრძალვების მთელ არსენალს შეიცავს“...

შენი „დეკადანისის პრესა“ პარიზში ფრანგულ ენაზე გამოვიდა. შენ აქტიურ მონაწილეობას იღებდი ევროპელი ქვეყნების საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ ცხოვრებაში, იქ ტრიალებში, მათ გაზეთებსა და ჟურნალებში თანამშრომლობდი, მაგრამ აი, შენი მოუსვენარი ნავი უკვე მშობლიურ ნაპირებს მოადგა. მოწინავე ქართველ პუბლიცისტებთან, სერგეი მესხთან და გიორგი წერეთელთან ერთად ხელმძღვანელობ პირველ სოციალ-დემოკრატიულ გაზეთს „დროება“-ს, შემდეგ კი თბილისში აარსებ რუსულ გაზეთს „Обзор“-ს, რომელიც მთავრობამ სამჯერ დახურა.

და აი, შენ, რედაქტორი, სასამართლოს წინაშე დგებარ ცენზურისადმი ურჩობისათვის. გადაწყვეტილი აქვთ აშკარად საჯაროდ დასჯაო ისევე, როგორც შენ აშკარად და საჯაროდ ასაბრთველად და მსჯავრის სტებში შენი გაზეთის ფურცლებზე სოციალურ უსამართლობას, თვითნებობას, უმეცრებას. მაგრამ შენ სასამართლოს ტრიბუნად იყენებ, თვითონ სდებ ბრალს, თამამად, გონებაშახილად, აძულე მოსამართლეებს გამამართლებელი განაჩენი გამოვიტანონ.

პროვინციული გაზეთის რედაქტორის სასამართლო პროცესის შედეგები სასწრაფოდ მივიღო რუსეთის მწერლობას. თანამოკალმენი გილოცავენ. აი, მგალითად, რას გწერს მოსკოვის „Народный листок“-ის რედაქტორი მ. მ. დმირიევი:

„როგორც რედაქტორს, როგორც იურისტს და აღმძინს, არ შემძლია არ მიხაროდეს და არ

მოგილოცოთ პროცესის შედეგი, შედეგი, რომელსაც თქვენ მართო პატივდებული მოსამართლეების შეხედულებებს კი არ უნდა უმადლოდეთ, არამედ თქვენს სიტყვასაც, რომელშიაც მართო იურიდიულად კი არ გაშუქეთ საქმე, არამედ ნათლად და ხელშესახებად გამოაჩინეთ ექსპერტის გონებალუნგობა“...

მაგრამ ღრუბლები მაინც იკრებოდნენ შენს თავზე. კავკასიის საცენზურო კომიტეტი ისევ დაიწინებოდა მოითხოვდა შენს პასუხისგებაში მიეცემს „Однако“—ში ორი წერილის დაბეჭდვის გამო, რომლებიც ვითომდა სახელმწიფოებრივი გადართალებისაკენ მოუწოდებდა ხალხს. კომიტეტი მოითხოვდა შენტვის მოესაჯათ ყველა წოდებრივ უფლებათა აყრა და კატრარღში გაგზავნა.

და აი, თბილისის სახელმწიფო სათათბიროში შენი ერთ-ერთი მძაფრი გამოსვლის შემდეგ კავკასიის მეფის ნაცვალმა გენერალ-ფელდმარშალმა მიხეილა საქართველოს ფარგლებიდან გაგაძევა.

„... მაქვს რა მხედველობაში, — წერს ის, — რომ ასეთივე მისწრაფება დემონისტრაციის მოქმედების ღამეობისა შემჩნეული იყო, განსაკუთრებით უკანასკნელ ხანებში, ნიკალაძის ჟურნალისტურ მოღვაწეობაშიც, საკუთოდ მიმაჩნია, ქუთაისის მოქალაქე ნიკოლოზ ნიკოლაძე, უმადლესობით მოცემული უფლებით, გასასლდეს დროებით საცხოვრებლად ქ. სტავროპოლში და დაუწესდეს პოლიციის მეთვალყურეობა“.

ამგვარად, შენ გადასახლებული ჟურნალისტი ხარ. იო პატივია! მართალია, სტავროპოლი არ არის ვილეისკი, სადაც აი უკვე რამდენი წელი იტარებდა შენი მასწავლებელი და მეგობარი, მაგრამ, მაინც, თუნდაც პატარა საზოგადოებაში, მასწავლებლის ბედით მოწაფის ბედში მეორდება. სულ უფრო ზნორად, უფრო დაეხნებით ფიქრობ იმაზე, რომ რაღაც უნდა გაეთედეს, რაღაც უნდა წამოიწყო ჩერნიშევსკის გასათავისუფლებლად.

ჯერჯერობით კი, შენი მეგობრების დაეინებული ზრუნვის წყალობით, გადასახლებიდან ბრუნდება „Одно“—ის განახლების თამაში, მაგრამ ამათ განზრახვით. ამ განზრახვითვე და ასევე ამაოდ პეტერბურგში მიდისიც. ეს შენი დაეინებული მაძიებლობა სამეფო კარის ყურადღების იქცევს. გბრდება ნებათაღვის გაზეთის გამოსაცემად იმ პირობით, თუ დათანხმდები მოაერზობის სახელით მოლაპარაკება დაიწყო ნაროდოვოლელებთან. ნაროდოვოლელებმა პირობა უნდა მოგცენ, რომ ალექსანდრე III-ის მეფე კურთხევის დროს არავითარ ტერორისტულ აქტს არ ჩაიდენენ.

ყველაზე ცნობილი იყო შენი უარყოფითი დამოკიდებულება ტერორიზმთან. ისიც ცნობილი იყო, რომ ეს ხელს არ უშლიდა „ნაროდნია ვოლისა“ პარტიის ხელმძღვანელ მოღვაწეებს პარტიისეკმით მოპყრობოდნენ შენს სახელს და თა-

ვინათ გამოცემებში სათანამშრომლოდ დაეკავებოდნენ. იმან, ვინც მათთან მოსალაპარაკებლად წყნად იკანდილატურა აირჩია, ყველა ეს გარემოება ძალიან კარგად გაითვალისწინა. ოლონდ ვერ გაითვალისწინა ის, რომ ასეთი საფასურით „Однако“—ის აღდგენაზე შენ არასოდეს არ დათანხმდებოდი.

უკვე საბოლოოდ გადაწყვიტე თავიდან მოგეშორებინა ეს წინადადება, რომ უტყარამ იდეამ გაგიელვა: ჩერნიშევსკი! ასეთი საფასურით მხოლოდ მისი განთავისუფლება შეიძლება. სულერთია, ნაროდოვოლელები აშკარა კრიზისს განიცდიან, სულერთია ისინი თვითონ ეძებენ საპატიო გამოსავალს ჩიხიდან, რომელშიც ბრძოლის უფარგისმა, ფართო მსახერს მოწყვეტილმა მეთოდებმა შეიყვანეს. როლი, რომელიც მათ რუსეთის რევოლუციურ მოძრაობის ისტორიაში ითამაშეს, საცაა დასრულებული. დე, ეს დასასრული ძვირფასი ვილეისკელი პატიმრის გამოსყიდვის დიდებული საქმით აღინიშნოს!

მეფის კურთხევამ 1883 წლის მაისში მშვიდობიანად ჩაიარა და მხოლოდ ნოემბერში შეიტკი, რომ ჩერნიშევსკი ციმბირიდან გადმოუყვანათ, მაგრამ სამშობლო სარატოვში კი არა, როგორც დაპირებული იყვნენ, არამედ ასტრახანში „საცხოვრებლად“, წოდებრივი უფლებების დაუბრუნებლად.

იმ დროს თბილისში გამოდიოდა გაზეთი „Новое обозрение“, რომელშიც მონაწილეობის მისაღებად ჩაბმული იყვნენ ცნობილი რუსი ლიტერატორები ვ. გარშინი, გ. უსპენსკი, ა. პლეშჩევი და სხვები. პეტერბურგიდან ამ გაზეთს გამოუგზავნე შესანიშნავი წერილი — „ნ. გ. ჩერნიშევსკის განთავისუფლება“. რასაკვირველია, ეს წერილი ცენზურამ აკრძალა, მაგრამ ხელნაწერმა ჩვენამდე მოაღწია და ჩვენ გვინდა რამდენიმე სტრიქონი გავისენოთ.

„ნათლად მახსოვს ეს შესანიშნავი დრო, — სწერდა შენ, — 1861 — 1863 წლებში. მაშინ არამცთუ მთელ საზოგადოებას, არამედ თვითონ პროლაშკიების მთხვევლებსაც და გამაგრებულებებსაც გულუბრყვილოდ სწამდათ, რომ ხალხთა და სახელმწიფოთა ისტორიული ცხოვრება ეყვავს, ან შეუძლია იცეკვოს ცალკეულ პიროვნებათა დუღუჭზე... ჩერნიშევსკი გაქპრა, მიუხედავად ამისა მოძრაობა არ შეჩერებულა და არც შესუსტებულა. აქედან მზარდი: რა დიდიც არ უნდა იყოს ცალკეული პიროვნების ზეგავლენის როლი ეპოქის გონებრივ ცხოვრებაში, მას სულ უმცირესი მნიშვნელობაც კი არა აქვს საზოგადოებრივი აზრის მიმდინარეობისათვის“.

ამით გამოთქვამდი შენს შეხედულებებს პიროვნების როლზე ისტორიაში, ისეთიავე შეხედულებებს, რომლებიც უკვე გამოსთქვი თითქმის იმავე დროს დაწერილ „სხვა წერილში — „ლუი ბლანი და გამბეტა“. აქ ფრანგულ მასალა-

ზე დაყრდნობით ამტკიცებდი, რომ დიდი მოღვაწე მხოლოდ იმითია დიდი, რომ პროგრესს უჭერს მხარს და მანამ არის დიდი, სანამ ის ამას იცავს, ვინაიდან ქვეყნის მთელი ცოცხალი ძალა, ე. ი. ხალხი, მას უჭერს მხარს. ეს წერილი დაიბეჭდა სალტიკოვ-შჩედრინის ჟურნალში — „Отечественные записки“, სადაც შენ იმ დროს რედაქციის კრიტიკის განყოფილებას ხელმძღვანელობდი. ამ წერილის გამოქვეყნებისათვის ჟურნალმა გაფრთხილება მიიღო შინაგან საქმეთა მინისტრ გრაფ დ. ტოლსტოისაგან და მალე სულაც დაიბეჭდა.

მაგრამ, ისევ „ნ. გ. ჩერნიშევსკის განთავისუფლება“ დაუბრუნდეთ და შევინშოთ, რომ ეს წერილი იწერებოდა მაშინ, როცა იმ დროს გამეფებული ლიბერალურ-ხალხისნური პრესა სამოციანი წლების ჟურნალისტის პასუხს ფრიად ცივად შეხვდა, უყურებდა რა მას, როგორც არქაულ, დრომოკმულ ფიგურას. იმ დღეებში ნიკოლოზ გაბრიელის ძეს, რომელმაც წერილით გთხოვა მისი ვაჟის სამსახურში მოწყობა, შენ ასე სწერდი:

„მერყუნეთ, უსახლგორო ბედნიერი. ვიქნები, რომ, რითივე მაინც დაგებმართო ან ვასიამოვნოთ ყოველივე იმის სახალურად, რითაც თქვენგან დავალბებული ვარ ჩემი გონებრივი და ზნეობრივი განვითარებისათვის“.

შენ, ცხადია, დაებმარე და მიხეილ ნიკოლოზის ძე საშინაოში მოაწყო, რაც მაშინ მთელი საზოგადოებისაგან განკუთხულ ჩერნიშევსკების ოჯახისთვის დიდი დახმარება იყო. შენ არასოდეს დავიკარგავს კავშირი მათთან და როცა საჭირო გახდა, დახმარება გაუწიე ნ. გ. ჩერნიშევსკის ვაჟს მაისი ნაწარმოებების სიკვდილმემდგომ გამოცემაში.

„დიდი მადლობელი ვიქნებოდი, თუ დამეხმარებოდათ და მომცემდით კეთილ რჩევას, — გწერდა მიხეილ ნიკოლოზის ძე ჩერნიშევსკი, — როგორ გადავარჩინო გამოცემა საჯარო ვაჭრობით გაყიდვას. ამის ფიქრიც კი მზარავს! მარტო მატერიალური მხრით კი არა, არამედ ზნეობრივად, პრინციპულად, იდეურად: როგორ? ჩერნიშევსკი უცბე ჩალის ფასად იყიდება, როგორც რაღაც ხარახურა!“

როგორც კი ნ. გ. ჩერნიშევსკის წიგნები გამოვიდა, შენ ისინი მიიღე ფოთში, სადაც მაშინ ქალაქის თავის თანამდებობა გეკავა. პირველი ტომის სატიტულო ფურცელზე შეიღ-გამოცემელს ჩამოეფალა ყველაფერი კარგი, რაც შენ გაუკეთე შენს მასწავლებლს. მაგრამ შენი ბინა პოლიციამ გაჩხრიკა და შეუშალა ხელი ჩვენამდე მოეღწია ამ ყველასთვის ძვირფას საჩუქარს... ჟანდარმებმა ჩამოვარდეს ის წიგნები, როგორც საშინო სახელმწიფოებრივ დამნაშავეს ოჯახთან შენი დიდი სიახლოვის დამადასტურებელი.

უფრო გვიან შენ მთელი შენი ოჯახი წაიყვანე

სარატოვში, ჩერნიშევსკების სახლში, რომელიც დიასახლისი ისევ ოღონდ სოკრატის ასული ჩერნიშევსკაია იყო. შენ გინდოდა ეს ტრადიციული სიახლოვე შენი ოჯახის, შენი ხალხის შემდგომ თაობებშიც შენარჩუნებულიყო.

განა ეს ასე არ არის?

აი შენი სახლი წერეთლის ქუჩაზე, სახლი, სადაც შენი სიცოცხლის უკანასკნელი წლები გაატარე. შენი შვილი რუსულადი, არაჩვეულებრივად ცოცხალთვლა ჰქონდა ქალი (ეს შენი თვალმბი, მემკვიდრეობით დაყოლილი), კარს უღებდა ფოსტალიონს. ბანდერილში წიგნია — „ნ. გ. ჩერნიშევსკი სარატოვში“. წიგნზე წარწერაა:

„რუსულად ნიკოლოზის ასულ ნიკოლაძეს ვუგზავნი ამ წიგნს ნ. გ. ჩერნიშევსკის შორეულ სამშობლოდან, დაჩაგრული საქართველოსადმი ძისი დიდი სიყვარულის სხოვისა და ჩერნიშევსკისა და ნ. ი. ნიკოლაძის ოჯახების შორის ტრადიციული მეგობრობის აღსანიშნავად.“

ნ. ჩერნიშევსკისაგან“.

აი კიდევ ერთი წიგნი — „ვილიუსის პატიმარი“ (სარატოვის წიგნის გამომცემლობა, 1953 წ.) ამ წიგნს აწერია:

„ძვირფას რუსულად ნიკოლოზის ასულ ნიკოლაძეს, შეიღ ჩერნიშევსკის ერთგული მეგობრის ნიკოლოზ იაკობისძე ნიკოლაძისა, რომლის სახელიც მუდამ პატივისცემით იხსენიება ჩვენს ოჯახში.“

ვილიუსის პატიმრის შეიღიშვილ

ნ. ჩერნიშევსკისაგან,

იუბილეს სასიხარულო დღეებში, 1953 წ.“.

ჩაიხედოთ წერილებში, რომლებიც შენი მისამართით მოდის სარატოვიდან ნ. გ. ჩერნიშევსკის სახლ-მუზეუმის დირექტორ, ნინო მიხეილის ასულ ჩერნიშევსკაიასგან:

„ძვირფასო რუსულად ნიკოლოზის ასული!

გუშინ საიუბილეო მოხსენების მოსამზადებლად ჩემს მიმოწერას ვათვალისწინებდი და ხელახლა ვადვიკითხე თქვენი მოგონებების ფურცლები, რომელთაგან ისეთი სიტოპ ვიგრძენი, რომ არ შემიძლია, არ შემოვიტოვოთ ჩემი გულთთაღი სალაშა და მადლობა დიდი განცდებისათვის.“

როგორ ცოცხლად იგრძნობა ჩერნიშევსკის იდეური კავშირი კეთილშობილ ქართველ ხალხთან, მისი საზოგადოებრიობის სამოციანი წლების წარმომადგენლებთან. როგორ გულმხივრად შეამჩნიეს მამათქვენმა და მისმა ამხანაგებმა ნიკოლოზ გაბრიელის ძის მალაღ გრძნობა ოღონდ სოკრატის ასულისადმი და ისე მშვენივრად ასახეს ეს ანდერძი თავიანთ პირად ცხოვრებაში. ეს ყველაფერი განსაკუთრებით ძვირფასია ახლა, როცა მოძემ ხალხების მეგობრობამ თავისი ძალა გვიჩვენა პიტლერთან ბრძოლაში...“

შემდეგ — მუზეუმისა და ოჯახური საქმეები.

მეორე წერილი:

„ძვირფასო რუსუდან ნიკოლოზის ასულო! მიიღეთ ჩემგან უმზურვალესი მადლობა ნიკოლოზ გაბრიელის ძის იუბილეზე გამოგზავნილი მშვენიერი დღეშისთვისაც, რუსი საზოგადო მოღვაწეებისაგან ნიკოლოზ იაკობის ძესთან მიწაწერი წერილების მეტად საინტერესო წიგნისთვისაც და საიუბილეო გაზეთებისთვისაც.“

მღელვარებით ვკითხულობდი თქვენს დაწვრილებითს წერილს იმის შესახებ, თუ როგორ მოიყარეს თავი ლიტერატურისა და საზოგადოებრივმა მუშაეებმა თქვენს საჯარო ბიბლიოთეკაში 24 ივლისს. ძალიან ვნანობ, რომ იმ დღეს არ შეძლო ეყოფილიყავი თქვენს შორის, ჩემთვის სასიამოვნო საზოგადოებაში. მეც სიამოვნებით წარმოვსთქვამდი სიტყვას, შორი გზისა რომ არ მშინებოდა. იქნებ ამისი განხორციელება შეიძლე-

ბოდეს, მაგალითად, მომავალი წლისთვის რატომღაც, იუბილესთვის მზადების დროს მოლექცია წავიკითხე სრულიად სხვადასხვაგვარ კოლექტივში. იქნებ სწორედ ამიტომაც, ძეგლის გახსნაზე ათიათასობით ხალხის წინ გამოსვლის დროს, მე შევძელი საესეებით მეგრძნო ამ დღესასწაულის მთელი სიღამაზე და დიდებულება; მასებთან ურთიერთობამ დამანახვა, როგორ უყვარს ჩერნიშევსკი საბჭოთა ხალხს“.

ამ წერილების წაკითხვისას დიდი მადლობით ვიმსჯელებით იმისთვის, რაც შენ შენს დროს გააკეთე ჩვენი დროისათვის. თავისი დროის დიდ რუს აღამიანთან ერთხელ დარგულ მეგობრობის ნეს მზრუნველობით ზრდიდი მთელ შენს სიცოცხლეში. შეხედე, როგორ გაიზარდა იგი, გაღამაზდა, გაღონიერდა, როგორ აყვავდა ჩვენს დროში, როგორ იკრებს თავის გარშემო ცხოვრების ჯანსაღ ძალებს.

თავისუფლებისათვის ბრძოლის მატონის ფურცლები

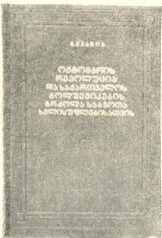
„თბილისზე ფრთხილად საბჭოთა ხელისუფლების წითელი დროშა. გაუმარჯოს საბჭოთა საქართველოს!“ — ასე უდებდა სერგო ორგანიკი მისივე ლენინსა და სტალინს 1921 წლის 25 თებერვალს.

ეს რამდენიმე სიტყვა უდიდესი შინაარსის შემცველი იყო. ეს სიტყვები ნიშნავდა იმას, რომ ქართველი ბოლშევიკების, ქართველი მშრომელი ხალხის თავგანწირული, შეუპოვარი ბრძოლა კონტრრევოლუციური მენშევიკური მთავრობის „სისხლიანი დიქტატურის წინააღმდეგ ბრწყინვალე გამარჯვებით დასრულდა, რომ საქართველოსთვისაც იწყებოდა ახალი ერა.

საქართველოს ბოლშევიკების ისტორიის სწორედ ამ უაღრესად მნიშვნელოვან პერიოდს ეხება სახელგამის მიერ ოქტომბრის რევოლუციის 40 წლისთავთან დაკავშირებით გამოცემული გ. ჟვანიას ნაშრომი „ოქტომბრის რევოლუცია და საქართველოს ბოლშევიკების ბრძოლა საბჭოთა ხელისუფლებისათვის“.

გ. ჟვანია საინტერესო ენით, დიდძალი ისტორიულ-პარტიული ლიტერატურისა და ბევრი, დღემდე უცნობი საარქივო დოკუმენტის ღრმა შეცნობით შესწავლისა და განხილვის საფუძველზე მოგვითხრობს საქართველოს ბოლშევიკური ორგანიზაციების მოღვაწეობას ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის მომზადებისა და გატარების პერიოდში (1917 წ. მარტი-ოქტომბერი). ამ, პირველ თავში, ავტორი მრავალ საკითხს ახლებურად აყენებს და გადაჭრის. აქ იგი ფართოდ ეხება იმ დიდ მუშათა, რომელიც გააჩაღეს ლენინის აპრილის თეზისებითა და სრულად რუსეთის მეშვიდე (აპრილის) კონფერენციის გადაწყვეტილებებით შეიარაღებულმა საქართველოს ბოლშევიკებმა რევოლუციის შემდგომი გაშლისათვის, საბჭოების უმრავლესობის მოსაპოვებლად, სოციალისტური რევოლუციისათვის მშრომელი გლეხების მისამხრობად.

რევოლუციის შემდგომი გაღრმავების მზად-

ბასთან ერთად, როგორც ავტორი აღნიშნავს, საქართველოს ბოლშევიკების წინაშე დაისახა საარსებო ამოცანა — შეეკრიბათ და დაერაზმათ რეაქციისა და იმპერიალისტური ომის გამო გაფანტული საკუთარი ძალები და შეექმნათ

დამოუკიდებელი ორგანიზაციები. ნაშრომი იძლევა ბოლშევიკების მიერ ამ მიმართულებით გაწეული მუშაობის სრულ და მდიდარ სურათს. აქვე მთელი სისრულითაა ნაჩვენები კავკასიის პარტიული ორგანიზაციების პირველი ყრი-

ლობის მნიშვნელობა საქართველოს პარტიული ორგანიზაციებისა და მუშათა და გლეხთა რევოლუციური მოძრაობის ისტორიაში.

საგმირო საქმეებითაა აღსავსე საქართველოს ბოლშევიკების მოღვაწეობა 1918-1920 წლებში. ამ წლებს ეხება ნაშრომის მეორე თავი „საქართველოს ბოლშევიკები საბჭოთა ხელისუფლებისათვის მუშებისა და გლეხების ბრძოლის სათავეში“. აქ განხილულია ამ პერიოდის მუშათა და გლეხთა რევოლუციური ბრძოლების ყველა ძირითადი მომენტი.

ამიერკავკასიის კონტრრევოლუციური პარტიების მიერ ბურჟუაზიულ-კლასობრივი პოლიტიკის გატარებამ და მრავალმა რეპრესიამ გამოიწვია კლასობრივი ბრძოლის გამწვავება, ეს ბრძოლა განსაკუთრებით მწვავე ხასიათს ღებულობს საქართველოში. ხშირად ეწყობა გაფიცვები, მატულობს საგაფიცო ბრძოლები მუშების შეუპოვრობა. მარტო 1918 წლის პირველ ნახევარში ბაქოში მოეწყო მუშათა 60-მდე გაფიცვა და მიტინგი, რომლის მონაწილეთა საერთო რიცხვი რამდენიმე ათეულ ათას კაცს აღწევდა.

კიდევ უფრო მწვავე ხასიათს ატარებდა მენშევიკური რეჟიმის წინააღმდეგ გლეხთა ბრძოლები. ელჩების, რომლებიც მიწის სივრცის მხრივ თითქმის ისეთსავე მდგომარეობაში იმყოფებოდნენ, როგორც ბატონყმობის დროს, გაუწყებელიც აწყობდნენ შეიარაღებულ გამოსვლებს. 1918 წლის განმავლობაში საქართველოში 20-ზე მეტ შეიარაღებულ გამოსვლას ჰქონდა ადგილი.

მათ შორის აღსანიშნავია აჯანყება ლეჩხუმში, ღუშეთის მაზრაში, საჩხერეში, სამეგრელოში, აფხაზეთში და სხვ. ზოგიერთ ადგილას აჯანყებულებმა გამოაცხადეს მუშებისა და გლეხების რევოლუციური ხელისუფლება და მას თევობით ინარჩუნებდნენ.

ნაშრომის უკანასკნელი, მესამე თავი ეხება სოციალისტური რევოლუციის გამარჯვებას საქართველოში. გმირთა სისხლით მორწყული საქართველოს მიწა დიდი რუსი ხალხისა და მისი გმირი საბჭოთა არმიის დახმარებით სამუდამოდ განთავისუფლდა საერთაშორისო რეაქციის მიერ ზურგამარტებული მენშევიკური მთავრობის სისხლიანი ბატონობისაგან. გაუგონრად ბევრი უბედურების მოწმე საქართველოს დედაქალაქ

თბილისში გამარჯვების დიდი დროშა გმირულად და.

„გადავით ქართელ კომუნისტებს და სპეციალურად საქართველოს რევკომის ყველა წევრს ჩემი მხურვალე სალამი საბჭოთა საქართველოსადმი“.

ასე შემოუთვალა ლენინმა 2 მარტს ორჯონიკიძეს ზემოხსენებული მახარებელი დეპუტის საპასუხოდ.

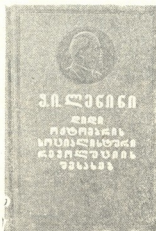
ქართველმა ბოლშევიკებმა მართლაც უბრწყინვალესი ფურცლები ჩაწერეს თავისუფლებისა და სოციალიზმისათვის ბრძოლის მატჩანეში.

გ. ევანის ნაშრომი სწორედ ამ გმირულ ფურცელს აცოცხლებს დღევანდელი მკითხველის წინაშე.

ი. ყიფიანი

3. ი. ლენინი დიდი ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის შესახებ

სკკ პარტიის ცენტრალურ კომიტეტთან არსებულმა მარქსიზმ-ლენინიზმის ინსტიტუტის საქართველოს ფილიალმა ქართულ ენაზე, დიდი ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის 40 წლისთავთან დაკავშირებით, გამოსცა მსოფლიო პროლეტარიატის დიდი ბელადის ვ. ი. ლენინის უმნიშვნელოვანესი ნაწარმოებებისა და სიტყვების კრებული, რომელშიც გაშუქებულია დიდი ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის ძირითადი ხასიათი და მსოფლიო ისტორიული მნიშვნელობა.

შე. დაჩაგრული მასები თვითონ შექმნიან ხელისუფლებას. ძირფეხიანი და მძსხერელი იქნება ძველი სახელმწიფო აპარატი და შეიქმნება მართვა-გამგეობის ახალი აპარატი საბჭოთა ორგანიზაციების სახით“.

კრებულში შეტანილია მუშათა და ჯარისკაცთა დეპუტატების საბჭოების სრულიად რუსეთის მეორე ყრილობის მასალები: ვ. ი. ლენინის მიმართვა „მუშებს, ჯარისკაცებსა და გლეხებს“, ვ. ი. ლენინის მოხსენებები „ზავისა და

მიწის შესახებ“, აგრეთვე მოხსენება ომისა და ზავის შესახებ“ პარტიის VII ყრილობაზე, „მოხსენება საზავო ხელშეკრულების რატიფიკაციის შესახებ“ საბჭოების სრულიად რუსეთის IV საგანგებო ყრილობაზე და სხვა მრავალი უმნიშვნელოვანესი დოკუმენტი, რომლებშიც ასახულია დიდი ლენინის ჭეშმარიტად ტიტანური ბრძოლა რუსეთის მსოფლიო იმპერიალისტური ომიდან გამოყვანისათვის, ბრესტის საზავო ხელშეკრულების დადებისათვის, ხალხთა შორის მშვიდობის დამყარებისა და ომით დაზარალებული ქვეყნის მშვიდობიან მშენებლობაზე გადაყვანისათვის.

კრებულში შესულია ნაწარმოებები: „თეზისები დამფუძნებელი კრების შესახებ“, „მშრომელი და ექსპლოატირებული ხალხის უფლება და დეკლარაცია“, „პროექტი დეკრეტისა დამფუძნებელი კრების დათხოვნის შესახებ“, ზოგიერთი ადგილი წიგნიდან „პროლეტარული რევოლუცია და რენეგატი კაუცი“ და სხვ.

ხსენებულ ნაშრომში მოცემულია ბურჟუა-

კრებული იხსნება ცნობილი ისტორიული დოკუმენტით — „რუსეთის მოქალაქეებისადმი“, რომელიც დაბეჭდილია 1917 წლის 25 ოქტომბრის და რომლითაც რუსეთისა და მთელი მსოფლიოს ექსპლოატირებულ ელწყათ პროლეტარული რევოლუციის დაწყება და დროებითი მთავრობისათვის მთელი ძალაუფლების ჩამორთმევა.

მოსხენებაში, რომელიც იმავე დღეს წაიკითხა მუშათა და ჯარისკაცთა დეპუტატების პეტროგრადის საბჭოს სხდომაზე, ვ. ი. ლენინმა აღნიშნა, რომ „მუშათა და გლეხთა რევოლუცია, რომლის აუცილებლობის შესახებ მუდამ ლაპარაკობდნენ ბოლშევიკები, მოხდა“. ამავე მოხსენებაში, ეხებოდა რა ამ რევოლუციის მნიშვნელობას, დიდი ბელადი ამბობდა: „ამ გადართილების მნიშვნელობა ისაა, რომ ჩვენ გვეყოლება საბჭოთა მთავრობა, ხელისუფლების ჩვენი საკუთარი ორგანო, ბურჟუაზიის ყოველივე მონაწილეობის გარე-

ზიული დემოკრატიის შინაგანი სიყალბის მეცნიერული ანალიზი, მისი საფუძვლიანი კრიტიკა, სოციალისტური დემოკრატიის მთელი უპირატესობის დახასიათება ბურჟუაზიულ დემოკრატიათან შედარებით და ა. შ.

ვ. ი. ლენინი საბჭოთა დემოკრატიზმის ყოველმხრივ განვითარებასთან ერთად უდიდეს მნიშვნელობას ანიჭებდა მტკიცე, რკინისებური დისციპლინის დაცვას, უფროსიანდში უმცროსის უსიტყვო დამორჩილებას. შრომის პროცესში. „უნდა ვისწავლოთ, — წერდა ვ. ი. ლენინი, — მშრომელთა მსგების ქარიშხლიანი, გაზაფხულის ნიაღვარივით მოვარდნილი, ყოველგვარ კალაპოტს გადაცილებული, მიტინგური დემოკრატიზმის შეერება რკინის დისციპლინასთან შრომის დროს, ერთი პირის, საბჭოთა ხელმძღვანელის ნებისყოფიანად. სიტყვა შეუბრუნებელ დამორჩილებასთან შრომის დროს“ (გვ. 166).

კრებულში განსაკუთრებული ადგილი უკავია მასების შემოქმედებითი ინიციატივის გაზრდა, წოდებრივი პრივილეგიების, ყოველგვარი ეროვნული და რასობრივი ჩაგვრის მოსპობის, ქალის, როგორც საზოგადოების უდიდესი ძალის განთავისუფლების საკითხებს და სხვ.

ბურჟუაზიულ რესპუბლიკაში, წერდა ვ. ი. ლენინი, „თუნდაც ეს უარესად დემოკრატიული რესპუბლიკა იყოს, ქალის მდგომარეობა არსად მთელ მსოფლიოში, არც ერთ უაღრესად მოწინავე ქვეყანა-

ნაში არ გამხდარა სავსებით თანასწორუფლებიანი“. (გვ. 315)... „ბურჟუაზიული დემოკრატია სიტყვით გვიპრდება თანასწორობასა და თავისუფლებას. საქმით კი ადამიანის მოდგმის ქალთა ნახევრისათვის არც ერთ, თუნდაც ყველაზე მოწინავე, ბურჟუაზიულ რესპუბლიკას არ მიუცია არც მამაკაცთან სრული თანასწორობა კანონით, არც მამაკაცის მხრივ მეურვეობისა და ჩაგვრისაგან განთავისუფლება“ (იქვე).

კრებულში დიდი ადგილი უკავია ოქტომბრის წლისთავებისადმი მიძღვნილ სტატიებსა და სიტყვებს: „სიტყვა რევოლუციის წლისთავის შესახებ“, „საბჭოთა ხელისუფლების ორი წელი“, „ოქტომბრის რევოლუციის ოთხი წლისთავი“ და სხვა.

კრებულში შეტანილია ვ. ი. ლენინის უკანასკნელი სიტყვები და სტატიები: „სიტყვა მოსკოვის საბჭოს პლენუმზე 1922 წ. 20 ნოემბერს“, „ჩვენი რევოლუციის შესახებ“, „უმჯობესია ცოტა და კარგი“ და სხვ. ამ ნაწარმოებებში შეჯამებულია ოქტომბრის რევოლუციის 5 წლის შედეგები და დასახული სოციალისტური მშენებლობის ახალი გზები.

ვ. ი. ლენინის სხენებულ კრებულში ყველა ნაშრომი შესულია ქრონოლოგიური თანმიმდევრობით. იგი მაგიდის წიგნია მარქსიზმ-ლენინიზმის, ჩვენი ქვეყნისა და ჩვენი პარტიის ისტორიის შემსწავლელთათვის.

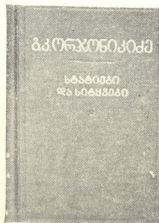
ბ. გულზანი

ბ. კ. ორჯონიძის სტატიები და სიტყვები

საქართველოს რევოლუციური მოძრაობის ბრწყინვალე ტრადიციები აქვს. მან მრავალი სახელმწიფო რევოლუციონერი და გამოჩენილი სახელმწიფო მოღვაწე მისცა მთელს ჩვენს ქვეყანას, კომუნისტებისათვის ბრძოლის დიდ ორგანიზატორს — საბჭოთა კავშირის კომუნისტურ პარტიას.

კომუნისტური პარტიისა და საბჭოთა სახელმწიფოსათვის თავდადებულ მებრძოლთა ამ ღირსშესანიშნავ პლეადას მიეკუთვნება ვ. ი. ლენინის ერთგული მოწაფე და თანამებრძოლი გრიგოლ კონსტანტინეს-ძე ორჯონიძე.

ბ. კ. ორჯონიძე თავისი მგზნებარე სიტყვებითა და სტატიებით სულგერად ამაღლებდა, იღვურად აკალებდა და სოციალიზმის მშენებლობისათვის აღადგურებდა ჩვენი ქვეყნის მშრომელ ხალხს.

სკკ ცენტრალურ კომიტეტთან არსებულმა მარქსიზმ-ლენინიზმის ინსტიტუტმა 1956 წელს გამოსცა ბ. კ. ორჯონიძის სტატიებისა და სიტყვების კრებული ორ ტომად, ხოლო მიმდინარე წელს სახელგამმა გამოსცა ამ ორტომეულის ქართული თარგმანის პირველი ტომი, რომელშიც შედის ორჯონიძის მიერ 1910 — 1926 წლებში დაწერილი ნაწარმოებები. აქ მოთავსებული დოკუმენტები — წერილები ბოლშევიკების როსტოვის ჯგუფს ბაქოდან,

„წერილი რსდმპ საერთო-პარტიული კონფერენციის მომწვევ ორგანიზაციულ კომისიას“, „ანგარიში საერთო პარტიული კონფერენციის მომწვევი რუსეთის ორგანიზაციული კომისიის სხდომის შესახებ“ და სხვები ასახავენ ბოლშევიკური პარტიის ბრძოლას პრალის კონფერენციის მოწვევისათვის, ლიკვიდატორებისა

და სხვა ოპორტუნისტული და ანტიპარტიული ჯგუფების მთელი არსის მხილებას, პარტიის ერთიანობისა და რუსეთის მთელი რევოლუციური ძალების შემქმნელობისა და მომავალი რევოლუციის მომზადებისათვის ბრძოლას და სხვ.

დოკუმენტები — „სამოქალაქო ომის ერთი წელი ჩრდილო კავკასიაში“, „ჩვენი დამარცხების მიზეზების შესახებ ჩრდილო კავკასიაში“, „საუბარი „ბაკკეროსტას“ თანამშრომელთან“, ვ. ი. ლენინისადმი გაგზავნილი წერილები, დეპეშები და სხვ. ასახავენ საბჭოთა კავშირის ხალხების იმ კემშირითად გმირულ ბრძოლას, რასაც ისინი მშობლიური კომუნისტური პარტიის ხელმძღვანელობით აწარმოებდნენ უცხოელი იმპერიალისტების მტაცებლურ-კოლონიური პოლიტიკის წინააღმდეგ. ამ პერიოდში დაწერილ მთელ რიგ დოკუმენტებში ორჯონიკიძე ამხილებდა გერმანიის, ინგლისის, საფრანგეთისა და სხვა ქვეყნების იმპერიალისტთა მთელ იმ მხეცობასა და ბარბაროსობას, რასაც ისინი ჩაიდინდნენ ჯერ კიდევ ნორჩი საბჭოთა რესპუბლიკის მიწა-წყალზე.

ხსენებულ დოკუმენტებს დიდი მნიშვნელობა

აქვს საბჭოთა კავშირის ხალხების მომზადებაში და პოლიტიკური ერთიანობისათვის.

ამ ტომში შევიდა აგრეთვე გ. კ. ორჯონიკიძის შემდეგი მოხსენებები და გამოსვლები: „რკპ (ბ) ც. კის კავკასიის ბიუროს პოლიტიკური მუშაობა“, რკპ (ბ) ამიერკავკასიის სამხარეო კომიტეტის პოლიტიკური ანგარიშები ამიერკავკასიის კომუნისტური ორგანიზაციებზე II, III, IV ყრილობებისადმი, „ამიერკავკასიის რესპუბლიკების ფედერაციის შესახებ“, „წითელი არმიის შესახებ“, „საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკების კავშირის შესახებ“ და სხვები.

მათში ასახულია ამიერკავკასიის ხალხებისა და კომუნისტური პარტიის ბრძოლა ამიერკავკასიაში საბჭოთა ხელისუფლების განმტკიცებისათვის, სხვადასხვა ეროვნების ხალხთა ინტერნაციონალური დარაზმულობისა და ძმური თანამშრომლობისათვის, მხარის კულტურული და ეკონომიური აღმავლობისათვის.

გ. კ. ორჯონიკიძის სტატიებისა და სიტყვების კრებული ძვირფას შენაძენს წარმოადგენს მარქსისტული ლიტერატურისათვის.

მ. შუბლაძე

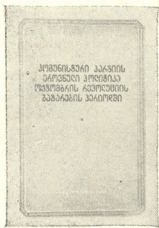
სასარგებლო ნაშრომი

საბჭოთა ხალხების ურდვეო მეგობრობა მართლაც რომ საფუძველთა საფუძველია ჩვენი დიდი სახელმწიფოს ძლიერებისა.

კაპიტალების მთებშია წითელარმიელების ბეგსაძისა და ჯიჟარაძის საფლავი. უეგვროდის მიწა-წყლისთვის გასწირეს თავი ქარუველმა თეომრებმა. ხოლო, როცა კავკასიის მთებს ეცემოდა მტრის ჭურვი და მისი გრუხუნის ექაღარიოდან გადმოიშოვ კავკასიის მთაგულს აღწევდა. გორაზეა მთებმა კი არა, მეგობრობის გამძლე კედელმა იხსნა მაშინ თბილისიც, ბაქოცა და ერევანიც. მათ მხარდამხარ იცადნენ უკრაინელი, უზბეკი და ესტონელი, რუსი, ისი და მოლდაველი.

ასე ჰირსა და ლხინში ათასგზის გამოცდილი მეგობრობა ჩვენი დიდი ქვეყნის ერებისა, სოციალისტური რესპუბლიკების სამუდამოდ შედუღებადელი კავშირი შედგება ბრძნული ლენინური ეროვნული პოლიტიკის ბრწყინვალე გამარჯვებისა.

ერთა თავისუფლებასა და ერთიანობას, ლენინური პოლიტიკის ცხოვრებაში გატარებას დასაბამი მისცა ოქტომბრის რევოლუციამ. საბჭოთა ხელისუფლება თავისი არსებობის მეორე დღიდანვე შეუდგა ეროვნული საკითხის

გადაწყვეტას ვ. ი. ლენინის სახელმძღვანელო დებულებების საფუძველზე.

სწორედ ამ თემაზე — „კომუნისტური პარტიის ეროვნული პოლიტიკა ოქტომბრის რევოლუციის გატარების პერიოდში“ — არის დაწერილი გერონტი გასიანის წიგნი, რომელიც ახლახან გამოსცა სახელგამმა.

ნაშრომის პირველ თავში გაშუქებულია ჩვენი პარტიის თეორია და პროგრამა ეროვნულ საკითხში.

მეორე თავში ფინეთის, უკრაინის, თურქმენეთის, უზბეკეთისა და რუსეთის სხვა განაპირა ქვეყნების მაგალითზე ავტორი ნათელს ხდის იმას, რომ თებერვლის ბურჟუაზიულ-დემოკრატიულ რევოლუციას, დროებით მთავრობას არ ძალუდა ეროვნული საკითხის სწორი გადაწყვეტა.

ყოველივე ამის შემდეგ ფაქტებისა და დოკუმენტების ენით ნაშრომში ისტორიულად მოხილულია ის დიდმნიშვნელოვანი პირველი ღონისძიებანი, რომლებიც კომუნისტურმა პარტიამ და რუსეთის მუშერ-გლეხურმა მთავრობამ რევოლუციის წლებში გაატარეს არარუსი ხალხების ეროვნული ჩაგვრის მოსასპობად.

საბჭოთა ხელისუფლების პირველივე დოკუ-

მენტი — საბჭოების II ყრილობის მიერ 1917 წლის 26 ოქტომბერს (8 ნოემბერს) მიღებული დეკრეტი ზავის შესახებ მოითხოვდა დაუყოვნებლივ განთავისუფლებულიყო ყველა ის ერი, ეროვნება, თუ ეროვნული ჯგუფი, რომელიც თავისი ნებასურვილის გარეშე იქნა შეერთებული ამა თუ იმ სახელმწიფოს მიერ, იმის მიუხედავად, თუ როდის მოხდა ეს შეერთება.

წიგნში ფართოდაა მოყვანილი ისტორიული მნიშვნელობის შემდგომი გადაწყვეტილებანი და დოკუმენტები: „რუსეთის ხალხთა უფლებათა დეკლარაცია“, სახალხო კომისართა საბჭოს 1917 წლის 22 ნოემბრის მიმართვა „რუსეთისა და აღმოსავლეთის ყველა მუსლიმანი მშრომელისადმი“, ლენინის მიერ დაწერილი „მშრომელი და ექსპლოატირებული ხალხის უფლებათა დეკლარაცია“, რომელიც სრულიად რუსეთის ცენტრალურმა აღმასრულებელმა კომიტეტმა მიიღო 1918 წლის იანვარში და ა. შ. აგრეთვე ნაჩვენებია კომუნისტური პარტიისა და საბჭოთა მთავრობის სხვა პრაქტიკული ნაბიჯები, რომლებიც გადადგმულ იქნა ეროვნულ პოლიტიკაში ლენინური ხაზის გასატარებლად.

ნაშრომი საყურადღებოა იმიტომაც, რომ ისტორიული მასალის მიმოხილვის პროცესში ავტორი ამზერებს საარქივო მონაცემებს,

რომლებიც ძირითადად ინტერესს არ იწვევს, ხოლო ზოგ შემთხვევაში ფრიალ საგულისხმოცაა.

გულდასმითა და დაწვრილებითაა განხილული განაპირა მხარეებში (უკრაინაში, ყუბანში, როსტოვ-ნახიჩევანის ოლქში, რუსეთის სამხრეთში, ჩრდილოეთ და ამიერ-კავკასიაში, ბელორუსიაში, შუა აზიაში და ა. შ.) საბჭოთა ხელისუფლების გამარჯვებისათვის ბრძოლის ძირითადი მომენტები. ამასთან დაკავშირებით გაუმართლებლად გვეჩვენება ის, რომ ჩრდილოეთ კავკასიაში, კერძოდ, თერგის ოლქში საბჭოთა ხელისუფლებისათვის ბრძოლა აღწერილია ლენინის გამოჩენილი მოწაფის, თერგის რესპუბლიკის ბოლშევიკების ერთ-ერთი თვალსაჩინო ხელმძღვანელის, ჩვენი თანამემამულის წოგ (სამუელ) ბუაჩიძის მოუხსენებლად.

გარდა ამისა, დასკვნით ნაწილში — „ლენინური ეროვნული პოლიტიკის განხორციელება“, ვფიქრობთ, მეტი ადგილი უნდა დათმობოდა სკკპ XX ყრილობის გადაწყვეტილებათა არეკვლას.

ეს ორიოდვე შენიშვნა, რა თქმა უნდა, სრულიადაც არ აყენებს ჩრდილს გ. გასიანის სასარგებლო და ბეჯითი შრომის შედეგად შექმნილი წიგნის ღირსებებს.

ბ. ბიორბაძე

გაიანე აკოვოვი

პირველივე პეიზაჟი...

ეს არ იყო თეატრალური პრემიერა, რომლის ფარდის დაშვების შემდეგ აღტაცებული მაყურებლები დიღხანს ფეხზე მდგარი მქუხარე ტაშითა და გულითადი შეძახილებით ხარკს უხდიან მსახიობთა ოსტატობას. მაგრამ რაღაც ამგვარი მოხდა შარშან დეკემბრის პირველ რიცხვებში ვულერჰემპტონის უზარმაზარ სტადიონზე. ამ დღეს, ფეხბურთის VI მსოფლიო ჩემპიონატის შერჩევითი ასპარეზობის მორიგ მატჩში, ერთმანეთს შეხვდნენ ინგლისისა და დანიის ეროვნული ნაკრები გუნდები. საინტერესო ორთაბრძოლის შემდეგ ხალხმრავალი აუდიტორია დიღხანს გამოხატავდა თავის აღტაცებას ოვაციებითა და გულთბილი შეძახილებით... საქმეს ის კი არ იყო, რომ მათმა თანამემამულეებმა წარმატებით აიღეს ამ ხანგრძლივი ტურნირის სტარტი, და არც ის, რომ გამარჯვება დიდი ანგარიშით (5:2) იქნა მოპოვებული. სიხარულისა და აღტყინების მიზეზი მატჩის გმირი, ინგლისელ სპორტის მოყვარულთა სათავეთა — 42 წლის სტენლი მეტიუზი გახლდათ. ამ „საფეხბურთო სპექტაკლის“ ფარდა მსაჯის საფინალო სასტვენის სახით კარგა ხანია დაშვებული იყო, მაგრამ მაყურებლები არც კი ფიქრობდნენ ტრიბუნების დატოვებას და ყველას პირზე ეკერა მეტიუზის სახელი...

მსოფლიო ფეხბურთის ამ უმთავრეს შეჯიბრებაზე სტატიის დაწყებისას ჩვენ შემთხვევითი რომელიმე ვაგვასენდა განთქმული ინგლისელი მარჯვენა გარემარბი.

ჯერ კიდევ 23 წლის წინათ თამაშობდა მეტიუზი თავისი ქვეყნის ეროვნულ ნაკრებში. და ახლაც, მიუხედავად იმისა, რომ ინგლისის პრესა აღნიშნავს მითითებს ნაკრების „გაახალგაზრდაებას“, ხანდაზმული მეტიუზი მაინც შეუცვლელი პრეტენდენტია თერთმეტიდან ერთ-ერთი ადგილისა ხანგრძლივი და სახელოვანი სპორტული ბიოგრაფიის მქონე გუნდში. იგი უფლებამოსილი მონაწილეა ფეხბურთის VI მსოფლიო ჩემპიონატისა.

მსოფლიოს 1954 წლის პირველობის შემდეგ

ჟურნალ-გაზეთები რომ გუნდებისა და მოთამაშეების შეფასებას შეუდგნენ, ინგლისური ფეხბურთის ვეტერანმა ცოტა ქება და აღტაცებული შეფასება როდი დაიმსახურა. გერმანიის დემოკრატიული რესპუბლიკის ერთ-ერთ ყოველკვირეულ ორგანოში რესპუბლიკის მწერთაგანთა საბჭოს თავმჯდომარე გ. ზიგერტი წერდა: „გუნდის საუკეთესო თავდამსხმელი იყო მისი უხუცესი წევრი მეტიუზი. იგი მშვენივრად ფლობს ბურთს და ძალზე გონივრულად თამაშობს. მეტიუზი ზედზედ ქმნიდა ხოლმე სახიფათო მომენტებს მოწინააღმდეგის საჯარიმო მოედანზე“.

პირველი მისამართი: მონტპილერი

ჟიულ რიმეს თასი!

იგი დააწესა ფეხბურთის საერთაშორისო ფედერაციის პირველმა პრეზიდენტმა ჟიულ რიმემ, რომლის სახელიც შეიარქვეს შემდგომ ამ საპატიო ჯილდოს.

დედამიწის ზურგზე უდიდეს სპორტულ ასპარეზობად ოლიმპიური თამაშები გვევლინებიან. სპორტის უმეტეს სახეთა წარმომადგენელთათვის ოლიმპიადაზე ბოძებული ოქროს მედალი თამაშად შეიძლება გავეთანაბროთ მსოფლიო ჩემპიონის ტიტულს. ასეა, ვთქვათ, მძლეოსნობაში, ჭიდაობაში, სიმძიმეთა აწევაში, ცურვაში... და თუ ამ სახეობებში არსებობს კიდევ პროფესიონალიზმი (როგორც ცნობილია, ოლიმპიური თამაშები მხოლოდ სპორტსმენ-მოყვარულთა შეჯიბრებაა), მისი ზვედრითი წონა და მიღწევითაა დონე შედარებით უმნიშვნელოა.

მაგრამ არის სპორტის ისეთი სახეები, რომლებშიც პროფესიონალიზმი უაღრესად თვალსაჩინო და ანგარიშგასაწევი ძალაა. მათ რიცხვში შედის ფეხბურთიც. ფეხბურთელთა მსოფლიო ჩემპიონატი, რომელშიც, ტრადიციის თანახმად, მონაწილეობენ ქვეყნების როგორც პროფესიონალების, ისე მოყვარულთაგან შედგენილი ეროვნული ნაკრები გუნდები, მკვეთრად განირჩევა ფეხბურთელთა ოლიმპიური ტურნირისაგან.

სწორედ ამიტომაც მიიპყრო მთელი სპორტ-

ული სამყაროს ყურადღება და ცხოველი ინტერესი გამოიწვია პირველმა მსოფლიო ჩემპიონატმა, რომელიც 1930 წლის ივლისში გაიმართა ურუგვაის დედაქალაქ მონტევიდეოში. არჩევანი ალაბედზე როდი იქნა გაკეთებული! იგი წილად ზედა ოლიმპიური თამაშების ორგანიზაციის ჩემპიონის სამშობლოს: ურუგვაის ნაყრბმა ზედზედა — 1924 და 1928 წლებში — მოიპოვა ოლიმპიური ოქროს მედლები.

ოლიმპიურმა ჩემპიონმა კიდევ ერთხელ დაადასტურა თავისი სიძლიერე და თვალნათლივ დაამტკიცა, რომ მას ბადალი არ ჰყავდა დედამიწის ზედაზე. წინასწარი თამაშებში, რომლებიც ოთხ ჯგუფში წარმოებდა, ურუგვაელებმა დაამარცხეს ბერესა (1:0) და რუმინეთის (4:0) გუნდები; ნახევარფინალში იოლი გამარჯვება (6:1) მოიპოვეს თვალსაჩინოებთან, ხოლო ფინალში შეხვედრენ თვითონ ძველ მეტოქეებს — არგენტინელებს. ორი წლის უკან ამ გუნდების გადამწყვეტი ოლიმპიური ასპარეზობა ურუგვაელებმა მოიგეს ანგარიშით 2:1. ამჯერად შეხვედრა უფრო შედეგიანი გამოდგა. თავიანთ მშობლიურ ქალაქში ურუგვაელმა ფეხბურთელებმა 4 ბურთი გაიტანეს ძლიერი მოწინააღმდეგის კარში, თავისაში მიიღეს 2 და გახდნენ პირველი მსოფლიო ჩემპიონები.

უკვე მაშინ, იმ შორეულ წლებში, სამხრეთ ამერიკელი ფეხბურთელები და, უპირველეს ყოვლისა, ურუგვაელები საოცარი ტექნიკითა და თავბრუსხვევით ტემპით გამოირჩეოდნენ. მათ თამაშს ახასიათებდა ბურთის ფლანგის გირატურული ინდივიდუალური ოსტატობა, ეფექტური დარტყმებისა და ნახტომების სიჭარბე, ბრწყინვალე თამაში თავით, უდრესად მალალ ტემპში ბურთის დაუყოვნებელი დამუშავების საუცხოო უნარი.

თამაშა გარდასარა ოკმანდ

სამხრეთ ამერიკული ფეხბურთის შარავანდედთა მოსილი სახელი ევროპაში გაცილებით უფრო ადრე მოვიდა, ვინემ ევროპის სტადიონებს ამ დიდების შემქმნელები მოეგლინებოდნენ. პირველნი, ვინც ოკეანისიქითა ფეხბურთის ოსტატობა აჩვენა ევროპელებს, იყვნენ იტალიური კლუბების მიერ „ნაყიდი“ ურუგვაელი, არგენტინელი, ბრაზილიელი პროფესიონალები, ხოლო პირველი ჩემპიონატებიდან ოთხი წლის შემდეგ ოკეანე გადასერეს არა ცალკეულმა „გარსკვლავებმა“, არამედ სამხრეთ ამერიკისა და ამერიკის შეერთებული შტატების უძლიერესმა გუნდებმა. ევროპის სტადიონებზე მათ პირველად უხდებოდათ მსოფლიოს სხვა საუკეთესო გუნდებთან ასპარეზობაში ჩემპიონის ტიტულისათვის ბრძოლა.

ასპარეზობა ჯერ არც კი დაწყებულიყო, რომ ყველასათვის ცხადი გახდა — მსოფლიოს ახალი ჩემპიონი უნდა მოვლენოდა: ურუგვაის ნაყრბ-

მა უარი განაცხადა ჩემპიონატში მონაწილეობაზე.

იტალიაში მეორე მსოფლიო პირველობაზე შეკრებილი 29 გუნდიდან უმეტესობა ევროპისა იყო, ხოლო 3 — ოკეანისგაღმდეგი ქვეყნებისა (ბრაზილია, არგენტინა, აშშ). მთელი ასპარეზობა ოლიმპიური სიტყვით ტარდებოდა. შედეგმა დაამარცხეს არგენტინის გუნდი (3:2), ესპანელებმა — ბრაზილიისა (3:1), ხოლო იტალიის ძლიერმა გუნდმა — ამერიკის შეერთებული შტატებისა (7:1). მეორე წრე, რომელსაც ნახევარფინალში მონაწილეები უნდა გამოეყვანებინა, არამეცხველბრებად მძაფრი, დაძაბული ბრძოლებით აღინიშნა — ოთხსავე მატჩში გამარჯვებულებმა მხოლოდ თითო ბურთით მოიპოვეს უპირატესობა (იტალია-ესპანეთი — 2:1, ავსტრია-უნგრეთი — 2:1, გერმანია-შვეიცია — 2:1, ჩეხოსლოვაკია-შვეიცარია — 3:2).

ნახევარფინალს იტალიელები „მშვიდობიანად გადაურჩნენ“ — მათ დაამარცხეს ავსტრიის გუნდი (1:0). იტალიელთა მომავალი მოწინააღმდეგე გამოავლინა ჩეხოსლოვაკია-გერმანიის მატჩმა, რომელიც ჩეხების გამარჯვებით (3:1) დასრულდა.

იტალიაში მაშინაც დიდი გასავალი ჰქონდა საზღვარგარეთელ, პირველ რიგში კი სამხრეთ ამერიკელ ფეხბურთელთა ექსპორტს (სიტყვად მოიტანა და აღენიშნა, რომ ეს უკანასკნელი უშალ დაიდგინენ, როგორც კი იტალიამ აბისინიაში ომი გააჩაღა). ამის მეოხებით მათ მიეცათ მსოფლიო ჩემპიონად გახდომის რეალური შესაძლებლობა და კიდევ გამოიყენეს იგი. თუმცა, ცოდა გატეხილი სჯობა — მარტო ძლიერი მოთამაშეებით დაკომპლექტებული გუნდი არ ყოფილა იტალიელთა გამარჯვების საწინდარი. ფინალური მატჩის გარშემო ატეხილ წარმოუდგენელ აჟიოტაჟს, რომის სტადიონზე გაშვებულ მღელვარებას ამაოდ არ ჩაუვლია. შედემა ეცვლდებოდა, რომელსაც ამ მატჩის მსაჯობა ჰქონდა მინდობილი აბოპრეტებული ზღვა ხალხის ზეგავლენას ვერ გაუძლო და ობიექტრობაზე ხელი აიღო. ერთი სიტყვით, იტალიის ნაყრბმა გაიმარჯვა ანგარიშით 2:1 და მსოფლიო ჩემპიონობა მოიპოვა.

მაგრამ ყველანი აღიარებდნენ, რომ იმ წლებში იტალიელთა გუნდი საუკეთესო არ ყოფილა. ინგლისელებმა, რომელთაც მსოფლიო ჩემპიონატში მონაწილეობა არ ისურვეს, პირველობაზე გამარჯვებული თავისთან მიიყვანეს და კიდევ დაამარცხეს ანგარიშით 3:2 (ისიც უნდა ითქვას, მათ 3:0 მიჯავდათ ანგარიში). სტუმრებს ვერაფერი უშველა თან ჩაოყოლილმა რამდენიმე ათასმა გულშემოყვარებმა. იტალიელი ფეხბურთელები ერთობ უხეშად თამაშობდნენ. განსაკუთრებით თავგამოდებული იყო მონტი, რომელიც ცდილობდა მწყობრიდან გამოეყვანა ინგლისელთა

საუკეთესო დამცველი ჰეპკუდი. მათი „ორთა-ბრძოლა“ იმით დამთავრდა, რომ წონასწორობა-დაკარგულმა ჰეპკუდმა იტალიელს ფეხი გადამ-უშტერებია; თუმცა ეს კია, მან თვითონაც ცხვირ-გატეხილმა დატოვა მოედანი.

იტალიელებზე ძლიერად მიიჩნეოდნენ აგრეთ-ვე ავსტრიელთა გუნდს, „ვენდერტიმის“ („გუნ-დი-საგრიველები“) სახელით ცნობილს, რომელ-შიც თამაშობდნენ ევროპის ერთ-ერთი საუკეთესო ცენტრალური თავდამსხმელი სინდელიარი და ცნობილი მეკარე რუდი ჰიდენი. 1934 წლის სეზონში კიდევ ორმა სახელოვანმა მეკარემ გა-იბრწყინა: ენეი იუგენი ესპანელი რიკარდო ზა-მორა და ჩეხი ფრანტიშეკ პლანიჩკა, რომლე-ბიც მსოფლიო ფეხბურთის ისტორიაში შევიდ-ნენ.

„ბრაღიცი“ ირლანდია

ამრიგად, მეორე ჩემპიონატიც იმით დამთავ-რდა, რომ გაიმარჯვეს მასპინძლებმა — ასპარე-ზობის მოწყობი ქვეყნის ფეხბურთელებმა. აღ-ბათ ამ „ბრაღიციის“ გაგრძელების იმედს ჰქონ-დათ ფრანგებს, როდესაც სურვილი გამოთქვეს — მშობეალ ჩემპიონატს ჩვენ მოეწყობოთ. პირ-ველმა წრემ დიდი იმედები აღძურა ფრანგ გულ-შემბატკირებებს: საფრანგეთის გუნდმა იოლად მო-უგო ბელგიელებს, ამავე დროს კი მათი მომდევ-ნო მატჩის მოწინააღმდეგე — იტალიის გუნ-დმა ძალზე უფერულად ჩაატარა პირველი თა-მაში და ძლივსძლივით დაამარცხა ნორვეგი-ის ნაკრები. მაგრამ მსოფლიოს ჩემპიონმა მალე გაუქარწყლა იმედები მასპინძელთა გულშემატ-კიცრებს: იტალიელებმა ფრანგებთან მატჩში გა-იმარჯვეს ანგარიშით 3 : 1.

ყველაზე მაღარი ნებბათაღელვა მაინც ამ მატჩს არ გამოუწვევია. ბრაზილიელთა ამჯერად ძალიან ძლიერ გუნდს მოულოდნელი წინააღ-მდეგობა გაუწიეს პოლონელმა ფეხბურთელებმა. ერთ-ერთი გახეთის სიტყვებით რომ ვთქვათ, ბრაზილიელებმა „...წარმოუდგენელი ტემპით ითამაშეს. ისინი იყვნენ არა ფეხბურთელები, ამ სიტყვის ევროპული გაგებით, არამედ ბურთის სრულყოფილად დაუფლებული კონგლომერები. მათს მძებრ, განუწყვეტლსა და სწრაფ იერი-შებს მალე შედეგიც მოჰყვა — მატჩის დაწყე-ბიდან 10 წუთის შემდეგ ბრაზილიელთა ფარ-ზე აღიმართა ციფრი 2. განსაკუთრებით გამო-ირჩეოდა ცენტრალური თავდამსხმელი, ტანმორ-ჩილი და მსუბუქი ლეონიდასი, რომელიც ში-შის ზარს სცემდა პოლონელთა დაცვას. პოლო-ნელებმა მატჩის პირველი ნახევარი წააგეს ანგა-რით 1 : 3, მაგრამ შემდეგში შეძლეს გაქით-ვა — 3 : 3. მალე ბრაზილიელთა თავდამსხმელ-მა პერაჩიომ სამი მოწინააღმდეგე უკან მოიტოვა და „მკვდარი“ ბურთი გაიტანა. თამაშის დამთავ-რებამდე რამდენიმე წუთით ადრე პოლონელმა ელიმოვსკიმ, რომელსაც ამ თამაშში უკვე ორი

ბურთი ჰქონდა გატანილი, ანგარიში ხელახლა გაათანაბრა.

დაინიშნა დამატებითი დრო და ლეონიდასმა უძლიერესი დარტყმით უმაღლეს წიაყვანა თა-ვისი გუნდი. თამაშის დამთავრებამდე 6 წუთი იყო დარჩენილი, როდესაც მანვე თავით მიიღო კარის ძელზე არეგული ბურთი და ხელახლა და-არტყა. ბურთი ამჯერადაც ძელს მოხვდა, მინ-დორს დაუბრუნდა, ლეონიდასმა ერთხელ კიდევ დაარტყა და ბადეში გაახვია. 6 : 4! თითქმის ყვე-ლაფერი გადწყვეტილი იყო, მაგრამ ბოლო წუ-თებში ელიმოვსკიმ მეხუთე ბურთი გაიტანა; ხოლო უკანასკნელი წამები რომ იწურებოდა, პოლონელებმა დაკარგეს გაყვამების ნაღდი შე-საძლებლობა: ბრაზილიელთა მეკარე ძალიან წინ გამოიჭრა და პოლონელთა თავდამსხმელმა ჩეს-კიმ ბურთი გაიტანა... ცირიელი კარის გვერდით.

კიდევ ერთი თამაში მოიგეს ბრაზილიელებმა დიდი გაჰირებებით და ეს გაჰირებება ფრანტიშეკ პლანიჩკას ბრწყინვალე ოსტატობის წყალობა იყო. ჩეხებთან შეხვედრისას (ეს იყო მეოთხედ-ენიწალური მატჩი) ბრაზილიელებს აშკარა უპი-რატესობა ჰქონდათ, მაგრამ ამ უპირატესობის წარმატებით დავევირვინება არ ჰერხდებოდა. მატჩის ანგარიში (1 : 1) დამატებითს დროშიც არ შეცვლილა. მაგრამ ეს შეუდარებელი წინააღმდე-გობა ჩეხებისათვის საბედისწერო გამოდგა: თა-მაშის დამთავრებამდე მცირე დრო იყო დარჩე-ნილი, როცა პლანიჩკა გადახტა ბურთის ასაღე-ბად, ძელს შეინარცხა და ხელი მოიტყა. განმე-ორებითს შეხვედრაში ჩეხებს თავიანთი სასიქ-დულო მეკარე უკვე აღარ ჰყავდათ და, თუმცა პირველ ნახევარში გაიმარჯვეს (1 : 0), უპირატე-სობა ვეღარ შეინარჩუნეს და წაგებულებმა (1 : 2) დატოვეს მოედანი.

საესეგონი გასაგებია ნახევარფინალის მიმართ აღძრული ცხოველი ინტერესი. ვინ შეხვდება მე-ორე ნახევარფინალში (უნგრეთი-შვეიცია) გა-მარჯვებულს — იტალიის გუნდი თუ ბრაზილი-ისა, — ეს კითხვა ნამდვილ ციებ-ცხელებას იწე-ვედა.

იტალიელები შესანიშნავად მოემზადნენ ამ მატჩისათვის და ასევე შესანიშნავად ითამაშეს მრისხანე მოწინააღმდეგესთან. ხოლო მისი და-მარცხების (2 : 1) შემდეგ მათ ყველაფერი იდო-ნეს, რათა შეინარჩუნებინათ მსოფლიოს ჩემპი-ონის საპატიო სახელი და კიდევ მოიგეს (4 : 2) უნგრელებთან გამართული ფინალური შეხვედრა.

პირველი ომის შემადგომი...

ამ მატჩიდან 12 წლის გასვლის შემდეგდა შეხ-ვდნენ ფეხბურთელები ერთმანეთს მორიგ მსოფლიო პირველობაზე. მეორე მსოფლიო ომ-მა სპორტულენებს საშუალება მოუწია განეახ-ლებინათ ასპარეზობა — მეოთხე საფეხურით ჩემპიონატი მხოლოდ 1950 წელს გაიმართა ბრა-ზილიაში. ევროპის მრავალმა ქვეყანამ ვერ

შედო ოკეანის გაღმა გავგზავნა თავისი გუნდი, მაგრამ იტალიელთა, ინგლისელთა, ურუგვაელთა და ბრაზილიელთა მონაწილეობა იმის საწინდარი იყო, რომ ბრძოლა მძაფრი და საინტერესო იქნებოდა.

ეს ასპარეზობა უკვე შეცვლილი, წრიული სისტემით მოეწყო. წინასწარი შეხვედრების შემდეგ საფინალო ოთხეულში მოხვდნენ ურუგვაის, ბრაზილიის, შვეიცარიისა და ესპანეთის გუნდები.

ყველაზე წარმატებით ეს პირველობა ურუგვაელებმა ჩაატარეს. მათ კვლავ გამოიჩინეს თავი მაღალი კლასის მოთამაშეებით და თამაშით, ფინალში 6 შესაძლებლობიდან 5 ქულა მოაგროვეს (გაიმარჯვეს ბრაზილიელებთან — 2:1, შეედებთან — 3:2 და ფრედ — 2:2—დაამთავრეს მატჩი ესპანელებთან) და დაიბრუნეს მსოფლიო ჩემპიონის 1934 წელს დაკარგული სახელი.

ომისშემდგომ პირველ ჩემპიონატში საესეებით ვერ გამოვლინდა ევროპულ ფეხბურთელთა მიღწევები და შესაძლებლობანი. ერთი მხრივ ამ გარემოებამ, ხოლო მეორე მხრივ ევროპის გუნდების ტრიუმფმა 1952 წლის ოლიმპიურ თამაშებზე, განსაზღვრეს დიდი ინტერესი მორიგი ჩემპიონატისადმი.

„გვირგვინოსანი“ და „უგვირგვინო“ ჩემპიონი

„უნგრელებმა ფინალური შეხვედრა „ევროპულად“ აქციეს იმით, რომ ფინალში არ მოახვედრეს სამხრეთ-ამერიკის ორი უძლიერესი გუნდი — ბრაზილიისა და ურუგვაისა, — წერდა ერთ-ერთი შვეიცარული გაზეთი მსოფლიოს მეხუთე პირველობის ნახევარფინალში უნგრეთისა და ურუგვაის გუნდების მატჩის მეორე დღეს.

ურუგვაელნი ბრაზილიელებზე უფრო ძლიერი მოწინააღმდეგენი აღმოჩნდნენ, რამდენადაც შესანიშნავი ინდივიდუალური ტექნიკა შეწყობილი გუნდურ თამაშთან ჰქონდათ შერწყმული. „სიბერეში შესული ბრაზილია“ და „განკუთქებული ურუგვაი“ — მრავალ რამზე მეტყველებდა ეს შერკმეული სახელები, რომლებიც ასპარეზობის წინ მოიგონეს ფეხბურთის მოყვარულებმა. სასმერტო ამერიკელ ფეხბურთელთაგან პირველად ურუგვაელებმა თქვეს უარი „ოლიგოქორულ“, „ციკრულ“ ფეხბურთზე, რომლის თავბრუდამხვევი (მაგრამ ხშირად თვითმიზნური) დანების საფუძველი იყო ვირტუოზული ტექნიკა. მათ გაითვალისწინეს წარსულის მრავალი შეცდომა და მატჩები, გულდასმით შეისწავლეს და გადაიღეს ყოველი საუკეთესო ევროპული ფეხბურთისა. ამიტომ იყო, რომ მეხუთე ჩემპიონატის დროს ურუგვაელთა თამაში მრავალმხრივ მოგვაგონებდა უნგრელებისას: თავდამსხმეულებმა დაიწყეს ადგილის შენაცვლება, თავ-

ვისუფალ ადგილებზე გასვლა, დანერგეს ბინაციურობა, მოქმედების კოლექტიურობა, ყოველივე ამან ტაქტიკური მრავალფეროვნებაც დაბაძა. მართალია, ურუგვაელთა გუნდურ თამაშში ჯერაც სჭარბობდა ცალკეულ მოთამაშეთა ინდივიდუალური მოქმედება, მაგრამ ახლა ეს საერთო მიზნის მიღწევას ექვემდებარებოდა.

აი რას წერდა ჟურნალი „დი ნოიე ფესბალ-ვოხე“ ურუგვაელთა შესახებ 1954 წელს: „გუნდის ყოველი მოთამაშე მაღალი ტანის, ათლეტური აღნაგობისა, ამიტომ გაცილებით მათი სიმკვირცხლე, სწრაფი გადაადგილება და სხეულის მოქნილობა. ტექნიკის თვალსაზრისით ყველა მოთამაშე ნამდვილი ათლეტია. ისინი ბრწყინვალედ ფლობენ ბურთს, თვით უსწრაფესი მოძრაობის დროსაც კი ნამდვილი ჯადოქრებივით ათამაშებენ მას. დრიბლინგით გასვლისას ბურთს სხეულთი ფარავენ, რაც აძნელებს მათთვის ბურთის წართმევის შესაძლებლობას. პირდაპირ საკვირველია, რომ თვით უსწრაფესი ტემპის დროსაც ისინი ბურთს არ კარგავენ. ამასთან, ურუგვაელები თავით თამაშის ნამდვილი ოსტატები არიან“... ამას მომდევნა გუნდის ორი უთვისასწინეთის მოთამაშის დახასიათება: „ყველაზე დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა მარცხენა შუამარბმა სკიაფინომ, რომელსაც აქვს ბრწყინვალე ტექნიკა, თავდაპირა და რომელსაც ასევე ბრწყინვალე ფეხის თამაში. ბურთის ფლობის ტექნიკა მას ვირტუოზულობამდე აქვს განვითარებული; მაგრამ საგულისხმოა, რომ თვითონ ამ ტექნიკას თვითმიზნად არ მიიჩნევს და გუნდის სასარგებლოდ იყენებს. დაცვის ზონაში ნამდვილი ციხე-სიმაგრე იყო ზანგი ანდრადე; ეს არის გონიერი დამცველი, რომელმაც შესანიშნავი პოზიციური თამაში იცის და რომელსაც ისეთი იშვიათი რეაქცია აქვს, ვგონებთ—შეუძლებელია მისი მოტყუება. მან დაგვანახა, თუ რა მიღწევები მოუპოვებია მოწინააღმდეგის კომბინაციათა ჩაშლისა და თავისი გუნდის კომბინაციათა წამოწყების საქმეში“.

ასეთი გუნდი მეტად ძნელ ბრძოლაში დამარცხეს უნგრელმა ფეხბურთელებმა, დაამარცხეს დამატებითი დროში, ანგარიშით 4:2 (ამასთან საგულისხმოა, რომ თავდაპირველად ანგარიში იყო 2:2, შემდეგ კი კორიშმა ორივე ბურთი თავით გაიტანა!). განა საკვირველია, რომ ამ მატჩს „ფინალთა ფინალი“ უწოდეს, რომ მრავალ გაზეთი წერდა — როგორც უნდა იყო ფინალის შედეგი, უნგრეთის გუნდი ამ ასპარეზობაში უპირველესიათ.

ფინალის შედეგი კი, ვგონებ, არავისთვის ყოფილა საუკეთესო: უნგრელები ხომ მხოლოდ ამ პირველობაზე არ გამოსულან დიდი წარმატებით. ჩემპიონატის დაწყებამდე ჟურნალმა „ფრანც ფუტბოლმა“ საინტერესო ცნობები გამოაქვეყნა უნგრეთის ეროვნული ნაკრების, მისი ცალკეული მოთამაშეების შესახებ. უნგრული ფეხბურ-

თის მთელი ისტორიის მანძილზე ნაერებმა 299 საერთაშორისო თამაშიდან 161 მოიგო და 77 წააგო, ბურთების საერთო შეფარდება იყო 842 : 542! ამ პირველობამდე ოთხი წლის განმავლობაში უნგრეთის გუნდს არც ერთი ოფიციალური შეხვედრა არ წაუგია!

ამიტომ იმის შემდეგაც კი, რაც დასავლეთ გერმანიის გუნდმა ნახევარფინალში სასტიკად დაამარცხა (6:1) ავსტრიის ძლიერი გუნდი, ბევრს არავის სწამდა ფინალურ მატჩში მათი გამარჯვება.

...უნგრეთ-დასავლეთ გერმანიის შეხვედრიდან რვა წუთი თუ იქნებოდა გასული, უნგრელებს კი უკვე 2:0 მიჰყავდათ. მათს გულშემატკივრებს (რომლებიც დიდ უმრავლესობას შეადგენდნენ) მოგება უკვე განადღებული ეგონათ. მაგრამ ათ წუთისაღ არ გაუვლია, რომ ანგარიში გაიჭივით, მალე კი თამაშიც გათანაბრდა. ძველმა პირობებმა (მინდობრი სველი და გაფუჭებული იყო) გამოაშკარავა, თუ როგორ დაქანცულიყვნენ უნგრელი ფეხბურთელები წინა ორი დაძაბული თამაშისაგან (ბრაზილელებთან თამაშმა მხოლოდ იმიტომ კი არ დაიწინა მათ თავისი კვალი, რომ მეტად მრისხანე, ტექნიკური და გამოცდილი მოწინააღმდეგის დაძლევა მოუხდათ, არამედ იმიტომაც, რომ ბრაზილელებთან უხეშობა ბოლო წუთებში ნამდვილ ჩხუბამდე მივიდა. „პენალტი, მოედნიდან გაძეგება, უხეშობა, ისტერია!“ — ასეთი სათაური ჰქონდა ამ მატჩის ანგარიშს ბერნის ერთ-ერთ გაზეთში).

თამაშის დამთავრებამდე რამდენიმე წუთით ადრე გერმანელთა მარჯვენა გარემარბის მიერ გატანილი ბურთი ჩემპიონატის უკანასკნელი და, გვგონებ, ყველაზე მნიშვნელოვანი ბურთიც იყო — მან გამოავლინა ახალი მსოფლიო ჩემპიონი ფეხბურთში.

ახალ ჩემპიონს გადამწყვეტ მატჩამდე თავის მეტოქესავეთ ძნელი გზა არ გაუვლია. მისი დებიუტი არც თუ ისე სახარბიელო იყო: პირველი შერჩევითი შეხვედრა ნორვეგიის გუნდთან გერმანელებმა ფრედ (1:1) დაამთავრეს, მეორე იოლად მოიგეს (5:1), შემდეგ კი ორჯერ (3:0 და 3:1) დაამარცხეს საარის ოლქის ფეხბურთელები. ასე მოხვედნენ ისინი ფინალის მონაწილე 16 გუნდის სიაში.

ამ გუნდების ოთხ ქვეჯგუფად დანაწილებისას გერმანელები უნგრელ, თურქ და სამხრეთ კორეელ ფეხბურთელებთან მოხვდნენ. ამთავან მხოლოდ ორს შეეძლო მომდევნო საფეხურზე ასვლა — მეოთხედფინალში მოხვედრა. ერთ-ერთი მონაწილე უცხად გამოვლინდა: ეს იყო უნგრეთის ნაკრები, რომელმაც დაამარცხა ნახევრით კორეისა (9:0) და დასავლეთ გერმანიის (8:2) გუნდები. ამ მატჩში გერმანელებს თავიანთი ოთხი ძირითადი მოთამაშე არ გამოუყვანიათ: უნგრელებთან შეხვედრას გადამწყვეტი

მნიშვნელობა არა აქვს და სჯობს, ^{საქმისმართვე} დაეზოგოთო, — დაასვენეს მათ და ეს ^{დასვენება} დასალო დააოქმედეს მომდევნო შეხვედრაში. მანამდე ერთი კვირის წინ მათ დაამარცხეს თურქეთის გუნდი (4:1), მაგრამ ქვეჯგუფის თამაშებში ორივეს ქულათა თანაბარი რაოდენობა დაუგროვდა და უფრო ძლიერის გამოსავლინებლად ხელახლა დაინიშნა მათი შეხვედრა. გერმანელებმა დიდი ანგარიშით (7:2) გაიმარჯვეს, შემდეგ კი მათ მეოთხედფინალში დაამარცხეს იუგოსლავია (2:0), ხოლო ნახევარფინალში — ავსტრია.

ის-ის იყო პირველობა იწყებოდა, როდესაც ვილაკას დაებადა ასეთი აზრი: ვინც უნგრელებს დაამარცხებს, მსოფლიოს ჩემპიონიც ის იქნებაო. თითქმის არავის სჯეროდა, რომ პირველობის მონაწილეთა შორის ასეთი გუნდი მოიძებნებოდა, მაგრამ ეს აზრი მაინც სწრაფად გაერცვლა და, როგორც ვნახეთ, მისი შემთხვეული წინასწარმეტყველი გამოდგა.

რით გამოირჩეოდნენ დასავლეთ გერმანელი ფეხბურთელები ამ ასპარეზობაზე? აი რას წერდა მათ შესახებ უნგრეთის ნაკრების სახელმწიფო მწვრთნელი დედუა მანდი: „გერმანელთა თამაშმა, უწინარეს ყოვლისა, დაადასტურა ის პრეზიპირება, რომ ფეხბურთში საუთთაი კარის დაცვა მოწინააღმდეგის ტერიტორიაზე იწყება. გერმანელები ბურთის ვაგლახად არ ყვრავდნენ, ხოლო თუკი დაკარგავდნენ, თვით ყველაზე უშიშრო მდგომარეობის დროსაც კი ცდილობდნენ ხელახლა დაუფლებოდნენ მას, ხელს უშლიდნენ მოწინააღმდეგის ნახევარდაცვასა და დაეცას, არ აძლიდნენ მათ მშვიდად დაემუშავებინათ, წაელოთ ან გადაეცათ ბურთი.

„გერმანელების თამაშში იყო ერთი თავისებურება, რომელიც უძველესად უნდა მოეხსენიოთ: ისინი ძალზე იშვიათად ცდილობდნენ პირისპირ დაჩრეწილი მოწინააღმდეგის შემოვლას, ამავე დროს თამაშობდნენ სწრაფად, ხშირად საჭიროც რომ არ იყო, ისე იცვლიდნენ ადგილებს, ბურთს შორეულ კუთხეებში ან უკანან გადააწოდებდნენ ხოლმე, ე. ი. თავდასხმელთა ზეთუთი არ ევლოდებოდა ბურთთან რომელიმე მოწინააღმდეგის მიახლოებას. გერმანელები განუწყვეტლოვ მოძრაობდნენ, მდგომარეობას იცვლიდნენ და სწრაფ ტემპსაც მშვენიერად უძლებდნენ“.

ასე წერდნენ თვით უნგრელები. ხოლო დასავლეთ გერმანიის ზოგიერთმა გაზეთმა და ჟურნალმა თავიანთი გუნდის წარმატების მიზეზად დაასახელა... გერმანული სულო. ძველი პროპაგანდის არქივიდან დღის სინათლეზე გამოქვეყნს ლეგენდა პრუსიელთა დაუოკებელი ნებისა, ამტკიცებდნენ, რომ მათ „შვეიცარიაში ფეხბურთის სეღანი მოახდინეს“.

ფეხბურთის დიდმა სპეციალისტმა ი. ბესერ-

მა დასავლეთ გერმანულ ჟურნალ „ოლიმპიუს“ ფეიერში“ უკუვადო მსგავსი შოვინისტური მოსაზრებანი. იგი წერდა: „ჩვენ ვერ შევიწყნარებთ ისეთ პროპაგანდას, რომელიც არასპორტული არგუმენტებით მოშაბავს გერმანელთა გუნდის წარმატებას“.

იმის შემდეგ, რაც მსოფლიოს ჩემპიონის გვირგვინი — ქიულ რიმეს თასი — დასავლეთ გერმანიის ფეხბურთელებმა მოიპოვეს, მსოფლიოს სპორტულმა პრესამ სათანადოდ შეაფასა მათი წარმატება. მაგრამ გაზეთებში მაინც ხშირად გაიუფლებდა ხოლმე ამგვარი სათაურები — „შემთხვევითია თუ არა მსოფლიოს ჩემპიონი?“ ამასთან მრავალ სპეციალისტს ასეთი დასკვნა გამოჰქონდა: უნგრეთის გუნდი საუკეთესო ასპარეზობის მონაწილეთა შორის, იგი მსოფლიოს უგვირგვინო ჩემპიონიაო. ფინალის რამდენიმე დღის შემდეგ პოპულარული ფრანგული სპორტული გაზეთი „ეკიპი“ წერდა: „მიუხედავად იმისა, რომ ასპარეზობაში არ მონაწილეობდნენ არგენტინა და საბჭოთა კავშირი, და რომ შვეიცია და ესპანეთმა წინასწარ შეხვედრებშივე წააგეს, მეხუთე პირველობაზე შეკრებილი იყვნენ მსოფლიო ფეხბურთის საუკეთესო გუნდები და საუკეთესო მოთამაშეები. ამჟამად გუნდები იტალია, ასე ვთქვათ, მათემატიკურად დადგენილია, ყოველ შემთხვევაში დაწინაურებული ოთხი გუნდისათვის: 1. დასავლეთ გერმანია, 2. უნგრეთი, 3. ავსტრია, 4. ურუგვაი. ასეთი ოფიციალური კლასიფიკაცია, მაგრამ იგი არც უნგრელებს აკმაყოფილებს, არც ბრაზილელებს და აღარც ნეიტრალურ მეთვალყურეებს, რომლებიც, მიუხედავად ყოველივე გარდახომილისა, უნგრელთა გუნდს მის გერმანელ მოწინააღმდეგეზე მაღლა აყენებენ, და მაინც, მსოფლიო პირველობის შედეგი შესულია ფეხბურთის ისტორიაში და მისი შეცვლა აღარაფერს შეუძლია“.

იმვე „ეკიპმა“ პირველობის მონაწილე ფეხბურთელთა კლასიფიკაციის მიზნით მოაწყო სპეციალისტთა დაკითხვა; ამ მასალისა და ყველა შეხვედრის დამსწრე თავისი ხუთი კარესპონდენტის მოსაზრებათა საფუძველზე გაზეთმა გამოაქვეყნა სია მსოფლიოს 55 საუკეთესო მოთამაშისა (ყოველ ადგილზე — ხუთ-ხუთი ფეხბურთელი). აი როგორი იყო ეს სია: ცხრა-ცხრა ფეხბურთელი უნგრეთისა და დასავლეთ გერმანიის გუნდებიდან (ამასთან პირველი ადგილები მიეჩინათ 6 უნგრელი სპორტსმენისათვის), 8 მოთამაშე ავსტრიის გუნდიდან, 6 მოთამაშე იუგოსლავიის გუნდიდან, 5—საფრანგეთის გუნდიდან, 4—შვეიცარიისა, სამ-სამი — იტალიის, ურუგვაის (ორი ურუგვაელი — პირველ ადგილზე), ორ-ორი — ინგლისისა და ბელგიის გუნდებიდან, 1 — ჩეხოსლოვაკიის გუნდიდან.

ამ სიას გაზეთმა დაურთო შესატყვისი სათაურები (მაგალითად, ამგვარი — „არც ერთი მეკარე ზეკლასისა არაა“, „ცენტრი არიან კარგი მარცხენა გარემარბები“, „კოჩინს ბადალი არა ჰყავს“ და სხვ.), შემდეგ ეს ყოველივე შეაჯამა და შეადგინა მსოფლიოს ნაკრები, რომელშიაც შევიდნენ: მეკარე — გროშინი (უნგრეთი); დაცვა — ანდრადე (ურუგვაი), ლობრისი (დასავლეთ გერმანია) და ჯიკომაკი (იტალია); ნახევარდაცვა — ბოიკი (უნგრეთი) და მარტინეცი (ურუგვაი); თავდასხმა — ხულინი (ბრაზილია), კოჩინი (უნგრეთი), ჰიდევაკუტი (უნგრეთი), პუშკაში (უნგრეთი) და ციხორი (უნგრეთი).

ჩემპიონატის ყველაზე შედეგად მოთამაშეთა ათეულში შევიდნენ: კოჩინი — 11 გადატანილი ბურთი, მორლოვი (დასავლეთ გერმანია) — და პრობსტი (ავსტრია) — ექვს-ექვსი ბურთი, ჰუგო (შვეიცარია) — 5, რანი, შუფერი, ო. ვალტერი (სამივე დასავლეთ გერმანიის გუნდიდან), პუშკაში (უნგრეთი), ბორესი (ურუგვაი) და ვალმანი (შვეიცარია) — ოთხ-ოთხი ბურთი.

სულ ფინალის 26 მატჩში გატანილი იქნა 140 ბურთი. ამგვარი ფეხბურთი, ცნობილი ინგლისელი სპორტული მიმოხილველის ვილი მეისლის თქმით, „მოთამაშეებსაც მოსწონდათ და მაყურებლებსაც“.

როგორია მეხუთე ჩემპიონატის შედეგები? უწინარეს ყოვლისა, უნდა აღინიშნოს — გუნდების უმეტესობა შემტევი სტილით თამაშობდა. შეხვედრებმა ერთხელ კიდევ ცხადყვეს, რომ ტაქტიკური სისტემები და ვარიანტები მხოლოდ მაშინ აღმოჩნდებოდა ხოლმე ვარგისი, როდესაც მოთამაშეები მას ბრძალვას კი არ ემორჩილებოდნენ, არამედ თავიანთ სასარგებლოდ იყენებდნენ. ახლა ყველასათვის ნათელია, რომ მხოლოდ უაღრესად დახვეწილი ტექნიკის აშკარა ფეხბურთელი ბევრს ვერაფერს გახდება, მაგრამ ასეთი ტექნიკა აბსოლუტურად აუცილებელია პირველხარისხოვანი მოთამაშისათვის; ამასთანავე თანადროული ფეხბურთი წარმოუდგენელია იმის გარეშე, რომ მოთამაშეს, ან ჰქონდეს მანკი გუნდში, რომელიც შეადგენს მოედანზე იაზროვნის ცოცხალ და დამოუკიდებელ და არა დადგენილ, წინასწარ ნაკარნახევი ნორმების მიხედვით.

მიმდევში, სარეკორდო...

შვეიცარიის მიმავალი გზების შესახებ დღესდღეობით მრავალი ქვეყნის გაზეთები და ჟურნალები წერენ. რა თქმა უნდა, იგულისხმება სპორტული და არა გეოგრაფიული გზები. ორმოცდაცამეტა გუნდმა (ეს ციფრი სარეკორდოა ჩემპიონატის ისტორიაში) განაყხადა, რომ განზრახული აქვს ჩაებას თასისათვის გამართულ ბრძოლაში. იქნებ ამათან ბევრს არც ეიცინებოდა

მსოფლიოს ჩემპიონად გახდომა, მაგრამ ფინალისტთა სიაში მოხვედრას და შედეგად გამგზავრებას კი ალბათ ყველა გუნდი ფიქრობდა. იმ დროისათვის, როდესაც ჩემპიონატი შევეციის სტადიონზე გადავა (ეს მოხდება მომავალი წლის ივნისში), ეიულ რიმეს თასისათვის მებრძოლთა შორის 16 გუნდია იქნება დარჩენილი. ამ 16 გუნდის მოხვედრა გახლდათ სწორედ უპირველესი საზრუნავი, რომელშიც მოიცვა არა მხოლოდ ეროვნული ნაკრებების მოთამაშეები და მწვრთნელები, არამედ სხვადასხვა ქვეყნის ფედერაციებიც. ამ ამოცანის წარმატებით გადასაჭრელად იყენებენ ახლა ყველა არსებულ ძალასა და საშუალებას, ყოველგვარ ზნას.

ეს ზნები კი საკმაოდ განსხვავდება ერთმანეთისაგან. მაგალითად, იტალიელები შეშფოთებული არიან იმის გამო, რომ მათს საკლუბო გუნდებში სამხრეთ ამერიკული ფეხბურთის „ვარსკვლავთა“ სიუხვე ნაკრების შედგენისას წამოვირილ სიძნელეებს ვერაფერს შევლის — ეროვნულ ნაკრებში თამაშის უფლება აქვთ მხოლოდ იმ სპორტსმენებს, ვინც წარმოშობითაც იტალიელია და თანაც ამ ქვეყნის მოქალაქეა. ასე რომ იტალიის საკლუბო გუნდების საუკეთესო თავდამსხმელები — თურქგავალი სკიაფინო, არგენტინელები — მონტუორი, ფირმანი, კოკიარიონი, ბრაზილიელი ჯულიანი და სხვ. — როგორც ჩანს, შეეცაიან ვერ მოხვდებიან.

დასავლეთ გერმანიის ფეხბურთის მოყვარულნი სერიოზულად არიან შეფიქრიანებული თაივანი ნაკრების მდგომარეობით — 1954 წლის პირველობის ტრიუმფის შემდეგ მსოფლიოს ჩემპიონმა უკვე მოასწრო 18 მატჩიდან 12 წაგო.

შედეგსაც აწუხებთ თავიანთი გუნდის ბედი. თუმცა შეეცაი, როგორც პირველობის ორგანიზატორი, წინასწარი თამაშებისაგან განთავისუფლებულია და მომავალ ფინალისტთა სიაშიც უკვე ჩარიცხულია (ისევე, როგორც მსოფლიოს აწინდელი ჩემპიონი — გერმანიის ფედერალური რესპუბლიკის გუნდი), შევეციის სპორტულ პრესას ახლავა ნაკრები აქვს ატეხილი და საფუძველს გააჩნია საამისოდ. შედეგის გულმა, რომელმაც 1948 წელს ლონდონის ოლიმპიადაზე ოქრის მედალი მოიპოვა, ხოლო ორი წლის შემდეგ მსოფლიო ჩემპიონატში მესამე ადგილი დაიკავა, შემდგომში დაკარგა თავისი უპირატესობანი. ეი, ამ არ მომზდავ უშიზებო. თუ იტალიურ ფეხბურთს ყოველ წელს ემატებიან შესყიდული პირველხარისხოვანი ფეხბურთელები, შევედური ფეხბურთი ამ ბოლო ზანს საკმაოდ გაუფერულდა — მრავალი შემყვანი მოთამაშე გაგზავრა საზღვარგარეთ. ამგვარი მდგომარეობით შეშფოთებული შევეციის ფეხბურთელთა კავშირის ხელმძღვანელები ყოველ ღონეს ხმარობენ თავიანთი ქვეყანაში უძლიერეს ფეხბურთელთა შესანარჩუნებლად — აძნელებენ საზღვარგარეთ მათს გამგზავრებას, დაახლოებით

ერთ წლამდე ალოდინებენ ხოლმე გამგზავრებას. უფლების მიცემამდე, ზღწერილს შემთხვევით, რომ გამგზავრებული 1958 წლისთვის დაბრუნდება სამშობლოში და შევეციის გუნდში თამაშებს და სხვ. ფეხბურთელთა კავშირის მდივანმა პოლგერ ბერტრუსმა ამას წინათ განაცხადა — იტალიის ფეხბურთის ფედერაციამ იტალიურ კლუბებში მოთამაშე შვედ ფეხბურთელებს უფლება მისცა მსოფლიო პირველობაზე თავიანთი ქვეყნის ნაკრებში ითამაშონო. თუმცა ამ საკითხის საბოლოოდ გადაწყვეტა დამოკიდებულია ფეხბურთის საერთაშორისო ფედერაციაზე. დიდად „დაზარალებენ“ ავსტრიისა და საფრანგეთის ნაკრები გუნდები: ავსტრიელებს აღარ ჰყავთ ევროპის ერთ-ერთი საუკეთესო ნახევარმცველი ოცგიკი, რომელიც ერთ-ერთ იტალიურ კლუბში გადაბარდა, ხოლო საფრანგეთის გუნდს — ცენტრალური თავდამსხმელი რაიმონ კოპა, რომელიც ესპანეთს გაემგზავრა.

ფეხბურთელთა „გალობის“ წინამძღვრ თაივისებური, თუმცაღა ქმედითი საშუალება გამოიწვებს არგენტინელი ფეხბურთის ხელმძღვანელებმა: მათ შეადგინეს სია 44 საუკეთესო მოთამაშისა, რომელთაც აეკრძალათ საზღვარგარეთულ კლუბებში გადასვლა.

მაგრამ არ უნდა ვიფიქროთ, თითქმის, რაკი ევროპულ ქვეყნებში (იტალიაში, საფრანგეთში, ესპანეთში, პორტუგალიაში და სხვაგან) აგრე ძვირად უღირთ სამხრეთ ამერიკული სკოლის პროფესიონალი მოთამაშეები, თვით ლათინური ამერიკის გუნდებს არ ჰყავდეთ საზღვარგარეთ „მოპოვებული“ ფეხბურთელები. ასე, მაგალითად, ჩილის უძლიერესი გუნდების მოთამაშეთა ნახევარი სხვა ქვეყნიდანაა ჩამოსული.

„სოლისტები“ თუ კოლექტივი

ასეა თუ ისე, უკანასკნელ მსოფლიო პირველობაზე ამერიკელთა მარცხმა, ერთი მხრივ, და ევროპული გუნდების წარმატებამ, მეორე მხრივ, აიძულეს არგენტინის, ურუგვაის, ბრაზილიის მოთამაშეები და მწვრთნელები გულდასმით გადაესინჯათ თავიანთი შეხედულებანი გუნდური, კოლექტიური თამაშის შესახებ ახლა, როცა ოკეანისგამღები ვირტუოზი ფეხბურთელია — „სოლისტები“ ერთმანეთს უკეთ შეწყობიან და შეთამაშდებიან (ამ ტერმინის ჩვენებური, ევროპული გაგებით), ისინი ბევრად უფრო სახიფათონი გახდებიან. სწორედ ამიტომ, რომ სპორტული კომენტატორები და სხვ. ციალისტები ამ უკანასკნელ ზანს სულ უფრო ხშირად პასუხობენ ხოლმე დადებითად მრავალთაივის საინტერესო კითხვას: „ხოა არ ეშუქრება თასს საფრთხე სამხრეთ ამერიკიდან?“

თუ წინა წლებში, ინგლისელთა ტრადიციისმებრ, ნაკრებ გუნდებს აყალიბებდნენ ამა თუ იმ ქვეყნის 11 უძლიერესი მოთამაშისაგან, ახლა

ეს პრინციპი უკუგდებულია. ევროპული ქვეყნების ფეხბურთის ფედერაციებს ნაკრებში ჩვეულებრივ შეჰყავთ ორი-სამი წამყვანი კლუბის მოთამაშეები და მათ სხვა კლუბების უძლიერეს ფეხბურთელებს უმატებენ. ცნობილი ნაკრების შედგენის სხვა პრინციპიც — შესატყვისად გაძლიერებული ერთი საკლუბო გუნდის ბაზაზე.

ერთი სიტყვით, უკანასკნელი წლების მანძილზე ბევრნაირად შეიცვალა როგორც გუნდების შემადგენლობა ისე ძალი შეხედულებები ტაქტიკაზე (გარდა დაცივის გარდატეხი — „ბეტონი“, „ზებეტონი“, „ანემონი“ და სხვები, რომლებიც, სიტყვამ მოიტანა და ვიტყვით, ხელს როდღე უწყობენ ფეხბურთის პროგრესს!), უძველესი დარჩა მხოლოდ ერთი რამ — მსოფლიო ასპარეზზე ევროპული ფეხბურთის წამყვანი მდგომარეობა. თუ ერთი-ორი წლის წინ კიდევ შეიძლება იქნა — ინგლისური გუნდების ტაქტიკა და წვრთნის მეთოდები აშკარად დრომოჭმულია, ახლა თვით ისეთმა კონსერვატულმა ფეხბურთელებმა, როგორიც არიან ინგლისელები, გვაიძულებს მათზე ავლაპარაკებულიყავით.

ევროპული ფეხბურთის ხვედრითს წონაზე მჭევრმეტყველურად მიგვანიშნებს ერთი ფაქტი: მომავალი ჩემპიონატის 16 ფინალისტიდან ევროპის წარმომადგენელი იქნება 11 გუნდი, სამხრეთ ამერიკისა — 3 გუნდი, ცენტრალური და ჩრდილო ამერიკისა — 1 და აზია-აფრიკისა — 1. ფინალის თოთხმეტი მონაწილე გუნდი უკვე გამოვლინდა, შერჩევითი თამაშები მხოლოდ მომავალი, 1958 წლისათვის დამთავრდება.

ყველას „თავგა აუხნია“, მაგალითად, უნგრეთის, ბულგარეთისა და ნორვეგიის ქვეყნებში ნორვეგიელთა მოულოდნელმა გაიმარჯვებამ (2:1) უნგრელებზე. უნგრეთის გუნდმა მოუგო ბულგარეთისას (4:1), ამ უკანასკნელმა კი — ნორვეგიისას (2:1). სამართლიანობა მეორე წრეში „ილდვა“ — უნგრელებმა დამსახურებული გამარჯვება მოიპოვეს.

თუკი ვილაპარაკებთ ფეხბურთის საერთაშორისო ცხოვრებაში ამა თუ იმ ქვეყნის ხვედრითს წონის შეცვლაზე, უწინარეს ყოვლისა უნდა მოვიხსენიოთ ბულგარულ ფეხბურთელთა თვალსაჩინო პროგრესი: მათ ზომ მელბურნში ბრინჯაოს მედლები მოიპოვეს.

გასულ წელს მსოფლიოში ერთ-ერთ უძლიერესად

რესაო იქცა ჩეხოსლოვაკიის ნაკრები, რომელმაც 1956 წლის სეზონში ევროპის სტადიონებზე არც ერთი მატჩი არ წაუგია.

„ბულდაშტში“ გამარჯვება (ლაპარაკია უნგრეთ-ჩეხოსლოვაკიის მატჩზე, რომელიც ჩეხებმა მოიგეს ანგარიშით 4:2. — ე. ა.) ჩეხოსლოვაკური ფეხბურთის განვითარების ახალი ეტაპია. ჩეხოსლოვაკიის გუნდი წინათ მსოფლიოში ერთ-ერთ უძლიერესად ითვლებოდა, მაგრამ შემდგომში დიდხანს ვეღარ აღიღია ძველებური საბრძოლო ფორმა, — წერდა ერთ-ერთ გაზეთში სახელგანთქმული ფრანტიშეკ პლანიჩიკი.

მაგრამ, მიუხედავად ჩემპიონატის წინ მოპოვებული დიდი წარმატებებისა, ჩეხებმა ასპარეზობის დასაწყისში დამარცხება იწვნეს: უელსის გუნდმა მათ მოუგო ანგარიშით 1:0; თუმცა სამი კვირის შემდეგ მეორე წრის მატჩი უკვე ჩეხების რევენშით (2:0) დამთავრდა. მათ მალე მოუგეს აგრეთვე გერმანიის დემოკრატიული რესპუბლიკის გუნდსაც (3:1 და 4:1).

იმ გუნდებიდან, რომლებიც ეიულ რიმეს თასზე პრეტენზიას აცხადებენ და მსოფლიოში უძლიერესად ითვლებიან, „დაზარალებულია“ შორის აღმოჩნდა ურუგვაის ნაკრები: პარაგვაელებისაგან მიღებული „ნოკაუტის“ შემდეგ ორგზის ჩემპიონს შეეცისაკენ მიმავალი გზა გადაეკეტა.

მსოფლიოს თასისათვის ბრძოლაში პირველად იღებს მონაწილეობას საბჭოთა კავშირის ნაკრები. საბჭოთა ფეხბურთელებმა ამ ოცდათუთმეტი წლის წინათ ჩაატარეს პირველი საერთაშორისო შეხვედრები, დღეს კი ისინი ოლიმპიური ჩემპიონები არიან.

საბჭოთა ფეხბურთელებმა გამარჯვება მოიპოვეს ფინეთის ნაკრებ გუნდთან. მათივე წარმატებით აღინიშნა აგრეთვე დამაბული ასპარეზობა პოლონეთის ნაკრებთან. ლიბიკოვში გამარჯვებამ უზრუნველყო მსოფლიო ფეხბურთში საბჭოთა სპორტსმენების მონაწილეობა.

მსოფლიო პირველობაზე საბჭოთა ფეხბურთის ღირსებას იცავენ მისი საუკეთესო ოსტატები — ლ. იაშინი, მ. ოგონკოვი, კ. კრეივესკი, ბ. კუზნეცოვი, ა. კესარევი, ი. ნეტო, ი. ვონოვი, ი. ბეცა, ბ. ტატუშინი, ა. ისაევი, ე. ივანოვი, ნ. სიმონიანი, ე. სტრეცოვი, ა. ილინი, ვ. რიკინი, ს. მებრეველი და სხვანი.

წარმატება ეუსურვით მათ ამ ძნელსა და საპასუხისმგებლო ტურნირში.

მიოგზი მაიოზილი

მოსკარეზეთა ავ-კარგი

საშუალო სკოლის ერთი საუკეთესო ფეხბურთელი ამ ოცი წლის წინათ გამოსაშვებ გამოცდაზე წარდგა მშობლიურ ენაში და დალაგებით განმარტა ყველა კითხვა.

— აბა, ეხლა ეს მითხარი, ჩვენო აღიარებულ მოხურთალო, „ვეფხისტყაოსანში“ თუა ნათქვამი რაზე ბურთაობის თაობაზე, — მიმართა მოსწავლეს კმაყოფილმა მასწავლებელმა.

— „ეთა ცხენსა შარა გრძელი და
გამოსცდის დიდი რბევა,
მოხურთალოსა — მოედანი, მართლად ცემა,
მარჯვდელ ქნევა...“

ჩააბულბულა „მოხურთალომ“.

სკოლაში ყველას ეგონა, რომ ფეხბურთის თავანისმეგმელი მოსწავლე სულ მალე „დიდი ფეხბურთის“ სფეროში მოექცეოდა. მაგრამ, როცა ტოლსწორნი და უფროსები „მოხურთალი“ მეგობრის მწვანე მოედანზე გამოჩენას ელოდნენ, კაბუკმა ფეხბურთის ნაცვლად სხვა გზა აირჩია და მოედნის ნაცვლად ფეხბურთის სხვა გულშემატკივრებთან ერთად სტადიონის ტრიბუნებზე დამკვიდრდა.

ყოველ თავისუფალ დროს იგი ქალაქის რომელიმე სპორტულ ბაზაზე იჯდა მოუსვენრად და კალათბურთელებისა თუ მოკიდავეთა, ფეხბურთელთა თუ მოკრევეთა, ჩიგბურთელთა თუ მძლეოსანთა სიმარდისა და ღონის, სიზუსტისა და მოქნილობის გამოვლინებით იოცებდა გულშემატკივრის ქინს. სანახავი კი გამოუღეველი იყო.

სპორტის სხვა სახეობათა შორის მაინც ფეხბურთი ბატონობდა. ეს ის დრო იყო, როდესაც პლუხანოვის გაზიზრვითი კინოთეატრ „ოქტომბრის“ მიდამოებში არსებულმა პროვინციული იერისა და საზაფხულო ესტრადის ტეველობის ძველმა სტადიონმა „თამადალა“ დღევანდელ დინამოს სტადიონს გადაუღოცა, ხოლო ამ უკანასკნელმა, რომელიც „კარგი ფეხისა“ გამოდგა, თავის მომძლავრებულ სეზონს — თბილისის „დინამოს“

მოს“ ფეხბურთელთა გუნდს ბრწყინვალე გზა გაუხსნა ტყავის ბურთის უძლიერეს ოსტატთა კლასისკენ. მაშინ სახელმოხვეწილი გუნდი იყო თბილისის „ლოკომოტივი“, თამაში და შეუპოვარი, უადრესად შეწყობილი, მრავალჯერ გამარჯვებული და ბევრი ძლიერი გუნდისათვის „სიურპრიზების“ მომტანი, რომლის ტრადიცია ამ მხრივ მრავალი წლის შემდეგ განაგრძო და უფრო თანმიმდევრული გახადა ჩვენი დედაქალაქის „სპარტაკმა“. იმ ხანებში თბილისის „დინამოს“ კადრებით „მომმარაგებლის“ როლს ასრულებდნენ — საქართველოს ინდუსტრიული ინსტიტუტის (დღევანდელი პოლიტექნიკური ინსტიტუტის) გუნდიცა და კარგად ნავარჯიშევი კაბუკთა „მოლოტიც“.

თქმა არ უნდა, რომ ყველა ამ გუნდებმა ერთმანეთს გადასცეს თავთავისი მდიდარი გამოცდილება და სწორედ ეს არის საფუძველი ჩვენი ფეხბურთის დღევანდელი მაღალი ღონისა.

ასევე წინამორბედთაგან მეგვიდრეობით გადმოცემული გამოცდილებითაა მიღწეული აღმავლობა სპორტის სხვა სახეობაშიც: ასეა ხშირად — „წინა კაცი უკანას ხილია“.

ბევრ გულშემატკივარს, მიუხედავად სპორტულ სანახაობებზე დასწრების დიდი სურვილისა, სამსახურებრივი მივლინებების და სხვა საბატიო მიზეზების გამო, მაინც მოუხდა ზოგიერთი თამაშისა და შეხვედრის გაუგებრა, მაგრამ ეს მაინც ზღვაში წვეთია შეღარებით იმასთან, რაც მას საკუთარი თვლით უნახავს, და სწამს, რომ რესპუბლიკის სპორტსმენები, რომლებსაც მრავალი შესანიშნავი საკუთარი და საერთაშორისო გამარჯვება, უთვალავი ოქრო, ვერცხლი და ბრინჯაო მოუპოვებიათ, რომლებმაც გასულ წელს მეხუთე საბატიო ადგილი დაისაყუთრეს საბჭოთა კავშირის ხალხთა სპარტაკიადზე, ხოლო მეღბრუნში მნიშვნელოვანი წვლილიც შეიტანეს

ჩვენი ქვეყნის გამარჯვებაში, უფრო უკეთ უნდა გამოიყურებოდნენ.

საქმე იმაში როდია რომ გულშემატკივარის გული საერთოდ გაუშაძლარია და რომ იგი ყოველთვის მეტსა და მეტს მოითხოვს იმათგან, ვისთვისაც გული სტკივა. ასეც რომ იყოს, რა არის ამაში ცდელი? მაგრამ ამ შემთხვევაში სიტყვა — ნებისყოფის ნაკლებობით დაავადებულ ქართველ სპორტისტებს შეეხება, რომელთაც ნაადრევად ხელის ჩაქნევით მრავალჯერ თვითვე განუპირობებიათ მეტოქეთა გამარჯვება. ორთა ბრძოლაში სუსტთან ძლიერის დამარცხებაც არ არის გამორიცხული. ისეთი მაგალითები, როგორც ექვთათ, მისკოვის „დინამოსა“ და „სპარტაკის“ ფეხბურთელთა ძლიერი გუნდების არა ერთჯერის მარცხი შედარებით სუსტადლოვან კუბოშევის „კრილია სოვეტოვთან“, საკმაოდ აქვს აღნუსხული სპორტის ისტორიას. ეს სიმწარე ფართო ასპარეზზე გამოსულ ყველა გუნდსა და ცალკეულ სპორტსმენს უგმნია სხვადასხვა დროს. მაგრამ ერთია შემთხვევითი ან კანონზომიერი წაგება და სულ სხვა მარცხის განცდა იმის შედეგად ცალკეულ სპორტსმენს ყუფნის თუ არ ყუფნის გამარჯვებისათვის ბრძოლის ნებისყოფა ბოლომდე.

თბილისელთა კი დღესაც თვალწინ უდგათ რესპუბლიკის სპორტსმენთა მიერ იშვიათი ნებისყოფის გამოვლინების მაგალითი; თუნდაც ადგილობრივი „დინამოსა“ და წითელი არმიის ცენტრალური სახლის (თავდაცვის სამინისტროს ცენტრალური სპორტული კლუბი) ფეხბურთელთა გუნდების 1939 წლის შეხვედრა, როცა არმიელთა ძლიერი კოლექტივის მიერ პირველ ტაიმშივე თითქმის განადგებულ გამარჯვებაზე მეტყველო ანგარიში — 4 : 1, მასპინძლებმა დიდი ნების ძალისა და შეუპოვრობის გამოვლინებით მეორე ნახევარში — 5 : 4 გახადეს თავიანთ სასარგებლოდ. მაშინ საქმე იქამდე მივიდა, რომ თბილისელთა თავბრუდამხვევი შეტევით შევიწროებულმა არმიელებმა ლამის იყო შეეცა ბურთიც გაუშვეს...

ქართველ სპორტსმენთაგან მტკიცე ხასიათის გამოვლინების მაგალითები ახლაც ბევრია. ამ რამდენიმე ხნის წინათ მისკოვის „ტორპედოს“ წყალბურთელებმა რატომღაც გაასაჩივრეს თავიანთი შეხვედრა თბილისის გუნდთან, რომელიც ფრედ — 3 : 3 დამთავრდა. განმეორებით შეხვედრაში სამხრეთელებმა განსაკუთრებული მონდომება გამოამჟღავნეს და ცხარე ორთაბრძოლაში ანგარიში — 1 : 0 მოიპოვეს დამსახურებული გამარჯვება.

და მაინც გულგაუტეხაობა და გამარჯვებისათვის ბრძოლის უნარი ბოლომდე ჯერ კიდევ არ არის რესპუბლიკის სპორტსმენთათვის დამახასია-

თებელი. ამაზე მეტყველებს, მაგალითად, სულ წელს ხალხთა სპარტაკიადზე ქართველ კალათბურთელთა მე-9 ადგილზე გამოსვლა, როდესაც მათ პირველ დამარცხებათა შემდეგ ბრძოლა უნიათოდ განაგრძეს. ასევე თავისი არსებობის მანძილზე თბილისის „დინამოს“ ფეხბურთელთა გუნდის ყველაზე დიდი მარცხი 2 : 9 მისკოვის „ლოკომოტივთან“, რომელმაც იმ წელს პირველობის გათამაშებაში მხოლოდ მე-10 ადგილი დაიკავა.

ამგვარად, გულშემატკივარი ამბობს მხოლოდ იმას, რაც საყოველთაოდ ცნობილია: სპორტსმენისათვის კარგ ფიზიკურ მონაცემებთან ერთად აუცილებელია მტკიცე ნებისყოფაც, რომ სპორტის მიმდევარ ჭაბუკებსა და ქაღალდელებს ფიზიკური ვარჯიშის გარდა შეუპოვარი ხასიათის გამოწვევითაც სჭირდებათ.

ახალ ნიჭიერ სპორტსმენთა დაუღალავი ძიება და „აღმოჩენილებთან“ მოთმინებით მუშაობაც აუცილებელ საქმედ მიაჩნია გულშემატკივარს.

რამდენი ხანია ერთი და იგივე გვარები და ერთი და იგივე რეკორდები ბატონობენ რესპუბლიკის მძლეოსნობაში! გვარების საწინააღმდეგო ვის რა აქვს, მაგრამ დაკუთრებულ რეკორდებზე კი არ მოგახსენიო. მეგრე და ვინ იყოს, როგორ თამაშად შეუძლიათ ამ რეკორდების დაღმქვრა სოფლად თავისი საქმის მკეთებელ ფეხმარდ და კუნთმაგარ ახალგაზრდებს, სპორტულ მონაცემების თვალსაზრისით ჯერ კიდევ გამოუმჯდავნებელ ნიჭიერ ჭაბუკებსა და ქაღალდელებს. ვინ იყოს, მაგალითად, მძლეოსნობის რამდენ სახეში არსებული რეკორდის დაძლევის მარაგი აქვს დაგროვილი, ექვთათ, ნახირის მწვეწკნავს თუ ნადირის დევნაში ბუნებრივ დაბრკალებებთან შერკინებულ ჭაბუკ კოლმეურნებს.

ასეთებს ხანდახან კიდევ მიაგნებენ ზოლზე. ამიტომ დღე ერთია და გახურებული სეზონის დროს ათასი ხმა დაირხევა თბილისში — ფეხბურთში თუ მძლეოსნობაში ახალი „ვარსკვლავი“ გამოჩენილა. მეგრე ნახავ ამ გულის გამხრებელს, მართლაც იმედის მომცემ სიხვის მოგაწვედნის იგი, მაგრამ კვლავ იხილავ რა მას გარკვეული ხნის შემდეგ, გულისტკივილით აღმოაჩენ, რომ ამ „ვარსკვლავის“ ნათესაბ არა მიჰმატება რა... ანუ მწვერთნელებსა და გამოცდილ სპორტსმენებს თავის მხრივ არ მიუმატებიათ მისი ბუნებრივი მონაცემებისა და უნარისათვის რაიმე.

ნიჭიერ სპორტსმენთა ფართოდ გამოვლინებას, თბილისში, ბაზების მწვევ ნაკლებობა აფერხებს. წინათ ქალაქის გარეუბნებში და თვით ქალაქის შუაგულშიც ბევრი იყო სხვადასხვა თამაშისათვის გამოსადეგი, აუთვისებელი ადგილი — უმართევისი და სრულიად მოუწყობელი, უფრო

მოედანი, სადაც წითელლოყება ბავშვები თუ დავაყაყაების ზღვარს მიმდვარი მოზარდები თავგამებრთვით დასდევდნენ ათას ქარცხელში გამოვლილ დასახიჩრებულ ჭინჭის ბურთს. თვითონაც იყვებოდნენ ქვა-ლორღზე და ბურთისაც არ აკლებდნენ არაფერს. მაგრამ ასე თუ ისე რაღაც ადვილი მაინც ჰქონდათ თამაშებისათვის სვანეთის უბანშიც, ვაკეშიც, დიდუბეშიც, სხვაგანაც, და აბა ჰკითხეთ, რომელსაც გინდათ ჩვენს ცნობილ ფეხბურთელს, თუ მისი გზა ოსტატობისაკენ სწორედ ამ „ქუჩის სტადიონებიდან“ არ დაიწყო?

მას შემდეგ დედაქალაქი ძლიერ გაიზარდა, ვაკე-კოტაგდა და დამშენდა. არქიტექტურული თვალსაზრისით შეუფერებელი სიკარილეონი დიდებულმა შენობებმა და სკვერებმა შეავსო.

ნორჩი თაობას ყველაზე მეტად ახარებს მისი მშობლიური ქალაქის კეთილმოწყობა, თუნდაც ეს მისი სათამაშოდ აჩემებული ადგილების შეკვეცის ხარჯზე ხდებოდაც, ოღონდ გული კი მაინც სწყდება, თუ ფეხიდან ამ ციქქნა მოედანს გამოაცლია და უიმისობას კი არაფრით აღწვლილან. „ქუჩის სტადიონები“ გააქრობ და დიდ სტადიონზე კი ფეხს არ დაადგმევინებ. თბილისის სინამდვილეში კი სწორედ ასეა. თუმცა დროდადრო დიდ სტადიონებზეც გამოჩნდებიან ხოლმე ნორჩები, მაგრამ აქ გულშემატიკიარი ხედავს მხოლოდ და მხოლოდ ორგანიზებულ კოლექტივებს და ისიც უმეტესად ოფიციალურ შეხვედრებზე. საკითხი კი შეეხება არა ოფიციალური თამაშების მოწყობას, არამედ სპორტის ნორჩი მოყვარულისათვის ფეხბურთის თუ სპორტის სხვა სახეობის შესწავლისათვის ხელსაყრელი პირობების შექმნას, ანუ მათს განკარგულებაში მარტივი ბაზებისა და ასე თუ ისე ვარჯისი სპორტული ინვენტარის გადაცემას. ბურთების მხრივაც დიდი გაჭირვება აქვთ ნორჩებს. ნამდვილი ფეხბურთის ბურთი არ იკრება ახლა თბილისში. (წინათ კი აქ საუცხოო ბურთები მზადდებოდა). ოსტატთათვისაც კი სხვა ქალაქებიდან შემოაქვდა და აბა დამწყებთათვის ვინ გაიმეტებს მათ.

თბილისში ახლა რამდენიმე მწიფეწილვანი სპორტული ნაგებობა შენდება, მათ შორის სადემონსტრაციო დარბაზი საბურთალოსი და ტანვარჯისის დარბაზი ი. ბ. სტალინის სახელობის სანაპიროზე, ფიზკულტურის პარკის მახლობლად. ეს დიდად შეუწყობს ხელს სპორტსმენთა ზამთრის პირობებში მეცადინეობას. თუმცა ისიც უნდა ითქვას ამასთან დაკავშირებით, რომ საჭიროებოში და, კერძოდ, თბილისში ხელსაყრელი კლიმატური პირობების მეტი დეტვირთვით და სასარგებლოდ გამოყენება შეიძლებოდა. ცნობილია, რომ მოსკოვში და რუსეთის სხვა ქალაქებში, სადაც ჰავა გაცილებით მაკრიბა, ვიდრე

ჩვენთან, შეხვედრები ფეხბურთში ხშირად მომზადდებიან თრის პირობებშიც ეწყობა.

სრულიად კანონზომიერი იქნებოდა, რომ წლის ამ პერიოდში ჩვენს რესპუბლიკაშიც ეწყობოდაც მასობრივად სხვადასხვა სპორტული შეჯიბრებანი, ლია ცის ქვეშ.

ისიც უნდა ითქვას: სპორტსმენთა კლასს ხომ აამაღლებს ასეთი დეტვირთვით წვრთნა — ვარჯიში და გულშემატიკიარსაც მისდა სასიხარულოდ ნაკლები „დასვენება“ და სათაყვანებელ მთას-პარუნათათვის მეტი მეგობრული რჩევის მიცემის საშუალება ექნება.

მეგობრული რჩევა სპორტსმენისათვის უება-რი მალაშაა. თუმცა წყენით იგი არც მწვრთნელებს სწყენთ... და ისინი ალბათ მეტ მოწოდებასა და ნებისყოფას გამოიჩინენ სპორტსმენთა ახალ-ახალი თაობის აღსაზრდელად, თვითუფლო მათგანის ოსტატობისა და პირადი პასუხისმგებლობის გრძნობის ასამაღლებლად, კვლავ და კვლავ გამოიყვანენ მოედნებზე და დარბაზებში, საჯირობეთესა და საცურადლო, თვითუფლო ფეხბურთელთა და წყალბურთელთა, მოჭიდავეთა და ჩოგბურთელთა, ცხენოსანთა და კალათბურთელთა ახალ-ახალ წარმომადგენლებს, ნიჭიერ და შეუპოვარ სპორტსმენებს, რომლებიც წარმატებით დაიცვენ რესპუბლიკის სპორტულ ღირსებას.

ახალბანს კიდევ შეხვდნენ ერთმანეთს მასწავლებელი და ნამოწაფარი.

წლებს თავისი კვალი დამენიათ ორივეს ვარჯიზობაზე, მაგრამ გული კი ძველებურად ხალისიანი შემოწახლდათ ერთსაცა და მეორესაც.

შეიყარნენ, მხურვალედ მოიკითხეს ერთმანეთი და მასწავლებელმა წესისამებრ საქმიანი შეითხვა დაუტყდა მოსწავლეს:

— წიგნებს, ხომ ისევ ეწაფები, მოზურთალო?

— დიახ, რა თქმა უნდა, მასწავლებელი, — ბეჯითად მიუგო ნამოწაფარმა და ხელები სწრაფად დაუშვა, თითქოს ოც წლის შემდეგაც გაყვითლოს სათხრობად მომარჯვდომო.

— ძალიან კარგი, ძალიან კარგი, — ძველებურად მოუწონა მასწავლებელმა და ესეც დასძინა, — რა თქმა უნდა სპორტულ ლიტერატურასაც ეტანება.

— ვეტანები... — ხანდაყოვნებით გამოეპასუხა უმცროსი და რაკი ტყუილი არ სჩვეოდა, გულწრფელად გაუმხილა, — ვეტანები, მაგრამ სად არის? ხელში მხოლოდ პროგრამები შემჩნება ხოლმე...

— პროგრამები?

— დიახ, პროგრამები, ფეხბურთის შეხვედრებისა და ზოგიერთი სხვა შეჯიბრის პროგრამები... ეს არის მთელი ჩვენი ავლადიდება სპორტულ ლიტერატურაში... რამდენიმე წლის წინ დაწე-

რილი თითოთორლა წიგნი და ნარკვევი კი აბა ვის ეყოფა... — თან დაიმორცხვა ნამოწაფარმა, თითქოს გაკვეთილის არ ცოდნა გაუმკლავნაო აღ- მზრდელს.

ორივე დადუმდა, ორივე ერთსა და იმავეს ფიქრობდა: მერე და რამდენი კარგი საქმის გა- კეთება შეიძლება ამ მხრივ, რამდენი კარგი წიგ- ნის დაწერა შეიძლება სპორტული კოლექტივე- ბისა თუ ცალკეული გამოჩენილი სპორტსმენე- ბის სასახელო ბიოგრაფიებზე, მათს ასპარეზო- ბებზე, ავ-კარგზე, რაც უდიდეს დახმარებას გა- უწევდა დამწყებ ჰაბუკთა და ქალიშვილთა აღ- ზრდას, დაოსტატებას.

გულშემატკივართა სულიერ მოთხოვნებთან საამოდ მოესალბუნებოდნენ ქართულ ჟანრში და წერილი ასეთი წიგნები. ჯერ კი ისინი ამ მხრივაც გულნაკლულნი გასცქერიან მწვანე მო- ედანს.

— ასე, რომ, „ვითა ცხენსა შარა გრძელი და გამოსცდის დიდი რბევა...“ — რატომღაც მოა- გონდა მასწავლებელს.

— დიახ, „მობურთაღსა — მოედანი, მართ- ლად ცემა, მარჯვედ ქნევა...“ — დაუდასტურა ნამოწაფარმა.

მეტი კი ველარ მოასწრეს.

მობურთაღთა ახალი გამოცდა იწყებოდა.

ჩვენს დემოკრატიულ

კონსონანსი

საოცარია ადამიანი. 20 წლის წინ, როდესაც მასწავლებელი გვეუბნებოდა: ბავშვებო, დედამიწა ბრუნავს, ჩვენ სინანულით ვუტყვრდით საყვარელ მასწავლებელს, ხოლო, როდესაც ამ ამბავს მასწავლებელმა ისიც დაუმატა — დედამიწა მრავალია და მზის გარშემო ბრუნავს. მე უკვე შემეშინდა, რომ სკოლაში მოსულებს გამოგვიცხადებდნენ: თქვენი მასწავლებელი გაგიჟდა, ბავშვებო, და დღეს გაგიჟეთლი გაგიცდებათო. უფრო გვიან კი, როდესაც მასწავლებელი კოსმიურ სამყაროზე გადვიდა და ისიც იკადრა ეთქვა — ვარსკვლავები დედამიწაზე დღეობა, მარსზე სივრცის არსებობა შესაძლებელია. მალე დედამიწის ხელოვნურ თანამგზავრს გაუშვებთ და მერე გაფრინდებითო, მე ისე შემეშინდა, რომ უკანა მერხზე გადავეკეტი.

ახლა, როდესაც მსოფლოში პირველი ხელოვნური თანამგზავრები თავიანთი შუშხუნა მატარებლითურთ ჩემი ქვეყნიდან იქნა გაშვებული და ჩვენს პლანეტას თავბრუდამხვევ დავლურს უვლიან, თან ვარსკვლავებს ეთანამშობიან, ყოველივე ზემოთქმული სიწითლეს მგვრის. დღეს, როდესაც ხელოვნური თანამგზავრი მსოფლიოს ყურადღების ცენტრშია და დედამიწის მილიონი თვალი — ტელესკოპი გადმოცვენაზე აქვს, ხოლო გაოცებული ადამიანები თავალერილი დგანან, მეც მათთან ვარ.

დედამიწის ხელოვნურმა თანამგზავრმა ჩემში ისეთი ინტერესი გამოიწვია, რომ ამ მოკლე ხანში სულმოთქმელად გადავიკითხე ყველა ტექნიკური, ასტრონომიული და ფანტასტიკური ნაშრომი, რომელიც ამ საკითხს ეხებოდა.

1. დედამიწის ხელოვნურ თანამგზავრზე დაკვირვებისას უცნაური აზრები დამებადა. კერძოდ:
2. პარსეპოტენ თუ არა სხვა ხელოვნური თანამგზავრები და სად?
3. მათი მსგავსება დედამიწის ხელოვნურ თანამგზავრთან.

3. მათი შექმნის, გაშვებისა და გამოცდის ტექნიკის თავისებურებანი.

აღმეძრა თუ არა ეს კითხვები, წამსვე დაკვირვება კოსმოსიდან თბილისზე გადმოვიტანე. უკანასკნელი დღეების განმავლობაში ტელესკოპიდან მოუწყვტილად, ზუსტი მეცნიერული გამოანგარიშებითა და ფორმულებით დავადგინე, რომ გარდა დედამიწისა, ბევრს სხვა საგანსა და დაწესებულებას, კერძოდ, კომპიუტერითა, მათემატიკა და ჟურნალისტთა კავშირებს, თეატრალურ და ხელოვნების სხვადასხვა საზოგადოებებს, რედაქციებსა და გამომცემლობებს თან ახლავს ხელოვნური თანამგზავრები.

მე მინდა თქვენი ყურადღება შევაჩერო ჩემ მიერ მწერალთა სამყაროს შემოქმედებითს ატმოსფეროში შემწეულ მწერლობის ხელოვნურ თანამგზავრებზე. რომლებც, როგორც ახლა ირკვევა, კარგა ხნის წინათ შექმნილან სამყარო ატმოსფეროში და დაუწყიათ სრბოლა მწერალთა კავშირის გარშემო. ბევრი მათგანი შემდგომ დაფრთხილდა და დავიწყებას მისცემია, ხოლო ზოგიერთი მათგანი დღემდე შერჩენია სამყარო ატმოსფეროს და ხანდახან მაინც ამჟღავნებს არსებობის ნიშნებს.

რას წარმოადგენს მწერლობის ხელოვნური თანამგზავრი?

მწერლობის ხელოვნური თანამგზავრი, დედამიწის ხელოვნური თანამგზავრისაგან განსხვავებით, შეიძლება ადამიანი იყოს. მას ისევე, როგორც ყველა თანამგზავრს, სჭირდება შუშხუნა მატარებელი, რომელიც აიტაცებს მას ლიტერატურულ ატმოსფეროში, მისცემს საჭირო სინაღლეს, სიჩქარეს, ბრუნს და გარკვეული დროის მანძილზე აადევნებს კოდს. ამის შემდეგ მწერლობა ხელოვნური თანამგზავრი დამოუკიდებლად განაგრძობს თავბრუდამხვევ ბრუნვას მწერალთა კავშირის გარშემო. იგი თანდათან ავითარებს სიჩქარეს, რამდენიმე ხნის შემდეგ ლიტერატურული

ატმოსფეროს გაიშვიათებული ფენიდან შემოიჭრება უფრო მკვერთ ლიტერატურულ ატმოსფეროში. მერ გაუძღვება ხახუნის კრიტიკულ სტატიას და დაიწყება. აქვე უნდა აღინიშნოს: ზოგიერთმა სელოფენური თანამგზავრი იმდენად სქელკანიანია, რომ არ იწვის.

როგორ იქმნება მწერლობის ხელოვნური თანამგზავრი?

რომელიმე, სხვა საქმეში ხელმოკარული სუბიექტი, ჟურნალ-გაზეთებში გამოქვეყნებული ზოგიერთი ნაწარმოების წაკითხვის შემდეგ მიიღებს იმ დასკვნამდე, ამისთანას დაწერა მეც ქე შემიძლიაო, და იწყებს წერას ნებისმიერ ჟანრში. როდესაც ნაწარმოები მზადაა, იგი იწყებს უაზრო, უზნოუკულო ხეტილს და აწყდება სხვადასხვა რედაქციის კარს, მაგრამ აუცილებელი სისწრაფისა და ინერციის უქონლობის გამო ვერ ჰქმნის თავის გარშემო სამწერლო ატმოსფეროს. ეს არის მწერლობის ხელოვნური თანამგზავრის შექმნის პირველი სტადია.

მეორე სტადიაში გადამწყვეტი მომენტი შეუშუქნა მატარებლის შექმნას ეკუთვნის. შეუშუქნა მატარებლის შექმნა არც თუ ისე ადვილია. მისი ცალკეული დეტალები ძირითადად ხელოვნური თანამგზავრის, მისი ნათესავეების ოჯახებში — შემწვარი წიწილების, მწვადების, ტყემლის, კვარახანის, თათარიხლის, ჩიჭი-ბიჭის, სუკისა და სხვა ძვირფასი ნივთიერებების შავ ღვინოსთან შეზავების ხანგრძლივ პროცესში იქმნება. შეუშუქნა მატარებლის შექმნის პროცესს აუცილებლად თან უნდა ახლდეს სადღეგრძელო-შეძახილები:

— ო, დიდო ადამიანო!

— თქვენი სიტყვა კანონია!

— გეოლოგურად ბრძანეთ!

— გადაეკეთებ, აბა რას ვიზამ!

— მთავარია, თქვენ მოგეწონოს!

— ხეალ გვეცით პატივი და სადილზე დაგვეწვართ!

ამის შემდეგ აღარაფერია საჭირო, გარდა იმისა, რომ ხელოვნური თანამგზავრი გამოიცადოს. კათოდრაზე იდგმება შეუშუქნა მატარებელი მასზე მოთავსებული თანამგზავრით და იწყება შეუშუქნა მატარებლის წინაგასაფრენი დაქოქვა:

— ამათაგანო! ეს უქვეყნად იტყვი და იმედის მომცემა მწერალია, რომელიც...

— მისი პოეტური თვალთახედვა...

— ჩვენ მსგავსი მივიღებთ უადრესად ნიჭიერ...

— ჩემი აზრით, საჭიროა დაიბეჭდოს და მიღებული იქნას მწერალთა კავშირში...

შეუშუქნა მატარებელი თანდათან იქოქება, დგება ფეხის წვერებზე, აღაპყრობს ხელებს კოსმოსიკენ და გაგარდება. უმრავლეს შემთხვევაში ასეთი შეუშუქნა მატარებელი და მწერლობის ხელოვნური თაბაძვავი გამოცდისას გასკდარან გადაშტეტებული ძაბვის გამო, მაგრამ ერთეულებზე მაიც მოუწევით მიზნისათვის.

ჩემს მიერ შემჩნეული ხელოვნური თანამგზავრი, თქვენ წარმოიდგინეთ, დღესაც განაგრძობს თავბრუდამხვევი სისწრაფით ბრუნვას მწერალთა კავშირის გარშემო და განუწყვეტლო უშვებს რადიო-სიგნალებს პოეტური სამყაროს კოსმიური ფენიდან. მართალია, ეს სიგნალები ნაწყვეტ-ნაწყვეტი და ბუდოფააა, მაგრამ მათ მაინც ფასდაუდებელი მნიშვნელობა აქვთ ზოგიერთი მანათობელი სხეულის საფუძვლიანი შესწავლის საქმეში.

აი მის რადიობგეოები, რომლებიც ჩაიწყო მწერლობის ხელოვნურ თანამგზავრზე დაკვირვებისას:

— ვერ გითხვით ჩემი ბედის ვარსკვლავი... (ამ ვარსკვლავის პოვნით, რომელიც ჯერაც ვერ უპოვნია თანამგზავრს, ბერი რამ გაიხსნება კოსმიურ სამყაროში).

— ცაა ცისფერი... (ცის დღემდე უცნობი ფერი.)

— მთვარე ჰკიდა, როგორც ფარანი... (მთვარის დღემდე შეუმჩნეველი მდგომარეობა).

— ცისკრის ვარსკვლავი ქრება... (ატმოსფეროში ნათის მცირე მარაგის დამადასტურებელი ფაქტი).

— მზე ჰგავდა ბიას... (მზეზე მებზებლობის განვითარების უტყუარი საბუთი) და სხვ.

მწერლობის ხელოვნური თანამგზავრის მოძრაობის შესახებ

დღეისათვის მწერლობის ხელოვნურმა თანამგზავრმა 8.957-ჯერ და მეტად შემოუარა მწერალთა კავშირს. ამ ხანში მან გაიარა დაახლოებით 6.000-მდე კილომეტრი და სხვადასხვა ქალაქებში გამოსცა 11 წიგნაკი. მისგან მიღებული სიგნალები საშუალებას გვაძლევს ორი-სამი დღით ადრე ვიკარაულოთ ადგილები, სადაც იგი გაივლის.

ხელონათვის მწერლობის ხელოვნური თანამგზავრი დილის 9.00 საათზე შევა „ლიტერატურული გაზეთის“ რედაქციაში, დასტოვებს მოთხრობებს და გეზს აიღებს ჟურნალ „ცისკრისკენ“.

10.00 საათზე დასტოვებს „ცისკარში“ რომანს და გაემართება ჟურნალ „დროშისკენ“. 10.15 საათზე „დროშაში“ დაგდება რამდენიმე ნარკვევს და 10.45 საათზე გადაუტოვებს „ნინას“. აქაც დაყრის იუმორისტულ ნაწარმოებებსა და ეპიგრამებს; 11.45 საათზე „საბლიტგამის“ თანამშრომლები შეუიარაღებელი თვალით დაინახავენ თანამგზავრს თავიანთი რედაქტორის კაბინეტში, სადაც თანამგზავრი დასტოვებს განცხადებას მისი გამოცემის გეგმაში შეტანის შესახებ. 12.00 საათზე თანამგზავრი განცხადების ასლს „სახელგამში“ შეაფრიალებს, ხოლო 12.15 საათზე „საბჭოთა მწერალში“ შევარდება. 1.39 საათზე „მნათობის“ თანამშრომლები თანამგზავრს თვალნათლივ დაინახავენ და მისგან კრტიკულ წერილებსა და სიმამრის თარგმანებს მიიღებენ. 2.11 საათზე თანამგზავრი ჟურნალ „საბჭოთა ქალს“ ჩაუტოვებს და რძლის ლექსებს მიაყრის. 2.28 საათზე თანამგზავრი შევარდება „ლიტფონდში“ და დაახეთქებს მაგიდაზე განცხადებას დახმარების შესახებ მებუთედ გარდაცვალებული სიდედრის დაკრძალვის გამო. დღის 3 საათიდან თანამგზავრი ეთერში გაუშვებს მწერალთა კავშირის პრეზიდენტისა და ჟურნალ-გაზეთების რედაქციების წინააღმდეგ გამზნულ დაახლოებით ასეთი შინაარსის უამრავ სიგნალებს, საჩივრებს და ანონიმურ სხივებს: — „ამდენი ხნის თანამგზავრი ვარ და არ მაფასებენ“, „ტალანტის შეუფასებლობის აღმავლობითელი ფაქტები“, „თუ არ მომხედავთ, დავიღუპები“, „ცუდი ატმოსფეროა შექმნილი ჩემს გარშემო“, „ვიწვები“...

მწერლობის ხელოვნური თანამგზავრის მოძრაობა გრძელდება. ჩემი ვარაუდით მისი მოძრაობა კარგა ხანს გაგრძელდება.

დედაქმნის პირველი საბეჭები კოსმოსში.

ნახ. გ. ლომიძისა

ხელმოწერილია დასაბეჭდად 4/XII-57 წ. ნაბეჭდ ფორმათა რაოდენობა 10,5. შეკვეთა 644.
უე 03769. ქაღალდის ზომა 70 X 108. ტირაჟი 8.000.

საქართველოს სსრ კულტურის სამინისტროს მთავარბიბლიოგრაფიკომის
ბეჭდვითი სიტყვის კომბინატი, თბილისი, მარჯანიშვილის ქ. 5.

Комбинат печати Главполиграфиздата
Министерства культуры Грузинской ССР.
Тбилиси, ул. Марджанишвили, 5.

შპს 6 მპს.

ХУДОЖЕСТВЕННО-ЛИТЕРАТУРНЫЙ ЖУРНАЛ

„Ц И С К А Р И“

ГОСИЗДАТ ГРУЗИИ